

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
T Ü R K T A R İ H K U R U M U

ISSN 0041 - 4255

BELLE TEN

Cilt: III

Sa. 9

II. Kânun 1939

T Ü R K T A R İ H K U R U M U B A S I M E V İ — A N K A R A

1 9 9 4

BELLETEN

ISSN 0041-4255

Birinci baskı : 1939
İkinci baskı : 1994

Belleten'in 10 uncu sayısı ebedi Şefimiz Atatürk'ün aziz hatırasına tahsis edilerek fevkalâde bir nüsha halinde çıkacaktır.

BELLE TEN

Cilt: III

II. Kânun 1939

Sayı: 9

Türk Tarih Kurumu büyük kurucusu ATATÜRK'ün aziz hatırasına tahsis ettiği 17/XI/1938 tarihli matem toplantısında Kurum Reisi Hasan Cemil Çambel tarafından söylenen hitabe:

Ayağa kalkalım, arkadaşlar, ve Büyük Reisimizi tebeil edelim, çünkü şimdi burada Onun huzurundayız.

Bizler, Türk tarihinin ve beşer tarihinin hakikat arıyan fikir işçileri, şimdi burada, Büyük Üstadımızın huzurundayız; Türklüğe ve bütün insanlığa büyük yolu gösteren dünya üstadının huzurundayız.

Bizler, Türk Tarih Kurumunun imanlı ve feragatli âzaları, şimdi burada, vicdanlarımızı müebbeden murakabe edecek o büyük ruhun huzurundayız.

Burası Onun hakikate ulaştıracak ilme kendi elleriyle kurduğu mâbettir. Tarihi yapan o büyük kudret, mukadderat zaruretiyle, tarihi aydınlatmak lüzumunu da görünce, mazinin ve hayatın esrar perdelelerini çözmesini bilen kuvvetli elleriyle, asırlık köhne an'aneleri, çürümüş ilim butlanlarını yıktı, tarih yazma sanatını esaretten kurtararak, hürriyet ve istiklâle kavuşturdu, ve tarihe asırlarca çiğnenmiş haysiyet ve vakarımı iade etti. Yalnız hakikate, hür ve müstakil hakikate dayanan yeni tarih binasını kurmak vazifesiyle de bu müesseseyi, Türk Tarih Kurumunu vücade getirdi.

O her yaptığı büyük işe devam, hayatiyet, ve baka temin etmek için, onu derhal esaslı bir teşkilâta, sağlam bir müesseseye bağlar,

bütçesini temin eder ve manevî kuvvet olarak, buna, kendi büyük nefesini, dinamik ruhunu, ve kırılmaz enerjisini telkin ederdi.

En derin inkılapları arasında yarattığı tarih hareketini de böyle bir teşkilâtle, bu müessese ile donattı, ve buna, bütün o manevî kuvvetleri verdi.

Fakat Türk Tarık Kurumu bu şerefli ve çetin vazifeyi Onan alırken, aynı zamanda, vazifenin ağır mesuliyetini de birlikte yükledi.

Hepinizin temiz imanınıza ve sarsılmaz iradenize tercüman olarak, şimdi burada şu noktayı tebarüz ettirmek isterim ki, bu Kurum, yıllardanberi devam eden çalışmalarında nasıl daima Onun yüksek ruhundan kuvvet aldı ise, bundan sonra, daha kesif bir mesuliyet şuuru taşıyacak faaliyetlerinde de, yine Onun hiç sönmeyecek alevini kendine meşale yapacak, ve o büyük insan bizim için ebedî bir imtisal nümunesi olacaktır.

İnsanlık, yükselmek için, Onun gibi büyük üslûpta imtisal nümunesine muhtaçtır. Fakat tabiat bu büyük insanları yaratır ve onların hangi milletten geleceğini tayin ederken, pek mümsik ve kıskanç davranıyor. Milletler var ki, bu eb'adda bir imtisal nümunesini, kendi zamanlarında ve kendi tarihlerinde bulamadıkları için, çok uzak mazilerden, efsane devirlerinden, hattâ yabancı ırklardan ve topraklardan aramağa mecburdurlar. Bunlar tarihleri ve kendileri fakir milletlerdir.

Biz Türkler, hayat ve istikbal için, bize iman, ümit, kuvvet ve irade kaynağı olacak en büyük imtisal nümunesini, başka ırklarda, başka milletlerde, başka topraklarda, uzak mazilerde, efsane olmuş simalarda değil, kendi milletimizin sinesinde, kendi yurdumuzda, kendi zamanımızda, bu günümüzde buluyoruz. Bu, Türk milletinin, Türk tarihinin bütün dünyayı gıptaya düşüren zenginliği ve kuvvetidir. Biz Onu hiç unutamayız, aksi takdirde fakir düşeriz. Eğer O gelmeseydi, Türklük ve insanlık büyük bir ışıktan mahrum olur ve karanlıkta kalırdı. Biz buna iman ediyoruz ve bu imanla Onu tebeil ediyoruz.

TÜRK MİLLETİNİN BÜYÜK TARİHİ KARARI

Hasan Cemil Çambel

Tufanlar, zelzeleler gibi, zaman zaman tabiatte nasıl cevvi hâdiseler vukua gelirse, millî varlıklar da vakit vakit büyük tarihî vak'alarla sarsılmaktan kurtulamaz. 10 ikinciteşrin sabahı Türk milleti için böyle bir mukadderat saati oldu. Çünkü o sabah, İsmet İnönünün tarifiyle:

«Devletimizin bânisi ve milletimizin fedakâr, sadık hâdimi;

İnsanlık idealinin âşık ve mümtaz siması;

Eşsiz kahraman Atatürk»

ebediyete intikal etti.

Henüz on beş yaşında genç bir cümhuriyet, en derin inkılâplarla ruhu taze, genç bir millet şimdi mukadderatını yeniden tayin edecek, hayat ve istikbaline yeniden veçhe verecekti.

Büyük tarihî an gelmişti.

Cihan tarihi, milletler hayatında tecellî eden böyle mühim karar saatlerinde, millî vahdete bedel umumî teşettütün hâkim olması yüzünden inkırazı sürüklenmiş, yahut uzun felâket devrelerine düşmüş devletlerden bize misaller vermektedir. İskenderin kurduğu büyük dünya devleti, ölümünü müteakip, eski generallerinin ihtiraslı veraset kavgaları yüzünden vahdetini kaybederek parçalanmış; Sezarın ölümünü yine ihtiras ve teşettüt yüzünden dahili harpler ve kanlı devreler takip etmiş; Atilânın ölümüne, Avrupanın göbeğinde kurduğu büyük devlet dağılmış; Osmanlı İmperatorluğu, Yıldırım Beyazadın ölümü üzerine, şehzadelerinin taht kavgaları yüzünden inkırazına kıl kalmışken, bakasını tehdit eden bir fetret devrinden sonra ancak kurtulabilmiştir.

Cihan tarihinin ve kendi tarihimizin bu felâketli misalleri gözönüne alınınca, Atatürk gibi eşsiz bir devlet banisinin üfulüden sonra, Türk milletinin ve onu temsil eden Türkiye Büyük Millet Meclisinin, tarihte misli görülmemiş derunî, müstakil bir vahdetle, birinci evlâdı İsmet İnönü'nü cümhur reisliğine seçerek, sulhte, harpte, onu devlet

reisi, Başkumandan ve Millî Şef yapması, ve zirvesinde Cümhuriyet ve inkılâp bayrağı dalgalanan yekparê muazzam bir kaya halinde onun etrafında toplanması, bütün dünya milletlerine unutulmaz bir ders ve ebedî bir imtisal nümunesi olmıya lâıyk muhteşem tarihî bir manzaradır.

İsmet İnönü'nün bu müstakil tarihi, millî kararlarla Türk milletinin mukadderatını kudretli ellerine alır almaz, büyük devlet plânları arasında, Atatürk'ün millî terbiyeye verdiği tekâmülü takviyeye azmetmiş olduğunu görüyoruz. «Millî kültür inkişafımızın mühim esaslarını teşkil eden tarih ve dil inkılâplarıyla ve bu yoldaki ilmi çalışmalarla ötedenberi yakından alâkadar» olduğunu bildiğimiz yeni Cümhurreisimizin bu iki kurumu doğrudan doğruya himayeleri altına almaları bunun mânidar bir misalidir.

Tarihin bütün devirlerinde kalkınma azmini gösteren milletler daima millî terbiye mesnedine dayanarak bunu yapmışlar ve büyük tarihî şahsiyetler dahilî ve haricî siyasetteki kudretleriyle devlete baka temin ederken, bunun başlı âmilleri arasında millî terbiyeyi birinci derece ehemmiyette tutarak, ilimleri ve güzel sanatları inkişaf ettirmişler ve milletlerinden büyük kültür devletleri vücade getirmişlerdir. Çünkü bütün maddî kuvvetler ve terakkiler, bütün iktisadî kalkınmalar, bütün millî refah ve saadet ancak millî terbiyeye, fikrî, ruhî ve ahlâkî temellere dayanırsa hayatiyet ve baka bulur.

Perikles, August, XIV üncü Louis ve Büyük Frederik ile, fetihten sonra İstanbulu islâm âlemi için, şa'saası çoktan sönen Bağdatla parlaklık devrinin son yıllarını yaşayan Kahirenin yerine, en büyük bir irfan merkezi haline koyan Fatih Sultan Mehmet, ve Ankarayı bütün Şark için bir inkılâp, kültür ve istikbal kaynağı yapan Atatürk, bu büyük devlet prensibinin lâyemut mümessilleridir.

İsmet İnönü'nün de büyük selefi gibi, aynı yüksek ideali tahakkuk ettirmeye azmetmiş olduğunu görmekte bahtiyarız.

TÜRK TARİH KURUMU TARAFINDAN YAPILAN PAZARLI HAFRİYATI [1]

Dr. Hamit Koşay

Maarif Vekâleti Antikite ve Müzeler Direktörü

Başlangıç :

Türk Tarih Kurumu adına Alaca-Höyük hafriyatını yaptığımız sırada Çorum vilâyetinin Alaca kazasına tâbi Pazarlı köylülerinin getirip gösterdikleri Frikyâ çağına ait ve bir binaya kaplama vazifesini gören fayans kabartmalar, nefaset ve kültür tarihi bakımından yüksek ehemmiyeti ile dikkatimizi çekti. Bir fırsat bularak 1937 senesinde burada on iki gün devam eden ilk araştırmayı yaptık. Elde edilen neticeleri (La Turquie Kemaliste) in 20 - 26 Septembre 1937 sayısında tanıttık.

1938 hafriyat mevsiminde Türk Tarih Kurumu burada daha geniş ölçüde bir araştırma yapılmasını kararlaştırdı. Alaca-Hüyükte yeni hafriyat sahasını temin için hazırlık devam ederken mesai arkadaşlarımdan ve üyelerden Mahmut Akok, Aptullah Altar, Fotoğrafçı Baha Bediz, Üniversite talebelerinden stajiyer Kemal Güngör, Hakkı Gültekin ile birlikte 21/5/1938 den 31/7/1938 tarihine kadar vasatî yetmiş işçi ile çalıştık. yüksek kongreye sunulan bu raporla şimdiye kadar bilinmiyen yeni bir Frikyâ sitesini arzedecek ve elde edilen belgeler dolayısıyla ortaya çıkan tarihî problemlere işaret edeceğiz :

Mevki:

Hafriyata sahne olan Pazarlı, Hüyüğün 29 Km. şimali şarkisinde Alaca-Çorum şosesinin şarkında, Mustafa Çelebi köyünün üstünde fevkalâde güzel manzaralı bir yerdir. (Şekil: 1)

Dereler, özler ve ırmaklarla dilim dilim ayrılan Pazarlı havalisinin şarkışimalisinde 1791 m. yükseklikteki Akdağ silsilesi ve şarkıcenubîsinde 1483 m. yükseklikte Karadağ silsilesi, şimalinde Uluştıran

[1] Zurichte 28 Ağustos 1938 den 4 Eylül 1938 e kadar toplanmış VIII inci Enternasyonal Tarihî İlimler kongresine sunulan teblig'in türkçe metnidir.

dağının tepeleri güzel bir fon teşkil eder. Yeryer kendini gösteren kalkerli sırtlar tabiatın çetinliğini arttırır. Fakat umumî muvasala hatlarından uzak olmasına rağmen burası yaşamıya, korunmaya elverişli olduğu için tâ Kalkolitik devirden itibaren yaylacılar tarafından iskân edilmiş, ormanlar arasında açılan düzlüklerde ziraat yapılmış, büyük küçük topluluklar tabii mağaralarda veya kale haline soktukları tepelerde daimî bir tahassungâh veya askerî istinat noktaları bulmuşlardır. Üstü kalkerle örtülü kalenin yanbaşıdan geçen Karapınar özü şelâleler yaratarak dar boğaz içinden 100 metre aşağıdaki ovaya inerek Alaca ırmağına karışır. Jeolojik devirlerde bu öz üstten akarken dağın yumşak kısımlarını oyarak büyük inler yaratmıştır. Tepenin sırt kısmı toprağın birikmesine pek az müsait olduğu için duvar bakiyeleri fazla tahribata uğramış, yüzlerce senedenberi çalışan saban mevcut eserleri eteklere doğru taramıştır. (Şekil: 2, 3, 4, 5, 6)

Elde edilen *kültür devirleri* berveçhi atidir :

1 — Kalkolitik devir :

Pazarlıda tesbit olunabilen en eski kültür katıdır. Tepenin boyun teşkil eden kısmında, kaya diplerinde, mağarada ve umumiyetle toprak sathından itibaren 150-200 santimetre derinliklerde bu devrin bol keramiğine rasgelindi. Gri toprak tabakası bu kültür katını diğer çağlardan ayırır.

Pazarlı kalkolitik devir keramiği Alaca-Hüyükte on metre derinlikten sonra ve Alisharda yirmi metre derinlikten sonra çıkan kalkolitik eserlerin hemen aynıdır. Hepsi elle yapılan, hamurları otla karışık, üzerleri angopludurlar. Bu eserler arasında meyva tabağı (Fruchtstânde) biçimleriyle, tepsî örneklerine ve kaba süzgeç parçalarına rasgelindi.

Renk bakımından :

- a) Dış tarafı kırmızının muhtelif nüanslarını gösteren ve içi siyah olan parçalara,
- b) Dışı siyahımsı veya koyu gri, içi ise deve tüyü renginde (chamois) parçalara raslandı. (Şekil: 7, 8, 9)

2 — Bakır devri :

Pazarlıda Bakır devri keramiğine ancak dağınık olarak rasgelindi. Bunlar Alishar I/in iç ve dışı kırmızı angoplu, Ahlatlıbêlin benekli veya siyah angoplu ve cilâlı, Alaca-Höyüğün tırnak ile süs yapılan maruf kertikli çeşitlerini andırmaktadır. Bu devirde Pazarlıda kazılan yer sıkı bir iskâna saha olmamıştır. (Şekil: 10)

3 – Eti devri :

Pazarlıda Eti devrini de tıpkı Bakır devri gibi ancak dağınık ve münferit bazı keramik parçaları temsil ediyor. Şu halde hafriyat alanına Etiler yerleşmemişlerdir. Bulunan eserlerin hepsi monokromdur ve tipik parça olarak şunları zikredebiliriz :

- a) «Schnabelkanne» tipinde kırık bir parça,
- b) Bir tabağın müsellesi kulpu,
- c) İç kısmı tamamen ve dış kısmının yalnız kenarı kırmızı angoplu bir tabak,
- d) Kuşbaşı biçiminde emzikli kap parçaları. (Şekil : 11)

4 – Friky devri :

Kalkolitik devirden sonra iki üç bin senelik bir fasılayı müteakip Pazarlı ilk defa Frikyalılar zamanında devamlı bir iskâna sâha olmuştur. Pazarlı adını arkeoloji edebiyatına tanıttak olan mühim tabaka Friky tabakasıdır. Eti İmparatorluğunu yıktıktan sonra Anadoluya hâkim olan Frikyalılardan bir sergerde veya nüfuzlu bir aile zikri geçen tepeye hususî yapılarını ve tepenin ovaya bağlanan zayıf kısmına burçlarını inşa etmişlerdir. Metbu halkın civar arazide oturduğunu gösteren izler vardır.

Mimarî izler: Friky devrine ait üç mimarî kat tesbit edilmiştir. Bunlardan en alttaki birincisi ve en mühimmi kısmen bir yangına kurban olmuştur. Dört köşe burçlar arazinin şekline uygun olarak yerleştirilmiş ve dış duvarları yontulmamış ve biribirine alıştırmış taşlarla kaba bir tarzda örüldükten sonra içerisi ufak taşlarla doldurulmuştur. Diğer ikametgâhların da temel taşları çamur harçla örülmüştür. Yüksek san'at eserleri sayılması icap eden resimli kabartmalar ve diğir maddî kültür eşyası elimize geçmese yalnız bu zaif duvarlara bakarak Frikyalılarının medeniyeti hakkında doğru bir fikir edinmek hayli güç olurdu. Frikyalılar Pazarlıda gayri mütecanis taşlarla hazırlanan temellerin üstüne kerpiçten ve ahşaptan yapılmış kiremit çatılı güzel evlerini ve saraylarını yapmışlar, fazla olarak dışardan onu resimli fayans kabartmalarla süslemişlerdir. Ormanların galip yeşil fonu içinde tepeye yerleştirilen bu kabartmaların uzaktan heyeti umumiyesi ile ışık saçarak parladığını ve yakından her bir kabartmanın muhteviyatıyla seyircileri teshir ettiğini farz ve tahmin güç değildir. Beyaz ve kırmızı renkli kiremitlerle kaplanmış ve süslü çörtlenlerle teçhiz edilmiş olan çatılar fayans kaplamalarının mütemmimi sayılmalıdır. Onun için -hiçbirisi yerinde bulunmamakla bera-

ber- kaplamaların dahilinde kullanıldığını farz güçtür. Plânda L. 11-J.11 murabбалarı dahilinde 7,00 X 3,50 metre eb'adında birbirine eş ve duvarla ayrılan iki salon içinde ve Frikya devrinin ikinci mimarî katında ve çivi şeklinde (Stiftmozaik) mozaiklerle süslü iki döşemeye rasgelindi. Bu mozaikler Uruk IV. de olduğu gibi duvar sathında olmayıp muhakkak bir zemin döşemesidir. Bu mozaik zemin başları kürevî maktaları, dairevî veya kısmen murabba ve azamî 7 santim uzunluğunda siyah ve krem renkte pişmiş toprak çivilerle mukavim bir balçık üzerine hendesî bir tezyinat üslûbiyle, yanyana dizilmek suretiyle yapılmıştır. Mozaik döşemenin kenarını beyaz balçıktan bir bordür ve küçük taşlarla itinalı yapılmış temel duvarları tahdit ediyor. Bu temelin üstüne inşa olunan kerpiç duvardan bir bakiye halen yerinde mevcuttur. Cenubu garbide plânda K. 7, L. 7 murabбалarı ile gösterilen yerde iki burcun arasından geniş basamaklı bir merdiven ile yukarı çıkılmaktadır. Bu kalenin esas antresidir. Yapı manzumeleri arasında ibadete has köşenin bulunması muhtemeldir. Fakat yalnız toprağın sığ olması dolayısıyla fazla hırpalanan temel bakiyelerine bakarak bu hususta bir fikir yürütmek güçtür. Bulunan eserler daha ziyade sahiplerinin yaşama zevkini tadan asker ruhlu idareciler olduğunu göstermektedir.

Frikya keramiği:

Pazarlıda bulunan keramik Alishar, Gordion ve Alaca-Höyüğün Frikya keramiğine benzemektedir. Pazarlıda gri ve siyah Frikya parçaları nadir oldukları halde boyalı olanlar hemen 9/10 nisbetinde azîm bir ekseriyeti teşkil eder. Halbuki garbe doğru gidildikçe, meselâ Ankara yanındaki Karaoğlanda ve Ankara Hellenistik Mabedinde (Augusteum'da) yapılan hafriyatta, grilerin ekseriyette olduğu tesbit edilmiştir. Bundan yalnız Frikya kültürünü terkip eden unsurların değil, belki Frikyalıların kavmî terkipi hakkında neticeler çıkarılabilir.

I — Mat boyalı keramik — Kırmızı üstüne beyaz angoplu veya yalnız kırmızı angoplu olmak üzere ikiye ayrılır:

1 — Yalnız kırmızı angoplu olanlar üzerinde siyahımtırak veya koyu kırmızı hendesî çizgiler bulunmaktadır. (Şekil: 12)

2 — Beyaz angoplu hendesî tezyinatlı olanlarda ise şu çeşitler görünür:

a) Koyu kahve rengi (akaju) veya siyah renkli hendesî çizgilerle süslü olanlar.

b) Koyu kahve rengi (akaju) yanında kırmızı renkli hendesî çizgilerle süslü olanlar, (Şekil: 13)

c) Basit geniş kırmızı kuşaklı olanlar,

d) Kırmızı angop üstünde düz beyaz kenar kuşağı olanlar. (Bilhassa kapaklarda görülür),

e) Bazı tabak çeşitlerinde iç ve dışta kuşak tarzında yapılan ve yanyana duran kırmızı, beyaz angop üstünde siyah veya koyu kahve rengi çizgilerle müttehidülmerkez daireler şeklinde süsler vardır.

f) Koyu kahve rengi ve kırmızı çizgilerle beraber nebatat ve hayvanat tasvirleri de bulunur. (Şekil: 14)

II — Monokrom seramik meyanında şu çeşitlere rasgelinmiştir:

1) İç ve dışı tamamen veya kısmen angoplu parçalar. Hepsi çarkla yapılmıştır. Kuvvetli profilli örnekler, fazla çıkık akıtacaklı (Ausguss) ağızlar ve kapak örnekleri bulunmuştur. Bazılarında kırmızı angop yerine devetüyü (chamois) rengine rasgelinir. Halkavî kaide umumidir. (Şekil: 15)

2 — İç ve dışı siyah angoplu ve cilâlı parçalar. Bakır devrinin mümasil parçalarından incelikleriyle ayrılırlar. Halkavî kaidé düz şerit kulp, bazılarında ise içerlek düz çizgi veya halkavî süsler mevcuttur. (Şekil: 16)

3 — Gri renkli angopsuz parçalar. Hepsi çarkla yapılmıştır. Bakır ve Eti devirlerinin mümasil parçalarından yapılışlarındaki incelik, şekillerindeki hususiyetlerle ayrılırlar; umumiyetle perdahlıdır. (Şekil: 17, 18)

Gri ve siyah parçaların diplerinde bazan çizgilerle damga veya hususî işaret görülmüştür. 1937 de bulunan bir gri parça üzerinde Frikyâ yazısı da görülmüştür. (Şekil: 19)

4 — Kaba ve gri parçalar. Bunlar ekseriyele mutfakta kullanılan isli örneklerdir.

Kulplar: Mutat şeritvarî (Bandhänkel) veya dairevî maktalı kulplardan başka, mrkara biçiminde ve ekseriyetle madenî Frikyâ kaplarında görülen örnekler mevcuttur.

Ayakçıklar: (Çömleği oturtmaya mahsus kaide kastolunmaktadır)

Gri renkte iki ayakçık parçası, sivri dipli Frikyâ parçalarının nasıl oturtulduklarını gösterme bakımından mühimdir.

Fayans kabartmalar:

Pazarlının Frikyâ yapılarında kaplama olarak kullanılan fayans kabartmaları birkaç zümreye ayırarak etüt etmek mümkündür:

I — Basit çatı kiremitleri.

a) Kenarı lâmbalı (çıkıntılı manasınadır), alêlade trapezvarî kiremitler.

b) Çatı dereleri için mustatil şeklinde kırmızı angoplu kenarı yüksek lâmbalı kiremitler. (Şekil: 20)

c) Mahiye (çatı sathlarının eklerine gelen parça demektir) kiremidi biçiminde kırmızı veya beyaz angoplu kiremitler.

d) Kırmızı angoplu çörtlenler. (Yağmur suyu akmasına mahsus oluk) (Şekil: 21)

II — Bina yüzüne gelen resimli veya sadece hendesi main şeklinde süslü kaplamalar. Bunların bir kısmı mustatil biçiminde ve korneşlidir. Bir kısmının üstü yarım daire biçiminde kaidesi ise düzdür. Beyaz angoplu ve kahve rengi veya kırmızı çizgili süslü keramik ile aynı üslûptadırlar. Kaplamalar üzerindeki deliklerin duvara tahkim ile alâkahlı bir vazifesi olsa gerektir. Fakat hiçbirisi üzerinde ne çivi bakiyesi ve ne de ağaç çürüğü izi görülmedi. Bunların çivisiz kullanılabilmiş olmaları muhtemeldir.

Kaplama fayansları resimleri bakımından şu gruplara ayırmak mümkündür :

a) *Muharip resimleri*: 47 × 44 santimetre eb'adında müstatil plâkalar üzerinde bulunan askerler yürüyüş halindedirler. Yüzleri ekseriyetle sola müteveccihtir. Aksi istikamette giden diğer iki muharip parçası da bulunmuştur. Bunlardan başka daha büyük başlı ve daha büyük kalkanlı plâkaların parçası görülmüştür. Şu halde plâklar muhtelif cesamettedirler. Başlar muayyen fertleri değil belki üslûplaştırılmış tip arzeder. Şahıslar sakalsız ve bıyiksız olup bu bakımdan Miken vazolarındaki muharip resimlerinden ayrılırlar. Miğferlerinin sorguç kısmı uçları aşağı bakmak üzere hilâl biçimindedir. Asıl miğferin madenden ve kulaklık kısmının ve yuvarlak kalkanın deriden olması kuvvetle muhtemeldir. Askerler kısa etekli elbiseler giymişlerdir. Hareketteki çalâkiyi iyi ifade eden bacaklar adaleyi göstermekle beraber giyimlidir. Ayaklarda kalçın veya çizmeyi andırır ayakkabılar mevcuttur. Askerler sağ elde ve yukarda mızrak, sol elde kalkan olmak üzere hücum vaziyetinde gösterilmiştir.

Kabartmaların hepsi beyaz angoplu olmayıp içlerinde tek kırmızı renkli kabartmalar da bulunmuştur [1]. (Şekil: 21, 22, 23, 24, 25)

[1] Gordion. S. 158. Abb. 141. «Tonplatte zur Wandverkleidung mit Hirschjagd» — Buradaki muharip parça halinde bulunmuştur.

Bossert, Altkreta 33 — Mykenai. Bruchstück einer mit Kriegern und Tieren bemalten Grabstele. Höhe 91 cm., Breite 42 cm.

Bossert, Altkreta 72 — Mykenai. Sogenannte Kriegervase. Höhe etwa 36 cm.— Miken vazosunda kalkanlar iç tarafta tasvir edilmiştir. Şahıslar sakallı olup mızrakları aşağı doğru tutulmuştur.

b) *Aslan ve boğa mücadelesi*: Mevcut kısmı 40 sm. yükseklikte, 26 sm. genişlikte, 3,5 sm. kalınlıkta olan bir fayans kabartma üzerinde üstüste iki sıraya gelmek üzere aslan ve boğa mücadelesi tasvir edilmiştir. Müdafaa durumunda olan boğanın başı aslanın ağzına doğru eğilmiştir. Profilden tek boynuzu ancak görünmektedir. Kuyruk ayak aralarına doğru çekiktir. Aslanın ise ağzı açık ve kuyruğu yukarı kıvrıktır [1]. (Şekil: 26, 27)

c) *Greif (Griff)* ler muhtelif tiptedirler.

1 — Üstü yuvarlak altı düz ve duvara tahkime müsait, ayrıca ve genişçe bir lâmbası mevcut fayans üzerinde karşılıklı iki adet ve kanatlı griff ve onların altında bir ceylân yatmış olarak görünmektedir. Muhtelif parçalar eksik olarak bulunmuştur. (Şekil: 28, 29, 30)

2 — Mustatil bir plâka üzerinde ise daha büyük cesamette ve dört ayağı yere basar vaziyette kanatlı ve kuyruğu çengelvarî yukarı kıvrık bir tip grifttir. Plâkanın etrafı kabartma olarak kahve rengi boyalı mainlerle, bazan da kabartmasız düz mainlerle süslüdür. (Şekil: 31)

3 — Griffli eserlerden birinin başı arkaya doğru dönüktür [2].

Burada baş No. 2de tasvir olunan tipe benzetmektedir. Çömelmiş durumdadır. (Şekil: 32)

d) Hayat ağacı etrafında şahlanan dağ keçileri. Bunlardan tam parçalar elde edilmiştir. Bir tanesinde yalnız korniş kısmı kırıktır. Genişliği 41. mevcut yükseklik 28 sm. dir [3].

Elik adı verilen dağ keçileri Pazarlı yanındaki Karadağ'da eksik olmamakla beraber, bu motifin dinî telâkki ile ilgili kompozisyonun şarktan geldiğine hiç şüphe yoktur. Milâttan sonra ikinci bin senelerin şimalî Suriye ve Anadolu silindir mühürlerinde Telhalef tezyinatında emsalini görmek mümkündür. (Şekil: 33, 34, 35, 36)

e) *Kentaur'lar*:

1937 de satha yakın olarak bulduğumuz bir plâka üzerinde dal tutarak tasvir edilmiş kentaur'a 1938 hafriyat mevsiminde bazı noksan

[1] Gordion S. 160. «Stier und. Löwe, 16 Bruchstück»

Gordionda ufak parçalar bulunduğu halde Pazarlıda nisbeten büyük ve resimde tamamlanması mümkün eserler elde edilmiştir Lidyada Elektron sikkeler üzerinde karşılıklı duran boğa ve aslan tasvirlerini de beraber mütalea lâzımdır.

[2] Gordion, S. 154. Abb. 137. «Drei Bruchstücke mit schreitenden greifen nach rechts»

Bossert, Altkreta 37 — Mykenai. Elefenbeinrelief eines unter Blumengel agerten Greifen, Höhe 7. cm. — Burada baş, bizim 2 № lu tipimize benzemektedir.— (Diz çökmüş vaziyette!)

[3] Gordion, S. 101 FF. Platten mit. Antilopen, 7. Bruchssteke.

parçalar iltihak etti. Belki ilk defa Yunan âlemi haricinde böyle bir eserle karşılaşılıyor. (Şekil: 37, 38)

f) Fayans kabartmalar içinde tasvirler yerine yalnız main şeklinde süsleri ihtiva eden plâkalar, dört köşe maktalı ve her yanı nakışlı sütuncuklar ve diğer mimarî parçalar da mevcuttur. (Şekil: 39, 40)

g) *Diğer muhtelif eserler:*

Parça halinde bulunan beyaz angoplu bir kabın karın kısmı üzerinde elinde riton tutan bir kadın tasvir edilmiş bulunmaktadır.

Madenî eserler arasında bir bronz kepece Gordion'da bulunan kepecin (Gordion. S.75. No. 91. Schöpfkelle, Tumulus III.) aynıdır. Bunun bir eşi Ankara yanındaki Gazi Orman fidanlığındaki Frikya istasyonunda bulunmuştur. (Bakınız: Türk Tarih Arkeologya ve Etnografya dergisi [1]. (Şekil: 41)

Bundan başka *bir ok ucu* da bulunmuştur. (Şekil: 42)

Ağırşaklar ekseriyetle iki mahrutu nakışın kaideye ittisalinden husule gelmiş bir şekil, veya yalnız tek mahrutu nakış şeklini irae ederler. Küreye yakın olanlar da mevcuttur.

Kurs şeklinde veya kiremit kırığının etrafını yuvarlama suretiyle yapılanlara da rasgelineştir.

Kalıplar meyânında küçük öküz başını dökmeğe mahsus 5, 5×3, 9 sm. eb'adındaki pişmiş toprak eseri zikredebiliriz.

Mensucat askuları murabbai ehamı nakış şeklinde olup üst kaide-lerine yakın delikleri vardır. Yükseklikleri 8,5 ilâ 10 sm. arasında tehalüf etmektedir.

Makara biçiminde iki *paye* (ayakçık) keramik pişirme ocağında eserleri istif etmek için kullanılmıştır. Bu iki parça bizzat Pazarlıda çanak çömlek ocaklarının mevcudiyetini göstermek bakımından mühimdir.

Kemik eserler arasında 14,8 sm. uzunluğunda dört köşe maktalı *bir örgü iğnesi* veya *biz* zikre değer.

5) Klasik devir:

Kalede plânda E. 13 murabbaina isabet eden yerde kireç harçlı kalın duvara ve bu duvara eklenen nısıf daire şeklinde bir burç kaidesine rasgelindi. Ayrıca plânda J. K. 7 murabbalarına isabet eden yerde de kireç harçlı duvar parçaları elde edildi. Hafriyat alanının şarkı cenubî eteğinde de üstte külliyyetli hellenistik devir keramiğine rasgelindi. Toprak üstünde münferit olarak bazı Bizans sikkeleri de

[1] Türk Tarih, Arkeologya ve Etnografya Dergisi, 1.

bulundu. Bu vesikalar hellenistik devirde ve daha sonra Pazarlı'nın zayıf şekilde iskân edilmiş olduğuna şüphe bırakmıyor.

Kalenin üst kısmında bulduğumuz bazı iskeletlerin de bu devre ait olduğunu sanıyoruz. (Bunlarda baş garpte, ayak şarkta ve eller göğüstedir).

Daha garpta Frikya katına kadar inen 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13 numaralı iskeletlerde baş garpte, ayak şarkta olmakla beraber kollar yana konmuştur. Bunların daha eski devirlere, hattâ bizzat Frikyalılara ait olması da muhtemeldir. (Raporları Antropoloji Enstitüsünce ayrıca neşredilecektir). (Şekil: 43)

Pazarlı hafriyatının ortaya koyduğu meseleler.

Bugüne kadar kabul edildiğine göre, Frikyalılar Traklar'ın yakın akrabalarıdır. Homër onları Turova muharebelerinden önce, Xanthos de Lydie ise bu harplerin akabinde Anadolu'ya geçirir. Frikyalıların Bosfor tarikiyle Anadolu'ya geçişleri deniz kavimlerinin umumî hareketleriyle alâkadar görünmektedir. Boğazköy Eti İmparatorluğunu bir darbeye ortadan kaldırarak yerine geçen Frikyalılarla 1170 senelerine doğru Asurî hududunda görünen Muski'ler aynı kavim sayılmaktadır. (Hugo Winkler'e göre milâttan önce 8. inci asrın sonlarına doğru büyük Frikya Devletini kuran Midas ile takriben 707-717 senelerine doğru Asur Kralı Sargon III. devrinde hüküm süren Muski Kralı Mita aynı şahıs olmalıdır). Asurilerle Muski'lerin ilk teması şu suretle olmuştur: Téglath - Phalasar I., 1100 senelerine doğru Fenikeye kadar ilerliyor. Fakat Babilon'a karşı yaptığı mücadelede mağlup olunca Etiler ayak kaldırıyorlar ve onu 1060 tarihinde Kargamışta mağlup ediyorlar. Bu sefer de Asuriler Muski adlı bir kavme rasge alıyorlar. Daha sonra Anadolu yaylasını almak için Kilikyaya hücum ettikleri zaman yine Muski'lerle karşılaşılıyorlar. (Bakınız: Conteneau. P. 1124).

Muski'ler Frat yolunda Commugène ülkesine hücum ediyorlar. Aynı tarihlerde Anadolunun Alzi ve Burugumzi ülkesinde elli sene kalıyorlar. Anadolu'ya XIII. üncü asırda gelen bu kavmin en parlak devirleri VIII. inci asra isabet etmektedir. Bu devirde İmparatorlukları hemen bütün Anadolu yaylasına şamil garp komşuları Lidyalılar Krezüs zamanında onların garp vilâyetlerini alacaklardır. VII. nci asır başlarında ise Karadeniz sahilinden gelen ve cenubî Rusyadaki yurtlarından İskitler tarafından kovulan Cimmérien'ler musallat olacaklar ve nihayet Frikyalılar da birçok kavimler gibi Anadolunun eski yerli ahalisine karışıp gideceklerdir.

Pazarlı hafriyatı, Frikyalı kültürünün bir taraftan eski Yunanistanda Miken kültürüyle, diğer taraftan eski Önasyalı kültürüyle (Sümer, Eti) sıkı alâkasını açık olarak meydana koymuştur. Pazarlı kabartmaları üzerindeki asker tasvirleri ile Miken vazolarındaki muharip tasvirlerini hattâ Etrüsk ve Cerablusta Posteti muharip tasvirlerini birbirinden kolay ayıramayız. Kentaur şimdiye kadar olan malûmatımıza nazaran garbe has bir motiftir. Fakat hayvanların mücadelesi, hayat ağacı üstüne şahlanan dağ keçisi motifleri, griff'ler Önasyalı ideolojisine uygundur.

Midas abidesinde kayadan yontulmuş cephe üzerinde kabartma veya boyalı hendesi şekillerde de şark kokusu vardır. Frikyalıların kültürlerindeki bu ikilik onların kavmi terkiplerine de şâmil midir? Frikyalıları Balkanlarda uzun müddet kalmışlarsa ve aynı kavim ise Pazarlı, Gordion, Alishar ve Boğazköyde bulunan Frikyalı maddi kültür belgelerini orada bulmaklığımız icap eder. Halbuki bu hususta tatmin edici bir cevap verilemez. Miken ve Frikyalı kültür münasebetinin teati sahasını ve Mikenlilerin göç yollarını tespit hususunda Pazarlı vesikaları belki bir iz gösterecektir. Sekizinci Beynelmîlel Tarih kongresinin yüksek huzuruna Orta Anadolu'da mühim yeni bir Frikyalı istasyonunun bulunduğunn bu suretle bildirirken, yeni araştırmaların tarihin bu karanlık sayfasını daha iyi aydınlatacağı ümidile sözümü bitiririm. (Şekil : 44, 45)

LES FOUILLES DE PAZARLI
EXÉCUTÉES PAR LES SOINS DE LA SOCIÉTÉ
D'HISTOIRE TURQUE [1]

Par
le Dr. Hâmit Zübeyr Koşay

Directeur des Musées et de l'Office des Antiquités au Ministère
de l'Instruction Publique

Introduction :

Pendant les fouilles d'Alacahüyük, effectuées au nom de la Société d'Histoire Turque, des habitants de Pazarlı (sous-préfecture d'Alaca, vilâyet de Yozgat) vinrent nous montrer des morceaux de bas-reliefs, fragments de revêtement en faïence d'une bâtisse de l'époque phrygienne. La beauté de ces morceaux ainsi que leur grande importance historique attirèrent vivement notre attention, et en 1937 un premier sondage, qui dura douze jours, fut exécuté au site de Pazarlı.

Les résultats de cette recherche préliminaire ont été publiés dans le numéro de Décembre 1937 (No. 21, 22) de la Turquie Kémaliste. La Société d'Histoire Turque ayant décidé d'y faire exécuter, pendant la saison de travail 1938, des fouilles de plus large envergure, nous y travaillâmes — les membres de l'expédition: Mahmut Akok, Aptullah Altar, le photographe Baha Bediz, les étudiants stagiaires Kemal Güngör, Hakkı Gültekin et moi — du 21 Mai 1938 jusqu'au 31 Juillet 1938, environ 70 jours. Dans la présente communication je me permettrai de présenter au Congrès la cité phrygienne que nous venons de déblayer et de souligner brièvement les problèmes soulevés par cette découverte.

---

[1] Communication présentée au VIIIe Congrès international des Sciences historiques (Zurich, 28 Août - 4 Septembre 1938)

Emplacement :

Pazarlı est un site dominant un beau paysage. Il est situé à 29 km. au N. E. du Hüyük, à l'Est de la chaussée Alaca-Çorum et au-dessus du village appelé Mustafa Çelebi. (Fig. : 1)

Ce lieu, sillonné de ruisseaux, de torrents et de sources, est borné au N. E. par la chaîne d'*Akdağ*, de 1791 m. d'altitude, au S. E. par celle de *Karadağ*, de 1483 m. d'altitude et au Nord par les monts d'*Uluştiran*. Les tertres calcaires qui surgissent çà et là sur ces terres en augmentent la rudesse. Tout en étant éloigné des artères principales de communication, Pazarlı est un lieu propice d'habitation et de défense; voilà pourquoi il a été habité par les hommes dès de l'âge chalcolithique. Les plaines qui s'étendent entre les forêts ont servi de champs de culture; les agglomérations d'hommes y ont trouvé, dans les grottes naturelles et dans les sommets qu'ils érigeaient en citadelles, des lieux propices de refuge et des centres de défense militaire. La source de *Karapınar* passe à proximité de la citadelle revêtue de calcaire, après avoir formé plusieurs cascades, et descend dans la plaine située à 100 m. de distance, pour s'y mêler à la rivière d'Alaca. Dans les époques géologiques antérieures, cette source a érodé les parties supérieures de la colline et y a formé des grottes et des cavernes. Les pentants de la colline étant très peu propices à l'entassement de terres, les restes de murs ont été particulièrement sujets à la destruction et la charrue des laboureurs, qui y travaille depuis plusieurs siècles, a drainé les restes des anciennes œuvres jusqu'au pied de la colline. (Fig; 2, 3, 4, 5, 6)

Les époques de culture que nous avons mises au jour à Pazarlı sont les suivantes :

1 — l'Age chalcolithique :

C'est la couche la plus ancienne qui soit mise au jour à Pazarlı. Dans la partie de la colline formant demi-cercle, au pied des rochers, dans les grottes et, d'une façon générale, à 150-200 m. de profondeur, on a découvert de la céramique de cette époque en grande abondance. La couleur grise de la terre sépare d'ailleurs celle-ci des autres couches de culture.

La céramique chalcolithique de Pazarlı est la même que celle découverte à Alacahüyük, à partir de 10 m. et celle mise au jour à Alişar à partir de 20 m. Faits à la main, avec une pâte mêlée de

foin et pourvus d'engobe, ces ouvrages affectent surtout les formes, d, assiettes à fruits, de tablettes et de passoires grossières.

Du point de vue de la couleur, on y a trouvé :

a) des morceaux noirs à l'intérieur, offrant à l'extérieur plusieurs nuances du rouge.

b) des morceaux noirâtres ou gris foncé à l'extérieur et chamois à l'intérieur. (Fig 7, 8, 9)

2 — L'Age du Cuivre :

La céramique de cet âge a été découverte disséminée partout. Elle offre des ressemblances avec celle à engobe rouge intérieur et extérieur d'Alişar, celle pointillée (ou à engobe noir) et polie d'Ahlalıbel et avec les sortes de céramique à ornements incisés d'Alacahüyük. Cette période n'a pas été une époque de peuplement intense pour Pazarlı. (Fig: 10)

3 — L'Epoque hittite :

Comme l'âge du Cuivre, l'époque hittite n'est représentée à Pazarlı que par des ouvrages de céramique épars, dispersés partout. On peut dire que les Hittites ne se sont pas *établis* en ce lieu. Les ouvrages découverts sont exclusivement monochromes. Comme morceaux typiques appartenant à cette époque nous ne pouvons citer que les suivants :

a) un morceau du type dit «Schnabelkanne».

b) l'anse triangulaire d'un plat.

c) un plat dont l'intérieur est complètement enduit d'engobe rouge et dont le rebord à l'extérieur est muni d'engobe de même couleur.

d) tessons de poterie à tête d'oiseau et à passoire. (Fig: 11)

4 — L'Epoque phrygienne :

Après un long intervalle de deux à trois mille ans venant après l'âge chalcolithique, Pazarlı a été habité intensément, pour la première fois, par les Phrygiens. La couche qui fera connaître le nom de Pazarlı dans le monde archéologique est justement celle qui appartient à l'époque phrygienne. Un chef phrygien ou bien une famille influente phrygienne y a établi, après l'effondrement de l'Empire hittite, ses maisons d'habitation sur la colline et sa forteresse sur les

penchants. On a trouvé des traces indiquant que le peuple asservi habitait les terrains environnants.

Restes d'architecture :

On a constaté trois couches architecturales appartenant à l'époque phrygienne. La plus basse — et la plus importante — a été partiellement la proie des flammes. La citadelle quadrangulaire a été placée de façon conforme à la configuration du sol; la partie extérieure est construite, assez grossièrement, de pierres non taillées; l'intérieur rempli de pierres de petites dimensions. Dans les maisons d'habitation les murs de fondation sont faits avec du mortier de boue. Si nous n'avions en mains les bas-reliefs et d'autres objets de culture, il serait difficile de se faire une idée de la civilisation des Phrygiens, rien qu'à la vue de ces faibles murs. Mais ce peuple a construit à Pazarlı de beaux bâtiments en brique et en bois, placés sur des fondations faites de pierres non homogènes et munis de toiture avec tuiles; il les a en outre dotés à l'extérieur de bas-reliefs en faïence. Il n'est pas difficile de s'imaginer l'effet que produisaient ces bas-reliefs. Les toitures revêtues de tuiles blanches et rouges et munies de conduites d'eau ornementées doivent être considérées comme les compléments esthétiques des bas-reliefs. Voilà pourquoi il est difficile de supposer que ces derniers fussent placés à l'intérieur des bâtiments, quoiqu'aucun morceau n'ait été découvert placé sur un mur. Nous avons trouvé au 2me étage phrygien, dans deux salons identiques de 7,00×3,50 m. de dimensions (carrés L II, J. II du Plan) et séparés par une cloison, un plancher orné de mosaïque à clous (Stiftmosaik).

Cette dernière n'est — exactement comme à Uruk IV — pas de la mosaïque murale mais une mosaïque de plancher. Elle est faite de clous en terre cuite de longueur maximum de 7 cm., à tête sphérique, à profil circulaire et quelquefois quadrangulaire, de couleur noire et crème, et selon un style ornemental géométrique, sur un fond de mortier résistant. Une bordure blanche et des murs de fondation soigneusement construits avec de petites pierres limitent le plancher en mosaïque. Un reste de mur en briques construit sur les fondations est encore en place. Au Sud-Ouest (carrés K. 7, L. 7 du Plan), on monte par un escalier à larges marches, placé entre deux bastions: c'est l'entrée principale de la citadelle. Il est probable qu'un coin réservé au culte existait dans ces bâtisses. Mais il est difficile de se prononcer définitivement à ce sujet, vu les restes de fondations, en très mauvais état à cause de la nature du terrain. Les trouvailles nous

induisent à l'idée que les propriétaires étaient des administrateurs à l'âme soldatesque, sachant goûter toutefois la douceur de vivre.

Céramique phrygienne:

La céramique de Pazarlı ressemble à celle d'Alişar, de Gordion et d'Alacahüyük. Les morceaux phrygiens gris et noirs y sont très rares; par contre, ceux en couleur forment à peu près les 9/10 du total des trouvailles. A noter que si l'on va de plus en plus vers l'Ouest — par exemple à Karaoğlan, près d'Ankara et au temple hellénistique d'Ankara (l'Augusteum) — on constate la prédominance de la couleur grise. Ce point permet de tirer des conclusions, non seulement sur les éléments constitutifs de la culture phrygienne, mais aussi sur la composition raciale des Phrygiens.

I — *Céramique de couleur mate*: on y constate deux groupes selon qu'elle est à *engobe blanc sur fond rouge* ou à *simple engobe rouge*.

1 — Sur les morceaux à engobe rouge simple on voit des lignes géométriques noirâtres ou rouge foncé. (Fig: 12)

2 — Les morceaux à engobe blanc et ornements géométriques nous offrent les variétés suivantes:

a) ceux ornés de figures géométriques de couleur acajou ou noire.

b) ceux ornés de figures géométriques de couleur acajou et noire. (Fig: 13)

c) ceux munis de simples bandes rouges.

d) ceux munis de bandes de bordure blanches sur engobe rouge (on voit cette sorte spécialement dans les couvercles).

e) quelques échantillons de plats possèdent des ornements circulaires noirs et quelquefois bruns, dessinés sur engobe blanc ou rouge et accusant parfois la forme de bandes de bordure intérieures et extérieures.

f) on rencontre aussi des motifs de plantes et d'animaux, à côté de dessins linéaires acajou et rouges. (Fig: 14)

II — Voici les trouvailles de *céramique monochrome*:

1 — Morceaux totalement ou partiellement enduits à l'intérieur ainsi qu'à l'extérieur d'engobe rouge. Ils sont tous fabriqués au tour. On a trouvé des échantillons à profil tranchant, avec des goulots à passoires très ouvertes, ainsi que diverses formes de couvercles. Dans quelques spécimens un engobe chamois remplace l'engobe rouge. Les bases sont généralement en forme d'anneau. (Fig: 15)

2 — Morceaux polis à engobe noir à l'intérieur. Ceux-ci se distinguent par leur finesse des morceaux similaires de l'âge du Cuivre. Ils ont une base en forme d'anneau, une anse simple en forme de bande, et quelques-uns ont des lignes simples rentrantes ou des ornements annelés. (Fig: 16)

3 — Moreaux gris sans engobe: Tous sont fabriqués au tour. Ils se distinguent des produits analogues de l'âge du Cuivre et de l'époque hittite par la finesse de leur facture et l'originalité de leurs ornements. Ils sont généralement polis. (Fig: 17, 18)

On a parfois constaté sur les fonds des morceaux gris et noirs des estampes faites de traits ou de signes particuliers. On a même vu des caractères phrygiens sur le fond d'une trouvaille de 1937. (Fig: 19)

4 — Morceaux grossiers de couleur grise. Ce sont des échantillons de cuisine. Ils sont tous noricis par la fumée.

Anses: Outre les anses habituelles circulaires et en forme de bande, on a constaté aussi des échantillons accusant la forme d'une bobine, comme aussi des anses employées dans les récipients métalliques de la même époque.

Pieds: Deux fragments de pieds, de couleur grise, sont importants, en ceci qu'ils nous montrent comment on faisait tenir verticalement les récipients phrygiens à fond pointu.

Revêtements en faïence:

Les revêtements de Pazarlı, qui servaient à couvrir les bâtiments phrygiens, peuvent être groupés comme suit:

I — *Tuiles simples:*

- a) tuiles ordinaires en forme de trapèze, bordées de lampes
- b) tuiles rectangulaires à engobe rouge et haute lampe, pour les conduites d'eau des toits. (Fig: 20)
- c) Morceaux ressemblant aux tuiles de faites des toitures, à engobe rouge ou blanc. (Fig: 21)
- d) Conduites à engobe rouge.

II. — *Revêtements de façade,* illustrés ou simplement ornementés de losanges. Quelques-uns sont rectangulaires et portent des corniches. D'autres se terminent à la partie supérieure par un demi-cercle et sont rectilignes à la base. — Ils sont du même style que la céramique à engobe blanc et ornements linéaires bruns et rouges.

Les trous que l'on voit sur ces morceaux ont probablement un certain rapport avec la technique de leur fixation sur le mur. Mais

on n'a trouvé sur aucun de ces morceaux le moindre reste de clou ni de traces de bois pourri. Il est donc possible que les plaques soient fixées sans avoir recours à des clous.

Selons leurs dessins, les *revêtements* en faïence peuvent être groupés comme suit :

a) *Figures de guerriers :*

Soldats en marche représentés sur des plaques rectangulaires de dimensions 47×44 cm. Leurs visages sont généralement tournés à gauche. On a découvert aussi un fragment représentant deux guerriers marchant dans le sens contraire; de même, des fragments appartenant à deux guerriers de plus grande tête et portant un plus grand bouclier. Il y avait donc des plaques de différentes dimensions. Les têtes ne représentent pas des individus déterminés, mais plutôt un type stylisé. Elle ne portent ni barbe ni moustache et diffèrent en cela des guerriers des vases mycéniens. L'aigrette du casque se penche vers le devant en forme de croissant. Il est fort probable que le casque proprement dit soit en métal, comme aussi les oreillères et le bouclier rond en cuir. Les guerriers portent une tunique courte. Les jambes accusent le modelé des muscles, mais sont pourtant habillées; elles expriment très bien l'agilité des mouvements. Les pieds portent des chaussures semblables à des bottes. Tous les soldats sont en posture d'attaque avec la lance tenue haut dans la main droite et le bouclier dans la main gauche. Les bas-reliefs ne sont pas exclusivement enduits d'engobe blanc; il en existe qui sont rouges monochromes [1]. (Fig: 22, 23, 24, 25).

b) *Combat de lion et de taureau :*

Sur la partie existante, de dimensions: $40 \times 26 \times 3,5$ cm. le combat est représenté en deux séries, placées l'une sur l'autre. La tête du taureau, en posture de défense, est penchée vers la gueule du lion. On ne voit, au profil, qu'une seule corne. Le bout de la queue se

[1] Comparez: Gordion, p. 158 Abb. 141: Tonplatte zur Wandverkleidung mit Hirschjagd. — Il s'agit ici d'un fragment de guerriers.

Bossert, Altkreta 33. Mykenai. Bruchstück einer mit Kriegerern und Tieren bemalten Grabstele. Höhe 91 cm., Breite 42 cm.

Bossert, Alkreta 72. Mykenai. Sogenannte Kriegervase, Höhe etwa 36 cm. — C'est la partie intérieure du bouclier qui figure sur le vase mycénien. Les soldats portent la barbe, et les lances sont dirigées vers le sol.

trouve entre les jambes de derrière. La gueule du lion est ouverte; sa queue est recourbée vers le haut [1]. (Fig. 26, 27)

c) *Griffons*:

Ils appartiennent à plusieurs types :

1) On voit sur une plaque en faïence à base rectiligne, avec partie supérieure ronde et à bordure assez large, deux griffons ailés placés face à face, ayant sous leurs pattes un daim couché. Divers fragments ont été trouvés, avec beaucoup de parties manquantes. (Fig: 28, 29, 30)

2) Griffon ailé de plus grandes dimensions, ayant les quatre pattes posées sur le sol, la queue recourbée vers le haut et formant crochet. Dessin représenté sur une plaque rectangulaire, avec bordure ornée de losanges brunes, dont quelques unes sont plates et d'autres en bas-relief. (Fig: 31)

3) Griffon dont la tête est recourbée en arrière [2]. (Fig: 32)

d) *Chamois*:

Dressés sur leurs pattes de derrière, autour de l'Arbre de Vie. Nous en avons découvert des morceaux complets, dont un seul a la corniche brisée. Largeur 41 cm., hauteur actuelle 28 cm. [3]

Les chamois appelés *elik* ne manquent point dans la montagne de Karadağ, près Pazarlı. Mais il est hors de doute que les motifs de cette composition, qui trahissent leurs rapports avec des idées religieuses, sont venus d'Orient. On en voit d'analogues sur les cachets cylindriques de la Syrie septentrionale et d'Anatolie ainsi que sur les ornements de Tel Halaf. (Fig: 33, 34, 35, 36)

e) *Centaures*:

En 1938, des fragments incomplets sont venus s'ajouter au centaure découvert en 1937, à faible profondeur et tenant une branche

[1] Voir Gordion p. 160.: Stier und Löwe, 16 Bruchstück. Les trouvailles de Gordion étaient de petites dimensions, celles de Pazarlı sont par contre relativement grandes et susceptibles d'être complétées dans leurs dessins. — Il est nécessaire d'étudier ces dernières en considérant aussi les taureaux et les lions représentés face à face sur les pièces de monnaie lydienne en électron.

[2] Voir Gordion. p. 154; Abb. 137: Drei Bruchstücke mit schreitenden Greifen nach rechts.

Bossert, Altkreta 37. Elfenbeinrelief eines unter Blumen gelagerten Greifen. Höhe 7 cm. — Ici la tête ressemble à notre type No. 2 — Position agenouillée.

[3] Voir Gordion, p. 161 ff.; Platten mit Antilopen. — 7 Bruchstücke.

à la main. Il est possible que nous soyons ici pour la première fois en présence d'un centaure qui ne soit pas le produit du génie grec. (Fig: 37, 38)

f) *Bas-reliefs* :

En faïence avec simples ornements en losanges, au lieu de figures d'être vivants; petites stèles à coupe quadrangulaire, munies de tous côtés d'ornements incrustés et enfin, fragments de *motifs architecturaux*. (Fig: 39, 40)

g) *Ouvrages divers* :

Sur le fragment d'un vase à engobe blanc on voit une femme tenant en main un rython.

Parmi les ouvrages en métal, il se trouve une cuiller identique à celle de Gordion (Gordion p. 75. No. 91. Schöpfkelle. Tumulus III.) Un autre morceau identique avait été trouvé à la station phrygienne de la Pépinière du Ghazi, près d'Ankara. [1] (Fig: 41)

On a découvert en outre un *bout de flèche*, (Fig: 42)

Les *fusaïoles* sont, ou formées de deux troncs de cône reliés à leurs bases, ou d'un seul tronc de cône. Il y en a toutefois aussi dont la forme est proche d'une sphère.

Parmi les *formes*, nous pouvons citer celles de 5,5×9 cm. de dimensions, destinées à la confection de têtes de bœufs.

Les *morceaux* servant à la *suspension des tissus* sont des troncs de pyramide quadrangulaires, munis de trous près de la base supérieure. Leurs hauteurs varient entre 8,5 et 10 cm. Deux *morceaux* en forme de *bobine* étaient employés pour ranger les objets dans le four à cuisson, dans la fabrication de la céramique. Ils sont importants parce qu'ils démontrent l'existence à Pazarlı des fours à cuisson pour la poterie.

Parmi les *ouvrages en os*, une aiguille à tricoter de 14,8 cm. de longueur et de coupe rectangulaire, mérite d'être mentionnée.

5 — L'Age classique :

Dans le carré E/13 du plan de la citadelle on a trouvé un large mur à mortier de chaux et une base de bastion en demi-cercle, ajoutée à ce mur. De même, aux endroits du plan tombant sous les carrés J. K 17, on a découvert des tronçons de mur également édifiés au

[1] Voir : Türk Tarih, Arkeologya ve Etnografya Dergisi, 1.

mortier de chaux. Au pied S. E. du lieu de fouilles on a rencontré de la céramique hellénistique en grande quantité, de même que l'on a trouvé sur le sol, dispersées çà et là, quelques pièces de monnaie byzantines. Ces documents ne laissent point de doute sur le fait que Pazarlı n'était intensément habité ni à la période hellénistique ni dans les époques postérieures.

Nous pensons que les squelettes découverts à la partie supérieure de la citadelle appartiennent à l'époque hellénistique. Ceux-ci avaient la tête dirigée vers l'Ouest, les pieds vers l'Est, et les mains posées sur la poitrine. Plus à l'Ouest, dans les squelettes No. 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, descendant jusqu'à l'étage phrygien, la tête et les pieds sont posés de la même façon, mais les bras y sont à côté. Il est probable que ces derniers appartiennent à des époques plus anciennes, peut-être même aux Phrygiens (Les rapports y afférents seront publiés par les soins de l'Institut turc d'Anthropologie.) (Fig: 43)

Les Problèmes suscités par les fouilles de Pazarlı.

On a admis jusqu'à ce jour que les Phrygiens étaient des proches parents des Thraces. Homère les fait passer en Anatolie avant les guerres de Troie; Xanthos de Lydie, par contre, suppose qu'ils y sont venus immédiatement après ces guerres. Le passage des Phrygiens en Anatolie par voie du Bosphore est considéré comme étant en relation avec la migration générale des peuples marins. On suppose que les Phrygiens, qui anéantirent l'Empire hittite de Boğazköy pour s'installer à sa place et les *Mouskis* qui firent leur apparition vers 1170 av. J. Ch. à la frontière assyrienne, sont un seul et même peuple. (Selon Hugo Winkler, *Midas* qui fonda le grand Etat phrygien vers la fin du VIIIe siècle avant notre ère, ne serait autre que le roi Mouski *Mita* qui régna vers 707 - 717, c'est-à-dire à l'époque du roi assyrien *Sargon*.)

Voici comment les Assyriens entrèrent en contact avec les Mouskis:

Téglath-Phalasar I s'avance, vers l'année 1100, jusqu'en Phénicie. Mais vaincu dans la guerre qu'il entreprend contre Babylone, il est battu en 1060 à Kargamich par les Hittites révoltés. A cette époque les Assyriens rencontrent un peuple qui porte le nom de Mouski. Plus tard, lors de leur incursion en Cilicie, dirigée vers la conquête du plateau anatolien, ils se rencontrent de nouveau avec les Mouskis (Voir G. Conteneau, p. 1124). Ces derniers veulent envahir la zone de

Commugene, sur le chemin de l'Euphrate. Vers la même date, ils restent installés environ un demi-siècle dans les zones anatoliennes d'*Alzi* et de *Burugumzi*. Le VIIIe siècle est l'ère la plus brillante de ce peuple apparu en Anatolie au XIIIe siècle. L'Empire qu'il y fonda embrasse à cette époque la presque totalité du plateau anatolien. Leurs voisins occidentaux, les Lydiens, leur prennent sous le règne de Crésus, les provinces de l'Ouest. Au début du VIIe siècle, les Cimmériens, chassés par les Scythes de leurs foyers sis en Russie méridionale, feront leur incursion dans le pays. Les Phrygiens seront enfin fondus dans la population autochtone d'Anatolie, à l'instar d'une foule d'autres peuples.

Les fouilles de Pazarlı ont mis manifestement, au jour les étroites relations de la civilisation phrygienne avec celle de *Mycène* d'une part et de l'autre, avec les anciennes civilisations de l'Asie antérieure (sumérienne, hittite). Les figures de guerriers des bas-reliefs de Pazarlı ne peuvent être facilement distinguées des soldats peints sur les vases mycéniens et des guerriers posthittites de Kargamich (Cérablus). On pensait jusqu'ici que le centaure était un motif propre à l'Occident. Mais les combats d'animaux, les motifs de chamois autour de l'Arbre de Vie, les griffons sont conformes à l'idéologie de l'Asie antérieure.

On sent quelque chose d'oriental devant les bas-reliefs rupestres ainsi que dans les figures géométriques de la façade du temple de Midas. Cette dualité dans la culture des Phrygiens peut-elle être étendue à leur composition raciale? Si les Phrygiens ont vécu longtemps dans les Balkans et s'il s'agit là comme en Anatolie d'un seul et même peuple, il est nécessaire que nous rencontrions dans dans le Balkans les trouvailles faites à Pazarlı, Gordion, Alişar et Boğazköy, trouvailles concernant la culture phrygienne. Or, nous sommes encore hors d'état de donner une réponse satisfaisante à cette question. Peut-être les documents mis au jour à Pazarlı sont-ils susceptibles de fournir un fil conducteur dans la constatation des rapports mutuels de culture entre Mycène et la Phrygie et les voies de migration des Mycéniens.

Je suis heureux d'avoir porté à la connaissance du VIIIe Congrès international des Sciences historiques une nouvelle et importante station phrygienne située au cœur de l'Anatolie et termine en formulant le vœu de voir de nouvelles recherches éclaircir ce coin obscur de l'Histoire. (Fig: 44, 45)

ANADOLUNUN EN GARP ETİ İSTASYONU

KARAOĞLAN HÖYÜĞÜ

Remzi Oğuz Arık

Karaoğlan Hafriyatı Direktörü ve T. T. K. Üyesi

I – İlk haber, ilk çalışmalar.

1937 yılında, «Türk Tarih Kurumu» Asbaşkanı Bayan Profesör Âfet, Ankara çevresinde yaptığı incelemelerden birisinde *Karaoğlan Höyüğü* üstünde durmuş ve onun varlığını haber vermişti. Bilhassa topladığı çanak çömleklerin ilk tasnifi bile burada müselmel medeniyetlerin yıkıklarını barındıran bir arkeoloji istasyonu bulunduğunu göstermişti. Bunun üzerinedir ki Türk Tarih Kurumu, 1937 sonbaharında höyükte kısa bir hafriyat yapmış; hakikaten burada, kalkolitik çağından Osmanlılar zamanına kadar süren yerleşme izlerini tesbit etmiştir. 1938 yılında ise, üyelerinden arkeolog Remzi Oğuz Arık'ın idaresi altında ressam desinatör Ömer Üçüncü, müzeler dairesi fotoğrafçısı Herman Şüler, arkeoloji talebesi Nuri Gökçeden mürekkep bir ilim heyeti, haziran başından ilkteşrin ortasına kadar hafriyat yapmıştır. Bu mesainin sonuçlarındaki ehemmiyeti takdir eyleyen *Türk Tarih Kurumu*; 1938 ağustosunda başında Kopenhagda toplanan beynelmilel Antropoloji ve Etnoloji Kongresine bu ilk neticeleri kısa bir tebliğle bildirmişti.

II – Bulunduğu yer.

«Karaoğlan höyüğü» bu adı taşıyan köyün içinde ve Ankaranın 25 - 27 kilometre cenubundadır. Elma dağlarının eteğinde; ve Ankarayı bir taraftan (Haymana sahasını geçerek) Konyaya, diğer taraftan (Tuz gölünden geçerek) Kayseriye ve Aksaray - Ulukışla yolile Tarsusa bağlayan büyük yolun üstüne açılan güzel bir vadinin ağzında Yerleşmiş bulunmaktadır. Ankara şimalindeki Bitik höyüğü ile Eti Yokuşundaki Bakırçağı istasyonu, Ahlatlıbeldeki diğer Bakırçağı karakolu., Gölbaşı noktasına kadar ayrı ve yakın vadilerden ve Kepek boğazından geçen ve oradan Mogan gölü kıyısından dolaşarak, yine ince vadeciklerden kolayca istifade eyliyen yollarla Karaoğlana, cenup yollarına bağlanmaktadırlar. Eti yokuşu istasyonu Karaoğlanın ancak

otuz kilometre, Ahlatlıbel onun yanındaki Taşpınar veya Sığır höyüğü ise ancak 10-15 kilometre şimal garbındadır. Mogan gölünün cenup şarkında, Karaoğlanın tam karşısında ve takriben 6 kilometre uzaklıkta Hacılar höyüğü, biraz ilerde Höyük köyü bulunmaktadır. «Kara Kız höyüğü» ise sekiz kilometreden uzak değildir. Artık klasik bir istasyon olan Gâvur Kalesi, höyüğümüzden 20-25 kilometre cenuptadır. Karaoğlanın şark ve şimal şarkında henüz bir başka höyük tesbit olumadığına göre burası, mıntakanın büyük bir yerleşme yeri olarak belirmektedir.

Höyüğün şimal garbında, şimalinde Mogan ve Emir gölleri uzamaktadır. Bunların yazın tuzlu zeminleri meydana çıkmakta ve hele Mogan gölü tamamen kurumakta ise de, vaktile havalinin toplayıcı unsurlardan biri olduğu şüphesizdir.

Su meselesini buranın kolaylıkla hallettiği görülmektedir. Höyüğün, içinde bulunduğu vadide bugün bile bol sulu çeşmeler bulunuyor ve bütün sürüler bu sulardan istifade eyliyor. Daha yakın vakitlere kadar Karaoğlan köyünün -şimdi kel olan- çevresini ağaçlarla bağların kapladığını ayrıca ilâve etmeliyiz. Bugün Mogan gölünün kuruyan, bataklık olan yazlık durumu bir yana bırakılırsa, höyüğümüzün 1000-1200 rakımlı yüksekliği ile, çok güzel havalı bir iskân yeri olduğunu görmekteyiz. Onun müsel sel medeniyetleri barındırması; büyük zelzelelerin tahribine rağmen hiç olmazsa 5000 yıl insanlara sığınak vazifesini görebilmesinin asıl bir sırrı da budur zannediyoruz.

Höyüğün kendisi, kaidede (210-250) metre uzunlukta ve 160-180 metre genişlikte, (18-20) metre yükseklikte olup cenup şarkından şimal garbına doğru uzamakta; en yüksek yeri bulunan şimaldeki akropolundan Mogan gölünü, Kepek boğazını, büyük yolu ve bütün vadiyi görmek mümkün olmaktadır.

Türk Tarih Kurumunun sistemli hafriyatından önce höyük çok tahribe uğramıştır. Yüz elli iki yüz sene önce, şimdi temiz, mamur bir köy olan «Karaoğlan» ı kuranlar, höyüğün göze görünür ve kolayca sökülür ne kadar taşı varsa almışlardır. Höyüğün cenubundaki büyük köy mezarlığı için de taş gerektikçe yine örene baş vurulmuş ve böylece höyüğün eteğini ve tepesini açılan çukurlar kuşaklamıştır. Bunlara bakarak, şimdi yerlerinde yeller esen muhtelif çağ sur duvarlarının yerini tayine imkân vardır. Bu masum denecek gafletten başka, altın arayıcıların açtığı hendekler de höyüğü yaralıyan amilerden olmuştur. Bu müthiş hendeklerden en zararlısı Akropolda, şimalden cenuba doğru açılıp dört metreye kadar inendir ki failinin adına izafetle hafriyatımızda «Galip hendeği = G. H.» diye anılmaktadır.

III – Hafriyat.

1937 deki çalışma, hygn cenup ve şimalinde geçmiş, yirmi gün sürmüştü. Açılan, nisbeten ufak yarmalarda 4 metre derinliğe inilmiş; çanak çömleklerle medeniyet eşyası büyük bir dikkatle toplanıp incelenmiştir.

1938 deki çalışmalar bilhassa şimalde, Akropol üstünde toplanmıştır. Bu sefer dekovil tertibatı ile de cihazlanan hafriyat heyeti 43×43 metre ll bir sahada ve Akropolün bütün st yüzünü açmış; merkezde altın arayıcının açtığı hendeği tamamilen temizliyerek takriben 20×20 ll bir sahada derinleşme hafriyatını devam ettirmeğe muvaffak olmuştur. Bundan başka, Akropolün garp sathı mailinde 8.50 metreye kadar inen ve 10×10 metre genişliğinde bulunan bir profil meydana getirmek suretile medeniyet katlarını (stratification) iyice kontrol imknını elde etmiştir.

Devirler.

Bu sistemli mesainin arkeolojik neticelerini şöylece sıralamak mümkündür.

Yerin biçimine ve mahiyetine göre 0,75 metreden 1,00 metreye kadar derinlik karışık bir tabaka meydana getirmektedir. Bu tabakada Kalkolitik ağ, Bakır ağı, Eti, Frikye, Elenistik ve Romen, Bizans ve Osmanlı anak kırıklarına raslanmaktadır. Bunların hepsi kalın bir kireç veya kf tabakasile kaplı olarak çıkmakta ve ancak asit kloridikle temizlenmektedir. Bu karışık tabakanın parçaları arasında Osmanlı ve Bizans ağının kiler hiç yok denecek kadar az olup Elenistik ağ eseri olarak ta nadir bir iki parça çıkmıştır. Roma ağının az fakat pek özenilerek yapılmış bazı eserleri [oluklu sapı olan orak biçimli demir alet; pişmiş topraktan güzel bir kk amfor ve bir diğer ufak testi ile bir tepsiyi burada sayabiliriz..] ithal edilmiş olabilir ve muhakkak ki alelde insanların kullanmadığı şeylerdir. st katta ve klasik eşya ile birlikte bulunup mütalea ettiğimiz tandır veya ocak, bu klasik çağın güzel bir eseridir: Altında hava deliği ve kanalı bırakılmış ve yassı ufak taşlardan bir döşeme çevresinde, kalın cidarlı, çok kumlu, kaba bir küpün mahrut gövdesi dikilmiştir. İ tarafı ince, sarımsak killi çamurla sıvanmış olup önünde genişçe bir set, çalışacakların oturmasına ayrılmıştır. Bu devreye ait diğer bir iki ocakta da gördüğümüz bir hususiyet: Ocak veya tandırın yanında mustatil biçimli, düz bir blokun dikili bulunuşudur. Bunun yanında çok kere, yassı fakat düzgün olmıyan daha iri, ucu sivri bir diğer taş bulunuyor.

Bunlardan birincisinin ekmek tahtası gibi, ikincisinin rüzgâra mani olmak için kullanılmış olması muhtemeldir.

Bu medeniyet eşyasını çevreleyen ve Roma çağından kalması muhtemel olan mimarlık vesikaları, şimdiye kadar pek az görülmüştür. Bir reconstitution'a imkân vermeyecek derecede dağınık taşlar arasında kalan bir iki duvar; sadece plânlarındaki intizamsızlıkla hatırdâ yer tutabilir. Klâsik çağlara ait mimarlık vesikalarının bu yokluğu, sadece sonradan yapılan tahriplerin neticesi değildir ve elimize geçen son derece az medeniyet eşyası ile tam bir uygunluk göstermektedir. Bunun asıl sebebi, klâsik çağlarda Höyüğün tam bir iskân yeri olmaktan çıkmasıdır. Hakikaten, Bayan Âfetin, Karaoğlanı arkeolojiye tanıttığı sırada tetkik ve takdim ettiği Şelmekin veya Şemlekin öreni; Höyüğün ancak bir kilometre şarkı şimalinde ve vadinin başladığı yerde, büyük bir klâsik çağ şehrinin gizlenmektedir. Bu şehrin yaşadığı zamanda Karaoğlan Höyüğünün sadece bir karakol vazifesi gördüğü; daha önceki zamandan kalan mimarlık işlerini kullanarak yenisini pek az yaptığı kabul olunabilir. Şurası pek aşikâr olarak görülmektedir ki, Höyüğü en son terkedenler buranın zelzele ile oturulamaz hale girdiğini anlamışlardır. Höyüğün bundan sonra iskân yüzü görmediği belli olmaktadır.

Bir metreye kadar ele geçen çanak çömlek parçaları içinde de mutlak denecek kadar çok olan Firikya vesikaları bir metreden sonra yalnız Firikya işlerine munhasır kalmakta ve, yerine göre 1.40-1.60-2.00 metreye kadar inmektedir. Bundan derhal istidlâl edilebiliyor ki Höyüğün mimarlık bünyesinde asıl son devreyi Firikya tabakası meydana getirmekte olup klâsik çağ orayı «tekrar kullanma» derecesinden ileri gitmemiştir.

Elimize geçen medeniyet eşyası arasında birinci yeri çanak çömlek tutuyor. Bunları «tek renk=monochrome», «nakışlı=polychrome» ve «kabartmalı» olarak üç gruba ayırabiliriz. Birinci gurupta bulunanlar ya esmer hamurdandır, ya açık renk (kırmızı, pembe, sarı, krem renkli) hamurdan. Her iki nevi arasında müşterek noktalar vardır. Meselâ kabın biçimi, hamurun rengine tâbi değildir ve aynı biçim her iki neviden kaptâ bulunabilmektedir. Sonra; kapların müttekâmil bir tornadan çıkarak yüzünün elde ikmalî (yani perdahlanması, kalınca bir boya astarından geçirilmesi..) her iki kap için de müşterektir. Bundan başka, her iki nevi kap da kaba ve kumlu, yahut ince hamurdan olabilir. Bununla beraber, esmer hamurdan olanların ayrıca «açık esmer», «koyu esmer veya siyah» renk deye ayrıldığı görülmektedir. Koyu esmer olanların bilhassa üstündeki perdah, cilâsındaki

parlaklık.. onlara hakikaten madeni bir mahiyet vermektedir. Firikya mlekisinin harekulde ustalığı, renk zevki bu «tek renk» kaplarda da mkemmell surette gözükmektedir. Açık renk hamurdan olanların boya astarları, daima hamurun rengile birdir veya ona en iyi yakışandır. Mesel kırmızı hamur, daima krem renkli astara boyanmıştır. Esmer renk hamura daima parlak esmer veya siyah astar sürülmüştür. Bu tek renklerdeki tenevvü ayrıca kayde değer. Kabin pişmesindeki ustalık, tekml, örnek olacak kadar ilerdedir. Esmer renklilerle açık renkliler «Karaoğlanda» müsavi çoklukta gözükmektedir. Kabin kullanılış yerine göre içi dışı astarlı veya yalnız dışı astarlı kalabilir. Perdah ise kapların bir kısmında hemen tamamen ihmal edilmiş büyük kısmında yalnız i tornadan çıktığı gibi kalmıştır. Firikya kaplarında kayıt edilecek mühim bir şey de, çoğunun vaktile tamir gördüğünü bildiren birçok deliklerle mücehhez oluşudur. Sarı hamurdan olanlar çok kere hafif, bol mesameli olduklarına göre hususi bir kullanılış yerleri olmasına hükmedilebilir.

İkinci grupu meydana getiren «nakışlı = polychrome» çanak mlek Karaoğlanda büyük bir sayı tutmaz. Renkler kırmızı, pembe, sepya, siyah, turuncudur ve umumiyetle kırmızı, pembe hamur yüzüne sürülmüş krem renkli astardan bir zemin (fond) stnde belirlemektedirler. Bu renklerden yapılan süsler, burada, mutlak okluk olarak hendesidir. Bazı parçalar üstünde ise nebat ve hayvan sahnelerine raslanmıştır. Hendesi nakışların, kabin biçimine uyması, çömlekçinin son derece dikkat ettiği bir nokta olarak gözükmektedir. Bir tabak içinde kırmızı renkle tek merkezli kalın daireler çizilmiş; iki kulplu bir testinin krem renkli yüzünde geniş ve bitişik bölmeler halinde iri, gayrı müsavi dört köşeler pembe renkle nakşolunmuştur. Bazı parçalar üstünde iri noktalar, kalın ve mvazi çizgiler; bazı çömleklerin karnını firdolayı kuşatan enli bir daire de görülmüştür.

«Nakışlı» kaplar ve parçalar arasında bir kaçı doğrudan doğruya Eğe an'anesini nakleder. Bunların pek az oluşu, ithalat eşyası olduklarını teyit eylemektedir. [Nakışsız ve kaba olmakla beraber biçim bakımından insana ithalat eşyası dedirtecek olan bir cins kap da kandillerdir. Bunlar gemi ucu biçiminde çok derin olmıyan, müselles gibi, kaba ve çarpık eserlerdir. ankırıkapı hafriyatında bunların birçok kırıklarına, hep firikya katında raslanmıştık. Burada tam ve sağlam olarak iki tane bulduk.]

cnc grupu meydana getiren kaplar, şimdiye kadar az çıkmıştır. Bunlar açık renkli kaba hamurdan, kalın cidarlı kplerdir. Zamanın bütün tahribine rağmen süsleri, biçimleri bugün bile

şaşılacak kadar orjinal ve güzel kalmıştır. Süsler, elimize geçen tam parçalarda, daima kulpta veya kulpun iki yanında toplanmıştır. Bunlardan birisi, bir tarafı uzunca, ortaları müşterek iki T den meydana gelen bir kulptur ki T lerin ortadaki müşterek kısımları enli, olukludur; T lerin üst yan uçları düğme gibidir; aşağıda, tam oluğun dibinde büyük bir düğme, yukarıda, tam oluğun iki yanında iki iri düğme kabarmaktadır. Diğer kulp yassı, enlidir; küpün kenarı dibinden boyun altına inmekte ve içinden, kabın omuzunu firdolayı kuşatan, kertiklerden mürekkep süsler geçmektedir. Kulpun üst başında, başı solda olan tekerlek, iri başlı, uzun bir mih geçmekte ve ucu, kulpun sağında kıvrılmaktadır. Altından da tamamilen üstteki mihle makûsen mütenazır başka bir mih geçmektedir. Kulpun dibinde, derince; müsavi ve yanyana iki parmak izi vardır.

Diğer üçüncü bir kulp, aynı suretle yapılmış, kertiklerle süslenmiş bir küpe aittir. İri düğmeler şeklinde olan üst iki yandaki uçlardan, gayet belli olarak, iki çizgi ayrılmakta ve onlar kulpun ortasında çaprazlama kesişerek kulpun alt yanına inmektedir. Aşağıda, yine, bir derin parmak izi vardır.

Çok nadir olarak bulunan bu kabartmaların maden kapları taklit ettiği ve bu taklit sırasında hakikî bir plâstik san'at derecesine yükseldiği görülmektedir. Dikkata lâyık bir başka nokta, bu kabartma süslerin, daima çizgi ile yapılmış süslerle birlikte bulunmasıdır. Başka bir tabirle, Firikyâ kapları arasında çizgi ile süslenmiş olan bir grup daha ayırmak mümkündür. Nasıl ki hayvan başı şeklinde yapılmış kulplara bakarak bir zoomorfik gurup ta ilâvesi lâzımgelmektedir.

Bu üç veya dört guruptaki kapların kenarları fevkalâde değişik profiller göstermektedir. Bununla beraber, Firikyâ kaplarını karakterlendiren vasıf burada, hemen bütün kenarların çok dirsekli «moulores» oluşudur. Değirmi (= müdevver) biçim, harikulâde tenasüp ve tenazur, buradaki Firikyâ kaplarının hepsinde bulunan şeylerdir. Kulpların hemen daima maden kapların hatırasını naklettiğini tekrar edelim. Doğrudan doğruya kenarın yassılaşılarak uzamasından ve yukarıya fıskırıp yumurta biçimi bir halka yaptıktan sonra inerek omuzun üstüne yapışana kulplerin - bilhassa esmer renkliler arasında - çokluğu, üzerinde durulacak mühim bir noktadır. Dipler, Firikyâ kaplarında kısa bir ayak haline gelmiştir. Ağız ise bu çağın testilerinde hemen mutlaka yonca yaprağı biçimindedir.

Firikyâ seramiğinin Karaoğlan höyüğündeki vesikaları, daha önceki devirden pek az miras aldığını göstermektedir. Bu miras az

olmakla beraber vardır; fakat çabuk hazmolunmuştur. Bu seramiğin de mutfakta vesair kaba işlerde kullandđđı adi kaplar çoktur. Amma büyük ekseriyet son derece ince olan, devre karakter veren, zenilererek yapılmış bulunandadır. Ve bu cins, Karaoğlanda bir güzel san'at derecesindedir.

Medeniyet eşyası arasında meydana çıkan büyük, tam bir ocağı ayrıca hatırlıyoruz. Büyük duvarların köşesi arasına, ince duvarlar, kalın kenarlı, büyük tuğla bloklarla örülen bu ocağın önünde iri, mustatil, düz taşla büyük yassı, gayri muntazam bloku bulduk ve klsik devrin, diğer aldđđı şeyler arasında, bunu da Firiklerden aldđđđnı tespit ettik.

Ağırşak, askı, tartı, bileği ve perdah taşları, eki, topuz, akmak taşından pıaklar.. gibi birçok medeniyet eşyasını ayrıca yazmıya lüzum görmüyoruz. Anadolu da açılan bütün höyüklerde ve hemen her devirde bulunanlardan farklı olmıyan bu eşya arasında pişmemiş iri ağırşaklar [veya askılar? tartılar?] ile delikli ve ehram biçimli askı veya tartıları kaydetmek isteriz. Bunları bir ufak ocak içinde bulduk; fakat zelzele ile harap olan duvarlardan dolayı, bir atelye karşısında bulunup bulunmadđđđmızı anlayamadık. Tuz veya buğday dövmeye yarayan, ortası çukur taşlarla onların ellerini de tasvir etmiyeceğiz. Bunlardan pek, pek çok bulduk. Yalnız bir el değirmeni üstünde durulmağa değer. Kabartma süslü küplerle birlikte bulduğumuz bu el değirmenleri, klsik çağın pek çok istifade ettiği bir örnektir.

Demirden yapılmış enli, büyük, ortasında kabartma bir damar (nervure) bulunan bir ok ucu, bir mızrak ucu gibi bir sapa takılacak yeri olması ve iriliği ile hatırdan çıkmıyacak bir firikya vesikasıydı.

Fil dişinden çok güzel, uzun bir tığ (?) ile bazı kemik iğneleri; boynuzdan yapılmış bir sapla birlikte hatırlamak isteriz. Bu arada, yine kemikten, dört köşe olarak hazırlanmış ve bir ucuna dört gedik açılarak şöyle toptan bir kuleye benzetilmış bulunan eser, hakik bir san'at vesikasıdır. Benzerini Alişarda, yine Firikya tabakasında bulduklarını bu güzel vesikanın dört yüzü de çizilerek yapılmış hendesi nakışlarla süslenmiştir. Bir ucunun kırık olması eserin güzelliğini kaybettirmemektedir.

Rituel eşya arasında, ilk safı figürinler alır. Bu Firikya katında bulunduğumuz, kırmızı ve çakıllı hamurdan bir insan figürünü tamamen Eti anlayışına ve işçiliğine göre yapılmış ve eşleri, Alişarda hep Eti tabakasında çıkmış olduğundan karışmış bir eser telkki etmekteyiz. (1.00 - 0,80 metrede..) sivri tepeli, patlak gözlü, dar belli, yüzü şema

halinde bir figürin.. ki belden aşağısı kırık bulunmaktadır. Fakat diğer iki hayvan figürini, tamamen Firikya işine benziyor ve bize Çankırıkapı hafriyatında, Firikya tabakalarında bulduğumuz dört ayaklı, kalıptan çıkma hayvan figürinlerini hatırlatıyor. İkisi de sakat, eksiktir. Birisinin göğdesi ortasında ufki, büyücek bir delik bulunup uzun kuyruğunun dibinde nihayet bulmaktadır.

Fakat Firikya figürini olarak en iyi vesikayı pembemsi sarı hamurdan yapıp üstüne sarı astar sürülmüş ve eyice perdah görmüş bulunan bir tavşan teşkil eyler. Başı ve kuyruğu yok olmuştur; kuyruk dibinde bir delik vardır ve hayvan, art ayakları büzülerek kıcı ve kuyruk dibi ile birlikte bir kaide meydana getirerek oturması mümkün olacak surette temsil olunmuştur. Ön ayakları boylu boyunca karnının iki yanından art ayakları arasına uzanmıştır. Boyun iki ve bel, üç dairevi çizgi ile, ayaklar düz çizgilerle ve turuncu boya ile belirtilmiştir. İstilize edilmiş derecesi ne olursa olsun eser, harikulâde tesir eylemekte, ve bu neviden nadir bir Firikya vesikası meydana getirmektedir. Eser ancak 0,08 metre uzunluğunda ve 0,03 metre kutrundadır.

Firikya yazısından bir iki harfi taşıyan bazı çanak diplerini kısaca söyleyerek 1.20 — 1.40 metre derinlikte ve şimaldeki yarmamızda bulduğumuz bir baskıya geçiyoruz. Kırmızı hamurdan, üstü krem renkli koyu bir astar ile kaplı minik bir çanak parçası üzerine basılan mührün dairevi olduğu; ortada bir gül (rosace), üstte ay ve güneş, yanlarda ve altta - çivi yazısını çok andıran... - yedi ufak dal taşıdığı görülmektedir. Firikya tabakasında bulunmakla beraber eserin, Eti devrine ait olduğu şüphesizdir.

Yine Firikya katına ait olan [1.40 - 1.60] bir bakır yüzük kaidesi üstündeki mevzu bakımından, üstünde ehemmiyetle durulmaya değer. Yassı ve kenarları içeri bükülmüş bir halkaya lehimlenen kaidede, hiçbir çerçeveye girmeksizin, kabartma olarak bir kuş resmedilmiş bulunmaktadır. Yalnız boynu ve kafası gösterilen kuş - pasın müsaadesi nisbetinde anlaşılacağına göre... - enli gagalıdır ve alt çenesi açık, dili ileri fırlamış, yani haykıran bir durumdadır. Başının üstünde büküm yapan bir ilâvesi bulunduğu anlaşılıyor. Bu halile eser, Ankarada 1932 de «Fidanlıkta» ele geçen büyük kabartmanın başını hatırlatmaktadır. [Türk, Tarih, Arkeologya ve Etnografya dergisi, 1933, numara 1.]

Damataşı işini görmek için yapıldıklarını zannettiğimiz irili ufaklı birçok taş mahrutçuklar; bazan küme halinde ele geçen, çoğu düzel-

tilmiş aşıklar, Firikyahlıların i hayatına, zayıfta olsa, ince bir ışık serpen vesikalardır.

Bu zengin ve çeşitli medeniyet eşyasını ereveliyen mimarİ, daha zengin ve daha şahsiyetlidir. Firikya devri, höyüğün her tarafında iskn izleri bırakmıştır. Fakat zelzelenin tahribinden kurtulabilen parçalar, insanların elinde didiklendiği için, bilhassa sathımailler üstünde, sağlam yapı kalmamış gibidir. Akropol üstündeki mesaimiz temelleri sağlam kalmış, bir sıra, evler heyeti mecmuası ile şimalde - bir i şehre olduğu kadar bir büyük saraya da ait olması mümkün ve muhtemel... - bir sur duvarı parçasını, iki tarafındaki kuleleri, methali meydana çıkarmamıza imkn verdi. Bu mimarİ de, yerine göre 0.75 metreden 1.80 metreye kadar inmektedir.

Sur duvarı akropolun şimalinde, garp cenubundan şark şimaline doğru uzanmaktadır. Elimize geçen ve 24.15 metre uzunluğunda bulunan bu parçanın şark ve garbını birer kule temdit eyliyor. Ortaya doğru, takriben 2.50 metre genişliğinde methal bulunmaktadır. Gerek duvar, gerek kuleler, iri ve gayrı muntazam, yuvarlağa yakın taşlardan iki dizi ile yapılmıştır. 1.20 - 1.25 metre eninde bu dizilerin taşları, sivri yerleri yukarı gelmek - yani bir nevi «orthostates» teşkil etmek.. - üzere, sarımtırak çamurdan bir kerpiç dizisi üstüne yerleştirilmiş ve araları ufak taşlar, taş kırıntuları ve çamur harçla doldurulmuştur. Köşelerin yapılmasında, taşları biribirine geydirme usulünden ziyade kendi kendilerine, konuluşlarının ve harçların sayesinde durmaları ve hendesİ nizama uymaları gözetilmiştir. Kulelerin büyüklüğü 4.70 × 4.90 metre lsndedir. Bu kerpiç temel zeminini ve bu «orthostates» biçiminde koyma tarzını, burada, bütün Frikya mimarisinde bulmak mümkündür. Hatt zahire kuyularında bile! Ekseriyetle çok derinlere kadar giden [dört metreye yakın olanlar vardır] bu kuyular, müteakıp zamanlarda [plk veya aptesane — Bothros] gibi de kullanılmışlar ve bazan daha alttaki devrin bir yapısının duvarlarından da istifade eylemişlerdir. En eski seramiği yenisine karıştıran bu kuyuların, Frikyahlı tarafından yapılan kısımları mutlaka «orthostates» biçimli temel taşı kullanmıştır. Akropolun şimalindeki iri sur duvarının arkasını, şimale doğru meyilli kalın bir toprak tabakası çevrelediğini ayrıca kaydedeceğiz.

şimalden cenuba uzayan alanda açığa çıkardığımız Frikya yapıları, daima müstakil bir bölme halindedir. Bir veya iki methali vardır. Duvarların temeli «orthostates» biçimli taşlarla, ve daima kerpiç bir zemin üzerine örülmüştür. Çamur harç adamakıllı yapışkandır ve zaman, bu yapışkanlığı tamamilen giderememiştir. Duvarlar pek nadiren

üç diziden mürekkeptir; âdet ve umumî olan çift dizidir. Bu tek bölmelerin birer ikinci katla mücehhez oldukları anlaşılmaktadır ve duvar içinde yahut dışında, ayrıca meydana getirilen ufak bir merdiven yeri, onun yanında sık sık gördüğümüz ve bir ağaç direğın sivriltilmiş ucunu taşımağa mahsus oyuklu taşlar.. bu hususta şüphe bırakmamaktadır. Bu müstakil evlerin zahire kuyusu, ocak, fırın., hattâ el yıkayacak yeri gibi bütün teşkilâtı ihtiva ettiğini; mutfaklarında, ocağın yanında, kapları koymak için, yassı ve ince taşlarla, kerpiç zemin üzerine bir nevi raf yaptıklarını bilhassa hatırlatalım.

Bu evlerin önleri ve araları geniş, enli döşemelerle çevrilidir. Bir nevi koridor meydana getiren dar sokakların yanında bu döşemeler, hemen ayırt edilebilir. Garp tarafında büyük bir evin, bu döşeme üstünü bir nevi çardakla örttüğü ve bu çardağın -tamamile kömürleşmiş olarak elimize geçen- ağaç direkler üstünde durdurulduğunu tespit ettik.

Frikyalılar, kendilerinden önceki devirden ellerine sağlam geçen temelleri de kullanmışlar; fakat kendi kullandıkları yeri, kendi tarzlarıyla yapmışlardır. Böylece, bir iki devri birleştiren birçok temel izlerine raslanmıştır. Frikyalılarından önce burayı işgal eden Etilerin, yapılarının üst kısmını kerpiç yapmaları, taş olan temellerini kısmen sağlam bırakmak hususunda büyük yardım etmiştir: Yıkılan kerpiçleri taş temelleri hemen örtmesi ve tahribe az imkân kalması gibi. Bununla beraber, mimaride Eti devri ile Friky devri arasında bir intikal safhası kabul etmek lâzımgelmektedir.

Bu katta ve hemen adım başında, bütün yapı ve duvarlar arasında bulduğumuz kapı mili taşlarını şöylece kaydedip geçeceğiz.

Frikyalılar devrinde höyüğün kesif bir iskân gördüğü anlaşılmaktadır. Şurasını kaydetmek isteriz ki Friky tabakası kadar, başka tesirlerin, daha önceki tesirlerin kökünden hazmedildiğini gösteren devre pek azdır. Hemen her noktada, yepyeni bir medeniyet, bütün şahsiyetile ortaya çıkmış gibidir. Bununla beraber, bilhassa Anadolunun garbı ile, Ege ile münasebetler büyük mıkyaasta artmış görünüyor.

Friky çağına ait zannettiğimiz bu seneki iskelet [1], Akropol ortasındaki yarmada ve takriben 1.80 - 2.30 metre derinlikte ele geç-

[1] 1937 hafriyatında ve yine Friky katında bulduğumuz iskeleti Ankara Antropoloji Enstitüsüne verdik. Şimal tarafında, bir kuyu duvarı üstünde, şimal şark, cenubu garp istikametinde, dağınık ve noksan olarak bulmuştuk. Takriben 1.30 - 1.60 metre derinlikteydi. Yanında tunçtan bir delgi, ağırşak ve boz renkli Friky kap parçaları toplamıştık.

miştir. Burası Frikyaya devrine ait olan ifte kuyuların ve büyük sur duvarının garp kulesi mıntakasıdır. Aynı devreye ait olduğunu zannettiğimiz duvarlar arasında; üzerinde çok iri taşların kümelendiği yumşak bir toprak üstünde; başı cenup garbı tarafında, şimal şarkına doğru uzanmış, yüzü garp tarafına gelmek üzere yere kapanmış, sol yanına yatmış ve sol dizini bkmş, eteğini germiş; boynu feci şekilde içeri doğru kırılarak çökmüş ve bütün uzuvları tam olarak meydana çıkmıştır. Arasında bulunduğu duvarların çarpık urpuk oluşu, ölünün bir zelzele neticesi taşların arasında kalarak can verdiğine şüphe bırakmamaktadır.

İskeletle birlikte hemen hiçbir «culte» veya adak eşyası çıkmamıştır. Aynı hizada ve yirmi beş santim aşağısına kadar olan topraklar arasında topladığımız çanak çömlek kırıkları Frikyaya ve Eti devrinin olmak üzere karışıktır. Fakat bu karışıklık daha ziyade Frikyaya devri lehinedir.

Yukardan aşağı nc medeniyet devresini ve hygn, hakikatte, ikinci istratigrafik tabakasını teşkil eden Eti tabakası, toprağın mahiyetine göre ilkin 1.60 metreden 2.35 metre derinliğe kadar bir tabakada başlamakta ve şimdilik 7 metreyi geçen bir derinliğe kadar iniyor görünmektedir. Bu tabakayı Frikyaya devrinden, bir metreyi geçen kalınlıkta müthiş bir yangın katı ayırıyor. Gerek Akropolun merkezinde, gerek garp sathı mailinde, gerekse şimalde açtığımız yarmalarda, bu müthiş yangının, hykteki toprağın mahiyetine göre aldığı kızıl, kara, boz renkli profilleri; devrilen kerpiç duvarların eğri kütlelerini; kömür kesilen tavan ve taban kirişleriyle ağaç sütunların siyah kalıplarını; kızaran veya kararan taş temellerin yarık yarık kesilen ggdelerini.. eyice meydana ıkarımış bulunuyoruz. Kemikleri beyaz bir toz, çanak mleği mahiyetini yitirmiş parçalar, maden eşyayı şuna buna yapışmış crf haline sokan; kerpilere sapsarı veya kıpkızıl tuğla mahiyeti veren bu korkunç yangın bütün hykte, aynı Eti katında görüldüğüne göre..; onun ya dehşetli bir istil, veya pek şiddetli bir zelzele ile, birden ve toptan mahvolduğunu kabul etmek lzım gelecek.

Bu devreye ait medeniyet eşyası pek ziyade bol, mütenevvi, güzeldir. Çanak mlek, tıpkı mimarlık vesikaları gibi, kısa bir intikal safhası geçirmiş bulunuyor. Mesel profiller..; birdenbire «Etilerin» sade, gi rintisiz çıkıntısız biçimlerini terketmiş değildir. İlkönce tabak ve kselerin içeri doğru giren keskince bir kenardan sonra dışa bir dirsek yaptığını görüyoruz. Bu dirsek, zamanla çoğalacak ve Frikyanın bol «moulures»l profiline varacaktır. Kabin dibinde aynı safhayı buluyoruz.

İlkin sivri veya düz olan Eti tipleri bu intikal safhasında biraz belirmeğe başlamıştır. Bu da Frikyanın ortası boş, tekerlek ayaklarına doğru tekâmül edecektir. Renklerde de aynı intikal safhasını tespit edilebiliriz. Etilerin erguvanî astarla her yerde seçilen kaplarındaki kesafet arasına, sarı, krem veya deve tüyü rengi astarla örtülmüş kaplar görmekteyiz. Müsellese yakın biçimdeki kulplar da yavaşca keskinliklerini kaybediyor, yarım daireye yaklaşıyor.

Fakat bu intikal safhası pek kısadır. Eti çanak çömlekleri, harikulâde bolluk ve biçimlerinde fevkalâde güzel bir tenevvü ile beliriyor. Büyük ekseriyeti erguvanî, tipik Eti parçaları meydana getiriyor. Bununla beraber devetüyü renginde olanlarla esmer renkte olanlar ve sadece soluk pembe renkte bulunanlar da hayli yekûn tutuyor. Bunların hepsi tornada yapılmış ve dış yüzleri elde mükemmel perdah gördükten sonra, hamur rengindeki boya astarla örtülmüştür. Bir kısım kaplarda (bunlar koyu renkli olanlardır) boya astardan sonra tekrar perdah edilerek kabın harikulâde parlatıldığı veya astarın üstüne ayrıca bir cila sürüldüğü de görülmektedir. Kâse ve tabaklar bir yana durursa, kapların içi tornadan çıktığı gibi durmaktadır.

Biçim çok mütenevidir. Enli gaga ağızlı kaplar büyük bir ekseriyettedir. Süzgeçliler de epeyce vardır ve bu iki tip arasında en güzel iki örneği bilhassa tanıtmak istiyoruz. Birinci tip ufaklığı, renginin azıcık koyuluğu ile; ikinci tip kulpunun üstten olması ve gövdede, müşterek merkezli yarım dairelerden çizilmiş nakışlarla süslü bulunması ve renk bakımından Etilerin erguvanî kaplarına sadık kalması ile göze çarpar. Tabaklar ve kâselerin harikulâde bolluğu ve güzelliği arasında erguvanî renkte ısrarları kulplarının hemen daima çift, mütenezir ve billhassa müselles biçim olması; kenardan sonra dirsek yapıp çok belli bir meyille dibe inmeleri.. hatırdan çıkmıyacak bir karakteristik meydana getirmektedir. Diplerin sivri olanile dairevi fakat gayri muntazam olanı hemen aynı müsaviliktedir. İri kaplar arasında, biçim bakımından her devrede görülen umumî tiplere raslanabilir; fakat kenar, kulp, renk.. daima Eti hususiyetini ısrarla muhafaza eylemiştir. Kulplarda ekseriyet, bir dal gibi olanla müselles kesimli olandadır. Fakat «Kæraoğlan» da rastladığımız diğer iki türlü kulpu ayrıca kaydedeceğiz. Birisi iki koldan mürekkep, kabın büyüklüğüne göre kalın veya ince bir örgü teşkil eyleyendir ki bu kulplar kaba, hemen daima şakulî, yere göre ufki veya hafifçe meyilli gelir yapışır. Öteki türlü, ensiz fakat yassı olandır. Bunda kulp hemen daima kaba göre ufki, yere göre şakulîdir; dip ve başta fazla enli, ortada ensizdir.

Eti kapları arasında diğer altı sınıf üzerinde duracağız. Birincisi: Turova II de yüzlerce bulunan ve «flaring - bowls» denen cinsten tabak ve kselerdir. Bunlar soluk pembe renkleri, i ve dış cıvarlarının tor-nadan çıktığı hali muhafaza ederek yalnız ince bir astar almaları, diplerile civarlarının çarpıklığı, civarlarının inceliğile ayrılmakta ve Turovaya nazaran azca, Alacahyğe nazaran pek çok bulunmaktadır. İkinci sınıf: «nakışlı - polychrome» kaplardır. Bunlar «Karaoğlanda» şimdiye kadar yok denecek derecede azdır. Ele geçen bir ufak kp pembe zemin üzerinde erguvan ve sepya renklerle birbirine geçme zikzaklar, msellesler, zaviyeler taşımaktadır. nc sınıf, umumi-yetle Bakır ağı kabı olarak tanıdığımız, kenardan fışkıran ve halka halinde yükselerek, yahut kaba amut olarak uzanıp tekrar kenarın dibine yapışan kulplu, yayvan, dipleri hafifçe sivri olan ufak tabak-lardır ki Eti ağında yalnız kırmızı renkte, mak'taları güzel bir pişimi gösteren is yokluğile ayırt olunurlar. Dördüncü sınıf esmer renkli veya parlak siyah renkli kaplardır. Bunlar nisbeten pek boldur. Ara-larında, alelde vesika mahiyetinden çıkıp bir güzel san'at şaheseri olan esmer riton ile, pembe parlak siyah zemin üstüne çizilerek ve ileri beyaz bir madde ile doldurularak belirtilmiş bir göz ve kaçı taşıyan riton parçasını bilhassa takdim edeceğiz. Tam olan riton azacık alacalı esmer renktedir. 0,14 santim ykseklinde, tek kulplu olup içi tornadan çıktığı gibi kalmış ve yalnız ince, esmer, belirsizce bir astar, dışı mkmmel perdah görmüştür. Çift boynuzu, ufacık kulakları, belirsizce çizilmiş gözleri, sırtan dişleri ve hele şaşırtıcı bir realizmle işlenmiş boyun altı.. bütün yüzü ereveliyen zikzaklı çizgiler.. eseri bugün yapılmış denecek bir tazelikle canlandırıyorlar. Bunu, diğer «flaring - bowls» tabakları, çaydanlık ve sair kaplarla bir-likte, bir mutbakta bulmuştuk.

Beşinci bir sınıf olarak ayrılması mümkün olan kabartma süslü kaplardan henüz elimize parçalar geçmiştir. Ve fazla durmak kabil değildir. Fakat altıncı sınıf olarak, yine *Eti* ağında bir kısım kapları ayrırabiliriz. Bunlar Turova V de bulunan ve içerisinde beş kollu bir güneş veya bir gl veya sdece beş enli şua nakşedilmiş olan tabaklardır. Karaoğlanda bunlar çok değildir. Bilindiği zere Miss Lamb'in Afyon yakınındaki Kusura hafriyatında da bunlardan ele geçmiş ve Kusura I i kapıyan, Kusura II yi aan bir almet olarak ele alınmıştı. Bununla Bakır ağı arasında mutavassıt bir cins kap da vardır ki içi böyle şuaları andırarak surette fırça ile perdahlanmış olan zarif anaklardır.

Pişmiş topraktan ağırşakların bu kadar mütenevvi, bu kadar güzel ve süslü ve bu kadar bol olduğu Karaoğlan, her halde bunları bu kadar özenilerek yapılmasını istiyen mümtaz bir kütlenin yeri idi.

Taştan olanlar da pişmiş topraktan olanlar gibi, çizgilerin bin hendesi şekle giren nakışlarla süslüdür ve yassı bir kurstan başlayarak bir küre, bir büyük ve beyzî boncuk biçimine kadar her türlü süsünü görmek mümkündür.

Askı, tartı, perdah taşı, bileği taşı, çanaklardan kesilen kurslar ve ağırşaklar . gibi eşyayı uzun uzadıya, anlatılmıyacağız. Bunlar arasında büyük orijinaliteler gösterenler yoktur ve hepsi, her devirde ele geçen eşyadandır.

Maden eşya arasında toplu iğneleri başta zikrederim. Bunlar başı bir kurs gibi yassı veya bir küre biçimli, dilim dilim olabilir; fakat gövde hafifçe mahrutidir ve kalın başı bu kursa veya küreye ortadan geçmiştir. Hepsisi de bakır veya tunçtur. Bunlar arasında en güzeli şüphesiz üç çatal başlı olandır ki bize Alacahöyük güneş kurslarından bir kısmını taşıyan üç çatal ayakları hatırlatmaktadır.

Çuvaldız, keski, delgi gibi.. bakır veya tunçtan bazı eşyada büyük bir hususiyet yoktur. Buna mukabil iki orak biçimli bıçak, üzerinde durulacak iki kıymetli vesikadır. Yeşil pasın arasında, -şimdi yokolan- bir kemik yahut ağaç sapın içine girecek durumdaki yassı, sonları keskin ve yarım ay gibi eğri olan ağızlarla bu iki bıçak da çok güzeldir.

Bulduğumuz idol'ler henüz iki üçü geçmez ve üzerlerinde durulacak kadar tam değildir.

Bulduğumuz iki mühür; pişmiş topraktan ve mahrutî tepesinde ufki deliği bulnan sapı; tekerlek kaidesi üstünde karşı karşıya konmuş, içiçe dört muvazi zaviyeden, yahut helezona benzer motiflerle malûm vesikalardır.

Bu katta bulduğumuz iskelet; Akropol'un şimal garp sathı malinde, 3.60-3.90 metre derinlikteydi. Şarkı şimal - garbı cenup istikametinde, arka üstü yatmış, garbı cenuba bakar durumda bulmuştuk. Dizden aşağısı yoktu. Bir ocaklık yanında, iri taşların devrilmesiyle ezilmiş görünüyordu. Dişleri harikulâde sağlamdı. Yanında enli gaga ağızlı kapların ve «flaring - bowls» tipinde tabakların parçaları ele geçti.

Eti katı henüz tamamilen ve bütün tafsilâtile açılmadığı için elimize geçen yapılar hakkında mütalea yürütmekten çekineceğiz. Hafriyat henüz devam ediyor ve açılan küçük (2×2) bir kuyu höyükte son derece orijinal bir bakır çağile Kalkolitik çağının bulunduğunu

haber veriyor. Bütün bunlar gelecek hafriyatın açacağı safhalardır ki zamanına bırakmağı tercih edeceğiz.

*
* *

Karaoğlan hafriyatı henüz başlamış sayılır. Bakir toprağa varmaktan daha uzağız. Eti katını daha genişçe, Bakır ve Kalkolitik ağlarını esasından tetkik etmeğe mecburuz. Yalnız bu şartlar içinde ve çalıştığımız mevsimin verdiği salāhiyetle şu noktaları ne sürebiliriz:

I. Karaoğlan şimdilik Anadolunun garbında, hiç olmazsa beş medeniyeti müselsel olarak aksettiren, hele *Eti* ve *Firikya* katlarını bütün zenginliğile içine alan yegāne istasyondur. Bu bakımdan; Turrova'dan ve, cenupta, kendisine bir muvazi misal meydana getiren Kusuradan daha mühim bir «Teste» teşkil edecektir.

II. Ankaranın yakınında ve büyük cenup yolu üstünde açılan ilk büyük hyk olmak bakımından da önemi meydandadır.

III. Etilerin menşei ve Anadoluya geliş istikametleri münakaşa edilirken «gözlerini mütemadiyen şarka ve cenuba çevirmiş» bulduklarına dikkat olunmuş, ancak orta ve cenub Anadoludaki yerleşme yerleri gözönünde tutularak hüküm verilmeğe çalışılmıştır. «Karaoğlan» hygnde, şimdiden iki ve üç safha olarak göze çarpan büyük, muhteşem yerleşme, bundan sonraki münakaşaların istikametini değiştirecek en yeni, en çok garpta bulunan istasyon vazifesini görecektir.

IV. Firikyalıların seramiği, sivil ve asker mimarlığı hakkında Gordion ve Alişardan başka ehemmiyetli vesikamız yoktu. «Türk Tarih Kurumu» nun 1937 de «Çankırı Kapı» ve «Pazarlı» hafriyatı bu bakımdan, hayli zamandır beklenen yepyeni, ciddi vesikalar getirmişti. şimdi aynı Kurumun «Karaoğlan» hafriyatı münasebetile Firikya medeniyeti, mimarlığı ve seramiği hususunda en geniş malmatı edinmek mümkün olacaktır. «Karaoğlan hyg» bu itibarla da bir röper noktası olmuştur.

V. Klāsik ağlarda burası ancak büyük bir karakol vazifesi görmekte ve asıl şehir, daha şarkta, Karaoğlandan bir kilometre kadar uzakta, «Elma dağları eteğinde, vadinin başlangıcında bulunmaktadır. Buraya halk «şelmekin» veya «şemlekin» diyor.

Burası da Bayan Āfet tarafından haber verilmişti. Bu isim kulağımıza büsbütün başka dillerin ahengini getirmesi; bir taraftan da hygn müselsel medeniyet katları.. şelmekin'in asıl Karaoğlan hy-

ğüne ait eski ismi devam ettirmesi imkânını hatırlatıyor. Hakikatte. h y g n mahiyeti, seramiklerin ve diğ r bazı eşyanın yapılışındaki tenevv ,  zenme, nefaset; yapılarda g r len azamet.; burasının eski ve b y k bir merkez olması fikrini hiç te yadırgattırmıyacak m şahedelerdir.

LE HÜYÜK DE KARAOĞLAN

Remzi Oğuz Arık

*Directeur des Fouilles de Karaoğlan et Membre de la
Société d'Histoire Turque*

Dans une des recherches qu'elle effectuait aux environs d'Ankara, Bayan Âfet, vice-présidente de la Société d'Histoire Turque, s'était intéressée au Hüyük de Karaoğlan et en avait signalé la présence à ladite Société. Une première classification des tessons qu'elle y avait ramassés montrait déjà qu'il s'agissait là d'une station archéologique abritant les restes d'une série de civilisations successives.

Là-dessus, la Société d'Histoire Turque y exécuta en automne 1937 des fouilles de courte durée et constata, en effet, les traces d'établissements successifs, allant de l'ère chalcolithique jusqu'à l'époque ottomane.

En 1938, une expédition, ayant à sa tête l'archéologue Remzi Oğuz Arık, membre de la Société, et composée d'Ömer Üçüncü, dessinateur, d'Hermann Schüller, photographe du service des Musées, de Nuri Gökçe, étudiant en archéologie, y fit des fouilles, du début de juin jusqu'à la mi-octobre.

La Société d'Histoire Turque, appréciant l'importance de ces premiers résultats, les soumit par une brève communication au Congrès international des Sciences anthropologiques et ethnologiques, réuni à Copenhague au début d'Août 1938.

Emplacement:

Le Hüyük de Karaoğlan est renfermé dans le village portant le même nom et situé à 25-27 km. au Sud d'Ankara. Le site est placé à l'entrée d'une belle vallée qui se trouve au pied des montagnes d'Elmadağ, vallée s'ouvrant sur le grand chemin vicinal qui relie Ankara à Konya d'une part (en franchissant la zone de Haymana) et à Césarée de l'autre (en traversant Tuzgölü), ainsi qu'à Tarsus par le chemin d'Aksaray - Ulukışla.

Le Hüyük de Bitik, au Nord d'Ankara, la station d'Etiyokuşu (âge du Cuivre), ainsi que le chateau fortifié d'Ahlatlıbel (âge du Cuivre) sont en connexion avec Karaoğlan et avec les routes méridi-

onales, grâce à des chemins qui passent par des vallées contigües les une aux autres jusqu'à Gölbaşı et le col de Kepek et qui, contournant le lac Mogan, utilisent aisément les vallons. La situation d'Etiyokuşu ne se trouve qu'à 30 km; quant à Ahlatlıbel et la source attenante de Taşpınar, (ou Sığır-Hüyük) ils sont à 10-15 km. seulement au Nord-Ouest de notre station. Le Hüyük de Hacılar, au Sud-Ouest du lac Mogan, est à 6 km. environ de Karaoğlan, lui faisant face exactement. La distance du Hüyük de Karakız ne dépasse pas 8 km.; Gâvurkalesi, qui compte déjà parmi les stations classiques, est à 20-25 km. au Sud de notre Hüyük.

Des hüyükés d'une certaine importance n'ayant pas encore été mis au jour à l'Est et au Nord-Est de Karaoğlan, ce dernier s'avère comme un lieu de peuplement considérable de la région.

Les lacs Mogan et Emir s'étendent au Nord-Ouest et au Nord du Hüyük. En été les fonds salés de ces lacs sont mis à nu; le lac Mogan, notamment, se dessèche complètement dans cette saison; il est toutefois hors de doute que ce dernier constituait dans les temps anciens l'un des éléments d'attraction de la région.

La question d'approvisionnement en eau y est, on le voit, bien réglée. Dans la vallée de Hüyük on voit, même maintenant, des fontaines pourvues d'eau en abondance, dont tirent parti les troupeaux. Ajoutons aussi que la périphérie - aujourd'hui aride - de Karaoğlan était recouverte d'arbres et de vignes jusqu'à ces temps derniers.

Si nous faisons abstraction de l'état estival actuel du lac Mogan, qui se transforme en été en marécage, nous devons souligner qu'avec ses 1000-1200 m. d'altitude, Karaoğlan est un lieu de peuplement à climat très favorable. C'est, à notre avis, la raison pourquoi ce site laissa épanouir en son sein des civilisations successives et servit de refuge aux hommes pendant cinq mille ans au minimum, et cela, malgré les dévastations causées par de grands tremblements de terre.

Le Hüyük proprement dit s'étend du Sud-Est au Nord-Ouest et accuse à sa base une longueur de 210-250 m; et une largeur de 160 - 180 m.; sa hauteur est de 18-20 m. Le lac Mogan, la gorge de Kepek, le grand chemin vicinal et la vallée sont visibles de l'Acropole située au Nord et formant le point culminant du Hüyük.

A plusieurs reprises le tertre fut sujet à des destructions avant les fouilles systématiques de la Société d'Histoire Turque, Il y a de cela cent cinquante à deux cents ans, les fondateurs de Karaoğlan (actuellement un village propre et prospère) arrachèrent et emportèrent toutes les

pierres visibles et transportables de Höyük. Chaque fois que l'on avait besoin de pierre pour le grand cimetière sis au Sud du village, on avait recours au tertre; c'est ce qui explique l'existence des tranchées et des trous qui sillonnent le pied et le sommet du Höyük. C'est en se basant sur ces excavations qu'il est actuellement possible de déterminer les lieux des murs de forteresse, disparus aujourd'hui et appartenant à diverses époques.

En sus de ces pillages dus à l'ignorance naïve des villageois, les fossés creusés par les chercheurs d'or augmentèrent les brèches ouvertes sur le Höyük. Le plus nuisible de ces fossés fut celui excavé à l'Acropole, dans la direction Nord-Sud et allant jusqu'à 4 m. de profondeur. Il est désigné dans nos fouilles par Galip Hendeği, G.H. (fossé Galip), du nom de son malfaiteur.

Travaux de Fouilles.

En 1937 les travaux portèrent sur les parties Sud et Nord de la colline et durèrent vingt jours. Dans les tranchées, relativement petites, qui y furent ouvertes, on atteignit 4 m. de profondeur. La céramique ainsi que les objets de culture y furent ramassés et étudiés avec soin.

Les travaux faits en 1937 se concentrèrent surtout au Nord, et particulièrement sur l'Acropole. L'Expédition, munie cette fois-ci de ligne et waggons Decauville, découvrit dans un espace de 43×43 m. de dimensions toute la surface recouvrant l'Acropole, nettoya complètement le fossé ouvert au centre par le chercheur d'or et parvint à faire avancer les travaux en profondeur dans un espace de 20×20 m. de dimensions. En outre, on obtint la possibilité d'un contrôle satisfaisant des stratifications en faisant sur le penchant Ouest de l'Acropole un profil allant jusqu'à 7.50m. de profondeur et accusant une largeur de 10×10 m.

Périodes.

Voici les résultats archéologiques de nos premiers travaux systématiques.

De 0,75 jusqu'à 1 m. de profondeur (selon la formation du sol), nous obtenons une couche mixte où l'on rencontre des tessons relevant du Chalcolithique, de l'âge du Cuivre, des périodes hittite, phrygienne, hellénistique et romaine, byzantine et ottomane. Tous ces morceaux sont recouverts d'une épaisse couche de chaux ou de moisissure qui ne peut être lavée qu'à l'acide chlorhydrique. Parmi les pièces mises au jour, celles des ères ottomane et byzantine sont en

extrêmement petite quantité; en fait d'ouvrages hellénistiques, on a découvert un ou deux morceaux rares en terre cuite; l'époque romaine est représentée par un petit nombre de pièces soigneusement fabriquées, notamment une alène en fer en forme de faucille, une jolie petite amphore en terre cuite, une petite cruche et un plateau; ces derniers n'étaient certainement pas employés par des gens de modeste condition, et il est possible que nous soyons là en présence d'objets importés. Un four(ou foyer?) trouvé à l'étage supérieur et que nous croyons contemporain des pièces classiques, constitue à notre avis un bel ouvrage de cette dernière époque: sur un fond recouvert de petites pierres plates et muni d'ouverture à air et de canal on a dressé le tronc conique d'une jarre grossière à parois épaisses, fabriquée avec de la terre mêlée de sable. L'intérieur en est recouvert de boue fine argileuse jaunâtre; sur le devant une sorte de place dallée permet au serviteur (?) de s'asseoir. Une particularité que nous avons constatée dans un ou deux fours (ou foyers) similaires de la même époque, c'est l'existence d'un bloc rectangulaire à surface lisse, érigé à côté du four. Souvent, une autre pierre, plus grande, aplatie mais irrégulière, à extrémité pointue se trouve près du premier bloc. Il est probable que ce dernier ait servi de table de confection des pains, et la pierre irrégulière, d'écran protecteur contre le vent.

On a découvert jusqu'ici très peu de documents architecturaux entourant les objets susdits. Un ou deux murs restés debout au milieu d'un amas de pierres, dont le fouillis rend impossible toute reconstruction, pourraient rester attachés à notre mémoire, grâce à l'irrégularité de leur plan. L'inexistence de documents d'architecture classique n'est pas imputable au seul fait des destructions ultérieures; la cause véritable en est que, vers les époques classiques, le Hüyük cessa d'être un lieu de peuplement de quelque importance. En effet, les ruines de Şemlekin (ou Şelmekin) que Bayan Âfet étudia et présenta au temps où elle fit connaître Karaoğlan, ne se trouve qu'à une distance d'un kilomètre au Nord-Est du Hüyük et recèle, à l'endroit où commence la vallée, une grande cité classique; on peut admettre qu'à l'époque où cette cité vivait et florissait, Karaoğlan remplissait simplement les fonctions d'un lieu de corps de garde, servant à ses fins les oeuvres architecturales héritées des époques précédentes et construisant lui-même très peu de nouveaux bâtiments. Ce qui est certain c'est que les hommes qui quittèrent l'endroit les derniers comprirent que le Hüyük était devenu inhabitable à cause de tremblements de terre. Il est clair qu'après eux l'endroit ne fut plus témoin de peuplements.

La céramique phrygienne, prépondérante jusqu'à 1 m., devient la seule existante à partir de cette profondeur et atteint, selon les lieux, 1,40-1,60 jusqu'à 2 m. On peut en inférer immédiatement que dans sa structure architectonique la dernière couche véritable y est la couche phrygienne et que les ères classiques n'ont pas porté ce site au-dessus du degré d'un lieu de repeuplement.

Dans les objets de culture mis au jour par nous la poterie occupe la première place. Nous pouvons la classer en trois groupes: 1). poterie monochrome, 2). poterie polychrome et 3). poterie à reliefs.

La première catégorie est à pâte brune ou de couleur claire (rouge, rose, jaune, crème). Il existe des points communs entre les deux variétés; ainsi, la forme du récipient est indépendante de la couleur de la pâte, de sorte que l'on rencontre la même forme dans les deux variétés. En outre, elles peuvent être fabriquées avec de la pâte grossière mêlée de sable ou avec de la pâte fine. La variété brune peut être classée aussi de la façon suivante: brun clair, brun foncé et noir. Le poli de la subdivision brun foncé, le brillant de sa surface, lui confèrent un aspect métallique. La maîtrise exceptionnelle du potier phrygien, son goût des couleurs se révèlent même dans les récipients monochromes. L'engobe des morceaux à pâte claire est toujours de la même couleur que la pâte ou d'une nuance qui lui sied le mieux; ainsi les morceaux rouges sont toujours à engobe crème. A la pâte brune est accomodée l'engobe brun clair ou noir. La grande variété des couleurs dans cette céramique monochrome mérite d'être soulignée. La maîtrise et le progrès dans la cuisson y sont dignes d'être érigés en modèles.

Karaoğlan a fourni, en quantités égales, les variétés de couleurs claire et foncée. Selon son lieu d'emploi le récipient est couvert d'engobe à l'intérieur et à l'extérieur ou seulement à l'extérieur. La polissage, par contre, est presque complètement omise dans un certain nombre de récipients.

Un point important à noter dans la poterie phrygienne est que la plupart des morceaux sont pourvus d'un grand nombre de trous, attestant des réparations antérieures. Dans un grand nombre de cas seul l'intérieur est resté tel qu'il était sorti du tour. Les morceaux à pâte jaune étant pour la plupart légers et très poreux, on peut en conclure que ces derniers avaient une destination spéciale.

La poterie polychrome formant la deuxième catégorie n'est pas fortement représentée à Karaoğlan. Les couleurs que l'on y rencontre sont: rouge, rose, sépia, noir et violet. D'une façon générale, les couleurs

rouge et rose se trouvent sur un fond d'engobe crème. Les ornements de même couleur sont, à l'unanimité, géométriques; on rencontre toutefois sur certains morceaux des figures de plantes et des scènes d'animaux. On voit ici que le potier a spécialement pris soin à ce que les incisions géométriques harmonisent avec la forme du récipient. Dans une assiette l'on a décrit des cercles concentriques rouges à circonférence épaisse. Sur la surface extérieure d'une cruche à deux anses l'on a incisé de grands quadrilatères roses inégaux formant des compartiments contigus. Sur certains morceaux on a vu de gros points, d'épaisses lignes parallèles et parfois même un cercle épais entourant la panse du pot. Quelques morceaux polychromes nous transportent à la tradition égéenne. Le fait que ces derniers sont en petite quantité renforce l'opinion qui les considère comme des objets importés. Les lampes, tout en étant d'exécution grossière et sans être polychromes, peuvent être considérées - vu leur forme - comme des articles d'importation. Ce sont généralement des ouvrages irréguliers, sans grande profondeur, à forme approximativement triangulaire ou de proue de navire. Aux fouilles de Çankırıkapi nous avons trouvé un grand nombre de tessons de ce genre, toujours dans la couche phrygienne. Ici nous en avons trouvé deux complets, en bon état.

Les trouvailles du troisième groupe n'ont pas atteint jusqu'ici une quantité considérable. Ce sont généralement des jarres à parois épaisses, faites d'une pâte grossière jaune. Malgré l'injure du temps, leurs ornements ainsi que leurs formes sont restés étonnamment intacts dans leur originalité et leur beauté. Dans les pièces intactes que nous avons obtenues les ornements sont toujours concentrés aux anses et à la partie de la surface située de part et d'autre de l'anse. L'une de ces anses est formée de deux T à partie moyenne commune et parties latérales relativement longues. La partie commune reliant les deux T est large et pourvue de rainures. Les extrémités supérieures y ont l'aspect de boutons. Un grand bouton se voit à la partie inférieure, juste au fond de la rainure et deux autres aux deux extrémités de la partie supérieure. L'autre anse est large et plate, du fond du rebord elle descend au-dessous du goulot de la jarre et, à l'intérieur, des ornements incisés entourent toute l'épaule du récipient. À l'attaché supérieure de l'anse on voit un long clou rond dont la tête, assez grosse, se trouve à gauche et le bout se recourbe vers la droite de l'anse. Dans la partie inférieure il y a un autre clou symétriquement opposé au premier.

Au-dessous de l'anse on voit deux traces digitales égales et assez profondes. Une troisième anse appartient à une jarre confectionnée de façon analogue et ornée d'incisions. Des deux extrémités supérieures latérales à forme de bouton deux lignes distinctes partent et, après s'être coupées diagonalement vers le milieu, descendent latéralement au-dessous de cette dernière. On voit ici aussi une trace digitale profonde.

Ces très rares ornements en relief, qui imitent les récipients en métal, élèvent l'imitation au rang d'un art plastique. - Un point digne d'attention est encore le fait que ces ornements en relief sont toujours exécutés conjointement avec des incisions. En d'autres termes, il est possible de former un nouveau groupe de poterie phrygienne embrassant les pièces à incisions, ainsi qu'il y a lieu de séparer un groupe zoomorphique, eu égard aux anses en forme de têtes d'animaux.

Les rebords dans ces trois-ou quatre-groupes offrent des profils extrêmement variés. Toutefois, l'un des caractères distinctifs de la poterie phrygienne consiste en ceci : la presque totalité des rebords est à moulure, et à forte moulure. Toutes les pièces phrygiennes que nous avons trouvées ici sont de forme ronde, admirablement proportionnées et symétriques. Répétons que les anses rappellent les récipients métalliques. Un point important sur lequel il y a lieu de s'attarder est le grand nombre d'anses (constatées surtout parmi les pièces brunes) naissant au rebord, par suite de l'aplatissement de ce dernier et montant vers le haut, pour venir se coller ensuite à l'épaule, après avoir formé un anneau ovale.

Dans les récipients phrygiens les fonds adoptent la forme d'un pied court. Dans les cruches de cette époque les goulots imitent presque exclusivement la feuille de trèfle.

Les documents fournis par Karaoğlan en fait de céramique phrygienne montrent que cette dernière a reçu de ses devancières très peu de choses en héritage. Toutefois cet héritage existe, tout en étant minime. Mais les Phrygiens se l'assimilèrent rapidement. Cette céramique possède aussi des récipients rudimentaires ayant probablement servi dans la cuisine, ou à des fins également grossières.

Mais la grande majorité est constituée par des pièces finement et soigneusement exécutées, susceptibles de caractériser leur époque. La perfection y atteint à Karaoğlan parfois le niveau de beaux-arts,

Parmi les trouvailles d'objets de culture rappelons un grand foyer découvert intact. Devant ce foyer, bâti au coin de gros murs avec de gros blocs de brique, nous avons trouvé l'habituelle grosse pierre

lisse, rectangulaire, ainsi que le bloc irrégulier, et nous avons constaté ainsi que ces objets comptent parmi ceux que la période classique a empruntés aux Phrygiens.

Nous ne voyons pas la nécessité de nous étendre sur une foule d'objets de culture tels que les fusaïoles, les poids de métiers, les pierres à aiguiser, les lissoirs, les marteaux, les masses d'armes, les lames en silex; parmi ces objets, que l'on découvre dans tous les Hüyükhs ouverts en Anatolie et dans presque toutes les couches, relevons de grosses fusaïoles non cuites (ou des poids de métiers?) et des poids de forme pyramidale: ces derniers ont été découverts à l'intérieur d'un petit foyer, mais vu la destruction causée dans les murs par les tremblements de terre, il ne nous a pas été possible de conclure s'il s'agissait ici d'un atelier. Nous ne nous étendrons pas non plus sur les mortiers en pierre servant à piler le sel ou le blé, ainsi que sur leurs pilons, découverts en très grande abondance. Seul un genre de moulins à main vaut d'être envisagé particulièrement; ces objets, que nous avons découverts simultanément avec les jarres à ornements en relief, sont un modèle dont l'âge classique s'est beaucoup servi.

Un bout de flèche en fer, large et portant une nervure en relief en son milieu, constitue avec son dispositif d'attache tel qu'on en voit dans les bouts de lance, et aussi à cause de ses grandes dimensions, un document phrygien qu'on ne peut oublier de sitôt.

Une très belle aiguille à tricoter en ivoire, des épingles en os, une manche en corne sont dignes d'être remarquées; en outre, un objet à coupe rectangulaire, également en os, sur lequel on a pratiqué quatre trous à l'une des extrémités et ressemblant dans son ensemble à une tour, constitue un ouvrage d'art dans toute l'acception du mot. Ce beau document, dont des analogues ont été découverts dans la couche phrygienne d'Alişar, comporte sur ces quatre faces des ornements géométriques incisés. Le fait qu'un de ses bouts est brisé ne porte pas préjudice à sa beauté.

Parmi les objets rituels, les figurines occupent la première place. Une figurine humaine faite en pâte rouge mêlée de gravier est exécutée conformément à la compréhension et à la technique hittites; des morceaux identiques ayant été découverts exclusivement dans la couche d'Alişar, nous la considérerons comme une œuvre égarée dans un milieu qui lui était étranger (0,80 — 1,00 m.). C'est une figurine au chef pointu, aux yeux globuleux, à la taille mince, au visage schématique, dont la partie inférieure est brisée. Mais deux autres figurines représentant des animaux ressemblent exactement aux ouvrages

phrygiens et rappellent les figurines d'animaux moulées et à quatre pattes, découvertes dans les couches phrygiennes de Çankırıkapı. Toutes les deux sont mutilées, par conséquent incomplètes. L'une des deux a vers le milieu du tronc un trou horizontal assez grand qui se termine à la base de la longue queue.

Mais parmi les figurines phrygiennes, le meilleur document est sans doute le lièvre fait d'une pâte rose et recouvert d'un engobe jaune et soigneusement poli. La tête et la queue de cette pièce ont disparu. On voit un trou à la base de la queue; les pattes de derrière, ramassées, la croupe et la base de la queue forment ensemble une base sur laquelle l'animal s'assied. Les pattes de devant s'allongent de tout leur long des deux côtés du poitrail, entre les pattes de derrière. Le cou est dessiné au moyen de deux cercles, la taille par trois cercles et les pattes par des lignes simples de couleur violette. Indépendamment de son degré de stylisation, cet ouvrage produit un effet extraordinaire et constitue un document phrygien d'une grande rareté. Sa longueur n'est que de 0,08 m., et son diamètre de 0,03 m.

Mentionnons en passant quelques fonds de pots portant un ou deux caractères de l'écriture phrygienne et passons à l'estampe de sceau que nous avons découverte dans notre tranchée septentrionale de 1,20 - 1,40 m. de profondeur. Cette estampe circulaire, appliquée sur un tesson à pâte rouge et engobe crème foncé, porte en son milieu une rosace, surmontée de la lune ou du soleil enveloppant une étoile et ayant à ses deux côtés et à sa base sept petits rameaux ressemblant étrangement à l'écriture cunéiforme. Cet ouvrage découvert dans la couche phrygienne appartient sans nul doute à la période hittite.

Une bague en cuivre, découverte également dans la couche phrygienne (1,40 - 1,60 m.), mérite d'attirer notre attention, à cause du sujet représenté sur sa base. Cette dernière, soudée à un anneau plat *et retournée à l'intérieur*, ne comporte pas de cadre et porte en relief un oiseau dont on ne voit à présent que le cou et la tête. Autant que la rouille qui le recouvre nous permet de le distinguer, l'oiseau a un large bec, le menton pendant, la langue proéminente (il paraît donc crier); au-dessus de la tête il y a une crête recourbée. En son état actuel cet oiseau nous rappelle la tête du bas-relief découvert en 1932 à la Pépinière d'Ankara [1].

De petits cônes en pierre que nous supposons être des pions de jeu - de - dames, des osselets découverts souvent entassés et dont la

[1] Cf. Türk Tarih, Arkeologya, Etnografya Dergisi, I (1933), p 20, No. 24-25.

plupart sont travaillés, sont des éléments qui versent une lumière, assez faible mais distincte, sur la vie d'intérieur chez les Phrygiens.

L'architecture qui sert de cadre à ces objets de culture riches et variés est plus riche et plus personnelle. La période phrygienne a laissé dans toutes les parties du Hüyük des vestiges de peuplement. Mais les objets sauvés des tremblements de terre ont été molestés par la main des hommes, de sorte qu'il ne reste presque plus de bâtiment en bon état, principalement sur les pentes.

Les travaux exécutés sur l'Acropole ont permis la mise au jour d'une suite de maisons, avec leurs fondements en bon état, un pan de mur d'enceinte de 24 m. 10 de longueur au Nord, ayant probablement appartenu à la ville haute ou à un grand palais, et flanqué de deux tours carrés au N. E. et au S. - O. Toutes ces fondations sont comprises entre 0 m. 70 et 1 m. 00 de profondeur. Le mur d'enceinte s'étend, au Nord de l'Acropole, du Sud - Ouest vers le Nord - Est. L'entrée, large environ de 2 m. 50, se trouve vers le milieu de ce tronçon d'enceinte. Le mur et les tours sont construits en petites pierres de blocage retenues par des parements de gros blocs à forme approximativement conique, posés de telle sorte que leur extrémité pointue se trouve tournée vers le bas; ils forment, pour ainsi dire, des orthostates. Dans les coins on a pris soin à ce que la stabilité soit atteinte par la seule position des blocs et au moyen du mortier et que l'ordre géométrique y soit respecté. Les dimensions des tours sont: 4 m. 70 × 4 m. 90. Il est possible de constater ici dans toutes les pièces d'architecture phrygienne une couche d'argile jaunâtre mêlée de petites pierres ou éclats de pierres, sur laquelle les fondations trouvent leur stabilité. Attirons aussi l'attention sur la façon de poser les blocs en forme d'orthostate, même dans les puits-réservoirs de céréales! Ces derniers, dont la plupart vont à de grandes profondeurs, (il y en a qui approchent de 4 m.), ont été dans les périodes suivantes employés comme réservoirs à ordures (bothros) ou comme lieux d'aisance. A cet effet on s'est même quelquefois servi des murs d'une période située au dessous de l'étage en question. Ces puits, où l'on voit la céramique la plus ancienne mêlée à celle plus récente, sont construits avec des pierres de fondation mises en orthostate, quand ils sont l'œuvre des Phrygiens. Notons aussi que la façade postérieure du gros mur d'enceinte au Nord de l'Acropole est recouverte vers le Nord d'une épaisse couche de terre en pente.

Les bâtiments phrygiens mis au jour dans l'espace qui s'étend du Nord au Sud se composent toujours de compartiments autonomes,

comportant une ou bien deux entrées. Les fondations des murs sont bâtes avec de petits blocs irréguliers, posés toujours en orthostate et toujours sur une couche d'argile. Cette couche d'argile est très gluante, et le temps n'a pas réussi à faire disparaître complètement cette propriété. Les murs sont très rarement composés de trois rangées de pierres; la coutume en est généralement à deux rangées.

On est en droit de conclure que ces compartiments uniques et autonomes comportaient aussi un second étage: un petit corps d'escalier construit spécialement à l'intérieur et parfois à l'extérieur de la pièce, et, à côté, des pierres avec cavités susceptibles de porter des bouts de mâts, supportant le plancher supérieur, ne laissent subsister aucun doute à ce sujet. Rappelons tout spécialement que ces maisons indépendantes possèdent chacun un puits-grenier, un four et même des dispositifs pour le nettoyage des mains et que, dans la cuisine, l'on voit auprès du foyer une espèce d'étagère confectionnée avec des morceaux de pierre plats sur un fond de mortier.

Le devant de ces maisons ainsi que l'espace compris entre ces maisons sont recouverts de carrelages très larges que l'on peut distinguer immédiatement des ruelles étroites formant une sorte de corridor. Nous avons en outre constaté ceci: dans une grande maison sise à l'Ouest le dessus du carrelage est recouvert d'une treille (ou appentis?) soutenue par des poteaux en bois complètement carbonisés.

Les Phrygiens employèrent les murs de fondations trouvés en bon état qu'ils héritèrent des époques antécédentes, en modifiant à leur gré les éléments dont ils se servaient. On a découvert ainsi une foule de traces de fondations reliant deux époques. Le fait que les Hittites, prédécesseurs des Phrygiens, construisaient leurs maisons en mortier de boue, aidait à la conservation partielle des fondations construites en pierre, car les briques non cuites démolies recouvraient presque entièrement les fondations en pierre et les préservaient presque complètement de la destruction.

Il est toutefois juste d'admettre une période de transition entre les époques hittite et phrygienne.

Nous nous contenterons de signaler en passant les pierres de gonds que l'on rencontre à cet étage à chaque pas, tant dans les bâtiments proprement dits que dans les murs.

De tout cela on doit conclure qu'à l'époque phrygienne le Hüyük connut une phase de peuplement intense. Notons aussi que rares sont les périodes qui aient si fortement et foncièrement assimilé les influences antérieures. Presque partout surgissent des vestiges d'une civilisation

nouvelle tout à fait personnelle. D'autre part, les relations avec l'Anatolie occidentale, et notamment avec le bassin de l'Égée, semblent y avoir augmenté en intensité.

*
**

Le squelette trouvé cette année-ci [1] nous semble appartenir à l'époque phrygienne; nous l'avons trouvé dans la tranchée ouverte à la partie moyenne de l'Acropole, à 1m.80-2 m. 30 de profondeur. C'est ici la zone des puits doubles (époque phrygienne) et de la tour occidentale du grand mur d'enceinte. Le squelette gisait sur de la terre molle, recouvert d'un amoncellement de grosses pierres, au milieu de murs que nous supposons appartenir à l'ère phrygienne; la tête se trouvait du côté Ouest et il était lui-même étendu vers le Nord-Est, la face tournée vers l'Ouest et aplatie contre terre; le corps couché sur son côté gauche, ayant le genou gauche replié, l'autre tendu, le cou cassé d'une façon effroyable et enfoncé dans l'intérieur du corps. Aucun membre n'y manquait. Le fait que les murs dans lesquels le squelette fut découvert sont terriblement bouleversés, induit à croire fermement que la personne en question est trépassée par suite d'un tremblement de terre.

On peut dire qu'aucun objet de culte ni objet votif ne fut découvert simultanément avec le squelette. Au même niveau et dans les terres situées aproximativement jusqu'à 20-25 cm. au-dessous, nous avons ramassé des tessons appartenant aux ères phrygienne et hittite, la plus grande partie des trouvailles appartenant toutetois à l'époque phrygienne.

La couche hittite, qui constitue, en calculant de haut en bas, la troisième période de culture et la seconde couche stratigraphique du Hüyük, commence, selon la nature du terrain dans une couche comprise entre 1,60 et 2, m. 35 Pour le moment il semble qu'elle descende jusqu'à une profondeur dépassant 7 m. Une couche de terrible incendie de 1 m. d'épaisseur sépare cette dernière de la couche phrygienne. Dans les tranchées que nous avons ouvertes soit au centre de l'Acropole, soit au plan incliné occidental, soit au Nord, nous nous trouvons avoir parfaitement mis au jour les profils de couleur rou-

[1] Nous avons remis à l'Institut d'Anthropologie d'Ankara le squelette que nous avons mis au jour en 1937 à l'étage phrygien. Nous l'avons trouvé, incomplet et disjoint, au côté Nord, sur le mur d'un puits, dans la direction Nord-Est-Sud-Est et à une profondeur approximative de 1 m. 30-1 m. 60. Nous avons recueilli ensemble un poinçon en bronze, des fusaiöles et des tessons phrygiens dits « Minyens ».

geâtre, noire, grise, (couleurs données par la nature des terres respectives), les masses inclinées de terres provenant de la démolition des murs en briques crues, les masses carbonisées des poutrelles de plancher et de plafond ainsi que des colonnes en bois, les blocs fendillés des fondations de pierres rougies ou noircies. Vu que ce terrible incendie, qui mit les os en poudre blanche la céramique en de morceaux méconnaissables, les objets en métaux en de scories collées par ci par là à d'autres objets et transforma les briques crues en de briques jaunes et rouges, est constaté au Hüyük dans la seule et même couche hittite, cette dernière a dû être détruite, entièrement et d'un seul coup, par suite d'une terrible invasion ou d'un formidable tremblement de terre.

Les objets de culture appartenant à cette époque sont très abondants, variés et beaux. Comme les documents d'architecture, la poterie est passée par une brève période de transition. Les profils par exemple : on voit que l'on n'y a point abandonné tout de suite les formes simples, dépourvues de convexité et de concavité des Hittites. Nous voyons tout d'abord que les assiettes et les bols forment un angle sortant après une bordure rentrante assez tranchante, angle qui s'accusera d'avantage avec le temps pour aboutir au profil à moulure des Phrygiens. La même phase est constatée dans les bases des récipients. Les bases hittites, pointues, ou plates à l'origine, se dessinent déjà pendant cette période de transition ; elles se développeront pour en venir aux bases phrygiens en forme de pied. Nous observons la même phase de transition dans les couleurs ; parmi le grand nombre de vases hittites à engobe lie-de-vin, vases que l'on peut facilement distinguer partout, nous voyons surgir des récipients pourvus d'engobe jaune, crème ou beige. Les anses approximativement triangulaires perdent aussi peu à peu leur tranchant et s'approchent du demi-cercle. Mais cette période de transition est de fort courte durée ; les morceaux de poterie hittite s'offrent à nous avec leur variété admirable et en très grande quantité ; la majorité en est formée de morceaux hittites typiques à engobe lie-de-vin. Toutefois, ceux pourvus d'engobe beige, brun, ou simplement rose pâle atteignent un total assez respectable. Tous sont fabriqués au tour, et leur surface extérieure est enduite d'engobe de même couleur que la pâte, après avoir été polie de façon parfaite à la main. On voit dans quelques-uns que ceux-ci (il s'agit de morceaux de couleur foncée) ont été polis une seconde fois après l'engobe, jusqu'à donner au récipient un degré de brillant extraordinaire, ou qu'on a recouvert l'engobe

d'une nouvelle couche de vernis. Si nous mettons de côté les bols et les assiettes, nous voyons que l'intérieur des récipients est resté tel qu'il était sorti du tour.

Les formes sont très variées. Les récipients à goulet en forme de bec large sont en grande majorité. Ceux à passoire sont aussi en assez grand nombre. Nous ferons une connaissance détaillée de deux des plus beaux spécimens choisis parmi ces deux types. Le premier saute aux yeux par sa petitesse et sa couleur relativement foncée, le second par son anse placée à la partie supérieure, ses ornements incisés en forme de cercles concentriques sur le corps et sa couleur lie-de-vin fidèle à l'usage hittite. Le fait que les assiettes et les bols, en grande importance et de grande beauté, restent fidèles à la couleur lie-de-vin, que les anses sont presque doubles, symétriques et surtout triangulaires, que ces dernières descendent vers le bas avec une pente très visible, après avoir formé coude au rebord, sont des caractéristiques inoubliables. Les fonds pointus et ceux circulaires mais irréguliers sont à quantités approximativement égales. Dans les gros récipients on peut trouver les types généraux que l'on rencontre dans toutes les époques. Mais les rebords, les anses, la couleur conservent avec insistance les particularités hittites. Dans les anses, la majorité appartient à celles ressemblant à une branche à coupe triangulaire. Mais nous soulignerons particulièrement deux autres sortes d'anses, rencontrées à Kara oğlan. L'une, formée de deux branches, constitue selon les dimensions du récipient, une torsade mince ou épaisse; ce genre s'attache au récipient, en lui restant presque toujours perpendiculaire ou du moins légèrement inclinée. L'autre est étroite mais plate; dans cette dernière l'anse est presque toujours horizontale par rapport au récipient; elle est très large aux points d'attache, étroite vers le milieu.

Nous allons nous arrêter encore sur les six catégories suivantes parmi les récipients hittites. La première est la catégorie où prennent place des *flaring-bowls*, comprenant des assiettes et des bols, dont des analogues sont recueillis à Troie II. Elle se distingue par sa couleur rose pâle, l'état de conservation de ses parois intérieure et extérieure tel qu'elle est sortie du tour, avec en surplus un engobe à peine sensible, l'état irrégulier des fonds et des parois, d'une minceur surprenante. La quantité de cette dernière trouvaille est assez petite par rapport à Troie et très grande par rapport à Alacahüyük. La deuxième catégorie est formée de récipients polychromes; la trouvaille est minime, au point d'être qualifiée nulle. Une petite jarre de cette

dernière espèce est ornée de dessins en zigzags, de triangles et d'angles en sépia et lie - de - vin sur fond d'argile. La troisième catégorie nous est connue comme de provenance de l'âge du Cuivre; elle consiste en de petites assiettes dont les anses jaillissent du rebord, s'élèvent en forme d'anneaux, ou bien s'allongent perpendiculairement au récipient pour revenir s'attacher au rebord; elles sont larges et plates et leur fond est légèrement pointu. Dans la période hittite ces pièces se distinguent par leur couleur exclusivement rouge et leur bonne cuisson qui se manifeste à l'examen de leur coupe. La troisième catégorie est formée de récipients bruns ou noirs brillants, trouvés en grande abondance. Parmi ces derniers, nous présentons tout particulièrement le rython brun, qui est plus qu'un simple document de culture et atteint le niveau d'un chef-d'œuvre de l'art, ainsi qu'un fragment de rython portant un œil avec des sourcils, dessinés sur un fond noir brillant et remplis d'une matière blanche. Le premier, qui est complet, est de couleur brune à marbrures, sa hauteur est de 0 m. 14; il comporte une seule anse; son intérieur est resté tel qu'il était au sortir du tour, couvert seulement d'un engobe rudimentaire; l'extérieur en est parfaitement bien vernissé. Ses deux cornes et ses deux oreilles, ses yeux dessinés de façon imperceptible, ses dents à rictus et surtout le dessous du cou exécuté avec un réalisme saisissant, les incisions en bâton rompu, encadrant le visage entier..., rendent cet ouvrage aussi vivant que s'il était fait en nos jours. Nous l'avons trouvé dans une cuisine, à côté des récipients dits «flaring bowls», les théières et autres pièces.

Un autre groupement pourrait bien être celui des récipients à ornements en relief; comme nous n'avons pas fait de trouvailles à ce sujet, il n'y a pas lieu de nous arrêter là-dessus. Mais comme sixième catégorie nous pouvons envisager une partie des récipients trouvés dans la couche hittite, constituée par des assiettes dont des semblables sont découvertes à Troie V; ces récipients comportent à l'intérieur des dessins de croix ou de soleil à cinq branches, peints en ronde claire sur fond d'argile. Notre Hüyük n'en renferme pas en grande quantité. Ainsi que l'on sait, Miss Lamb en a découvert, lors de ses fouilles à Kusura, près d'Afioun; elle avait été considérée comme signe distinctif de la clôture de Kusura I et du commencement de Kusura II.

Les fusaïoles en terre cuite trouvées à Karaoğlan sont très variées, très belles avec leurs décorations et en très grand nombre. Ce fait nous fait penser que l'endroit était le lieu d'habitation d'une élite et non d'une masse vulgaire, qui mettait tant d'amour et de soin à la con-

fection de ces instruments. Les fusaïoles en pierre sont, à l'instar de celles en terre cuite, ornées d'incisions affectant mille formes linéaires géométriques; on en voit qui ont la forme d'un disque aplati, ou d'une sphère ou d'un grain de chapelet ovale.

Nous ne nous étendrons pas longuement sur des objets tels que les poids, les poids de métier, les lissoirs, les pierres à aiguiser, les tessons en forme de disques ou de fusaïole; on n'en trouve pas, parmi ceux-ci, de morceaux offrant une certaine originalité; ce sont des objets que l'on obtient partout et en toutes les périodes.

Nous allons signaler en premier lieu les épingle parmi les objets en métaux. La tête en est aplatie comme un disque, ou sphérique et sectionnée en tranches; le tronc, légèrement conique, traverse la tête par le milieu. Toutes sont en cuivre ou en bronze. Le plus beau morceau est sans doute celui qui comporte une tête à trident qui rappelle le pied à trident supportant quelques-uns des disques solaires d'Alacahüyük.

Les objets en cuivre ou en bronze tels que les poinçons, les aiguilles ou passe-lacets, les ciseaux., n'offrent point de grande particularité. Par contre deux faucilles sont deux documents de valeur, dignes de retenir notre attention; elles sont très belles avec leur lame recourbée en arc cintré, leur languette servant à les enfoncer dans une manche en os ou en bois, aujourd'hui disparue... La rouille, rongant toute la pièce, cache plus d'un détail.

Les idoles découvertes ne dépassent pas le nombre de deux ou trois et ne sont pas assez complets pour que nous nous attardions sur elles.

Deux sceaux que nous avons découverts sont en terre cuite. Ce sont des documents connus avec leur tige conique pourvue d'un trou horizontal à leur extrémité et leurs motifs, gravés sur la rondelle, de quatre angles emboîtés et symétriques ou de spirale.

Le squelette que nous avons découvert dans cette couche se trouvait sur la pente Nord-Ouest de l'Acropole, à 3,60-3,90 m. de profondeur, gisant dans la direction Nord-Est-Sud-Ouest sur le dos et regardant vers le Sud-Ouest. La partie située au-dessous du genou n'existait point. Il semblait écrasé par l'éboulement de grosses pierres, auprès d'un foyer; les dents en étaient extraordinairement bien conservés-. Auprès du squelette nous avons mis au jour des tessons appartenant à des vases en «schnabelkanne» ou à des «flaring-bowls».

La couche hittite n'étant pas encore complètement et définitivement mise au jour, nous éviterons de faire des observations sur les

bâtiments qui s'y trouvaient. Les travaux de fouilles sont actuellement en cours, et un petit puits (2×2) nous annonce que le Hüyük contient une couche de l'âge du Cuivre et une couche chalcolithique, extrêmement intéressantes. Ce sont des phases qui seront dévoilées par les excavations futures, et nous nous réservons d'en parler longuement en son temps.

* *

Les fouilles de Karaoğlan peuvent être considérées comme étant encore à leurs débuts. Nous sommes encore loin d'avoir atteint la terre ferme. Nous sommes obligés d'étudier encore avec plus d'ampleur la couche hittite et d'excaver de façon approfondie la couche de l'âge du Cuivre et celle chalcolithique. C'est en tenant compte de ces restrictions que nous pouvons avancer comme résultats les points suivants :

I) Actuellement Karaoğlan est l'unique station d'Anatolie occidentale qui offre au moins cinq civilisations superposées et représente notamment les couches *hittite* et *phrygienne* dans toute leur ampleur. C'est pourquoi ce site constituera de ce point de vue un test plus important que Troie et Kusura (ce dernier formant un pendant méridional à notre Höyük.)

II) L'importance du site est manifeste puisqu'il est le premier Höyük se trouvant à proximité d'Ankara et sur la grande route méridionale.

III) Dans les discussions relatives à la direction de la route suivie par les Hittites, lors de leur entrée en Anatolie et sur leur origine, on avançait que « leurs yeux étaient constamment dirigés à l'Est et au Sud » ; l'on a cherché à prononcer des jugements sur le même problème, tenant compte exclusivement de leurs installations dans l'Anatolie centrale et méridionale. Karaoğlan, qui présente dès à présent une époque grandiose de peuplement hittite à deux phases, jouera le rôle de la station la plus récente et la plus occidentale capable de faire dévier la direction des discussions ultérieures.

IV) Jusqu'à ce jour nous n'avons pas de documents importants sur la céramique ainsi que sur l'architecture civile et militaire des Phrygiens, en dehors des trouvailles de Gordion et d'Alişar. Les fouilles de Pazarlı et de Çankırıkapı, exécutées par la Société d'Histoire Turque en 1937, nous avaient fourni de sérieux documents à ce sujet, documents attendus depuis longtemps. Grâce aux fouilles de Karaoğlan, exécutées également par ladite Société, il nous sera possible de nous approvisionner en de larges connaissances sur la céramique, l'architecture et d'une façon générale sur la civilisation phrygiennes.

V) Dans les âges classiques le site jouait le rôle d'un simple lieu de corps de garde et la vraie ville était située plus à l'Est, au commencement de la vallée sise aux pieds de l'Elmadağ, à un kilomètre de distance de Karaoğlan. Le peuple appelle cet endroit Chemlekin ou Chelmekin. Le lieu avait été découvert et porté à notre connaissance par le Professeur Âfet. L'harmonie étrangère de ce nom, ainsi que les couches de civilisation en série de Karaoğlan, nous ouvrent la possibilité suivante: Le mot Chemlekin, peut être la survivance de l'ancien nom de Karaoğlan. En effet, la nature du Hüyük, la variété, le soigné la perfection de la céramique qu'il recèle, la grandeur des bâtiments, sont des éléments qui rendent vraisemblable l'hypothèse qui admettrait que Karaoğlan est un ancien grand centre de culture.

TÜRK TARİH KURUMU TARAFINDAN

SIVAS ŞİFAİYESİNDE YAPTIRILAN MİMARÎ HAFRİYAT

Mimar Sedat Çetintaş

Maarif Vekâleti Abideleri Koruma Heyeti Üyesi

Halk dilinde ve kitaplarda: (Şifaiye medresesi) diye anılmakta olan Sıvastaki bina hakikatte medrese olmayıp kapısı üzerindeki kitabede okunduğu veçhile burası Anadolu Selçuk İmparatoru İzzettin Keykâvus tarafından (614 H.) yılında yaptırılmış bir (Darüssıhha) Hastahanedir.

Selçuk hastaneleri, Kayserideki gibi bir tarafı medrese diğer tarafı hastane olmak üzere aradan bir pasajla dahili iltisakı temin edilmiş ve yekpare bir bina olarak kompoze edilmiş müesseselerdir, binaenaleyh buradaki tek başına bir bina gibi duran hastahaneyi de bu bakımdan kuvvetli bir tetkika tâbi tutarak kronolojik kompozisyon hususiyetlerini tesbit ettikten sonra ana göre mutalea etmek lâzım olduğu kanaatinde idim.

Sivas Şifaiyesinde bu yoldan ilk araştırmaya inkâmı: 937 temmuzunda hâsıl oldu, o tarihte bu binanın durumu şu halde idi:

A — Hastane içindeki odaların (17) tanesi, otuz, kırk yıl evveler ait olduğu anlaşılan çirkin bir inşa usulü ile, zeminleri toprakla yükseltilerek ahşap döşemeler yapılmış, odaların köşelerinden ve duvar diplerinden ahşap direkler dikilerek atkılar ve üzerine kirişler dizilmiş, bunlar üzerine de tahtalar çakılarak daha üzerine de umumiyetle (bulgurlama) denilen kalın bir çamur tabakası serilmiş, direkler arasına kerpiçle yeniden duvarlar örülerek sıvanmış, hulâsa bu odalar içinde kerpiç ve ağaçtan basık tavanlı odalar ihdas edilerek bu suretle bu odaların duvar ve tonoz örtülerinde vücade getirilmiş olan sıvasız ve mozayık tuğla satırların mimarî ve inşai orijinalitesini görmek inkâmı bırakılmamıştı,

B — Hastahane methal dehlizinde avluya çıkarken sağa tesadüf eden yüksek kemerli veranda ile avluda türbenin karşısına tesadüf eden ve bugünkü gördüğümüz pasajı ihtiva eden yüksek kemerli

tonozun örttüğü geniş yerde, aynı inşa usulü ile yapılmış ikişer katlı birer ev vardı,

C — Binanın damına kadar yükselerek kesme taş tonozlarla örtülmüş olan hastahanenin methal dehlizine bakan bugün gördüğümüz dört büyük kemer kerpiç ve moloz duvarlarla örülmüş, hattâ bir tanesi binanın orijinal bünyesinden dökülmüş kesme taşlarla cephelenerek kerpiç harçlı moloz duvarla belirsiz bir hale getirilmek kastı ile itinalıca örülmüştü,

D — Hastahane odalarının avluya bakan pencere ve kapı şekilleri tahrif edilmiş, ocakları yıktırılarak yeniden yaptırılan kerpiç duvar satırlarında çıkıntı yapmaması için tahrif edilmiş,

E — Pasajın mozayık çini istilaktitlerle işlenmiş nişlerinden soldakinin istilaktitleri sökülüp tahrif edilerek buraya kerpiç evin mutfak bacası uydurulmuş ve baca imtidat ettirilerek büyük kemer tonozu delinip künkleri dama çıkarılmış,

F — Şimal taraftaki koridorun asıl cepheye doğru bitirim yerinde ayrıca bir ahşap ve kerpiçten oda yapılmış,

G — Hastahanenin cenup cephesindeki ön ve arka köşelere tesadüf eden ikişer oda koridor kısımları ile birlikte çökmüş olduğundan taşları alınarak toprak ve molozları yerlerinde yığılı olarak terk edilmiş,

H — Keykâvus türbesinin kapısına tesadüf eden kemer ayakları arasına cephe ve yanlardan ağaç ve kerpiç malzeme ile birer yarım duvar yükseltilerek cepheye de adi bir kapı takılmış, bu suretle türbenin zengin çini cephesine ve revakların ayak ve kemerlerinin mimarî perspektif görünüşüne hail olmuş,

İ — Bütün odaların kapı ve pencerelerine çok adi ve çirkin çerçeve ve kapılar takılmış,

Hulâsa bütün bu çirkin ekleme ve ilâvelerle binanın içi çirkin ve tahammül edilmez bir manzara almış olmakla beraber dahili mimarinin hususiyet ve orijinalitesini görüp tetkik edebilmek imkânı bırakılmamıştı.

İlk hamlede bu sayılan bütün çirkin eklemeleri yıktırıp binayı temizlemek ilmi bir zaruret halinde göze çarptığından biz de tereddütsüz olarak 937 yılı temmuzu içinde bunu yaptık.

Yirmi günlük bir çalışma sonunda kerpiç ve ahşaptan yapılmış bütün bu çirkin eklemeler yıkılarak atılmış yalnız methal dehlizindeki bir oda ile avluya bakan odaların birisi binanın bekçisinin ailesine ikamet ve eşya odası olarak muvakkaten terk edilmişti.

Bu temizleme ameliyesinde çıkan enkazdan takriben (50) metre kereste bir o kadar moloz taşı hususî idare ve belediye tarafından alınmış ve tutulan hesaplara göre (3200) at arabası toprak ve moloz uzaklara taşıtılmıştır.

Hedmiyat ve nakliyat işi bittikten sonra belediye arazözü getirilerek, dahilî cidar ve tonozları sırtlarındaki kir ve kerpiç bulaşıkları ve sıva raspa yerleri, yıkattırılarak mümkün mertebe temizlenmiş ve bu meyanda bazı çiniler de meydana çıkarıldıktan sonra ameliyat tatil edilmiştir.

937 de dahilî temizlemeden sonra hastahanenin durumu :

Binanın içindeki çirkin eklemeler yıkıldıktan sonra genişlik ve azameti, meydana çıktığı gibi orijinalitesine ait birçok hususiyetleri de olduğu gibi tezahür etmiştir, gerek abidemizin orijinal kompozisyonunun bütün şekli ve gerekse inşai, mimarî ve tezyinî hususiyetleri üzerinde birçok kıymetli dokümanlar elde edilebilmiştir ki bunları şöylece sayabiliriz:

1 — Hastahanenin şimali ortasından avluya bakan geniş kemerli tonoz altındaki açıklığın, bazı müelliflerin eserlerinde görüldüğü gibi, bir oda olmayıp şimal tarafında mevcut ikinci bir kısım binaya yol veren muhteşem bir pasaj olduğu tezahür etmiştir.

2 — Bu pasajın ikişer oda sağ ve solu da birer koridor halinde şimaldeki binaya geçen iki küçük pasaj daha mevcut olup bunlarında geçit yerlerinin moloz duvarlarla örülmüş olduğu anlaşılmıştır.

3 — Hastahanenin ön, arka ve cenup cephelerine muntazam pencereleri mevcut olduğu halde şimal taraftaki odalarda harice sağır duvarlar yapılarak avluya açılmış pencerelerle iktifa edilmiştir.

4 — Hastahane binası dahilen tamamı ile simetrik bir plân üzerinde görülmekte olduğu halde röleve sonunda şimal revak ve odalarının dimansiyonlarının küçülmüş ve daralmış olduğu müşahede edilmiştir.

5 — Hastahanenin cenup cephesi köşelerindeki çöküntü enkazı altından buralardaki yıkılmış ve taşları alınmış duvarların, odaların hakiki şekli meydana çıkmıştır.

6 — Cenup cephesindeki bahçeye geçen bir portik, koridoru ile birlikte meydana çıkmıştır.

7 — Hastahane zemininin gerek avluda gerekse odalarda toprakla doldurularak yükseltilmiş ve bu suretle binanın zenginlik ve ihtişamı bozulmuştur.

8 — Hiçbir tarafının görülmesine imkân bırakmamış olan kerpiç odalar hazfedilince hastahane odalarının sıvasız ve mozayık tuğladan işlenmiş duvar ve tonozları bütün hususiyet ve güzellikleri ile meydana çıkmıştır.

9 — Hastahanenin her odasında birer şömine bulunduğu tezahür etmiştir.

10 — Orta yerden bulduğumuz pasajın iki yanında dekoratif birer motif halinde de, mozayık çinilerle işlenmiş istilâktitli nişler ve burayı örten geniş tonoz ve kemerlerde mozayık çiniden rozaslar meydana çıkmıştır.

Hulâsa binanın mimarî inşai ve tezyini zenginliklerini ilân eden bu kıymetlerin tezahüründen maada bu bina içinde yaptığımız mimarî hafriyat neticesinde en mühim kazançlarımızdan birisi de meydana çıkan pasajların işaret ettiği tarafta tahmin ettiğim medrese binasının vücudu hakkındaki tahminimi bir kanaat haline getirmiş olması idi, bu kanaati kökleştirebilmek için hastahaneyi dışardan da kuvvetli bir tetkike tâbi tutmak lâzımgeldi.

Hastahanenin şimal ve doğu cepheleri ise bahçeleri ve müştamilâtı ile birlikte eşhas tarafından temellük edilerek yapılmış altı tane ev tarafından işgal edilmekte idi. Sahiplerinden izin alarak buralarda yapılan tetkikat esnasında evveleminde buraları işgal etmekte olan bu tufeyli binaların abidemizi hariçten tetkika imkân bırakmamış olmaları ile beraber ahşap oldukları için de daimî surette binamızı yangın tehlikesi ile tehdit etmektedir, atiyen teşebbüsatta bulunabilmek için bu binaların umumî bir istimlâk krokisi çizilerek asıl maksadımız üzerinde tetkikata geçilerek şu hakikatler müşahede edilmiştir.

1 — Hastahane binasının ön, arka ve cenup beden duvarlarının cephe konstrüksiyonu umumiyetle muntazam kesme taştan yapılmış olduğu halde şimal tarafındaki evlerin ve bahçelerinin kapatmış olduğu duvar boydanboya tuğla olup, kesme taştan yapılmış olan birçok yerleri sonradan yapılmış tahrif eserleridir.

2 — İçeriden görülen pasajların dışarıdan da izleri aşikâr olup sonradan örülerek arkaları toprakla doldurulmuştur.

3 — Hastahanenin ön ve arka cephe duvarlarının şimale doğru imtidad etmekte olduğu halde sonradan kesilmiş olduğunu ispat eden umum cephe duvarlarının kalınlıklarına müsavi olmak üzere (1,25) metrelik kesinti izleri kolaylıkla tesbit edilebilmektedir.

İşte dışarıdan yapılan tetkikat neticesinde müşahede edilen bu üç vesika içeride edindiğimiz kanaati kuvvetlendirip tamamlamağa kâfi sayılmıştır. Binaenaleyh, artık (Şifaiye hastahanesine bitişik olarak

birlikte yapılmış olan Şifaiye tıp medresesi eski ve bilinmiyen bir tarihte yıkılmış, arsası evkaf tarafından eşhasa satılarak kırk sene evvel bu evler yapılmıştır) hükmünü vermemize bir mâni kalmamıştır.

938 yılında Şifaiyede yapılan ikinci ameliyat

938 yılı ilkteşrini başında Sıvasa gidilerek başlıca iki mühim nokta üzerinde çalışıldı:

I — 937 yılında Abideleri Koruma Heyeti namına Sivas abideleri üzerinde yaptığım tetkikat ve ameliyat mahiyet ve neticelerini bildirmek üzere sunduğum raporlar ve plânlar meyanında Şifaiyyeye ait rapor ve hafriyat plânına istinaden Kültür Bakanlığının 938 yılı için abideleri koruma masrafından ayırdığı (7400) lira ile Şifaiyye binası etrafında çevrelenmiş olan tufeyli emlâkin kâmilen istimplâki için lâzım olan fennî işlerin yapılması,

II — 937 yılında tanzim edilmiş hafriyat plânına göre Kültür Bakanlığının müsaadesi ile Şifaiye hastahanesi şimalinde medrese kısmının toprak altında kalmış bakıyesini araştırma kastı ile, Türk Tarih kurumu namına bir sondaj ameliyesi tatbiki,

Birinci iş basit ve sade idi, fakat ikinci olarak saydığımız sondaj ameliyesi çok heyecanlı devam etti, zira hiçbir kitapda kaydine tesadüf edilmeyen ve bu bina üzerinde tetkikatta bulunmuş maruf mütehassısların dahi farkına varamadıkları bir binayı arıyacaktık. Ameliyata gelince:

A — Maksat üzerinde tam bir kanaatle hareket ettiğimiz için sondaj sahası intihap ettiğimiz hastahane cephesinin şimal köşesinde toprakları tarama suretile kaldırmıyarak doğrudan doğruya fotoğarfilerden de görüleceği veçhile (2.50) genişliğinde hendekler açılarak müspet bir istikamette duvarlar üzerine inilmiştir.

B — Evvelce hastahane cephesi duvarının imtidadı olan (18,0) metre mesafeye kadar (1) numaralı duvar bulunmuştur. Bu duvarın hastahane ile iltisak ettiği yerle (18) metrelik mesafenin biteceği yerdeki kısımlarda dörder sıra kesme taş bakıyeleri mevcut olup (kroki: 1) orta kısmının kesme taşları kâmilen moloz taşı ile işlenmiş temel tabanına kadar sökülmiş bir halde bulunmuştur. Bu duvarın kesme taş kısmı bütün bedenler gibi (1,25) sihandedir.

C — Bulduğumuz ikinci duvar: (18) metre mesafeden sonra cephe duvarına amut olarak içeriye doğru bir istikamet alan (2) numaralı bölme duvarı olmuştur. Bu duvar da (19) metreye kadar takip edildikten sonra oradaki evlerden birinin duvarına dayanmış olduğu için bukadarla iktifa edilmiştir.

D — Üçüncü hendek olmak üzere hastahane cephesi köşesinden itibaren ve hastahanenin dış duvarlarını takip etmek üzere (2) numaralı duvarımızın dayanmış olduğu evin bahçe duvarına kadar (1,0) metre genişliğinde açılan hendektir. Bu üçüncü hendekte aradığımız bölme duvarların başları ile hastahaneden hafriyat sahasına açılan bir portik bulunmuştur.

E — Bu üç kısımda açılan hendeklerde çıkmış olan bölme duvar başlarının bize verdiği işaretler üzerine orta kısımlarda biri cepheye muvazi diğer ikisi cepheye amut olarak üç hendek daha açılarak bölme duvarları meydana çıkarılmıştır.

F — Sondaj sahasında, cepheden uzaklaşan geri kısmın bölme duvarlarının başları vazihan görülmekte olduğundan üzerindeki toprakların kaldırılmasından şimdilik vaz geçilmiştir.

G — Sondaj sahasındaki toprakların tarama suretile kaldırılmıyarak hendek usulünün tatbikına sebep, az masrafla geniş netice elde etmek kasti olmuştur. Bu sebepledirki yalnız duvarların üstü açılarak odaların ortasındaki topraklar birer adacık halinde yerinde terk edilmiştir.

On dört günlük çalışmadan sonra bu netice elde edilerek ameliyat tatil edilmiştir.

Çıkan duvarların durumu:

Hendekler enkazı: (2,50) metreden en çoğu: (3,50) metre derinlik arasında kazılmıştır.

Cephe duvarının temel tabanından sonrası kâmil kesme taştan (1,25) kalınlığında işlenmiş, bölme duvarları ise temel tabanından sonra (1,10) ile (1,14) metre arasında kalan bir kalınlıkta yalnız iki sıra kesme taştan sonra (0,75) metre kalınlığında tuğla duvar olarak yükselmekte olduğu görülmektedir. Hastahaneye bitişik yerde (L) şeklinde çıkan bir kısım tuğla duvarı buna delil sayabiliriz.

Kesmetaş inşaatının Osmanlı mimarisinde olduğu gibi demir kenetli olmayıp tamamı ile serbest bırakılmış olduğu görülmektedir.

Ameliyat esnasında görülen Arkeolojik müşahedeler:

Sondaj ameliyesi yalnız duvarlar üzerindeki toprakların tahliyesine inhisar etmiş olduğu halde yine birçok küçük parçalar halinde yıkılmış olan binanın mimari tezyinatına ait mozayık ve kare çini parçalarına tesadüf edildiği gibi keramik ve fayans eşya parçaları bulunmuştur. Bunlar zemin seviyesinden (1,50) metreden itibaren zuhur

etmiş olduğuna bakılırsa binanın oldukça eski zamanlarda bir yer sarsıntısı neticesinde aniden çökmüş olduğu hatıra gelmekte ve odalar ortasında terk ettiğimiz topraklar altında daha mebzul ve kıymetli eşya çıkabileceği, umulmaktadır.

Tamamlayıcı bazı ameliyat:

Medrese kısmının sondaj işine devam edilirken cephe duvarı hendeği hastahane cephesine teşmil edilerek methale kadar gelinmiş, methalin cephe umum heyeti ile, nişleri ve kapısı ile birlikte (1,10) metre toprağa gömülmüş bulunduğu görülmüştür. Topraklar tahliye edilerek binanın hakiki kaide seviyesi tesbit edildikten başka kapının hakiki şekli olan geniş kemeri içine sonradan yapılmış olan süge setleri yıktırılarak adi tahtadan kapı hazfedilerek orijinal şekli meydana çıkarılmıştır. Bu geniş kemerli ve binanın ihtişamı ile mütenasip kapının çift kanatlarını taşıyan kalın ahşap atığı orijinal mil yuvaları ile birlikte göz önüne çıkmıştır.

Diğer taraftan, hastahane avlusunda, Keykâvus türbesi önünde (20) metre kare içinde bir kısım toprak açılarak bulunan kemer ayakları kaidesi ve avlunun orijinal döşeme taşları ile avlunun da (0,80) santim bir toprak tabakası ile doldurulmuş olduğu tesbit edilmiştir.

Şifaiye methal ve cephesinde tesbit ettiğimiz hakiki seviye meselesi muasır bir yapı olan karşısındaki (Çifte minare) ye de şamil olduğu için Sivasın müstakbel imar hareketlerinde nazarıdikkate alınmak üzere değerli bir işaret olmuştur.

KIZ VE ERKEK TÜRK ÇOCUKLARI ÜZERİNDE ANTROPOMETRİK ARAŞTIRMALAR [1]

Dr. Ş. A. Kansu

Ankara Tarih, Dil, Coğrafya Fakültesi Antropoloji Profesörü

Bu tebliğimde 5-19 yaşlar arasında kız ve erkek Türk çocukları üzerinde benim ve talebelerim (Bayan Muine Atasayan, Nebile Kökçül, Naciye Çınar, Bay Melih Kınay) tarafından yapılmış olan muhtelif ve geniş miyasta ki Antropometrik tetkiklerin ancak bir hulâsasını ortaya koyacağım. 1925 yılında kurulmuş olan Türk Antropoloji enstitüsü İstanbuldaki mektep çocuklarının boy ve ağırlıkları üzerine de geniş bir anket yapmış ve bu anketin neticelerini Türk Antropoloji mecmuasının sayılarında neşretmişti. Yine 1935 yılında Türkiye Cümhuriyeti İstatistik Umum Müdürlüğü tarafından hazırlanan ve Türkiye'deki 75 binden fazla kız ve erkek mektep çocukları üzerine yapılan boy ve ağırlık anketinin mevcut olduğunu ve neticelerinin neşredilmek üzere bulunduğunu burada söyleyebilirim. Benim ve talebelerimin araştırmaları 1930 dan itibaren 1) İstanbul, 2) Ankara, 3) Anadolu'nun muhtelif vilâyetleri ve 4) Köylü çocukları üzerine olmuştur. Bu araştırmalarda muhtelif görüşlerden birçok metrik ölçüler ve descriptif karakterler tesbit edilmiştir. Fakat bu tebliğde ancak bu muhtelif serilerden tevhit ve terkip edilebilen ölçülerin ve karakterlerin genel neticelerini kız ve erkeklerin sıralanan yaş grupları arasındaki farkları ve muhtelif yaşlara ait umumî vasatileri gözden geçireceğiz. Bu maksatla bir seri takip edecek olan kısa tablolarla elde edilen neticeleri tesbite ve tefsire çalışacağız. Tetkiklerimizde esas teşkil eden çocukların kız ve erkek umumî yekûnu 2597 dir. Bunlardan 907 si kız ve 1690 ı erkek çocuktur.

Bununla beraber yukarda söylediğim muhtelif serilerin birbirine tekabül eden muhtelif metrik karakterleri birleştirildiği için herbir Karakter için kız ve erkek çocuklarının umumî yekûnları farklı

[1] Antropoloji ve Etnoloji İlimleri Arşulusal 2 inci Kongresinde yapılan tebliğ. (Kopenhag 1—10 Ağustos 1938).

olmuştur. Bu miktarlar tablolarda gösterilecektir. İşaret edeceğim diğer bir nokta da 135 köylü çocuğunun burada mevzuubahs olmadığıdır.

Materyel tablosu

İstanbul		Ankara		Anadolu		Köylü	
Kız	Erkek	Kız	Erkek	Kız	Erkek	Kız	Erkek
312	262	201	242	166	657	40	95
	158	234					
	—	200					

(1) Yaş: 12-19 — 12-18

Yaşlar

Bayan Naciye Çınar	8 - 14	8 - 14
Bayan Nebile Gölçül	7 - 12	7 - 12
Bay Melih Kınay	—	14 - 18

Şimdi sıra ile boy, ağırlık itibarile erkek ve kız çocuklarının karakteristiklerini ve yaşlara göre her iki cins arasındaki farkları kısa tablolarla izaha başlıyoruz.

Boy ve boy mukayesesi

Yaş hudutları kız ve erkekler için 7—19 dur. Bu tabloya giren kız çocuk miktarı 891 erkek çocuk miktarı 1580 dir.

Yaşı	BOY		Fark	ADET	
	Kız	Erkek		Kız	Erkek
7	1158	1168	10	67	117
8	1196	1198	2	136	193
9	1277	1259	18	65	139
10	1311	1314	3	59	162
11	1368	1351	17	46	126
12	1433	1405	28	71	155
(2) 13	1475	1452	23	93	134
14	1506	1523	17	127	197
15	1542	1600	58	118	118
16	1564	1643	79	52	117
17	1574	1644	70	45	76
18	1618	1680	62	11	38
19	1617	1638	21	1	8
			Yekûn ...	891	1580

Bu tabloya göre 11 yaşından itibaren erkek çocukların boylarının kız çocuklarının boylarını daima tecavüz ettiği görülmüyor. 11—13 yaşlar arasında ise kız çocuklarının boyları erkek çocukların boylarından fazladır. Kız ve erkek çocukları muhtelif yaşlardaki boyları arasındaki bu farkı şu şekilde de meydana çıkarabiliriz. Eğer herbir

yaş gruptaki Türk erkek çocuklarının boylarını 100 kabul edersek kız çocuklarının boyları erkek çocukların boylarına nazaran aşağıdaki nisbetlerle ifade olunmaktadır.

	Yaş	B O Y	
		Erkek	Kız
(3)	7	100	99.1
	8	100	99.9
	9	100	101.4
	10	100	99
	11	100	101.2
	12	100	102
	13	100	101.5
	14	100	98.8
	15	100	96
	16	100	95
	17	100	94
	18	100	96
	19	100	98

Kız ve erkek çocuklarında ağırlık (poids) ve ağırlık mukayesesi

(Kız çocuklarının miktarı 891, erkek çocuklarının miktarı 1580 dir. yaşlar 7 — 19 arasındadır).

	Yaş	AĞIRLIK (Klg.)		Fark
		Kız	Erkek	
(4)	7	21.59	22.19	1.10
	8	23.81	24.59	0.78
	9	25.07	26.63	1.63
	10	28.14	29.12	0.98
	11	31.97	31.22	0.75
	12	37.95	34.12	3.83
	13	41.16	38.10	3.06
	14	44.59	43.47	1.12
	15	48.75	50.70	1.95
	16	52.67	52.64	0.03
	17	56.32	57.28	0.96
	18	57.07	61.55	4.48
	19	60	59.25	0.75

Bu tabloya göre 7-10 yaşlar arasındaki erkek çocukların kız çocuklarına nazaran kiloca biraz fazla oldukları, 12 — 13 yaşlar arasında ise kız çocuklarının erkeklere galebe çaldıkları 14 — 18 yaşına kadar da yine erkek çocukların kız çocukların ağırlıklarına nazaran daha fazla bir ağırlık gösterdikleri tesbit olunuyor. Burada da iki cins arasındaki ağırlık farkını daha açık bir tarzda görmek için boyda olduğı gibi ağırlıkta da Türk çocuklarının her bir yaş gurupundaki ağırlıkları 100 addedersek kız çocuklarının aynı yaşta guruplarındaki ağırlıkları aşağıdaki tabloda görüleceğı tarzdadır.

Yaş	Erkek çocukların ağırlığı =	Kız
7	100	98.6
8	100	96.8
9	100	94.1
10	100	96.5
11	100	102
12	100	111
(5) 13	100	108
14	100	98
15	100	96
16	100	100
17	100	98
18	100	92
19	100	101

19 yaştaki kız çocuğu 1 adet halbuki erkek çocuğu 8 adet olduğundan bu yaşa ait mukayeseyi ihtiyatla kabul etmek lâzımdır.

Kız ve erkek çocuklar arasında büyük kulaç (grande envergure) farkları ve mukayese tablosu

(Kız çocukları adedi: 843 erkek çocukları adedi; 1137. Yaşlar 7—17 arasındadır.)

Yaş	Kollar açık olduğu halde ölçü almak		Fark	Adet	
	Kız	Erkek		Kız	Erkek
7	1129	1125	4	67	117
8	1177	1180	3	136	193
9	1224	1212	12	65	139
10	1236	1261	25	59	162
11	1270	1290	20	46	126
(6) 12	1351	1345	6	92	172
13	1471	1437	33	59	57
14	1504	1541	36	80	80
15	1546	1631	85	84	59
16	1594	1587	7	35	35
17	1594	1626	42	33	12
				843	1137

Bu tabloda da görüleceği üzere 7 — 17 yaşlar arasındaki kız ve erkek çocukların büyük kulaçları arasında aşikâr cinsî bir fark yoktur. Muhtelif yaş guruplarında büyük kulaç uzunluğu cinsle gayri muntazam bir rabıta göstermektedir. Bununla beraber 9—11 yaşlar arasında kızlarla erkekler arasında bu itibarla büyük bir fark vardır. Sonra yine 13—15 yaşlar arasında da her iki gurupun büyük kulaçları arasında büyük bir farkın mevcut olduğunu görüyoruz.

Oturmuş vaziyette boy

(Kız çocuk adedi : 444, Erkek çocuk adedi : 892)

Yaş : 7 - 12 dir.

	Yaş	Kız	Erkek	Fark	Adet	
					Kız	Erkek
(7)	7	630	501	29	67	117
	8	644	640	4	136	193
	9	666	650	16	65	139
	10	689	687	2	59	162
	11	699	709	10	46	126
	12	715	738	23	71	155
						<u>444</u>

Oturmuş vaziyette boy (taille assise) 444 fertlik kız serisile 892 fertlik erkek çocuk serisinde 7 — 10 kız çocuklarının büst itibarile aynı yaş guruplarına dahil erkek çocuklarından daha büyük olduklarını halbuki 11 — 12 yaşlar arasında da erkek çocukların kız çocuklarına nazaran daha uzun olduklarını göstermektedir. Kız ve erkek Türk çocuklarının yaş ölçülerine ait nisbetleri (raports) izahına geçmeden evvel adetçe ufak bir gurup üzerinde sağ elin genişliği ve sağ elin orta parmağının tam ve serbest uzunlukları hakkında yapılan ölçülerin neticelerini kaydedeceğim.

Sağ elin uzunluğu

	Yaş	Kız	Erkek	Fark	Adet	
					Kız	Erkek
(8)	12	—	67	—	—	2
	13	69	72	3	40	14
	14	74	76	2	65	8
	15	77	80	2	70	2
	16	76	78	2	32	1
	17	82	—	—	32	—
	18	83	—	—	8	—
					<u>32</u>	<u>27</u>
				Yekün ..		

Bu ufak tablodan 14 — 16 yaşlar arasında kız çocuklarında sağ elin genişliğini 14 — 16 yaşlarındaki erkek çocukların sağ ellerinin genişliklerinden daha az olduğu ve aradaki farkın 0.002 Mm. olduğu görölmektedir.

Yaş	Hakiki uzunluk orta parmak		Fark	Serbest uzunluk orta parmak		Fark	Adet	
	Kız	Erkek		Kız	Erkek		Kız	Erkek
12	—	82	—	—	71	—	—	2
13	90	84	6	65	68	3	40	14
14	87	91	4	71	72	1	63	8
(9) 15	91	95	4	75	76	1	70	2
16	94	101	7	76	78	2	32	1
17	94	—	—	76	—	—	32	—
18	95	—	—	79	—	—	8	—
							245	27

245 kız ve 27 erkek çocuğun sağ ellerinin orta parmaklarına ait hakiki ve serbest uzunluk ölçülerine göre hakiki uzunlukta 13—16 yaşlar arasında iki cins arasında büyük bir fark yoktur. Buna mukabil orta parmağın serbest uzunluğu 13—16 yaşlar arasında kız çocuklarında erkek çocuklarına nazaran daha kısadır. Ve sureti umumiyede yaşla beraber her iki uzunluğu da arttığı kaydedilmektedir.

Kız ve erkek çocuklarının baş karneleri

Yaş	Brakikafa		Hiper brakikafa		Ülta brakikafa		Adet	
	Kız	Erkek	Kız	Erkek	Kız	Erkek	Kız	Erkek
5						91.23	6	
6			86.61				8	
7					87.68	88.70	67	117
8					87.41	88.55	136	193
9		84.71			91.50		65	139
10				86.80	87.12		59	162
11			85.94			87.26	46	126
(10) 12	84.1			86.16			71	155
13	84.60			86.75			93	134
14	84.15		85.10	85.19			127	197
15	84.82	83.95					118	118
16	84.43			85.72			52	117
17	83.12			85.54			45	76
18						87.91	11	38
19				86.35	88.95		1	8

10 numaralı tabloda kız ve erkek Türk çocuklarının J. Deniker'in canlılardaki indice céphalique katagorilerine göre bir tasnifi tecrübe edilmiştir. Kız ve erkek çocuklarının her yaş grubu vasatilerinin kaç adet üzerinden alındığı tabloda mevcuttur. Umumi yekûn kızlar için 891, erkekler için 1594 tür. Bu tasnif tecrübesi neticesi erkek

çocuklarının daha ziyade 87—88 arasında olmak üzere Hyperbrachycéphal ve ultrabrachycéphale kategoride, Kız çocuklarının ise daha ziyade 84-88 arasında olmak üzere Brachycéphal ve ultrabrachycéphale kategori etrafında toplandıkları görülmektedir.

Kafa karineleri alınan kız ve erkek 2486 adet çocukların tasnifi diğerkategorilerine girmedikleri ve bütün bu Türk çocuklarının müfrit brachymorphe bir kafa şekli gösterdikleri çok açık görülmektedir. Brachycéphale'nin Mendel kanunlarına göre Dominan irsi bir karakter olduğu ve Türklerin de brachycéphal Alpin ırkın mümessilleri oldukları düşünülürse bu neticenin böyle çıkacağına taaccüp etmemek lâzım gelir.

Kız çocuklarının 11-17 yaşlar arasında daha ziyade brachycéphal ve erkek çocuklarının da 9-19 yaşa kadar daha ziyade Hyperbrachycéphale olduklarını bu tabloda müşahede ediyoruz. Kız ve erkek çocuk kafalarının morfolojileri arasındaki her yaş gurubuna ait cins farklarını daha iyi tebarüz ettirmek için yukarda diğerkarakterler için yaptığımız gibi burada erkek çocuklarının her bir yaş grubuna ait baş karinesini=100 addederek kızların aynı yaşta ne nisbet göstereceklerini aradık.

Kızlarla erkek çocukların baş sası - İndice cubique mukayesesi

Yaş	Erkek	Kız
7	100	98.9
8	100	98.71
9	100	108
10	100	100.3
11	100	98.4
12	100	97.6
(11) 13	100	97.4
14	100	99.8
15	100	100.23
16	100	98.4
17	100	98.9
18	100	94.4
19	100	103

12nci tabloda Manouvrier formülüne ve yaşlara göre tesbit edilmiş olan malûm emsallerle hesap edilen indice cubique 8-18 yaşlar arasındaki kız ve erkek çocuklarının her bir şey grubunda ayrı ayrı hesap edilmiş ve her iki cins arasındaki farklar mukayese olunmuştur. Kız çocuklarının adetleri 823, erkek çocuklarının da 1455 dir.

Yaş	Fark		Adet	
	Kız	Erkek	Kız	Erkek
8	1230	1357	127	136
9	1258	1360	102	65
10	1274	1361	87	59
11	1282	1364	82	46
12	1299	1450	151	71
13	1344	1436	92	93
14	1419	1508	94	127
15	1485	1424	61	118
16	1424	1472	48	52
17	1513	1506	7	45
18	1645	1653	8	11
			Yekûn..	823
				1455

Bu tabloda 8-14 yaşına kadar erkek çocuklarının kafa kapasitelerinin aynı yaş gruplarındaki kız çocuklarının kafa kapasitelerine nazaran yüksek olduğu aşikârdır. 15 yaşındaki kız çocuklarında ise aynı yaştaki erkek çocuklarına nazaran biraz daha fazladır. 16 yaşında erkek çocuklarının ki galiptir. 17 yaşında kızların 18 inci yaşta ise erkek çocukların kapasiteleri daha fazla görülmektedir.

Başın uzunluk ve genişlik kutularının mukayesesi
(Diametre. ant. post. mx. ve largeur mx.)

Yaş	Uzunluk				Genişlik			
	Adet		Adet		Adet		Adet	
	Kız	Erkek	Kız	Erkek	Kız	Erkek	Kız	Erkek
5	162	—	—	6	—	148	—	6
6	165	—	—	8	—	146	—	8
7	166	164	23	72	143	147	23	72
8	166	171	17	57	145	148	17	57
9	169	165	8	59	146	151	8	58
10	169	158	8	84	142	150	8	84
11	170	171	8	75	148	150	8	75
12	174	177	31	105	147	150	31	105
13	173	169	74	115	147	152	74	115
14	174	172	103	150	150	149	103	150
15	170	178	118	103	149	148	118	103
16	177	175	52	62	148	155	52	62
17	179	179	46	22	154	155	46	22
18	182	183	11	12	152	158	11	12
19	183	181	3	8	161	159	3	8
20	181	—	—	12	—	150	—	12

Tablo 13 de kız ve erkek çocuklarında başın azamî uzunluğu ile azamî genişliği ölçülerinin 5-20 yaş grupları arasındaki vasatilerini ve her bir yaş gurubunun kız ve erkek çocuk miktarını kaydediyoruz.

**Kız ve erkek çocuklarında kulak deliği - bregma mesafesi -
auriculo - bregmatique mukayesesi**

Yaş	Kız		Erkek		Fark	Adet	
	Kız	Erkek	Kız	Erkek		Kız	Erkek
12	112	124	12	11	12	11	17
13	120	119	1	59	1	59	57
14	119	121	2	80	2	80	80
15	119	122	3	84	3	84	59
16	119	122	3	35	3	35	84
17	119	123	4	9	4	9	12
18	128	128	0	1	0	1	2
			Yekûn..	279		261	

12 yaşından 18 yaşına kadar erkek çocuklarında Auriculo-bregmatique mesafenin aynı yaş gruplarındaki kız çocuklarına nazaran biraz daha fazla olduğu görûlûyor.

Kız ve erkek çocuklarında alnın endar genişliğinin mukayesesi

Yaş	Alın genişliği		Fark	Adet	
	Kız	Erkek		Kız	Erkek
12	103	104	1	11	17
13	107	106	1	59	57
14	104	107	3	80	80
15	100	109	9	84	77
16	106	109	3	35	35
17	109	109	0	33	12
18	107	110	3	8	1
				299	262

Bu mukayese tablosunda 14 yaşından itibaren kız çocuklarında frontale minima kutrunun 18 yaşına kadar gruplarda erkek çocuklarının bu yaşlardaki aynı kuturlarında nisbeten küçük olduğunu tesbit ediyoruz.

Kız ve erkek Türk çocuklarında burun karinesi - indice nasale mukayesesi

Yaş	Hiperleptorin		Leptorin		Mezorin		Şamorin		Platirin		Müellif
	X - 54.59		55 - 69.9		70 - 84.9		85 - 99.9		99.9 - X		
	Kız	Erk.	Kız	Erk.	Kız	Erk.	Kız	Erk.	Kız	Erk.	
7	2	0	25	23	13	21	4	1	0	0	Bn. Nebile
8	1	1	40	43	32	38	0	0	0	0	
9	0	1	34	34	10	29	0	1	0	0	
10	1	1	13	10	4	6	0	0	0	0	
11	0	3	3	10	1	2	0	0	0	0	
12	0	0	4	9	1	0	0	0	0	0	
14	0	4	0	14	0	12	0	0	0	0	B. M. Kınay
15	0	3	0	24	0	8	0	0	0	0	
16	0	0	0	38	0	17	0	0	0	0	
17	0	3	0	38	0	12	0	1	0	0	
18	0	2	0	19	0	5	0	0	0	0	

Ankarada iki talebemin 188 kız ve 443 erkek mektep talebesi üzerine yaptıkları bir anketin neticesinde 7-18 yaşlar arasında kız ve erkek Türk çocuklarının burun karinesini yaş gruplarına göre taksimini görmüş oluyoruz. Diğer bir talebem de Ankarada (Bn. Naciye Çınar) 201 kız ve 242 erkek çocuğu üzerinde yaptığı bir ankette burun karinesi hakkında ayrıca bize şu neticeleri vermiştir.

Burun karinesi

Yaş	Kız	Adet	Erkek	Adet
8	69.90	46	69.31	53
9	61.67	13	65.66	15
10	64.9	33	67.76	61
11	63.49	33	66.85	36
12	65.72	40	65.10	41
13	64.38	19	68.17	19
14	64.7	17	66.64	17
		201		243

Bu anket neticesinde diğeri gibi kız ve erkek Türk çocuklarının leptorin yani ince uzun burunlu olduklarını tesbit ediyoruz.

Kız ve erkek çocuklarında yüz karinesi indice faciale mukayesesi

Yaş	Hiperöriprosop X-78.9		Öriprosop 79.0-83.9		Mesoprosop 84.0-87.9		Leptoprosop 88-92.9		Hiperleptoprosop 93-X			
	Ad.	Kız	Ad.	Erk.	Kız	Erk.	Kız	Erkek	Kız	Erkek		
7	44	11	45	17	11	20	15	7	6	1	1	—
8	73	12	83	32	29	34	16	17	15	0	1	—
9	44	17	65	22	16	27	10	13	1	3	0	0
10	18	3	17	5	3	4	5	6	7	2	0	0
11	4	1	15	5	1	4	2	6	0	0	0	0
12	5	0	9	3	0	3	3	2	1	1	0	0
14			30	1		3		5		6		15
15			35	2		6		8		10		9
16			55	4		10		9		20		12
17			54	1		13		12		15		13
18			26	0		6		8		6		6

Bu tabloda talebelerimden Bayan Nebile Kökçöl ile Bay Melih Kınayın 188 kız ve 443 erkek çocuk üzerindeki yapmış oldukları bir anketin neticesi olarak yüz karinesinin 7-12 yaşlar arasındaki taksimini görüyoruz.

Yine diğeri bir talebem Bayan Naciye Çınarın 201 kız ve 242 erkek çocuk üzerinde yaptığı ankette yüz karinesinin yaş gruplarına göre aşağıdaki şekilde vasatiler elde ettiğini göreceğiz.

Yüz karinesi

Yaş	Adet			
	Kız	Erkek	Kız	Erkek
8	80.61	81	46	53
9	85.12	84.25	13	15
10	84.40	84.35	33	61
11	85.53	84.79	33	36
12	83.53	84.23	40	41
13	85.03	88.21	19	19
14	89.68	84.62	17	17
			201	242

Bu tetkike göre 8 yaşındaki kız çocuklar geniş yüzlü = Euryprosop ve 8 yaşındaki erkek çocuklar da keza Euryprosopdurlar. 9 yaşındaki kız çocukları dar yüzlü = Leptoprosop ve aynı yaştaki erkek çocuklar orta yüzlü = mesoprosop turlar. 10, 11, 12 yaşındaki kız ve erkek çocukları mesoprosop ve 13-14 yaşındaki kız çocukları Leptoprosop 13 yaşındaki erkekler Leptoprosop ve 14 yaşındakiler ise mesoprosopturlar.

Nafi Atuf Kansu:

şakirtlerimizin nümayi bedenisi. Bursa mekteplerinde 125 kız ile 156 erkek çocuk neşvünemasını tetkik. Muallim mecmuası sayı 11. İstanbul 1917.

Türk Antropoloji mecmuası:

çayı, 2, 3, 4 İstanbul 1926-1928. İstanbuldaki Türk, Rum, Ermeni ve Musevi çocuklarının neşvünemaları üzerine tetkikler.

şevket Aziz Kansu:

Antropometri tetkikleri için Rehber. Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti neşriyatından. No. 46, Ankara 1937.

RECHERCHES ANTHROPOMÉTRIQUES SUR DES ENFANTS TURCS DES DEUX SEXES [1]

Dr. Ş. A. Kansu

Professeur d'Anthropologie à la Faculté d'Histoire, de Langues et de Géographie d'Ankara

Je n'exposerai ici que le résumé des recherches anthropométriques, de large envergure, que mes élèves (Melles Muine Atasayan, Nebile Kökçül, Naciye Çinar, M. Melih Kinay) et moi avons exécutées sur des garçons et des jeunes filles turcs âgés de 5 à 19 ans. L'Institut turc d'Anthropologie, fondée en 1925, avait fait une grande enquête sur la taille et le poids des écoliers d'Istanbul, enquête dont les résultats ont été publiés dans différents fascicules de la Revue turque d'Anthropologie. Notons en outre que les résultats d'une enquête préparée en 1935 par la Direction Générale des Statistiques et portant sur plus de soixante quinze mille écoliers et écolières sont en voie d'être livrés à la publication. Mes recherches ainsi que celles de mes élèves ont eu pour sujet, à partir de 1930, les enfants: 1° d'Istanbul, 2° d'Ankara, 3° des différentes provinces d'Anatolie et 4° des villages.

Ces recherches - envisagées sous plusieurs angles - ont donné lieu à une foule de mesures métriques et à la découverte de caractères descriptifs. Dans la communication présente nous allons nous contenter des résultats généraux des mesures de caractères, résumés, de différentes séries, des différences entre les groupes d'âges des garçons et des jeunes filles et des moyennes générales des différents âges. A cet effet, nous tâcherons de fixer et d'interpréter les résultats obtenus dans de brefs tableaux. Le nombre total de garçons et de jeunes filles ayant servi de base à nos recherches est de 2597, dont 907 filles et 1690 garçons.

Toutefois, les caractères métriques correspondants des différentes séries précitées ayant été unifiés, les totaux généraux des jeunes

[1] Communication faite au Congrès international des Sciences anthropologiques et ethnologiques (Copenhague, 1-10 Août 1938).

filles et des garçons correspondant à chaque caractère divergent les uns des autres. A remarquer aussi qu'il n'est pas question ici des 135 enfants de villageois.

Tableau de Matériel

İstanbul		Ankara		Anadolu		Villageois	
F.	G.	F.	G.	F.	G.	F.	G.
312	262	201	242	166	657	40	95
		158	234				
		—	200				

(1) 12 - 19 — 12 - 18 âges

		Âges	
Melle	Naciye Çınar	8 - 14	8 - 14
'	Nebile Gökçül	7 - 12	7 - 12
M.	Melih Kınay	—	14 - 18

Maintenant nous allons tâcher d'expliquer par de brefs tableaux les caractéristiques des enfants turcs des deux sexes, eu égard à la taille et au poids, ainsi que les différences entre les deux sexes, selon les âges.

Les tailles et leur comparaison :

Les limites d'âges pour les deux sexes sont 7 et 19 ans. Le nombre de jeunes filles rentrant dans ce tableau est de 891, celui des garçons est de 1580.

Âges	Tailles		Dif.	Nombre	
	F.	G.		F.	G.
7	1158	1168	10	67	117
8	1196	1198	2	136	193
9	1277	1259	18	65	139
10	1311	1314	3	59	162
11	1368	1351	17	46	126
12	1433	1405	28	71	155
(2) 13	1475	1452	23	93	134
14	1506	1523	17	127	197
15	1542	1600	58	118	118
16	1564	1643	79	52	117
17	1574	1644	70	45	76
18	1618	1680	62	11	38
19	1617	1638	21	1	8
			Total ...	891	1580

On voit dans ce tableau que la taille des garçons ne dépasse pas toujours celle des filles à partir de l'âge de 11 ans. Entre 11 et 13

ans, c'est la tailles des filles qui dépasse celle des garçons. Nous pouvons indiquer les différences aussi d'une autre façon :

Si pour chaque groupe d'âge nous indiquons la taille des garçons par 100, celle des filles sera :

	Âges	Garçons	Filles
(3)	7	100	99.1
	8	100	99.9
	9	100	101.4
	10	100	99
	11	100	101.2
	12	100	102
	13	100	101.5
	14	100	98.8
	15	100	96
	16	100	95
	17	100	94
	18	100	96
	19	100	98

Comparaison du poids des filles et des garçons

Le nombre des filles est de 891, celui des garçons 1580; les âges sont entre 7 et 19 ans.

	Âges	Poids (Klg.)		Dif.
		F.	G.	
(4)	7	21.59	22.19	1.10
	8	23.81	24.59	0.78
	9	25.07	26.63	1.63
	10	28.14	29.12	0.98
	11	31.97	31.22	0.75
	12	37.95	34.12	3.83
	13	41.16	38.10	3.06
	14	44.59	43.47	1.12
	15	48.75	50.70	1.95
	16	52.67	52.64	0.03
	17	56.32	57.28	0.96
	18	57.07	61.55	4.48
	19	60	59.25	0.75

Selon ce tableau¹ le poids des garçons dépasse un peu celui des filles entre 7 et 10 ans; de 12 à 13, les filles dépassent les garçons; de 14 à 18, c'est de nouveau le contraire qui a lieu. Ici aussi nous pouvons indiquer le poids de chaque groupe d'âge mâle par 100, alors nous obtenons pour les filles :

Âges	Garçons =	Filles =
7	100	98.6
8	100	96.8
9	100	94.1
10	100	96.5
11	100	102
(5) 12	100	111
13	100	108
14	100	98
15	100	96
16	100	100
17	100	98
18	100	92
19	100	101

Comme il n'ya qu'une seule jeune fille âgée de 19 ans et que par contre le nombre de garçons du même âge est 8, la dernière comparaison est sujette à caution.

Grande envergure

Nous voyons ici qu'entre 7 et 17 ans, il n'existe point entre les deux sexes de différence manifeste dans les grandes envergures. Dans les différents groupes d'âges cette valeur offre une proportion assez irrégulière selon le sexe. Toutefois une grande différence est observée entre 9 et 11 ans. De même, entre 13 et 15 ans.

Tableau comparatif des différences de grande envergure entre garçons et filles.

Nombre de jeunes filles : 843, çons : 1137 Âges : 7 - 17.

Âges	Différences		Nombre		
	F.	G.	F.	G.	
7	1129	1125	4	67	117
8	1177	1180	3	136	193
9	1224	1212	12	65	139
10	1236	1261	25	59	162
11	1270	1290	20	46	126
(6) 12	1351	1345	6	92	172
13	1471	1437	33	59	57
14	1504	1541	36	80	80
15	1546	1631	85	84	59
16	1594	1587	7	35	35
17	1594	1626	42	33	12
			Total	843	1137

Taille assise

(Nombre de filles 444 ; nombre de garçons 892)

âges : 7 - 12

Âges	F.	G.	Dif.	Nombre	
				F.	G.
7	630	501	29	67	117
8	644	640	4	136	193
(7) 9	666	650	16	65	139
10	689	687	2	59	162
11	699	709	10	46	126
12	715	738	23	71	155
Total				444	892

La taille assise est, dans une série de filles de 444 éléments et une série de garçons de 892 éléments, comme suit : entre 7 et 10 ans, ce sont les filles qui sont plus grandes que les garçons, tandis qu'entre 11 et 12, ce sont les garçons qui sont plus grands que les filles.

J'indiquerai maintenant les résultats des mesures faites sur un groupe restreint, au sujet de la largeur de la main droite et de la longueur libre et intégrale du médus de la même main.

Largeur de la main droite

Âges	F.	G.	Dif.	Nombre	
				F.	G.
12	—	67	—	—	2
13	69	72	3	40	14
14	74	76	2	65	8
(8) 15	77	80	2	70	2
16	76	78	2	32	1
17	82	—	—	32	—
18	83	—	—	8	—
Total..				245	27

On voit ici qu'entre 14 et 16 ans la main droite des filles est moins large que celle des garçons du même âge et que la différence est de 0,002 mm. Dans la comparaison de la longueur vraie et libre du médus, nous voyons (mensurations faites sur 245 filles et 27

garçons) qu'entre 13 et 16 ans, il n'existe point de différence à signaler quant à la longueur vraie, mais qu'entre les mêmes âges, la longueur libre est moins grande chez les filles. En général, on constate que les deux longueurs augmentent avec l'âge.

Âges	Medius; Longueur vraie		Dif.	Medius; Longueur libre		Dif.	Nombre	
	F.	G.		F.	G.		F.	G.
12	—	82	—	—	71	—	—	2
13	90	84	6	65	68	3	40	14
14	87	91	4	71	72	1	63	8
(9) 15	91	95	4	75	76	1	70	2
16	94	101	7	76	78	2	32	1
17	94	—	—	76	—	—	32	—
18	95	—	—	79	—	—	8	—
						Total	245	27

Comparaison des indices céphaliques

Âges	{Brachycéphalie		Hyperbrachycéph.		Ultrabrachycéph.		Nombre	
	F.	G.	F.	G.	F.	G.	F.	G.
5						91.23	6	
6			86.61				8	
7					87.68	88.70	67	117
8					87.41	88.55	136	193
9		84.71			91.50		65	139
10				86.80	87.12		59	162
11			85.94			87.26	46	126
(10) 12	84.1			86.16			71	155
13	84.60			86.75			93	134
14	84.15		85.10	85.19			127	197
15	84.82	83.95					118	118
16	84.43			85.72			52	117
17	83.12			85.54			45	76
18						87.91	11	38
19				86.35	88.95		1	8

Dans le tableau ci-dessus nous voyons le résultat d'une observation faite sur les enfants turcs au sujet des catégories de J. Deniker, sur l'indice céphalique des vivants.

On voit sur ce tableau de combien d'éléments (d'unités) chaque groupe d'âge est composé. Le total général des filles est de 891, celui des garçons est de 1594.

On voit à la suite de cette classification que les garçons sont rassemblés entre hyperbrachycéphale et ultrabrachycéphale (87-88) et que les filles le sont entre brachycéphale et ultrabrachycéphale

(84-88). On voit d'une façon très évidente que tous ces enfants turcs, dont l'indice céphalique a été calculé, sont brachymorphes à l'extrême.

D'après les lois de Mendel, la brachycéphalie est un caractère racial dominant; de plus, les Turcs sont des représentants de la race alpine brachycéphale; c'est pour cette raison qu'il ne faut pas s'étonner du résultat obtenu. On constate ici que les filles sont, entre 11 e 17 ans, plutôt brachycéphales, et que les garçons sont, entre 10 et 19 ans, plutôt hyperbrachycéphales. Pour rendre plus claires les différences entre les groupes d'âges des deux sexes nous allons indiquer par le nombre 100 l'indice cephalique de chaque groupe de garçons, alors les filles accuseront les proportions suivantes :

Indice céphalique

	Âges	Garçons	Filles =
	7	100	98. 9
	8	100	98.71
	9	100	108
	10	100	100. 3
	11	100	98. 4
	12	100	97. 6
(11)	13	100	97. 4
	14	100	99.8
	15	100	100.23
	16	100	98. 4
	17	100	98. 9
	18	100	94. 4
	19	100	103

Comparaisons des indices cubiques :

Les indices cubiques, calculés selon la formule de Manouvrier, ont été fixés séparément et par des coefficients propres à chaque groupe d'âge, pour servir de base à la comparaison entre les deux sexes.

Le nombre des filles est de 823, celui des garçons, 1455.

	Âges	Différences		Nombre		
		F.	G.	F.	G.	
	8	1230	1357	127	136	193
	9	1258	1360	102	65	139
	10	1274	1361	87	59	162
	11	1282	1364	82	46	126
(12)	12	1299	1450	151	71	155
	13	1344	1436	92	93	134
	14	1419	1508	94	127	197
	15	1485	1424	61	118	118
	16	1424	1472	48	52	117
	17	1513	1506	7	45	76
	18	1645	1653	8	11	38
				Total . .	823	1455

Selon le tableau ci-dessus, il est clair que la capacité céphalique des garçons entre 8 et 14 ans est plus grande que celle des filles se trouvant entre les mêmes âges. A 15 ans ce sont les filles qui sont un peu supérieures aux garçons. A 16 ans, c'est de nouveau le contraire qui a lieu. A 17 ans, les filles sont de capacité supérieure; à 18, c'est le tour des garçons de l'être.

Comparaison des diamètres de longueur et de largeur des têtes. (Diamètre ant. post. mx. et largeur mx.)

Dans le tableau 13 nous avons les moyennes de la longueur maximum et de la largeur maximum de la tête pour les groupes d'âges placés entre 5 et 20 ans; le nombre de filles et de garçons de chaque groupe y est aussi indiqué.

Âges	Longueur mx.				Largeur mx.			
	F.		G.		F.		G.	
	Nombre		Nombre		Nombre		Nombre	
5	162	—	—	6	—	148	—	6
6	165	—	—	8	—	146	—	8
7	166	164	23	72	143	147	23	72
8	166	171	17	57	145	148	17	57
9	169	165	8	59	146	151	8	58
10	169	158	8	84	142	150	8	84
11	170	171	8	75	148	150	8	75
12	174	177	31	105	147	150	31	105
(13) 13	173	169	74	115	147	152	74	115
14	174	172	103	150	150	149	103	150
15	170	178	118	103	149	148	118	103
16	177	175	52	62	148	155	52	62
17	179	179	46	22	154	155	46	22
18	182	183	11	12	152	158	11	12
19	183	181	3	8	161	159	3	8
20	181	—	—	12	—	150	—	12

Comparaison du diamètre auriculo-bragatique chez les filles et les garçons

Âges	Dif.		Nombre	
	F.	G.	F.	G.
12	112	124	12	17
13	120	119	1	57
14	119	121	2	80
15	119	122	3	59
16	119	122	3	84
17	119	123	4	12
18	128	128	0	2
			Total	279
				261

On voit ici que la distance auriculo-bragmatique chez les garçons entre 12 et 18 ans est un peu plus grande que celle des filles du même âge.

Comparaison du D. frontal minima

	Âges	D. frontal mn.		Dif.	Nombre	
		F.	G.		F.	G.
(15)	12	103	104	1	11	17
	13	107	106	1	59	57
	14	104	107	3	80	80
	15	100	109	9	84	77
	16	106	109	3	35	35
	17	109	109	0	33	12
	18	107	110	3	8	1
					299	262

Dans ce tableau comparatif on voit qu'à partir de 14 ans le D. frontal minima est plus petit que celui des garçons jusqu'à 18 ans.

Comparaison de l' indice nasal

Âges	Hyperleptorhinie		Leptorhinie		Mésorhinie		Chamorhinie		Platyrrhinie		Auteur
	X - 54.59		55 - 69.9		70 - 84.9		85 - 99.9		99.9 - X		
	F.	G.	F.	G.	F.	G.	F.	G.	F.	G.	
7	2	0	25	23	13	21	4	1	0	0	Melle Nebile
8	1	1	40	43	32	38	0	0	0	0	
9	0	1	34	34	10	29	0	1	0	0	
10	1	1	13	10	4	6	0	0	0	0	
11	0	3	3	10	1	2	0	0	0	0	
(16) 12	0	0	4	9	1	0	0	0	0	0	M. M. Kınay
14	0	4	0	14	0	12	0	0	0	0	
15	0	3	0	24	0	8	0	0	0	0	
16	0	0	0	38	0	17	0	0	0	0	
17	0	3	0	38	0	12	0	1	0	0	
18	0	2	0	19	0	5	0	0	0	0	

A la suite d'une enquête faite par deux de mes élèves d' Ankara, sur 188 écolières et 443 écoliers, nous avons obtenu les valeurs de l'indice nasal des filles et des garçons selon les groupes d'âges, entre 7 et 18 ans (Voir T. ci-dessus 16). Une troisième élève, Melle Naciye Çinar, nous a livré les résultats suivants, à la suite d'une enquête qu'elle a faite sur 201 filles et 242 garçons turcs (V. T. 17).

	Âges	F.	Nombre	G.	Nombre
	9	61.67	13	65.66	15
	10	64.9	33	67.76	61
	11	63.49	33	66.85	36
	12	65.72	40	65.10	41
	13	64.38	19	68.17	19
	14	64.7	17	66.64	17
			201		243

Ces résultats, ainsi que les précédents nous montrent que les garçons et les jeunes filles turcs sont lepthorins.

Comparaison de l'indice facial

Âges	Hypereurypro sopie				Eurypro sopie		Mesopro sopie		Leptopro sopie		Hyperleptopro sopie	
	X - 78.9				79.0 - 83.9		84.0 - 87.9		88 - 92.9		93 - X	
	N.	F.	N.	G.	F.	G.	F.	G.	F.	G.	F.	G.
7	44	11	45	17	11	20	15	7	6	1	1	—
8	73	12	83	32	29	34	16	17	15	0	1	—
9	44	17	65	22	16	27	10	13	1	3	0	0
10	18	3	17	5	3	4	5	6	7	2	0	0
11	4	1	15	5	1	4	2	6	0	0	0	0
(18) 12	5	0	9	3	0	3	3	2	1	1	0	0
14			30	1		3		5		6		15
15			35	2		6		8		10		9
16			55	4		10		9		20		12
17			54	1		13		12		15		13
18			26	0		6		8		6		6

Ce tableau nous offre les résultats d'une enquête effectuée par mes élèves: Melle Nebile Kökçül et M. Melih Kinay, sur 188 filles et 443 garçons. Il nous montre les valeurs de l'indice nasal entre 7 et 12 ans.

Mon élève, Melle Naciye Çinar, a obtenu les résultats suivants pour l'indice facial de 201 filles et 245 garçons qu'elle a examinés.

	Âges	Nombre			
		F.	G.	F.	G.
(19)	8	80.61	81	46	53
	9	85.12	84.25	13	15
	10	84.40	84.35	33	61
	11	85.53	84.79	33	36
	12	83.53	84.23	40	41
	13	85.03	88.21	19	19
	14	89.68	84.62	17	17
				201	242

D'après cette recherche, les filles de 8 ans sont euryprosopes ainsi que les garçons du même âge.

Les filles de 9 ans sont leptoprosopes; les garçons, du même âge, sont mésoprosopes. Les filles et les garçons de 10, 11, 12 ans sont mésoprosopes; les filles de 13-14 ans sont leptoprosopes, les garçons de 13 ans leptoprosopes, ceux de 14 ans mésoprosopes.

TÜRK TARİH KURUMU PREHİSTORİK ARAŞTIRMALARI

Prof. Dr. Şevket Aziz Kansu

Ankara Tarih, Dil, Coğrafya Fakültesi Antropoloji Profesörü

Türk Tarih Kurumu adına Anadolu'da prehistorik istasyonları tesbit (mağaralar, göl sahilleri, nehir graviyeleri v. s. de) etmek ve icabında ilk sondajlarda bulunmak vazifesile mükellef heyet Türk Tarih kurumu âzasından Profesör Şevket Aziz Kansu'nun başkanlığında antropoloji asistanı Bayan Muine Atasayan antropoloji preparatörü Bay Kılıç olduğu halde 15 Haziran 1938 tarihinde Ankaradan otomobille Polatlı, Eskişehir tariki İönü mağaralarını tetkik için yola çıkmıştır.

Ankara - Polatlı yolu üzerinde 40'ncı kilometrede Fayret adı verilen çeşme (Faret köyü) yanındaki sathı mailden pek tipik olmıyan çakmak taşları topladık. Çeşmede Selçuk devrine ait olduğunu zannettiğimiz bir kitabe tesbit ettik, fotoğrafını aldık. Ortasından ufak bir su geçen bu mahalde araştırmalar yapılmasını faydalı görüyorum.

Aynı günde öğle üzeri Polatlıya vardık. Polatlı'nın takriben 70 kilometre cenup ve garbinde İler Katrancı köyü mağaralarını tetkik ettik. Bu mağaralar Kalker arazi için oyulmuş sun'î, büyük boşluklardır. Bugün içlerinde davarlar muhafaza edilmektedir. Duvarlarında bizi alâkadar edecek resimler bulmadık. Zeminlerinde yaptığımız ilk ufak araştırmalar müsbet bir netice vermedi.

İler Katrancı köyünün şarkında Demirözü suyunun aktığı vadide Kızılhisar adı verilen büyük bir kale harabesinin mevcudiyetini gördük. Bu kaleye varmadan evvel bu vâdide iki büyük ve tabii mağarayı tesbit ettik. Bu mağaralar Kalkerli arazidedir, ve vadinin sırtlarında bulunmaktadır. Birinci mağaranın adı Kızılhisar, ikinci mağaranın da adı Demirözü mağarasıdır. Bu civarda Dikilitaş adındaki yerin tetkiki de icap etmektedir.

Buradan tekrar Polatlıya döndük. Polatlıdan Eskişehir istikametine hareket ettik. 16 Haziran 1938 de Eskişehire otomobille bir saat mesa-

fedeki Hamidiye köyü yanından geçen Seydi suyu graviyeleri nazarı dikkatimi çekti, burada ve graviyeleri örten sathî tabakada sayısız çakmak taşları topladık. Seydi suyu graviyeleri çakmak taşı itibarile çok zengin olduklarından burada bir gün çalıştık. Geniş bir sahanın çakmak taşı ile örtülü olduğunu tesbit ettik. 17 haziran 1938 de Eskişehir yolile İnönüne vardık.

İNÖNÜ

İnönü mağaraları birçok gruplara ayrılabilir. Bunların bir kısmı suların tesirile kalkerli arazide vücade gelmiş ufak boşluklardır. Bir kısmı da kaya sığınakları halindedirler. Diğer bir kısmı da prehisto-rik ve historik devirlerde mesken rolünü ifa etmiş olan büyük mağaralardır. Biz bu sonuncu mağaralarda ilk önce işe başladık. İnönünde 18 haziran 1938 den 23 haziran 1938 tarihine kadar araştırmalar yaptık. Büyük mağaraların sondajı için 9 amelelik bir grupla çalıştım. Gündüz İstanbuldan veya Ankaradan trenle hareket edildiği vakit İnönü istasyonundan açık bir surette görülen ve methalleri büyük bir köprü kemeri şeklini gösteren A ve B mağaralarında yaptığımız araştırmalar bize aşağıdaki neticeleri verdi:

A — Büyük mağarasında bizden evvel yerlilerin mermer aramak için bazı yerlerini kazdıklarını tesbit ettik Keza buraya 40-50 sene evvel bir ecnebî gurupunun geldiğini öğrendik. Mağaranın önünde büyük bir kale duvarının bakiyesi mevcuttur. Mağaranın önden arkaya uzunluğun 20 metre azamî genişliği de 27,70 metredir. Mağaranın tam ortasında önden arkaya yaptığımız uzun bir yarmada 1.80 derinlikte sarı kil ve kumdan ibaret ana toprağa vardık. Ana toprağın üstü dolma tabakasıdır. Tipik bir istratigrafi yoktur. Mağaranın içinde de yine harçlı ve taştan yapılmış mesken duvarlarına rasladık. Kile istinat eden ilk iskân tabakasında gayet kaba çanak çömlek bakiyeleri topladık. Kaba bulduğumuz seramiklerin kalkolitik ve bakır çağlarını işaret ettiğini gördük. Keza buradaki araştırmada Frikya, Bizans ve Osmanlı devirlerini tesbite yarayan seramikler elde ettik.

B — Mağarası A mağarasından takriben 50 metre yukarıdadır. Ve her iki mağara birbirlerine tabii ve geniş bir baca ile merbuttur- lar. B mağarasının birçok tâli galerileri vardır. Bunlara (A, B, C, Ç, D, E, F) harflerini verdik. Bu galerilerde tipik bakır çağı seramikle- rine gayet kaba hamurdan yapılmış, tırnak işaretli, noktalı seramiklere de tesadüf ettik, ve bunları topladık B mağarasının vahşi galerilerinde asistanım Bayan Muine'nin ve Bay Kılıç'ın mesailerini takdirle anmak

borcumdur. Raporun sonunda görüleceği üzere Bay Kılıç bu iki büyük mağaranın plnlarını yaptı. A ve B mağaralarındaki mesaimizi kısaca anlattıktan sonra İnn grupuna dahil diğer boşluklardaki araştırmaları söyliyeceğim: Bu sonuncu araştırmalarımız bize müsbet neticeler vermedi. Bundan sonra İnnnn şarkında Esern adı verilen sathı maillerdeki mağara - mezarları tetkik ettik. Bunları dolduran toprakları boşalttık. Elimize birkaç insan iskeletine ait kemik geçti. Prehistorik eserler bulamadık. Boşalttığımız bu mağara mezalarının plnlarını yine Bay Kılıç hazırladı.

22 haziran 1938 de İnnnn cenubunda Kandilli köyü mağaralarını görmek üzere Kandilli köyüne gittik. Burada sarı suyun dik boğazında sulu in, koyun ini ve çakmak ini adı verilen üç ini dolaştık, sondaj yaptık. Sulu inle, koyun ininde birkaç seramik elde ettik. Kandilli köyünde sarı su vdisine giderken eski bir kale harabesine tesadüf ettik.

23 haziran 1938 de İnnnden Kütahyaya hareket ettik ve akşamı tekrar İnne döndük. İnn Kütahya şosesi üzerinde İnnnden 40 ıncı kilometrede ve sağ kolda kalker arazi içine oyulmuş yanyana üç in tesbit ettik. Araştırma yaptık. Netice menfidir. Aynı şosede Yeniköy civarındaki graviyelerde ve su yataklarında araştırmalar yaptık, birkaç tipik çakmak taşı topladık. Kütahyaya yakın ve Porsuk suyu vdisinde Karahasan Kaya sığınağında (abri sov - Roche) sondaj yaptık ve bir nucleus manzarası gösteren çakmak taşı parçası bulduk. Kütahya müze deposunda bakır çağına ait olması çok kuvvetli iki cilalı balta ile birkaç ağırşak gördüm. Bunları Emet köyünden getirmişlerdir. 24 haziran 1938 de İnnnden Eskişehire ve Eskişhirden tekrar Hamidiye köyüne vardık. Burada Maarif Vekleti Köy Eğitim mektepleri ve kursları vardır. Hamidiye köyü ile Mahmudiye köyü «Çifteler çiftliği» yanından akan Seydi suyu graviyelerile, Arapren köyü yanındaki graviyelerde, Kırgız dağı eteklerinde araştırmalar yaptık. Burada muazzam bir sahanın sathında tekrar çakmak taşları topladık. Bu çakmak taşlarının bir kısmının prehistorik açık hava istasyonlarında bulunan tipik kazıyııcı, delici ailetleri gösteren morfolojiye sahip oldukları aşıkardır. Binaenaleyh Eskişehir yanındaki bu Seydi suyu «Sakaryanın kollarından» graviyelerile bu geniş sahanın paleolitik araştırmalar itibarile bize müsbet neticeler vereceğini ve hatta verdiğini kuvvetle mit ediyorum.

Arapren köyü şarkında ve bu köye ait Kırgız dağı eteklerinde iki mağara vardır. Bunlarda paleolitik eserlere, diğerlerinde olduğu gibi, tesadüf etmedik.

26 Haziran 1938 de Hamidiyeden ayrıldık ve Sivrihisar yolile Ankaraya vardık.

27, 28 Haziran 1938 de Ankarada Çubuk suyu Eti yokuşu graviyelerinde çalıştık. Ve buradan paleolitik çakmak taşları bakımından çok zengin bir malzeme elde ettik. Bu yeni malzeme geçen seneki buluşlarımızla bize çok enteresan bir kolleksiyon temin etmiştir.

29 Haziran 1938 de İlhan çayı vâdisine ve Güdül nahiyesi mağaralarına gittik. Güdül nahiyesindeki mağaralar Kirmir suyu sarp vâdisinde kalker araziye oyulmuş inlerdir. Bunların tarihî zamanlarda iskân edildiğine ve bazılarının kilise makamında kullanıldığına dair alâmetler vardır. Bu mağaralar bizi paleolitik araştırmalar itibarile alâkadar etmemiştir. Yalnız Kirmir suyu vâdisine inen plâtonun satıhta morfolojileri itibarile şayanı dikkat bazı çakmak taşları topladım.

TUZ GÖLÜ

1 Temmuz 1938 de Ankaradan Bâlâ, Yaylalözü, Sofular yolile Tuz gölüne hareket ettik. 1 Temmuz akşamı Koçhisara vardık. Tuz gölünün şimal ve şark sahillerindeki plâjda tipik ve orta paleolitik yâni mousteriye uc formasında bir kaç çakmak taşı âleti buldum. 2 Temmuz 1938 de Tuz gölünün diğer kısımlarında araştırmalar yaptık. Koçhisarın bir az cenubunda ve gölün şark sahilinde Kale adı verilen bir tepede bir mağara tesbit ettik. Mağaranın ve tepenin eteklerinde obsidiyenden yapılmış 2 Ekla ve bir çok seramik elde ettik. Tuz gölünün şark sahillerinde birçok Höyükler vardır. Bunlardan Kaldırım Tuz istasyonuna yakın bulunan Elemen Höyüğünden Bakır çağı devrine ait seramikler topladık. Bundan başka Tuz gölü civarında Meskit, Çok yatan, Ulu kışla Höyüklerini zikredebiliriz.

NETİCE

15 Haziran 1938 den 4 Temmuz 1938 e kadar süren bu ilk araştırma gezimizde:

a) İnönü iki büyük mağarasının prehistorik çağlardan (Kalkolitik) Osmanlı devrine kadar iskân edilmiş olduğunu,

b) İnönü Kütahya şosesi üzerinde Porsuk suyu yanında tetkike değer kaya sığınaklarının bulunduğunu,

c) Eskişehirde Sakaryanın kollarından Seydi suyu graviyelerile Hamidiye, Mahmudiye ve Arapören köyleri civarındaki büyük graviyelerinin sathlarında bulunan sayısız akmak taşları içinde tipik aletlerin bulunduğunu ve binaenaleyh buralarda prehistorik bir açık hava istasyonunun mevcudiyeti kuvvetle mit olunabileceğini,

d) Gdl nahiyesi Kirmir suyu mağaralarının klāsik devre ait bulduklarını, fakat plātodaki akmak taşlarının nazarı dikkati celbettiğini,

e) Ankara ubuk suyu (Eti yokuşu) graviyelerinin bize tekrar zengin bir paleolitik (Levalloisien - Musteriyen) endustri verdiğini,

f) Tuz gölünün paleolitik eserler aranmak noktasından çok ehemmiyetli bir mevki olduğunu, Tuz gölü mıntakası meselesinin, jeolojik, paleontolojik ve bilhassa prehistorik bakımlardan Türk araştırmacıları tarafından elenmeğe hakkıyle lāyık bir mıntaka olduğunu tesbit etmiş bulunuyoruz.

OSMANLI TARİHİNE AIT YENİ BİR VESİKANIN
EHEMMİYETİ VE İZAHI

VE BU MÜNASEBETLE

OSMANLILARDA İLK VEZİRLERE DAİR MUTALEA

Prof. İsmail Hakkı UZUNÇARŞILIOĞLU

T. T. Kurumu Âzasından, Balıkesir Sayfaları

Tarihlere göre Osmanlılarda ilk vezir [Başvekil] Çandarlı Kara Halil Hayreddin Paşa olarak gösterilmekte ve bundan sonra on beşinci asır ortalarına kadar bu makamın, Çandarlı ailesine inhisar ettiği beyan edilmektedir; halbuki son zamanlarda elde edilen bazı vesikalarla evkaftaki vakfiye kayıtları ve bazı kitabeler, Osmanlı tarihlerinin birbirlerinden naklen verdikleri bu malûmatın tashih edilmesi lâzımgeldiğini göstermektedir; bu hususta tarihlerimizin yanlışlığını görüp vakfiyelere göre ilk defa uzun bir makale ile nazarı dikkati celbeden Amasya tarihini yazan muhterem Bay Hüseyin Hüsameddin üstadımızdı. [1]

Bay Hüseyin Hüsameddin bu makalesinde vakfiyelere istinat ederek ilk veziri âzamanın Kara Halil Hayreddin Paşa olmadığını ve bundan başka veziri âzamlığın babadan evlâda bir silsile halinde intikal etmediğini beyan etmişti ki tamamen doğrudur.

Osman bey Aşiretini, muhtelif Türk boylarının teşekkülünden hâsıl olmuş büyücek bir kütle şeklinden çıkarıp bunu bir beylik halinde teşkilâtlandıran Gazi Urhan Beydir. Bu yeni beylik bir takım idari askerî kanunlar koymuş ve bunu da tâbi olduğu İlhanîlerle komşusu olan bazı Anadolu Beyliklerinden almıştı.

Tarihlere göre Kara Halil Hayreddin Paşanın ilk vezirliği Urhanın oğlu Murat I. zamanındadır; fakat vezirliği tarihi belli değildir. Urhan Bey teşkilâtını yaparken ve devlet işlerini idare için bir divan kurduğu zaman, bu divanı idare için bir de vezir tayin ettiğine şüphe yoktur; buna göre Urhan zamanında daha Kara Halil kadı iken

[1] Tarihi Osmanî encümeni mecmuası (sene 7 sayfa 43 ve 117) Koca Mehmed Paşa makalesi.

Osmanlılarda bir vezâret makamı olması tabiidir; Fakat bu vezir Selçukiler, İlhaniler ve memlûklerde olduğu gibi o tarihte yani on dördüncü asrın ilk yarısı içinde sırf idarî ve malî işlerle meşgul oluyordu; Osmanlılar da Halil Hayreddin Paşadan itibaren vezirler askerî işler de dahil olmak üzere bütün devlet işlerini ele aldıklarından, ilmiye sınıfından yetişen Halil Hayreddin Paşa aynı zamanda büyük muvafakiyetler temin etmiş olan bir kumandan da olmuştu. [1]

Müstakim zadenin (Mecelletünnisab بحجة النصاب) isimli eserinde me'haz gösterilmeyerek Hayreddin Paşanın Osmanlılarda üçüncü vezir olduğu yazılmaktadır; Fakat eldeki malûmat Hayreddinin daha sonra vezir olduğunu göstermektedir; Müstakim zadenin, Osmanlı tarihlerine aykırı ve hakikate daha yakın olan bu kaydı nereden aldığını bilmiyoruz.

Hüseyin Hüsameddin üstadımız, Halil Paşayı Osmanlıların yedinci veziri göstermektedir; fakat makalesinde ilk vezirlerin ikisinden başkasını göstermemiştir [2]. (787 H. 1385 M,) tarihli geliboluda Halil Hayreddin Paşa tarafından yaptırılan eski cami kitabesindeki (Seyyidül ulema hayrül milletü veddin سيداء ما خير الله والدين) ibaresi bu zatın henüz vezir olmayıp kazasker bulunduğunu göstermektedir [3]. Acaba hakikaten bu tarihe kadar vezir olmamış mıdır? Kitabedeki (Elmilletü veddin) elkabı ulemaya mahsus olduğundan 787 senesinde Halil Hayreddinin vezir olmadığı zannını kuvvetlendiriyor; fakat tarihler bunun vezaretini muhtelif senelerde göstermektedirler [4]. Biz bu kitabeyi nazarı dikkate alarak Halil Hayreddin Paşanın ya bu sene içinde veya ertesi sene kazaskerlikten vezirliğe geçtiğini kabul etmek mecburiyetindeyiz; eğer bu mutaleada isabet varsa Çandarlı Kara Halilin bir buçuk, iki sene kadar vezir ve aynı zamanda ordu kumandanı da olarak (789 H. 1387 M.) de Rumeli fütuhâtı esnasında (Yeniceî Vardar) da vefat ettiği meydana çıkar; Her ne kadar İznikte Çandarlılara âit Yeşil cami kitabesinde (Melikil ulema velvüzera Hayreddin Paşa ملك العلماء والوزراء خير الدين باشا) elkabı varsa da bu kitabe

[1] Neşri tarihi (Gazi Hünkâr anı kazasker edindi; andan vezir olup Beylerbeyi dahi oldu) diyor. Burada Beylerbeyi demek umum ordu kumandanı demektir. Âşık Paşa zade tarihi S. 61. ve Şakayık tercemesinde de vezâret ve Beylerbeyilik rütbelerinin ikisini birden cemettiği beyan ediliyor. S. 31.

[2] Tarihi Osmanî Encümeni mecmuası sene 7 Sayfa 45.

[3] Der İslâm : 1929 : Die Vezirfamilie der Gandarlyzade (14/15. jhdt.) und ihre denkmöler. [Von Franz Taeschner und Poul Willek] P. 77.

[4] Sicilli Osmanî, Hadikatülvüzera ve Mecelletünnisab, vezirliğinin iptidasını (770 H. 1368 M.) Âşık Paşa zade takriben (763. H. 1361. M) veya az daha sonra, Tacüttevarihte (775 H. 1373 M.) de vezir ve kumandan bulunuyor.

dinülfakih (ستان الدين الفقيه) diye Urhanın bir kumandanına verdiği temliknamedeki şahitler arasında görülmektedir [1].

Bu izahattan sonra Urhan tarafından (zaimülcüyuşu velasâkir (زعيم الجيوش والساكر) diye hitap edilen kumandana mülk olarak verilmiş olan arazinin temliknamesi suretini yazarak lâzım gelen izahatı verelim: Evvelâ şunu söyliyelimki bu temlikname Osmanlılara âit en eski bir vesikadır 1348 Haziranında verilmiştir; aslı Topkapı sarayında olan vesikanın yukarısında Urhan Beyin (Urhan bin Osman) tarzında bir tuğrası vardırki gerek Osmanlıların ve gerek İsfendiyar oğlu Kasım Beyin [2] daha sonraki tuğralarının aynıdır ve basit tarzdadır. Temlikname, şahitlerle tarih kısmı hariç olarak yirmi satırdır, yazı nesih kırmasıdır ve Kütahyada Geremiyân oğlu Yakup Beyin taş vakfiyesindeki yazının daha basitidir; fakat şeklen ona benzemektedir.

هو Hu

Urhan bin Osman [Tuğra]

- 1 — Bu mektubun sebebi tahriri oldurürkim hali sıhhatimde kemali
- 2 — Aklım birle kendi memleketimde mutasarrıfken zaim, 3 — زعيم ülcüyuşu velasâkiri (الجيوش والساكر) ferzende [3] dame izzühu دام عزمه pam-bucak, 4 — Deresini mülkige virdim hasbetenillah ve hâlisen, 5 — حببة لله وخالصاً Livechillâh ve taleben limerdatihi ve sevabihi ve halasen min, 6 — لوجه الله وطلباً لرضائه وثوابه وخالصاً من Bugün den gerü hiç aferidenün anın, 7 — Mülkiyyetine methali olmaya muarız ve müzahim olmaya, 8 — Herkimesne ki dava kıla davisi [davası] batıl ola ve zalim, 9 — ola şeriati islâmda makbul ve mehuz olmaya, 10 — Haddievvel Karacakaya ikinci haddi esarlık, 11 — Üçüncü haddı Kozcağzı deresi. [4] Dördüncü haddı, 12 — Hatun yerine irüşür Pazarlubey kızı dakı [dahi], 13 — anun mukabelesindedür. Hondkâra خواندکاره

[1] Sinanüddin Paşa bu tarihte en yüksek ulemadan olup zan edildiği gibi Kadıasker değildir. Henüz bu sıralarda Osmanlılar bu tabiri kullanmamışlardır; eğer olsa idi Temliknamede (Sinanüddinülfakih) diye yazılmazdı.

[2] Anadolu Beylikleri kitabımızın sonundaki fotoğraflar arasında Kasım Bey bin İsfendiyarın tuğrasına ve Tarih Encümeni (sene 8 s 110 : 114) e bakınız. Başvekâlet arşivinde de eski tuğralar vardır.

[3] Burada (Ferzende) bir ad veya sıfat oluyor. Bunun zaimülcüyuşu velasakir tabirile zikredilişine göre bir kumandan olduğu anlaşılmaktadır.

[4] Temlik namedeki sınırlara göre Pambucuk deresinin Domaniç nahiyesinde olması muhtemeldir. Çünkü orada Kozcağzı, Karakaya, Hisarlık mevkileri vardır; mamafih bu mutalea şimdilik bir ihtimalden ibarettir.

on sekiz yunt [1], 14 — Virdi erkek kolunlu. [2] Süleyman Paşaya, 15 — Bir eyü katır ve bir tarı at [3] virdi. Murad Bege, 16 — Bir tarı at ve bir al at virdi. Halil Beye, 17 — Bir at virdi. İbrahim Beye bir at virdi, 18 — Hacı Paşaya vezirlik bir kırmızı kemha [4], 19 — Bir hâssülhas [5] virdi şuhudı udul ki bu, 20 — Mektubun mazmunun hazırıldılar, zikir kıldılar.

Şehide bima fihi
Sinanüddinülfakih

Şehide bima fihi
Hacı Paşa

Şehide bima fihi
Timurboğa

Şehide bima fihi
Yusuf

Şehide bima fihi
Nusret Bey

Şehide bima fihi
Bahâdir

Şehide bima fihi
Taş Timür Ağa

Kütibe fi evahiri mâhi rebîülâhır sene tis'a ve erbaiyne ve sebamie.
كتب في اواخر ماه ربيع الاخر سنة تسع و اربعين و سبعمائة .

.*

Bu vesikada vezir Hacı Paşanın adı iki yerde geçmektedir; biri mülknamenin on sekizinci satırında diğeri de şahitler arasındadır. Birinci kayıta vezir olduğu beyan ediliyor.

Bu vesikada yalnız Hacı Paşanın vezir olduğunu öğrenmiyor, tarihi tenvir veya evvelce serdedilen bir takım ihtimalleri teyit eden bazı malûmat da görüyoruz.

1 — Meselâ evvelce de söylediğimiz gibi temliknamede Urhanın bir tuğrası ile o devre âit yazı numunesi vardır.

2 — Şahitler arasında en başta ismi yazılan (Timurboğa) herhalde Urhanın en mühim kumandanlarından biri olmalıdır. İmzada vezire takaddüm etmesi bundan ileri gelmiş olmalı.

3 — Şahitler arasında vezir ikinci olup ondan sonra ulemadan Sinanüddin geliyor ki zamanının en yüksek âlimidir ve Hacı Paşadan sonra vezir olmuştur. Vezirin başta olmaması henüz bu tarihte ordu kumandanlığı ile vezirliğin bir şahs uhtesinde bulunmadığını ima

[1] Yunt; kısarak.

[2] Kolunlu; tay demek, manası (hükümdara erkek tayları olan on sekiz kısarak verdi) demektir.

[3] Tarı; doru renkte demek.

[4] Kemha; haysız kadife, ipekten dokunmuş kumaş.

[5] Hâssülhas خاص الحاص, ikinci derecede hil'at denilen ve üste giyilen derece ve rütbeyi gösteren biniş, üst elbisesi.

ediyor ki tarihlerin mutalealarını teyit eder; çünkü bu birleşme daha sonra Çandarlı'nın vezirliğinden itibârendir.

4 — Mülknamede Urhan Bey hakkında (Hüdavendigâr) tâbiri kullanılıyor; halbuki şimdiye kadar osmanlı tarihlerinde birinci Murad Beye (Gazi hünkâr) denildiğini ve ondan sonra devam ettiğini zannediyorduk.

5 — Yine bu vesikada Urhanın yaş sırasile Süleyman, Murad, Halil, İbrahim isimlerinde dört oğlundan bahsediliyor. Halbuki Urhanın Kasım adında bir oğlu daha vardı; demek Kasım bu tarihte yani 1348 de hayatta değildir. Temliknamede Süleymana (Paşa) ve diğer çocuklara (Bey) deniyor.

Urhan Beyin oğullarınadan Süleyman Paşa, Rumelinin fethi esnasında bir avda vefat ederek Bolayır'e defnedilmiştir [1]. Enverinin destürnamesinde Süleyman Paşanın İshak, Nâsır, İsmail isimlerinde üç oğlu olduğu yazıldığı gibi (Efendizade Hatun) adında bir kızı olduğu da malûmdur ve vefatı [799 zilkade ذى النعمه 1397 temmuz] tarihinde olup kabri Akşehirdedir [2].

Süleyman Paşanın (Sultan Hatun) lâkaplı bir kızı da (797 Ramazan 1395 Haziran) ında vefat ederek Sinopta (Aynalı Kadın türbesi) diye meşhur olan türbeye [Sultan Hatun türbesi] defnedilmiştir [3]. Bu kadın, Candar oğullarından ikinci Süleyman Paşanın zevcesi olup Süleyman Paşa, babası kötürüm Beyazıt Beyden yüz çevirip Osmanlı Hükümdarı birinci Murat Beye iltica ettiği zaman kendisine nikâhlanmıştı.

[1] Süleyman Paşanın vefatı tarihi kat'î olarak bilinmiyor; osmanlı tarihleri Urhanın vefatından birkaç ay evvel vefat ettiğini yazıyorlar; halbuki Urhanın vefatını Âşık Paşazade (758 h 1357 m) Behçetüttevarih بهجة التواريخ (751 h 1350 m) heştbihişt هشت بهشت, Tacüttevarih تاج التواريخ, camiüddüvel جامع الدول (761 h 1360) ve Solak zade (760 h 1359 m) da yazarlar. Süleyman Paşanın babasından iki ay evvel öldüğü kabul edilecek olursa Urhanın hakikî vefatı tarihi olan (761 h 1360) senesinin rebiülahır veya cemaziyelahr aylarında [şubat ve nisan] vefat eylediği anlaşılır; halbuki Bizans müverrihi Grigoras, şehzade Halilin, korsanlar tarafından çalınarak Foçaya götürülüp babası onun kurtarılması için uğraştığı sırada Süleymanın vefat ettiğini yazıyor ki buda 1357 ve 1358 senelerindedir; şu halde şehzade halil 1358 eylülünde babasının yanına gelmeden evvel Süleyman vefat etmiş oluyor.

[2] Bay Ahmed tevhit (Rumeli fatihi şehzade Süleyman Paşanın mezarı) tarihi osmani encümeni mecmuası sene 8 s 106 ve Rıfki Meriç'in (Akşehir türbe ve kitabeleri) isimli kıymetli yazısı Türkiyat mecmuası c 5 sahife 204.

[3] Sinop kitabeleri (Hüseyin Hilmi) ve (sinopda Candar oğulları zamanına ait tarihî eserler) yazar M. Şakir Azerbaycan yurt bilgisi sene 1934 sayfa 173, 174, hususî kütüphanemizdeki Sinop kitabeleri.

Urhanın oğlu Gazi Süleyman Paşanın Melik Nasır adındaki oğlu denizde boğulmuş [1] diğerlerinin ne olduğu şimdiye kadar belli olmamıştır.

Urhanın ikinci oğlu Murad, babasının ölümünden sonra Hükümdar oldu. Bizans müverrihlerinin de bu vesikayı teyiden Urhanın üçüncü oğlu olduğunu yazdıkları (Halil Bey) Bitinya kıt'asında İzmit taraflarında Sancak Beyi bulunurken 1356 tarihinde korsanlar tarafından çalınarak Foçaya götürülmüş ve iki sene üç ay kaldıktan sonra Urhanın Bizans İmparatorunu tazyiki neticesinde kurtarılarak babasının yanına dönmüştür (1358 Eylül). Bizim tarihlerimizde Şehzade Halilin ismi yoktur, bunu iptida Bizans tarihlerinden öğrendiğimiz gibi şimdi bu temlikname de onları teyit etmektedir.

Urhanın en küçük oğlu olup vesikada ismi geçen İbrahim Beyin validesi (Asporçe) Hatundur, kuyudı atıkadaki vakfiyesinde vakfına oğlu İbrahim Beyi müteveli komuştur.

Şu kayıtlara göre Orhan Beyin beş oğlundan ikisi (Kasım Bey ve Süleyman paşa) babalarından evvel vefat etmişler, Murad Bey Hükümdar olmuş ve Halil ile İbrahim Beylerde şair Ahmedî'nin bir işaretine göre Murada karşı muhalefete kalktıklarından dolayı maktul olmuşlardır; Ahmedî İskendernamesinde Murad Beyin Hükümdarlığını anlatırken :

Oldular yâğî anâ kardeşleri
Kamûnun bitti elinde işleri

beytile buna işaret etmiştir. Murad Hükümdar olur olmaz babası zamanında yani 1354 tarihinde Süleyman Paşa tarafından zapt edilen Ankaranın[2] Karaman Oğlunun teşvikile Ahiler tarafından işgal edilmesi ve Sultan önü [Eskişehir] taraflarının da elden çıkması üzerine hem Ankarayı ve hem (Sultan önü) nü istirdat etmiş ve kuvvetli ihtimale göre işte bu sıralarda Halil ile İbrahimde ortadan kalkmışlardır (1360).

6 — Temlik namenin şahitleri arasında Bahadır, Yusuf, Taş Timur Ağa ile Nusret Beyin hizmet ve vazifelerini bilmiyoruz; (Bey) unvanı asalet ve necabeti olanlara verildiğinden Nusret Beyin de bu sınıftan ve Urhanın yakınlarından olması tabiidir.

7 — Temlik edilen arazinin gelişi güzel değil dört taraftan hudutları tahtit olunarak verildiği görülüyor.

[1] Düsturnameî Enveri:

Çün haber oldu Süleyman Bey gelür

Biri İshaku Melik Nasır biri

Ol Melek Bey hem Melik Nasır Meğer,

Bursadan üç oğlunu davet kılır

Biri İsmail Akıncı Serveri

Gark olur deryaya kılûben sefer

[2] [Paul Wittek] Zur geschichte Angoras im Mittelalter. [Bay Tefik Bıyıklı oğlu tercümesi].

8 — Osmanlılarda sonraları ikinci ve üçüncü derece hılatlerden olan (hassülhas خاص الماص) ın on dördüncü asır ortalarında da üst elbisesi olarak kullanıldığı görülmektedir.

9 — Hacı paşaya vezirlik olarak kırmızı Kemha verilmiştir ; demek vezirin üst elbisesinin rengi kırmızıdır. Aşık paşa zade de Alaşehirin kızıl kumaşının hıl'at olarak kullanıldığını yazar [1].

İşte bu küçük vesikanın tarihimizi aydınlatmak hususunda yaptığı hizmet bunlardır [2].

Bu yazının başında ilk Osmanlı vezirleri hakkında Amasya müverrihi B. Hüseyin Hüsameddinin yazılarından bahsetmişim ; bu makale basılmadan evvel bu kıymetli tarihçimizi kaybettik, mesane hastalığından muztarip olup hastalığını ayakta geçirmekte olan üstad son günlerinde Şişli Sıhhat yurdunda tedavi edilirken vefat etmiş ve 12 Şubat pazar günü kurtulmuş mezarlığına defnedilmiştir.

Amasyalı Abdi zade âilesinden olan merhum uzun zaman Türk tarihi ve Türk dili üzerinde çalışmıştır. Hüseyin Hüsameddin'in bizce Türk tarihine en büyük hizmeti eski ve basılmamış arabça tarihlerdeki Türklere âit pek kıymetli yazılardan Türk Tarihçilerini haberdar etmesi ve bu suretle bilhassa Anadolu tarihini aydınlatmasıdır; bundan başka merhum, Amasya tarihini yazarak memleket tarihi yazmak hususunda da ön ayak olmuş, bu suretle Vilâyetlerde mahallî tetkikler ilerlemiştir; Hüseyin Hüsameddinin Millî Tarihe hizmetlerinden biri de eski Vakfiyelerle Mahkemei Şeriyeye Sicillerinin tarihimizi aydınlatan birinci derecedeki vesikalardan olduğunu ilk defa ileri sürmesidir; hattâ merhum üstad bu sayede tarihlerin bazı yanlışlıklarını tashih etmiştir; itiraf edelim ki Bay Hüseyin Hüsameddin bu cihetlerden bizlere üstad ve rehber olmuştur; nitekim bu nushadaki yazımda onun yazılarından da istifade edilmiştir. Burada kıymetli hâtirasını hürmetle anarım.

[1] Aşıkpaşa zade tarihi s. 56

[2] Bu vesika, Topkapı sarayı vesikakaları arasında olup numarası 10789 dur; Başvekâlet arşivini tasnif eden heyet tarafından Topkapı sarayı vesikaları tasnif edilirken meydana çıkmıştır.

MUNDA DİLLERİNDEKİ TURKÇE UNSURLAR

TUERKISCHE ELEMENTE IN DEN MUNDA - SPRACHEN

Dr. Hamit Koşay

Türk Tarih Kurumu üyesi

Mitglied der Türkischen geschichts kommission

Pariste yaşayan Macar bilginlerinden Wilhelm von Hevesy'nin «Finnisch Ugrisches Aus Indien. Wien 1932» adlı eseri *austrik* bir dil ailesi olmadığını ve Arilerden önceki Hind kavimlerinin kısmen Finn-Ugurlardan tereküp ettiğini müdafaa etmektedir. Müellifin kanışına göre şimalî Hindistana gelen Arilerden önce Finn-ugurca konuşan bir halk göç etmiş ve oraya yüksek bir kültür götürmüştür. Daha sonra Hindistana gelen Ariler bu halkın dilinden pek çok söz almışlardır. *Munda dilleri* Hindistanın Arilerden önceki kültürünün anahtarını vermektedir. Finn-ugurlar arasında Hinde ulaşan Macarlar yahut Sabarlardır [1]. Munda dili eski Sabarcadan başka bir dil değildir.

Bu cesur davada Hevesy'nin isabet derecesi bilhassa şu bakımlardan incelenmelidir:

1) Hevesy'nin istinad ettiği ve kullandığı malzeme doğru mudur?

2) Mukayese ettiği sözler yal-

[1] Sabarlar umumiyetle Türk olarak kabul edilen ve Sibiryaya da adlarını veren çiftçi ve medeni bir halktır.

H. K.

Ein Werk des in Paris lebenden ungarischen Gelehrten Wilhelm v. Hevesy: «Finnisch-Ugrisches aus Indien» (Wien 1932) behauptet, dass es eine «austrische» Sprachenfamilie nicht gäbe, und dass sich die vorarischen indischen Volksstämme teilweise aus finno-uguren zusammengesetzt haben. Nach Ansicht des Verfassers ist vor den Ariern ein finno-ugrisch sprechendes Volk nach dem nördlichen Indien eingewandert und hat eine hohe Kultur dorthin mitgebracht. Die später nach Indien kommenden Arier haben von der Sprache dieses Volkes sehr viele Worte übernommen. Die Munda-Sprachen bilden den Schlüssel zur vorarischen Kultur Indiens. Unter den nach Indien gekommenen Finno-Uguren sind Ungaren oder Sabaren [1]. Die Munda - Sprache ist nichts anderes als das alte Sabarische.

Inwieweit Hevesy mit dieser kühnen Behauptung Recht oder

[1] Die Sabaren sind allgemein als Türkvolk anerkannt und sind als dieses ein Ackerbau treibendes zivilisiertes Volk. Von ihnen empfing *Sibirien* seinen Namen.

H. K.

nız Finn-ugur dilleri ile mi kabili izahtır?

3) Hakikaten Hevesy'nin iddia ettiği gibi müşterek sözler varsa bunlar zaman itibarile hep aynı tabakadan mıdır?

Munda dillerine ait araştırmalar mahdut ve malzemenin tesbit tarzı nakıs olmakla beraber ilmi mesai başlangıcı için kâfidir. Munda dilleri henüz konuşulduğu için kontrol da mümkündür.

Munda dillerinde hakikaten Ural-Altay dilleri ile izahı mümkün sözler mevcuttur. Fakat bunu yalnız Finn-ugur dillerine bahusus Macarcaya inhisar ettirmek doğru değildir. Hevesy Hindistanın bir çok defalar Türkler tarafından istilâ ve uzun zamanlar idare edildiğini bildiği halde henedense Türkçeye mukayeselerinde yer ayırmamıştır. Onun zoraki bir tarzda Finn-ugur dilleri ile izaha çalıştığı sözlerin bir çoğu halis türkçe iare kelimelerdir. Macarca'da yahut diğer Finn-ugur dillerinde inikâsı görülen birçok şekiller de yine aslında Türkçeden alınmıştır. Bunlar ayrıldıktan sonra kalacak kelimeler varsa onlar müşterek Ural-Altay dili (burungu türkçe) bakımından mütalea edilmelidir.

Munda dillerindeki Ural-Altay unsurlarını ve diğer yabancı unsurları, zaman itibarilede muayyen tabakalara ayırmak mecburiyeti vardır. Munda dillerine son zamanlarda bile Hindi dili vasıtasile

Unrecht hat, soll im Folgenden noch besonders untersucht werden:

1. Ist das von Hevesy benutzte Material, auf welches er seine Behauptungen stützt, richtig?

2. Sind seine Vergleichswörter nur mit Hilfe der finnisch - ugrischen Sprachen zu erklären?

3. Gehören, wenn es, wie Hevesy behauptet, wirklich derartige verwandte Worte gibt, diese dochwegs einer Periode an?

Obwohl die Untersuchungen auf dem Gebiet der Munda-Sprachen noch recht spärlich sind und das bisher gesammelte Material noch unvollkommen ist, genügt es doch schon zu ersten wissenschaftlichen Bearbeitungen, zumal die Munda-Sprachen als heute noch lebende Sprachen uns eine Kontrolle ermöglichen.

In den Munda - Sprachen gibt es tatsächlich Wörter, deren Erklärung mit Hilfe der ural - altaischen Sprachen möglich ist. Jedoch ist es nicht angängig, diese Erklärung nur auf die finnisch - ugrischen Sprachen, insbesondere auf das hier hauptsächlich in Frage kommende Ungarisch zu beschränken. Obgleich es Hevesy bekannt ist, dass die Türken mehrmals in Indien eingedrungen sind und das Land lange Zeit unter türkischer Herrschaft stand, hat er aus unbekanntten Gründen das Türkische nicht zu seinen Vergleichen herangezogen. Ein grosser Teil der bei

bir çok arabî ve farisî kùltür sözleri karışmıştır. Hevesy bunları da Finn-Ugur dili ile izaha çalışmaktadır. Misal:

seiner gezwungenen Erklärung mit Hilfe der finnisch-ugrischen Sprachen benützten Wörter, sind rein türkische Lehnwörter. Im Ungarischen wie auch in anderen Finnisch-Ugrischen Sprachen sind sehr viele Formen erkennbar, deren Ursprung das Türkische ist. Wenn nach ihrer Absonderung noch Wörter übrig bleiben, so muss man diese als gemeinsame Bestandteile einer ural-altaischen Sprache ansehen.

Man muss die in den Munda-Sprachen vorkommenden ural-altaischen und andere fremdsprachliche Elemente nach Zeitabschnitten voneinander trennen.

Zuletzt sind über die indische Sprache sogar eine Reihe von arabischen und persischen Kulturworten in die Munda-Sprachen eingegangen. Hevesy versucht auch diese vermittels der finnisch-ugrischen Sprache zu erklären.

Z. B.

- Hulak**, Halak Verderbniss, Verfall H. 63
meines Erachtens Arabisch **helák** هلاك
(- **ak** : in der Munda Sprache als Suffix erklärt).
- kan**, böser Wille, Groll, Ärger, Rache (Bengali) H. 207
Persisch **kin** کین
- monjlis mojlis** Versammlung H. 26
m. e. Arabisch **meclis** مجلس
- jabah** antworten H. 197 Arabisch **cevab** جواب

(Der Verfasser hat aus unbekanntten Gründen dieses Wort mit dem in der Munda Sprache vorkommenden «japav» sterben in Zusammenhang gebracht. Aber er gibt im Folgenden selbst seinem Zweifel Ausdruck; er sagt nämlich: «Das Verhältniss zwischen japav und jabab ist uns ganz unklar».)

Kabor, Kabur Grab. H. 217. m. e. arabisch. قبر

Sapha rein, klar, unterschieden, reinigen H. 286. m. e. Arabisch ساف

toroph Richtung, Seite, Gegend H. 169. Arabisch طرف

Munda: **kal** einen Fehler begehen, sündigen H. 207

Hevesy vergleicht mit votj, gajeb, Schuld, aber der Vergleich stimmt deshalb nicht, weil gajeb ein Lehnwort des Arabischen ayib عيب ist.

Şunu da hatırlatalım ki Arabî ve Farisî kültür sözleri tesadüfen Finn-Ugur dillerinde bulunursa onu şimal türkçesinin tesirine atfetmek lâzımdır.

Munda dillerindeki türkçe unsurları göstermek için Hevesy'nin kendi eserinden faydalanacak ve kullandığı transkriptionu esas alacağız.

Kısaltmalar:

Es soll auch darauf hingewiesen werden, dass, wenn in den finn-ugrischen Sprachen zufällig arabische und persische Worte sich finden, diese dem Nordtürkischen nachempfunden sein müssen.

Um die in den Mundasprachen vorhandenen türkischen Elemente aufzuweisen, werden wir Hevesy's eigenes Werk benutzen und die von ihm verwendete Transskription als Hauptbeweismittel verwenden.

Abkürzungen:

H. = Wilhelm von Hevesy: Finnisch-Ugrisches aus Indien, Wien 1932

R. = W. Radloff: Versuch eines Wörterbuches der Türk-Dialekte I-IV. S. Petersburg 1893-1911

Divan = Mitteltürkischer Wortschatz nach Al-Kaşgaris Divan von C. Brockelmann 1928

A. D. = Anadilden derlemeler Hamit Zübeyir, İshak Refet, 1932

T. D. = Tarama dergisi I-II 1934

<i>Munda</i>	<i>Türk</i>	<i>Finn - Ugur</i>
ac' — selbst (er, sie, es), sein, sein eigen, der Besitzer. H. 115	öz — selbst Divan 1.47.9	Lapp.o oş, aç — selbst; Finn <i>itse</i> ; Çer. <i>iş</i> ; syrij. <i>aşl</i> ; Voty. <i>as, aş</i>
alec, alet — tadeln, ausschelten H. 118	ellklemek — (vgl. <i>elik R. 1. 817</i>) verspotten	
an — Gemüt, Sinn, Lust, Wille, Verstand H. 120	an — (kaz. Ad. Krm. OT. Sart) 1-Auffassungskraft Geistesschärfe, Scharfsinn, Verständniss R. I. 183 anlamak (R. I. 86) Divan 1.243.14 verstehen	Çer, an, un — Verstand; an-tui verstehen Syry. (Sauvageot 181, Nr. 201)
angot bağot — irgendwie, gedankenlos-fikirsiz, akılsız, sersem, şaşkın H. 120	angıt — dumm (aptal, bön A D. 11) angut — ahmak T. D. 868	
asec tasec — an Überfluss, an etwas reich, umhergestreut - tase - sein ausstreuen H. 120	açık saçık — perişan kıyafette (M. Baba Lûgati)	
at — Kraft H. 68	yet — kudret T. D. 452 (Elidrak Lilisanil-Etrak)	(Syrj. öd Kraft; Hitzze; votj. odi Kraft)
ata — kräftig	etkemek — gross, stark werden (Knabe) Divan 1.179 6	
baka, bākā — krumm, gekrümmt, gebogen (Hindi <i>baka</i>); beka desgl. H. 129	bükmek — (R. IV. 1876) 1 biegen, beugen; 2 sich ducken Divan III. 175 bükrl (çag.) bökril bucklig, Krumm angebogen, bükrü (osm. Krm.) Knorrig R. IV. 1880 büklüç, büküç — köşe, dönemeç A. D. 47 büglüz, bügdüz, büglez — kambur A. D. 47 büğürü — kambur A.D. 47	Magy. böke, böke — <i>curvus, flexosus</i> , krumm, gekrümmt
baĵ — Verstrickung; verwickelt; verwickeln, zusammenwickeln, verstricken (sarılma, dolaşma, dolastırmak, sarmak) H. 129	baĵlamak — binden Divan III. 216. 12; anhängen III. 228. 9 bay — binden Németh 12 (Yakut lehçesi)	

<i>Munda</i>	<i>Türk</i>	<i>Finn - Ugur</i>
bhar, pher, phor — sich drehen H. 29	buram:ç — viraj T. D. 928	
	burmak — R. IV. 1817 drehen, schrauben, bohren	
	pır — wenden, drehen, winden (Çuvaş lehçesi)	
bale — (auch in Mundari, Birhor, Hor) frisch, jung, zart, kindisch H. 130	bala — nevzat, çocuk, piliç, genç kuş. al-idrâk 14 R (çag. osm.) pala (Alt) «Kind, Junges (von Tieren)»	
	Not: Bu söz Sanskritçede bâla - « ping, unreif; Kind, Knabe » şeklinde mevcuttur. A. K. E. 304 Grekçede πάλλα Ε «Jüngling» A. Nehring; I. K. U. 173	
barge — Feld, ein zum Wohnbau geeignetes Land H. 133	bark — (R. IV. 1483 Habe, immer nach ev Divan III. 246	
	bark — (A. I.) Besitztum, Hof.	
	Not: barag Sumer dilinde: «lieu d'habitation» Rivet S. O.	
barkl — ein durch das Zusammennähen zweier Stücke entstandener Überwurf H. 136	börk, börük — die Mütze R IV. p. 1699	Çer. burgem, bargem Kleid
	bürküt — (çag.) die Decke, der Schleier	
	börkömek — setretmek T. D. 924 zudecken, umhüllen, verdecken R IV. 1720	
	börköncik — çarşaf T. D. 924 der Schleier R. IV. 1720	
	börköviç — puşide T. D. 924	
	börkü — rida T.D. 924	
	bergese — Mütze (Yakut lehçesinde) Németh : öj. H. A. 66	

<i>Munda</i>	<i>Türk</i>	<i>Finn - Ugur</i>
beleken — jung, frisch (Blätter, Kinder) H. 138	belekey — (Kaz) Klein, niedrig R. IV. 1610 Küçük, genç (Kazan lehçesi)	
belog, belok — sich trennen; getrennt, ver- schieden H. 138 (Desi belok , Hindi billag)	bölük — (R. IV. 1701) Herde Divan I. 323 12 bölükmek sich in Herde teilen Divan II. 94 9 Sumer dilinde bulug'un «spalten» manasına gel- diğini de curiusum ka- bilinden zikredelim. bölmek — ifraz etmek, taksim etmek, tefrik et- mek T. D. 924 bölgü — taksim bölge — kısım, kıta, mun- taka bölük — der heil, ein Menschenhaufen, der Bezirk	
bhoso — schmutzig, schmierig, beschmiert H. 144	pis	Syrj. peza unrein, gar- stig, pez Schmutz, Un- reinlichkeit Vog. poas Schmutz fleck
boda — Männchen ge- wisser grasfressender Tiere: Ziegenbock; ein Bock mancher Rehar- ten (Hindi boda) Hevesy F. U. I 149	butu — Kamelfüllen Di- van I. 109. 3 put — besiye verilen hay- van (A. D. 317): putuh — deve yavrusu (A. D. 317) boduh — manda, deve yavrusu (A. D. 39)	
byga — «medicine-man» H. 141	böğü, büğü — Charme, sorcellerie, magie <i>Mongol</i> büge chaman, enchan- teur	
cab, cob — nass und kotig; feucht cab — feucht, nass coboc' — nass, schlüpf- rig (Bodding «wahr- scheinlich Hindi») H. 161	yuvuş — ratıp T. D. 1303 (Kazan lehçesi) yuş — nass, die Nässe R. III. 567	

Munda

cab — hauen. schlagen
H. 58

cap - (**cab** -, **jap**-, **jab**-
usw), wie z. B. in **capat'** werfen, **capadok'**
geworfen werden **chopao** die Ahrenspitzen
abschneiden: **jaba**, **japu**, **jabe** den Hals ab-
hauen H. 155

caput' — die Faust
schliessen, die Hand
über etwas zuklappen

japak' — zuschlagen (wie
ein Türe) H. 155

jhapre — bedecken, leicht
bedeckt (eine be-
scheidene Art, um aus-
zudrücken, dass man
bekleidet ist) H. 199

jabrao, **jabrao** —
überziehen, überdecken,
behängen, aufputzen,
Pferde anschirren,
Schmuck und Kleider an-
legen, mit Obst beladen
sein, wie ein Baum H.
196

çiri biri, **çiribiti** — in
kleinen Stücken, in A-
tomen; verkleinern;
dünn, zerstreut H. 157

Türk

çapmak — (R. III. 1916)
1. schlagen, abschlagen;
2. schwimmen; 3. (mit
Lehm) bewerfen (ein
Haus) Divan II. 3. 7.

çapnmak — schlage
(sein Pferd) Divan II.
117,15

çapmak — einhauen,
abhauen, verwunden
(mit dem Schwerte)

yapmak — (R. III. 259)
1. bedecken Divan III.
4 .. 157,4.

yapıgılg — verschlossen
Divan III. 37. 3

yapınmak — 1. sich be-
decken, 2. sich verber-
gen, **kapu yapındı** er
hielt sich abseits an
der Tür auf. Divan
III. 59. 8

yapturmak — bedecken,
schliessen lassen. Divan
III. 66. 10

yapık — (R. III. 279) be-
deckt, verschlossen. Di-
van III. 37. 4

yapıkıç — seccade T.
D. 1273

yapku — perde T. D.
1273

yapık, yapuk — başa
örtülen beyaz bez A.
D. 416

çir — **çir akmak** An-
kara lehcesi = az ak-
mak, ince akma.

biti, **bitiği** — azacık, bir
az A. D. 38

bittegne — (Sart von
bir + **te** + **gına**) ein
wenig R. IV. 1779

bitçege — (çag.) Klein
R. IV. 1779

Finn - Ugur

Magy. I. hauen, werfen,
schlagen, schmeissen,
peitschen usw.

Magy. **csiribiri** gering,
Syrj. **tşir** sehr fein,
sehr dünn.

<i>Munda</i>	<i>Türk</i>	<i>Finn - Ugur</i>
cumkak' — versammeln, angehäuft werden	yumgı — (R. III. 582) alle Divan III. 26. 13, Instr. yumgın II. 237. 9	
jomok — zusammen, in einer Gruppe	yumgak — (R. III. 581) I. rund	
jamka jumki — zusammen, in Bündeln, in Knoten, in einer Herde, in einer Bande, in einer Gesellschaft	yumdarmak — (vgl. yümmek) versammeln, Divan III. 69. 15	
jomka jomki — zusammen H. 159		
jam, jum, jham, jhum — in einem Haufen zusammen H. 159		
dhanga — gross, langbeinig H. 173	tonka — azim T. D. 137 ton — (Uyg.) hoch, erhaben tona — (Uyg.) gross, stark, mächtig R. III. 1171	Magy. dangó gross, mächtig
dhombo — Knoten, Auswuchs auf Bäumen H. 26	tombak — I. yuvarlak A. D, tombuz — I. yumruk (Gerkük) 2. çoban değneğinin kalın ucu (Kırşehir) A. D. tombalak — (Osm.) = topalak R. III. 1241 tompak — (Kırg) 1 — aufgeblasen, angeschwollen, convex 2 — Erhöhung, Erhebung, Hügel R. III. 1240	
dhopo, dopo — ein kleiner Hügel H. 17	tübü — (R. III. 1217) I. Gipfel des Berges Divan I.259.13 tepe — yüksekçe yer (Osm.) töpe — (R. III. 1109, 1269) der Scheitel, der Gipfel, der Hügel, die Spitze.	
	Not: Latin (sab.) teba «Hügel» gr. τάβα «Fels» Walde 766	

<i>Munda</i>	<i>Türk</i>	<i>Finn - Ugur</i>
enga — Mutter, Weib; pusi enga: Katzen weibchen. enga push: eine Katze, welche Junge hat H. 175	enkey — (Kas.) Mütter- chen (Anrede) R. I. 713	
gabar vermischt H. 177	karmak — (R.II.132) I. mischen Divan I. 361.10 2. ersticken II. 156. 3. überfließen, Divan 137,14	Magy. kavar, kever mischen, vermischen
garhao machen, zuberei- ten, formen H. 179	karı — (R. II. 167) 2. Arm, Elle, Divan I. 106.8	Votj. kar- machen, tun, handeln, wollen
goç , kurku guju — ster- ben H. 182	göçmek — 1. hicret et- mek 2. intikal, irtihal, vefat etmek T. D. 1020 = übersiedeln; sterben göçme — irtihal T. D. 1020 köçmek — übersiedeln	Çerm. koçk - sterben; Lapp. kauça - sterben, wie Tiere.
gomke, gomket — eine Ehefrau, Hausfrau (gomke selbst scheint gom Demin. -Suffix KE zu sein) H. 183	kün — (R. II. 1438) Skla- vin Divan II.68.6 küng — (A. I.) Sklavin	Vog, ken, ken Weib Not: Sumer dilindeki gen (eme - sal) = femme, de service, et épouse, femme. Autran S. J. gem, geme, gen = femme, servante Rivet S. O. yukardaki kelimeden ayıramayız.
gunnl — (Munda) femme Rivet S. O.	Kurun — devir, zaman, vakit T. D. III 4 (P. d C.) Kor — (Zenker 713) âge, temps, heure ogl. ko- zan	Magy. ker Zeit, Alter; Vog. khor Zeit; çerm. kuram, kurum Lebens- zeit.
ghori, ghuri, kar — Zeit (Bengali); ghari Zeitab- schnitt (Hindi) Zeit (Z. B. ein zweites Mal); kur, kurte nachher, nachfolgend, darauf, nächst in Ordnung H. 181	kula — (R. II 967) grau- gelb Divan III. 176.16 karı — (R. II. 167) I. alt Divan 1.356.4	Votj, kulo, kolo falb, hellbraun (Pferd); Çer kula gelbbraun
gull, gola — braun, rot- braun H 184		
haram, Turi harma — alt, altern (Menschen, Tiere, Pflanzen) H. 187		

<i>Munda</i>	<i>Türk</i>	<i>Mongol</i>
	karımak — (Suheil und Nevbehar 38,10) alt werden Divan 1.130,4 karık (yahut) Greis	
hâs — Gans H. 187	kaz — (R. 11.360) 1. Gans Divan 1.95.5	Lapp. kasa Gans; Ostj. kas Ente
	hâs — (yakut)	bu söz indo - german dillerinde de müşterektir. Ags. gôs Skr. halmsà » v. s.
hasa, has — Boden, Erde, Land, begraben, zerstört werden H. 188	kazmak — (R. II. 361) graben, den Boden stampfen (Pferd) Divan 11.9.12.	
hor — (im Manjhi - Dialekt er) Mann H. 173	has — (yahut) graben, er, pl. eren — (R. I. 751) Mann Divan I. 39.4 ar — (çuvaş)	
isor — Gott H. 194	isi (R. 1.1507 (Herr) Gott Divan I. 296.15 idi (R. I. 1507) der Herr, Besitzer, Gott	
itlic — klemmen, drücken H. 194	itmek — (R. I. 1500) stossen Divan I. 150.1 itışmek — sich stossen Divan I. 158.1	
jal — lecken H. 196	yalamak — (R. III. 154) lecken, ablecken	Magy. nyál - ; Ostj. nol lecken; Finn. nuole
jalat, julut — glitzern, funkeln, sprühen, glimmern; flackernd, blitzend H. 199	yalt yult — parlak (Kazan) yaldırımak — (R. III. 184) erglänzen Divan III. 322.12 (vgl. yoldırımak) yaldırık — (R. III. 184) glänzend yaltık — yultuk (Alt. Tel.) das Funkeln, Blitzen yaldık (osmi) das Sternbild des grossen Hundes, der Sirius R. III 183	

<i>Munda</i>	<i>Türk</i>	<i>Finn - Ugur</i>
jan — Knochen H. 197	yın — Haut A. I. 56 yın — Körper Divan I. 157.1	
jol, jul — anzünden, brennen, leuchten, von Bergierde brennen. Birhor jul entflammen H. 200	yalmak, yalar — 1. verbrennen (Sonne das Gesicht); 2 entbrennen (Feuer) 3. sich entzünden (Wunde) Divan 111.59.4	
jahm — feurig, mutig H.60	yalm — R. III. 160 Flamme divan III. 17.5	
jolon — brennend H. 60	yım — Speise Divan I. 389.16	
jom (jum, jım); Savara juma jo, jo, jo; Korwa yum essen, verzehren	yl-, ye — essen, verbrauchen, bekommen A. I. 56	
jomak — Nahrung H. 200	yımek — taam T. D 1284 die Gefrässigkeit R. III. 532.	
jomok — zusammen, jom koe jomok ein gutzusammen passendes Paar. H. 43	yemek (krim. Osm.) das Essen, die Speise R. III. 389	
jot — pflügen (Hindi) H. 162	yumgı -- (R. III. 582) alle Divan III. 26.13 yumitmak (R. III. 576) vereinigen, versammeln Divan 11.237.9	
jugta — ein Baum, cordia Macleodii, dessen Aussehen an die Linde erinnert H. 201	çiftçi — fellah T. D. 957 çift — (osm. Krm.) 1 — das Paar, 2 — ein Paar, 3 — ein Paar Ackerstiere, 4 — der Acker und Weingarten R. III. 2155	Magy. csâtár culter precisorius in aratro, Pflugschar (Ursprung unbekannt)
khab, khob — plötzlich in etwas hineingreifen H. 211	yuke — (R. I. 149 Kazan) Linde Çuvaş sanga Linde	çerm. senge Linde
kapcao — fassen (bei den Haaren)	kapmak — angreifen Divan III. 311.14	Magy. kap - packen, ergreifen, fangen, fassen, bekommen, krie-

Munda

kap (kurku) — beissen
H. 51

khaptao — ergreifen,
fassen H. 54

khabla — wiederholt
greifen oder fassen
H. 46

kas kas, kos kos —
stark zusammenziehen

kecak — abbrechen H. 51
ein Stück H. 209

kecet — in Stücke bre-
chen, brechen, abbre-
chen H. 409

kheco — ein abgebro-
chenes Stück H. 51

kicin, kichi — klein,
wenig H. 216

khl — Unterteilung eines
Stammes (Bengali; Hindi
kul Familie) H. 214

kongak — Eine gewöhn-
liche Kletterpflanze H.
218

kurpa — ein Instrument,
um Gras unmittelbar
über der Bodenfläche
zu schneiden. H. 222

kuskusi — Ärger, Ra-
che (Bengali)

kuskusau verärgert, be-
leidigt H. 222

Türk

kasmak — zusammen,
durch Anziehen ver-
kürzen R. II, 347

kesmek — (R. II. 1154)
abschneiden Divan I.
11.14

kesek nen — abge-
schnittenes Stück I. 14.16

kesi — zebih A. D. 225

Not: Sumer dilinde **kaz**
«zerschneiden, zerrei-
sen» Ş. L. 805

kiçik, kiçük — klein
Divan 1.86.7

gil — aile, familya A. D.
146

kil (çuvaş) — Haus

konak — (R. II. 535) gro-
be Hirse Divan 1.321 10

kumdak — (R. II. 1051
Tel.) der Hopfen

kırmak — (Osm.) sche-
ren, abscheren (R. II.
761)

kırpıntı — Halıcılıkta il-
meklerden kırılan yün-
ler A. D. 223

kırmak (R. II. 747) sche-
ren Divan III. 312.1

kırklık — (Osm.) eine
Art Schere R. II 750

kızmak 1 — glühend
werden, 2— zornig wer-
den R. II. 819

kızı — (Kaz) heftig, jäh-
zornig R. II. 830

Finn - Ugur

gen, erhalten; Vog.
kapi - kapai - auffan-
gen.

Not: Idg. *qap - fassen
Walde 128

vog. kas - ziehen, aufzie-
hen

Magy. kicsiny, kicsin
kicsi klein, wenig

not: Elam dilinde **GUL**
«Familie» Ebert R. L.
p. 74

Finn. **kiusa** Ärger, Mord.
käs Zorn, Wut.

Munda

malkao, milko — aufleuchten H. 43

mon — Geist, Sinn, Seele, Gemüt (insbesondere «böser Geist» Trauriger Sinn) H. 245

ol — der Zustand, der sich in der feuchten pflanzlichen Materie entwickelt, wenn die Luft ausgeschlossen wird. (Hindi **āl** moisture, wet) H. 255

olhan, olahét — feucht, nass, nasse Fäulnis H. 255

onte — dort (ausen -, und te) (Bodding denkt, dass der Ursprung des Santali Locativ - Suffix es - te in einen Bengali - Locativ Suffix liegen muss) H. 96

pāk — kot, Schlamm (Hindi **pank** silt, bog, quagmire) H. 258

pāk — flechten, wie wenn ein Seil zubereitet wird, schrauben H. 258.

pakta, pakto — reif, hart, stark

pakot — » » H. 258

Türk

kızgın (Osm.) zornig, brünstig R. II. 832

balkımak — parlamak A. D. 24 Licht ausströmen, leuchten, glänzen R. IV. 1499

balkuv — R. IV. 1500 das Licht, der Strahl.

balkıy (yahut) — R. IV. 1499 leuchten, glänzen.

mun — die Mühe, das Leiden, die Sorge, der Kummer, die Trauer R. IV. 2178 **mun** = **bun** (Osm.) A. D. 45

öl — (R. I. 1248) feucht (den Guzz unbekannt) Divan I. 49.11

ölen — (çag. O. T.) von **öl**. saftige Pflanzen, die Pflanze, das Gras, die Steppe, Wiese R. I. 1246

anda — dort (Kazan)

andan — von dort Divan I. 100.6

bok — (R. IV. 1645) Mist

bükmek — drehen; **ıplık bükmek** einen Strick drehen R. IV. 1876

bek — (R. IV. 1574) fest Divan III 8. 13

bekışmek — (R. IV. 1577) fest werden Divan II. 13

bekit — befestigen

Finn - Ugur

Votj. **el** eucht, nass; roh, frisch (Fleisch, Holz) Syrj. **ulel** etwas Feuchtes, nicht ganz Trockenes. **ulem** Schlüpfrigkeit, feucht

Lapp. **palka**, Kot, Dreck; Samoj. **paeka** Kot

Finn. **paksu** dick, stark, kräftig, grob; Mord. **pak** sehr stark

<i>Munda</i>	<i>Türk</i>	<i>Finn - Ugur</i>
pher — change, turn, circumference	burav, burgu — der Drillbohren, der Bohrer	Sam. pör Kreis; Finn perl ; Vog. periti -wenden
phorao — wechseln, drehen	burmak — 1) drehen, verdrehen, zusammendrehen, umdrehen	
parl , — «by turns» H. 267	2) zur Seite wenden 3) ein Tier kastrieren R. IV. 1716	
por — ein niedriger Busch, niedrige Büsche H. 271	pur, pür — varak (Osmanlı); köknar dalları A. D. 348	Mord. pora , Hain, Jungwald; Busch
	pür (Tel. Alt. Sag.) das Baumblatt die Knospe (Tel.) R. IV. 1397	
pusi — Katze H. 273	psl — (Osm.) eine junge Katze R. IV. 1351	Votz. plsäj, plsaj Katze
sagar — Es ist dies die kleine, zweischneidige Axt, welche die Saven stets bei sich tragen. Jedenfalls erwähnt schon Herodot sagar den Namen einer Streitaxt, als ein «Scythenschwert» H. 283	sagit, sagut — (R. IV. kom. kirm. 269) 1 — das Gefäß, das Geschirr 2 - die Waffe (Kom.) T. D. 695	Vog. sagiram hauen, schneiden
sâora sâurl — dunkelgraue Farbe (z. B. Kühe, Ochsen) H. 286	soro — (Kazan) sur (Kirg.) grau, Grauschimmel (Pferd)	Syrj. zor grau, das graue Haar: Ostj. sur grau; er. sur grau, suro dunkelbraun
sokot, sokto — dicht, hart (Hindi, Bengali) H. 296	sık — (Osm. Krm.) dicht gedrängt, kompakt R. II. 605	Syrj. cökt dicht, kompakt; Lapp. sueke dicht (Walde) (Magy sok viel, türkçedeki cok ile mukayese edilmelidir. H. K.)
	sighur — (Mongol) dichtes Gebüsch	
	sig (erl) — (Japan) dicht, gedrängtsein, Winkler 301	
sol -, in solthonok — (thonok elegant, schön, geschmückt, glänzend) «to be cleaned, to be purified» H. 296	silk — (R. IV. 612) rein Divan I. 326,11	Finn. sula I. rein, voll, bloss, lauter
	sılv — Pakize T. D. 1180	

<i>Munda</i>	<i>Türk</i>	<i>Finn - Uigur</i>
sul — die Ruhr, insbesondere die schleimige Form derselben (Hindi sul pain , ache, grief) colic H. 300	sül — (R. IV. 830 Eiter Uig. II. 45. 13) Feuchtigkeit, Saft in Bäumen und Fleisch Divan 1. 297. 14 sül — <i>cerahat, küh</i> (kayh) T. D. 1197	Magy. süly, sül, süj das Wort bedeutet in erster Reihe Skorbut, doch werden auch andere Krankheiten so benannt, z. B. Eiterbeulen, Ausschlag, Blattern, auch die Ruhr)
sull — eine Art Floss; man benützt es, um Flüsse zu überqueren H. 301	sal — (R. IV. 343) Floss Divan III. 117.7 sule (Çuvaş) — ş = sal	Magy. szál Floss
suluk — Speichel, Nasenschleim H. 301	sümük — Speichel sümüklü böcek — Salyangoz T. D.	
takta — eine Planke, ein Schiffsbrett H. 306	takta — (Alt. Tel Şor. Leb Sag. Koyb. Kaç. Kuer. Kir. Kkir. Çag. O. T. Tor. Kas. Koru.) = tahta (osm.) 1 — des Brett 2 — die Bude 3 — die Brücke R. III 791	Vog. tagt, togt die Querhölzer im Boote
takic, takit — mit etwas in Kontakt kommen; stolpern; ein Hindernis, eine Schwierigkeit; den Fuss oder den Kopf anstossen, sich in einem Hindernis anschlagen H. 306	takılmak — angesteckt werden Divan II. 102. 12 takılmak — merbut olmak T. D. ayagi takılmak tak-mak — R. III. 779 anbinden	(Mord. tokan = stossen, bewegen, berühren = Türkçede dokunmak = tokunmak sich in etwas stossen Divan II. 116. 12 Magy. dök anschlagen, berühren = dövmek darbetmek T. D. 984
takoe — auf dem Spinnrade spinnen H. 304 takkoelic — «a spinner»	tokımak, tokumak — (R. III. 1149) 7. weben Divan 1. 20. 12 tokuyucu = dokuyucu dokumak — (osm.) R. III. 1702 weben	Vog. takti-, taktip spinnen Magy. takács Weber not: Sumer dilinde tüg «weben» Ş. L. 324 tu-ku (= tüg «weben» Ş. L. 325

<i>Munda</i>	<i>Türk</i>	<i>Finn - Ugur</i>
tarao — ablenken, eine andere Richtung geben, zur Seite biegen, mittels Wegschiebens oder Weiterziehens wegtun. H. 305	taratmak — zerstreuen, auseinander treiben, auseinander werfen, verbreiten, ausgeben R. III. 842	Vog. tarra abgesondert
thak, thok — Glied, Ab- teilung; Haufen; Com- pagnie H. 308	tikü — Stück Divan III. 32. 7.	Magy. tag Glied, Mitglied
	tike — Cüzü, parça, şer- T. D. 1224 ein kleines Stück chen R. III. 1349	
thakur —heisst das höch- ste Wesen der San- talen, ihr «Gott» ihr «Schöpfer» H. 309	tengri-han (Kazar) — «höchste Gott» tengere, tegir — Gott (Németh, S. 211)	
thele thele — reichlich; mehr als genug H. 310	tolu — (R. III 1197) voll Divan I. 92. II	Magy. tele voll, ganz gefüllt; Ostj. tel- voll; Vog. tell, taul, toul desgl.
thul — to complete, en- tire, complete		
tiak — ein zu Opfern be- nütztes Huhn (Das Wort dürfte dasselbe sein, das in Bengali, Caour Dict. als da-ook «gal- linula» erscheint. H. 312	takuk — Hahn (türkmen) Divan II. 229. I *tivuk (Çuvaş)	Magy. tyûk, tik Huhn
thir — aufhören, innehal- ten, still oder ruhig werden (Hindi thir gu- iet; tranquility) H. 311	turmak - stehen, blei- ben A. I. 49 turmak turur — Halt- machen Divan III. 19. 4-	
thurthurau — «to shake, H. 309	titreşmek — (R. III. 1393) zusammen zittern Di- van II. 172. I	
toknak' — «a sumall earthenware vessel» H. 313	tekne — (R. III. 1022) Divan I. 363. 7	Magy. tenkö «Trog»
torao — zurückzahlen, wie eine Schuld H. 315	tölev, tülev — (R. III. 1568) die Bezahlung töletmek — bezahlen, belohnen	vog tir - zahlen, die Schuld begleichen
tur — das Alter, die Zeit H. 316	tori — her vakıt, her zaman T. D. 1230	votj. dir, der Zeit, Zeit- dauer

Munda

ucit — verständig, acht-
sam, eingedenk sein;
aufmerksam, rücksichts-
voll, weise (Bengali)
H. 317

uju, uju uju — wahr,
richtig, ehrlich, aufrich-
tig H. 317

up ub — das Haar H. 318

uru — in **uru enga** eine
Art Eitergeschwulst
an der Hirnschalenhaut
dann in **uru ghao**
(**ghao** Wunde, Ge-
schwür) H. 318

usrau, usara — treiben,
erfolgreich, wirksam.
H. 349

Türk

us — akl, akıllı, fikr, id-
rak, kiyaset, rüşt zekâ.
T. D. 1247
Verstand, Vernunft;
Bescheidenheit

ıyyı (kaz.) — ja, jawohl
fögü, izgü. eigi

ıp, yıp — die Schnur,
Strich R. I. 1564

ur — die Geschwulst das
Gewächs R. I. 1647

üstrelmek — (kaz.) krie-
chen R. I. 1888

Finn - Ugur

Magy. úgyan, úgy wahr,
wirklich, fürwahr, tat-
sächlich

çerm jup, úp Finn **hapsi**
das Haar

Mord. uro Geschwür; **Syr**
ur, or Eitergeschwür;
Eiterung; **Votj sur**
Schorf, Augeneiter.

Geriye Munda diline bu mühim sözleri veren Türk kavminin kim olduğunu tesbit kalıyor. Hevesy eserinin 375 inci sayfasında Prf. Sylvain Levi'ye atfen sanskrit edebiyatındaki belgelere göre Milâdî İsa sıralarında Türk adının malûm olduğunu söylüyor. Eserinin 355 inci sayfasında ise eski sanskrit edebiyatında adları geçen ve Milâttan önce sekizinci asırda Hinde gelip yerleşen Arilerle mücadele eden Sabarlardan şu tarzda bahsediyor:

«Auch Cunninham, der in der ARCHEOLOGICAL SURVEY OF INDIA diesem Volke einen eigenen Abschnitt widmet. Ihm zufolge wären die *Savaren* oder *Suaren* einst der vorherrschende Teil der grossen KOL-Völkerfamilie gewesen, d. h. der Munda-Völker.»

Milâttan sonra ikinci asırda yazan Ptolemeus ise Suarları Kafkas sakinleri arasında zikrediyor. Onların kâh Macarlara karıştıklarını kâh Bulgar Türklerini terkip eden unsurlar arasında yer tuttuğunu görüyoruz. Munda dillerindeki türkçe sözlerin en eski tabakasının, Orta Asyadan koparak şarkî ve cenubî Avrupaya yayılan, Hinde ulaşan *Sabar* Türk kavmine ait olması çok muhtemeldir. Sabarların Türk oldukları kabul edilmek şartıyla bu hususta Hevesy ile fikir mutabakatı tesisine imkân vardır. Hindin pek karışık ırk, dil, din ve umumiyetle kültür meselelerini ay-

Schliesslich bleibt noch übrig, festzustellen, welches türkische Volk diese Wörter in die Munda-Sprachen verpflanzt hat. Auf S. 375 des Hevesyschen Werkes wird auf Grund einer Aeusserung von Prof. Sylvain Levi behauptet, dass in Dokumenten der Sanskrit-Literatur bereits vor Christi Geburt der Name «Türk» bekannt sei. Dagegen werden auf Seite 355 des Werkes die Sabaren, die mit den schon in der alten Sanskrit-Literatur auftretenden und im 8. Jahrhundert v. Ch. in Indien sich festsetzenden Ariern kämpften, folgendermassen erwähnt:

«Auch Cunnigham, der in der Archeological Survey of India diesem Volke einen eigenen Abschnitt widmet. Ihmzufolge waren die *Savaren* oder *Suaren* einst der vorherrschende Teil der grossen Kol-Völkerfamilie gewesen, d. h. der Munda-Völker.»

Ptolemäus erwähnt in seinen Schriften (2. Jahrdrht. nach Chr.) die Suaren als Bewohner des Kaukasus. Wir sehen einmal, wie sie sich mit den Ungarn vermischen, ein anderes Mal als ein Element der Bulgar-Türken. Wahrscheinlich stammen die türkischen Wörter der ältesten Periode in den Munda-Sprachen von dem sabar-türkischen Volksstamm, der auf seinem Wege von Mittelasien nach dem östlichen und südlichen Europa Indien berührte.

dınlatmak için turkoloji etüdlerinin Hinde teşmili zaruri olduğu gibi bütün bu meseleleri, daha geniş ölçüde ve Ural-Altay lisaniyatı neticelerini hesaba katarak tetkik ihtiyata uygun olur.

Nur unter der Bedingung, dass wir die Sabaren als türkisches Volk ansehen, können wir Hevesys Ansicht als begründet anerkennen.

Um in die verwickelten Probleme indischer Kultur, vor allem in die Fragen der Rasse, Sprache und Religion Licht zu bringen, ist eine Ausdehnung der türkologischen Studien auf Indien unumgänglich.

Dazu wird es sich empfehlen, unter gewissen Vorbehalten in grösserem Masse als bisher, die Ergebnisse ural-altaischer Sprachforschung mitzubersichtigen.

ANADOLUNUN IRK TARİHİ ÜZERİNE ANTROPOLOJİK BİR TETKİK [1]

Prof. Dr. Şevket Aziz Kansu

*Ankara Tarih, Dil, Coğrafya Fakültesi Antropoloji Profesörü
ve
Muine Atasayan
asistan*

Bu tebliğimin mevzuu sadece Etilerden (Hitit) elimize geçen Osteologik vesikaların tetkiki ve neticelerin hulasası idi.

Fakat Ankara Tarih, Dil, Coğrafya Fakültesinde bulunan Türk Antropoloji Enstitüsünün koleksiyonları Anadolu tarihi Prehistoirinden itibaren modern devirlere kadar muhtelif prehistorik ve historik epoklara ait osteologik malzeme ile zenginleşmiştir. Bugün bu materyele istinat ederek Anadolunun Neolitique epokundan Osmanlı devrine kadarki sekencesinin boylarını (Taille) tesbit etmek imkânı hasıl oldu. Önünüzde kısaca antropolojik terkiibini yapmağa çalışacağımız bu insan vesikaları Alışar hafriyatından (1927 - 1932) elde edilmiştir. Alışar hafriyatından çıkan osteologik malzeme chronologie itibariyle aşağıdaki tarzda sıralanmışlardır.

- 1) Bakır çağı
- 2) Bronz I
- 3) Eti
- 4) Post Eti
- 5) Helenistik
- 6) Roma - Bizans
- 7) Osmanlı

Alışar hafriyatından elde edilen ve Türk Antropoloji enstitüsünde etrafiyle tetkik ettiğimiz bu muhtelif devirler iskelet malzemesine kronolojiyi zenginleştirmek ve mukayese sahasını genişletmek için evvelce tetkik ettiğimiz Kumtepe Neolitik iskeletleri ile (1934), Alaca höyük proto Eti iskeletlerinin (1935 - 1936) ve nihayet Ankarada

[1] Antropoloji ve Etnoloji ilimleri arsulusal 2 inci kongresinde tebliğ edilmiştir. (Kopenhag - 1938).

meydana çıkarttığımız Selçuk Türkleri (1935) iskeletlerine ait bazı esas karakterleri sırası geldikçe ilâve edeceğiz.

Alişar hafriyatında meydana çıkarılan bu iskeletlerin ne yazık ki kafa kısımları mevcut değildir. Bu itibarla bundan evvel neşrettiğimiz tetkiklerde olduğu gibi Craniolojique karakterlerden bu tebliğde bahsetmek imkânı olmayacaktır.

İşte bu malzemeye istinat ve yukardaki kronolojiyi takip ederek Anadolunun ırk tarihinin bazı noktalarını aydınlatmağa yardım edeceğiz.

Tablo I.

Boy		Kadın Feume	Erkek Homme
1	Neolitik (Kumtepe)	1570	—
2	Bakır çağı r)	1440	1576
3	Tunç çağı (Alişar)	1527	—
4	Proto Eti (Alacahöyük)	—	1590
5	Eti (Alişar)	1585	1597
6	Post Eti (Alişar)	—	1615
7	Helenistik (Alişar)	—	1654
8	Romano-Bizanthin (Alişar)	—	1624
9	Selcuk (Ankara)	1516	1607
10	Osmanlı (Alişar)	1679	1683
11	Bugünkü türk	1550 [1]	1672

1 numaralı boy tablosuna ve bugünkü vesikalarımıza göre kadınlar için minimum boy (1440) olmak üzere Bakır çağında ve maximum boy 1679 milimetre olmak üzere Osmanlı devrindedir. Bu muhtelif periyotlar serisinde kadınların boyları 239 milimetrelik bir fark göstermektedir.

[1] Une étude antropométrique sur 200 femme Turques en Turquie Bayan Afet. 1937.

Erkekler için en kısa boy yine Bakır çağında olmak üzere 1576 milimetre ve en uzun boy da Osmanlı devrinde 1683 milimetredir. Aradaki fark 113 milimetredir. (II numaralı tabloya bakınız.)

Tablo II

	Kadın		Erkek	
	Mn.	Mx.	Mn.	Mx.
1	1549	1612	—	—
2	—	1440	1514	1649
3	1514	1536	—	—
4	—	—	1417	1697
5	1520	1640	1511	1742
6	—	—	1548	1677
7	—	—	1580	1684
8	—	—	1531	1649
9	1498	1566	1580	1628
10	1460	1715	1660	1706
11	—	—	1545	1885

Alişar materyelinden muhtelif devirlere ait iskeletlerin boylarını tayin için ölçülen uzun kemiklerin yekûnu aşağıda gösterilmiştir.

Kemik	Adet	Tekabül eden fert
(Kou kemiği) Humerus	27	13 1/2
(Dirsek >) Cubitus	27	13 1/2
(Döner >) Radius	32	16
(Kalça >) Femur	19	9 1/2
(Kaval >) Tibia	22	11
(İgne >) Fibula	21	10 1/2
Yekûn	148	74

Bu suretle 74 ferdin iskeletine ait boyların tesbit olunduğu anlaşılmıştır.

Bu tetkikimde etraf kemiklerine ait bazı karinelerin vasatilerini kayıt ile iktifa edeceğim. Her bir uzun kemik için tafsilâtiyle tesbit edilen ölçü ve karineleri bu hususta neşredebiz esere bırakıyoruz.

Tablo: 3
Kuvvet Karineleri - indice de robusticit 

Devirler:	Humerus		Cubitus		Radius		Femur		Tibia		Fibula	
	H.	F.	H.	F.	H.	F.	H.	F.	H.	F.	H.	F.
Bakır ağı	19.95	20	13.21	—	16.98	—	12.48	—	20.95	—	10.24	—
Bronz I	—	—	—	—	16.75	—	12.36	—	20.63	—	9.69	8.91
Eti	18.68	18.84	13.87	13.54	16.88	17.14	11.82	—	11.79	—	18.83	—
Post Eti	17.54	—	12.76	—	16.91	—	—	20	—	—	—	—
Helenistik	19.70	—	14	—	18.67	—	12.16	—	21.13	—	9.90	—
Roma Bizans	21.41	—	11.64	—	18.30	—	12.04	—	21.50	—	10.03	—
Türk	21.93	18.84	—	12.89	17.20	—	13.21	—	—	—	9.11	—

Tablo: 4
Zaviyeler (Açılar)

Devirler:	Ayrınlık - Divergence		Dönme - Torsion		Boyun - Çisim		Tibia	
	Humerus	Femur	Astragal	Humerus	Femur	Femur	Inclinaison	Retroversion
Bakır ağı	E 6.41 K 6°	4.7°	20.3° 19°	153.16° 154°	13.5°	130.5°	12.33°	15°
Bronz I	—	6.5°	—	—	16°	126°	14°	16°
Eti	E 4.41 K 3°	5.87° 4.5°	21.99° 22.5°	146° 136.5°	16.5° 126° 5	121.62° 118.23°	8.82°	10.75
Post Eti	E 7.25°	—	19.5°	128°	—	—	7°	8°
Helenistik	4.25°	5.75°	—	140°	18.5°	124.15°	9.3°	11.3°
Roma Bizans	4.58°	5.4°	E 21.27	153	19°	121.8°	11.5°	15°
Türk	E 7.75° K 9°	— 4°	E 21.5 K 21.75	E 143° K 138°	31°	121°	E 11° K 6.5°	E 12.5° K 8.3°

Tablo 5
Platolenie (cubitus) Platymérique, Plastrique (Femur) ve Platycnemique (Tibia) Karineleri

	Platolenie karinesi (Cubitus)	Platymeri karinesi				Plastrik Karine	Hyper Plastie nem X-54.9	Platycnem 55 0-62.0	Mesocnem 63.0-69.9	Eurycnem 70.0-X
		Hyper. Plat. X-74.9	Platy. 75-84.9	Eurym. 85-99.9	Stenomer 100-X					
Bakır çağı I.	88.38	66.21	77.41	—	—	96.02	—	67.16	75.43	
Tunç çağı I.	—	67.26	—	—	—	108.90	—	—	73.64	
Eti	H. 91.06 F. 85.11	72.88	78.43	88.46	—	H. 93.91 F. 107.31	—	61.15	73.87	
Post - Fti	85.41	—	—	—	—	121	—	65.25	—	
Helenistik	84.33	68.54	78.45	—	—	104	—	64.94	74.28	
Fomano Bizantin	88.85	69.84	80.11	89.76	—	102.59	54.04	66.52	75.32	
Türk	H. 90.24 F. 97.37	—	80	—	—	114.29	—	61.11	79.65	
Bakır çağı I.	—	% 66.66	% 16.67	—	—	—	—	—	—	
Eti	—	% 27.77	% 49.99	% 11.11	—	—	% 18.7	% 40	% 18.7	
Helenistik	—	% 30	% 50	—	—	—	% 20	% 43.7	% 30	
Romano Bizantin	—	% 25	% 30	% 20	—	—	% 12.5	% 25	% 43.7	
Türk	—	—	—	—	—	—	% 33.33	% 33.33	% 49.99	

HABERLER:

■ Ebedî Şef Atatürk'ün Tarih ve Dil Kurumlarına son iltifatları:

1 İkinci teşrin 1938 de Türkiye Büyük Millet Meclisinin Beşinci devre Dördüncü yılının açılışı münasebetile Atatürk'ün Başvekil Celâl Bayar tarafından okunan son nutuklarında Türk Tarih ve Dil Kurumları için daima fahriyle yad edilecek çok kıymetli iltifat ve takdir cümleleri vardır. Bu cümleleri her iki kurumun büyük kurucusuna karşı beslediğimiz ebedî minnet ve şükran duygularımızla naklediyoruz :

«Türk Tarih ve Dil Kurumları'nın çalışmaları takdire lâyık kıymet ve mahiyet arzetmektedir. Tarih tezimizi reddedilmez delil ve vesikalarla ilim dünyasına tanıtan Tarih Kurumu memleketin muhtelif yerlerinde yeniden kazılar yaptırmış ve beynelmîlel toplantılara muvaffakiyetle iştirâk ederek yaptığı tebliğlerle ecnebi uzmanların alâka ve takdirlerini kazanmıştır.

Dil Kurumu en güzel ve feyizli bir iş olarak türlü ilimlere ait Türkçe terimleri tesbit etmiş ve bu suretle dilimiz yabancı dillerin tesirinden kurtulma yolunda esaslı adımını atmıştır.»

■ Türk Tarih Kurumunun ve Türk ilim dünyasının büyük kaybı:

Türk Tarih Kurumu 10 İkinci teşrin 1938 de büyük kurucusu ve koruyucusu Atatürk'ün ölümüyle en derin bir matem içinde bulunurken, 16 İkinci teşrin 1938 Çarşamba günü İkinci Reisi ünlü Türk âlimi Halil Etem'i de kaybetmek suretile yeni bir matem acısını tatmış oldu. Halil Etem yalnız Türk müzeciliğine yaptığı emsalsiz ve cihanşümül hizmetlerle değil, engin kültürü, yüksek karakter ve asaleti, mesaisindeki intizam ve ciddiyetle imtisale lâyık bir insan nümunesi idi. Türk Tarih Kurumu bu acı haberi okuyucularına içi sızlıyarak haber verirken, Belleten'in önümüzdeki nushalarından birini kıymetli İkinci Reisinin hatırasına tahsis edeceğini de bildirir.

■ Türk Tarih Kurumu Reisi Hasan Cemil Çambel'in Alman Devleti Arkeoloji Enstitüsüne aslı aza seçilmesi:

Dünya Arkeoloji Kurumlarının en büyüklerinden ve yüz seneyi geçen zengin mazisiyle bu ilmin en salâhiyetli alemdarlarından biri olan Alman Devleti Arkeoloji Enstitüsü, ahiren meşhur Alman arkeoloğu ve sanat tarihçisi Winckelmann günü şerefine tertip ettiği fevkalâde bir içtimada Türk Tarih Kurumu Başkanı ve Bolu Saylavı Hasan Cemil Çambel'i ittifakla enstitünün aslı azalığına intihap etmiş ve bu intihap aşağıdaki mektupla tebliğ edilerek enstitünün azalık beratı da gönderilmiştir.

«Alman Devleti Arkeoloji Enstitüsünün merkez direktörlüğünün, bu seneki genel toplantısında, Winckelmann gününün bu yıl tesidi (9 Birinci kânun 1938) münasebetiyle sizi Enstitüye aslı aza tayin etmek arzusunun müttefakan izhar ettiğini bildirmekte şeref kazanırım.

Kendisine yalnız pek muvaffakiyetli hafriyatı değil, aynı zamanda pek kıymetli neşriyatı borçlu olduğumuz Türk Tarih Kurumunun Başkanı sıfatıyla, arkeoloji ilmine büyük ve beka bulacak hizmetlerde bulundunuz. Fevkalâde güzel sergisiyle birlikte idareniz altında bulunmuş olan geçen seneki büyük Tarih kongresi en eski tarihe ait araştırmalarda bir dönüm noktası olarak kalmakta ve hafızamızda pek canlı yaşamaktadır. Enstitümüzün asli azalığına tayininiz, size ve çalışmalarınıza borçlu olduğumuz şeyler için ancak mütevazî bir teşekkür mahiyetindedir.»

■ Reiscühur İsmet İnönü Türk Tarih ve Dil Kurumlarını yüksek himayeleri altına almışlardır. Millî Şefin bu kararlarını Türk Tarih kurumuna bildiren tezkere ile, Türk Tarih Kurumu fahrî Reisi ve Türk Dil Kurumu Reisi Maarif Vekili Hasan-Âli Yücel'in her iki Kurum adına Reiscühura gönderdikleri teşekkür mektubunu aynen dercediyoruz:

TÜRKİYE
Riyaseticühur
Umumî Kâtipliği
4/70

Ankara : 17/1/1939

Bay Hasan Cemil Çambel
Türk Tarih Kurumu Başkanı
Bolu Soyları

Ankara

Reiscühurumuzun, millî kültür inkişafımızda mühim esaslardan biri olan tarih inkılâbındaki çalışmalarla ötedenberi yakından alâkadar oldukları için Kurumunuzun himayelerinde çalışmasını memnuniyetle kabul buyurduklarını saygılarımla arz ederim.

Umumi Kâtip
K. Gedeleş

Millî Şef İsmet İnönü
Reiscühur

Millî benliğimizin kaynaklarını ve medenî varlığımızın kıymetini bize tanıtan Tarih Tezi ile millî şuurumuzun hazinesi olan dilimizin eskiliğini, özlülüğünü, zenginliğini meydana çıkaran dil inkılâbının organları Tarih ve Dil kurumlarının yüksek himayelerine mazhariyetini, her iki Kurumdaki arkadaşlarım ve kendim, en derin şükran hislerimizle, bugün, öğrenmiş bulunuyoruz. Millî iradenin timsali olan yüksek varlıklarına ulaştırmak istediğimiz bu içten gelen duyguların, çalışmalarımızı artıracak ve vazifelerimize bağımızı daha çok kuvvetlendirecek bir and olduğuna itimat buyurmanızı diler, ellerinizi öperek en derin saygılarımızı sunarız.

Maarif Vekili
Türk Tarih Kurumu Fahrî Reisi
ve
Türk Dil Kurum Reisi
Hasan - Âli Yücel

BİBLİYOGRAFYA:

Topkapı Sarayı Müzesi Arşiv Kılavuzu, I- Fasikül, A - B - C.
İstanbul, Devlet Basımevi 1938 (XI, 96 S. 14 vesika fotoğrafisi ve Türk harflerile transkripsiyonu, 2 S. ön söz ve talimatname) 8°

Macaristandan getirilen arşiv mütehasısı Bay Feketenin gösterdiği tarzda Basvekâlet arşivinde çalışan bir kısım tasnif memurları tarafından tetkik edilerek fişleri yapılan Topkapı Sarayı vesikaları o daire müdürü Bay Tahsin Öz tarafından alfabe sırasına konularak 1938 senesi sonunda (Topkapı Sarayı Müzesi Arşiv Kılavuzu) ismi altında neşrolunmuştur. Bu eser Topkapı Sarayında bulunan pek kıymetli tarihi vesikaların kılavuzudur. Kılavuzun bu birinci fasikülü A. B. C. harflerini ihtiva etmektedir; baş tarafında da Topkapı Sarayı arşivinin tarihçesile mahiyeti hakkında güzel bir hulâsa da vardır.

Bu fasikülün sonuna arşivler arasında mevcut pek mühim bazı vesikaların fotoğrafleri de konmuş ve bunlardan bazılarının aynen suretleri ve bazılarının da hulâsaları yeni türkçe ile yazılmıştır.

Arşiv kılavuzunun neşrinden evvel Maarif Vekâleti Neşriyat Müdürlüğünden aldığım tezkerede bir nüshası gönderilen kılavuzun içinde bilhassa fotoğrafleri konulan vesikaların tetkiki ve bunların içinde tashihe muhtaç olanları varsa bildirilmesi Maarif Vekili Bay Saffet Arıkanın ricası cümlesinden olduğu bildiriliyordu;

Meşguliyetime binaen benim notlarım, eser matbaadan çıktıktan sonra gitmiş olduğundan zamanında yetişemedi. Bundan dolayı gerek neşriyat müdürlüğüne gönderdiğim ve gerek bu defaki bakışında görebildiğim - yalnız fotoğrafleri konan vesikalara ait - sehiv ve noksan mütaleaları ihtiva eyliyen kısımları burada yazıyorum.

Vesika 1 de :

A — Urhan Beyin verdiği mülknamenin başındaki tuğra hakkında (tuğra şekline yakın) tabiri kullanılmıştır; halbuki bu şekil tuğradır; tabii ilk Osmanlı tuğralarından olmak itibaril basittir [1].

B — Aynı vesikanın birinci satırındaki ibarede (oldürür kim) tabiri (oldur kim) diye yazılmıştır. Belki de mürettip sehvidir; fakat kılavuzun sonuna bir doğru - yanlış cedveli konmak lâzımdı.

[1] Osmanlı tarihlerinde Murad I e atfedilen ilk tuğradan evvel Urhanın tuğrası olduğu görülüyor. Urhandan sonraki tuğralar hakkında bakınız (Tarihi Osmani Encümeni Mecmuası sene 8 sahife 110 ilâ 114)

C — Yine bu vesikanın on birinci satırındaki ibarenin doğrusu (Kozcugaz deresi) dir.

D — On ikinci satırda (Pazarlu bey kızı dek diye nakledilmiştir. Doğrusu (Pazarlu bey kızı daki) [yani dahi] olacaktır.

E — Yine aynı vesikanın 15 ve 16'ncı satırlarında (tazi at) diye yazılmış. 15'inci satırdaki (.) da nokta var; on altıncı satırdakinde ise nokta yok cezim işareti var. Bu, zannıma göre (tarı at) veya şimdiki tabirle (toru at) olmalı, zaten bu satırdaki ibarede (bir tarı at ve bir al at verdi) tabirleri tarı'nın toru olduğunu zannettirir. Eğer tazi atı, av atı olarak başka bir at ise o başka.

Vesika 3 de :

Beyaz üzerine yani re'sen yazılmış olan hattı hümayun Murat III ündür ve veziri azam Sinan Paşaya hitaben yazılmıştır; bunun bir sureti Köprülü kütüphanesinde; Siyavuş Paşanın veziri azamlığı zamanında kapıkulu süvarisinin divanda maaşlarını almiyarak serkeşlik edip te'dip olunmaları üzerine evvelki bir hâdise dolayısıyla de ayağı uğursuz addedilen Siyavuş'un azlile yerine Sinan Paşanın tayini münasebetile yazılmıştır; vesikanın izahında söylendiği gibi yazı birinci Ahmedin değildir; çünkü elimizde müteaddit nümuneleri bulunan Ahmed I in el yazısı pek fenadır; bundan başka bu hattı hümayunu vesikanın izahında söylenen sözler ile de hiçbir münasebeti yoktur.

Yine bu vesikanın ikinci satırındaki (vakai hatarnak وامة خطرناك) ibaresi (vakai hatarnak وامة خطرناك) diye yanlış dizilmiştir.

Vesika 4 de :

Birinci satırda (telhisin malûmım oldu) diye yazılmış olan ibare (telhisler malûm oldu) suretinde dizilmiştir; yine birinci satırda (birkaç Leh keferesinin sözü ile İsveç Nemçe gönderilebilir) ibaresi yanlış olup doğrusu (İsveç nice gönderilebilir) tarzındadır. Bu vesikanın on birinci satırındaki (nice) ile bu birinci satırdaki nice arasında fark yoktur; Zaten Ahmet III ün bu hattı hümayunu dikkatle okununca Nemçe yani Avusturyadan bahsolmadığı görülür; İsveçten maksat, Türkiye'ye iltica edip bu defa Rusya ile yapılan Prut muahedesi üzerine memleketine avdeti tekrarr eden İsveç kralı (Demirbaş Şarlı) dir.

Vesika 5 de :

Hersek zade Ahmed Paşanın İstanbulda bir dostuna gönderdiği bu mektub, Osmanlılarla, memlûkler arasındaki muharebe esnasında ve Osmanlı ordusuna serdar olduğu zamanda yazılmıştır. Vesikanın izahında (Haleb) e memur edildi diye müphem şey yazmak doğru değildir. Tarihi malûmatı olması icap eden arşivist vesikayı okuyanlara ip ucu vermelidir.

Vesika 6 da :

Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan Beye âit olan bu fermanın başındaki (Elhöküm ebünnasr Hasan Bahadır sözüümüz) سوزوميز جادر ابوالنصر جاد ibaresindeki (sözümüz) kelimesi yazılmamıştır; sözümüz tabiri Şarktaki fermanlarda kullanılmıştır ve (buyruk) (ferman) manasınadır. Akkoyunlular, teşkilâtlarında Çağatayları örnek yaptıklarından istihlaları anlara benzer Altın ordu Hükümdarları da (sörüm) ve (sözümüz) ibaresini kullanırlardı [1]. ve kendilerinden küçüklere yazılırdı.

[1] Ulug Mehmed Han yarlığı sene 1937 [Akdes Kurat] s. 32

Vesika 7 de :

Akşemseddine atfedilerek Fatih Mehmet II ye yazıldığı söylenen bu mektubun üzerinde tarihini görmedik; fakat vesikanın izahında Fatih zamanına ve Akşemseddin'e ait olarak gösterilmiştir ve orada serlevhadan başka yirmi dört satır olduğu söyleniyor; serlevhada ne yazılmıştır? Tarih var mıdır? Bu hüküm neye göre verilmiştir bilmeyorum. Bu meçhuliyete rağmen Osmanlı padişahına yazılan bu mektup (Akşemseddin) in olmasa gerek. Mektub sahibi, evvelce hükümdarın yanında iken oradan ayrılıp memleketine dönmesini ana ve babasının müteaddit defalar kendisini davet etmelerine mebni olduğunu beyan ediyor ve bundan sonra da padişahın bizzat gelerek beraberce diyarı arabı zaptedmelerini beyan ediyor. Tahmine göre bu mektup Suriye taraflarından yazılmış olmalı; Akşemseddinin doğduğu tarihi müverrih Âli (792 h 1390 m) senesinde gösterdiğine göre İstanbul fethinde altmış beş yaşında oluyor: İstanbulun fethinden sonra (Göynük) de ikamet eden bu zatın yetmiş ve belki daha fazla bir yaşta iken Suriyeye ana ve babasını ziyarete gitmesi müstebat gibidir. Zaten Akşemseddinin babası Şeyh Hamza Samsun vilâyetinin (Kavak) kasabasında medfun olduğundan kanaatime göre bu mektubun Akşemseddin tarafından Fatihe yazılmış olması mümkün değildir. Sakın bu mektup, Şeyh Mehmed Cezerinin oğlu olup Fatih Mehmet II zamanında nişancı bulunan Mehmedî Asgar tarafından Fatihe yazılmış olmasın?

Vesika 10 da :

1123 h 1711 m tarihli olan bu mühim vesika, meşhur Baltacı Mehmed Paşanın Valide Sultana yazdığı dikkate şayan bir mektubudur; Baltacının ilk zamanlarına âit tercemeihalini de bildirmektedir. İzahname de vesikanın ehemmiyeti iyice tebârüz ettirilmemiş ve en ruhlı yerleri alınmamıştır. Bu mektubunda Baltacı, Prut seferinden avdeti esnasında hasım ve aleyhdarlarının kendisini ittilham etmeleri üzerine bu töhmetten beri olduğunu Valide Sultana arz ediyor ve bu meyanda Ahmed III ün cülusuna takaddüm eden günlerde onun hükümdar olması için yaptığı iyiliklerden de bahseyleyor.

Bu hususa dair mektubunun bir yerinde ikinci Mustafayı hal خلع için İstanbulda tertip edilen ve Cebecilerin önyak olmasile başliyan isyanda, bunların Mustafayı istemedikten başka Avcı Sultan Mehmedin oğullarından hiç birini de hükümdar ilân eylemek istemediklerini ve kiminin Kırım hanlarından olup o sırada Eyüp'ta oturan bir (han) a ve kiminin (İbrahim han zadeler) e biat eylemek niyetinde olup bir kısmının da Ahmet II nin oğlu şehzade İbrahim'e meylettiklerini yazıyor. Neticede muhaliflerin şehzade İbrahimi hükümdar yapmak üzere aradıkları halde bulamadıklarını ve fakat valdelerinden biat ile iclâsı takarrür ettiğini ve o sırada Amasyaya gitmek üzere İsatnbula gelen Baltacı Mehmed halife bu fikri duyarak bir haylı aklı عقل ve şeri شرعی deliller serdile ve birçok vaidlerle asileri bu fikirlerinden vaz geçirip Mustafanın yerine Ahmedî kabul ettirdiğini Valide Sultana arz ediyor ve bundan dolayı vak'adan haberdar olan yeni padişahın kendisini evvelâ Mirahur, kaptan ve sonra da veziri âzam yaptığını söyleyor.

Bu Edirne vakası, sırf Mustafa II nin hal'i ve yerine Ahmedin iclası şeklinde olmayup bu aileye karşı olan gizli infialin izharıdır; saltanata namzed olarak da Kırım hanları ailesile, İbrahim han zade ailesi [1] ileri sürülmüş ve daha sonra ise Ahmet II nin oğlu İbrahim üzerinde ittifak hasil olmuştur.

O devirde yaşayan ve zamanının güzel bir tarihini yazan (Züptedülvakayı) müellifinin beyanatu da Baltacının sözlerini teyit etmektedir; Sultan Mustafa aleyhtarlarının İstanbuldan Edirneye doğru hareketleri esnasında tekarrür eden şekil, İbrahimi hükümdar yapmaktı; Silivriye geldikleri zaman Yeniçeri ağası, ulema, şeyhler ve sair ocak zabitleri Ahmed Paşanın [muhaliflerin veziri âzami] çadırında toplanarak Edirne'de çok asker toplandığını ileri sürüp şehzade İbrahim-sabidir; ihtimal iki asker arasında kıtal olur ve iş zorlaşır, ancak Sultan Ahmed hükümdar olursa ümit olunurki muharebe olmaz diyerek İbrahimin yerine Ahmed III üzerinde ittifak ettiler [2] ve Çorluda da Ahmed namına hutbe okuttular.

Vesika 12 de :

887 Şevval tarihli ve Beyazıt II nin beyaz üzerine tuğralı hattı hümayunu olan bu vesikada (Biti) tabiri Beti dizilmiştir. (Gediği depeledim) cümlesi meşhur Gedik Ahmed paşanın, tarihlerin de yazdıkları gibi Edirne'de katledildiğini gösteriyor. Beyazıt bu emri İstanbulda bulunan itimat ettiği adamlarından İskender'e yazıyor ve ona da (Sultan Cem) in oğlunu derhal öldürmesini emreyleyor. Bu vesika bazı tarihlerin veziri âzam Gedik Ahmed paşayı Cem taraftarı olarak ittiham etmelerinin doğru olduğunu gösteriyor; Beyazıt, Ahmed paşa sağ kaldıkça Cem'in oğlunu öldüremeyecek ve belki de bir fırsat zuhurunda tahtını kaybedecekti. Gedik Ahmed paşanın katille beraber Cem'in oğlu derhal ve kimsenin haberi olmadan boğuluyor ve Beyazıt II de kurtulmuş oluyor.

* *

Kılavuzun aslında da yanlışlıklar olması pek muhtemeldir; çünkü sahife 96 da (cemaati ulufeciyanı yeminü yesar) denildikten sonra (yeniçeri kelimesine bak) deniliyor. Neden? Bu cemaatin yeniçerilerle alakası yokki oraya bakılsın; Yeniçeriler kapı kulu piyadesi bunlar ise kapı kulu süvarisinin iki orta bölüğüdür. Eğer bunların maaş defterleri, yeniçeri maaş defterleriyle bir araya ciltlenmiş ise o başka!

Keza sahife 53 te (Badire) kazası deniliyor; Osmanlı memleketlerinde bu isimde bir kaza yoktur, (Badra) kazası vardır. (Balya Badra) adı tarihlerimizde çok geçmektedir. (Paliyo Patras) a Osmanlılar tarafından Balya Badra ismi verilmiştir ki Moranın şimalindeki (eski Patras) kasabasıdır. Şimdiki patras şehri, eski Patrasın iskelesi idi. Buraya Türkler (Ballubadra) ve sadece (Badra) da demişlerdir. Asıl kılavuz lûgatleri arasında belki daha bu gibi bazı yanlışlıklar vardır.

* *

Kılavuzun vesikaları arasında bazı tarihi istilahlar geçiyor; her vesika izah edilirken arşivistin bunları mümkün olduğu kadar izah etmesi lâzımdır. Meselâ

[1] Sokullu Mehmed paşanın, Selim II nin kızı Esmihan Sultandan doğan İbrahim isimindeki oğlunun ahfadı.

[2] Züptedülvakayı (Esat Efendi kütüphanesi varak 430, 431)

(beyaz üzerine hattı hümayun) (telhis) (boyar) (Nalkıran) ilâh gibi tabirlerin ne demek olduğu yazılabilir. Nitekim bir numaralı vesikada (yund) ve (kulunlu) lûgatlerinin manaları yazılmıştır.

Kılavuzun vesikaları konurken tarihi bir sıra takip edilmemiştir. Birinci ve en eski vesikadan sonra vesikalar içinde en sonra gelmesi icabeden vesika ikinciye konmuştur.

Her ilk eserde olduğu gibi bazı ufak, tefek sehv ve noksanlarından sarfı-nazar edilecek olursa tasnif heyeti ile Bay tahsin, milli tarih için çalışanlara kıymetli bir hazinenin anahtarını vermiş oluyorlar. Bize bu kılavuzu ihzara vesile olan Başvekâlet Tasnif heyetine ve çalışkan arkadaşımız (Tahsin Öz) e teşekkür ederiz.

T. T. K. âzasından Balıkesir sayılan
Prof. İ. H. Uzunçarşılıoğlu

Uluğ İğdemir'in "Kuleli Vak'ası hakkında bir araştırma,, (Ankara 1937. Türk Tarih Kurumu yayınlarından seri VII, No. 3) adlı eseri hakkında bir tenkit :

Berlinde Prusya İlimler Akademisi Başkâtibi Profesör Dr. Helmuth Scheel, Uluğ İğdemir'in yukarıda yazılı araştırması hakkında "Orientalistische Literaturzeitung,, mecmuasının 1939 cildinin ikinci numarasında çok takdîrkâr bir tenkit yapmıştır. Dr. H. Scheel, bunda ilk önce eserin gayet vazih bir hulâsasını yapıyor ve U İğdemir'in takip ettiği yolu aynen takip ederek: a) Kuleli Vak'ası adı altında tanılan isyan teşebbüsünün şimdiye kadar zannedildiği gibi liberalist bir hareket olmadığını, b) vak'ayı zikreden müelliflerin yanlışlıklarını, c) İğdemir'in hâdise hakkında mevcut vesikaya dayanarak onu doğru şekilde tasvir ettiğini ve d) vak'anın ne şekilde hasıl olduğunu anlatıyor ve sonunda aynen şöyle diyor: «Bu araştırma genç bir Türk âliminin tarihi araştırma sahasında elde ettiği, gayet güzel bir neticedir. Eser fevkalâde iyi -bilhassa metot bakımından çok iyi- tanzim edilmiştir. Müellifin yakın zamanda, Türkiye siyasi tarihinin araştırılmasında mühim olan çalışmalarını neşredebileceğini ümit ederiz.

BELLETENE GELEN MECMUALAR

HAZİRAN — I. KÂNUN 1938

American Journal of Archaeology

Vol. XLII, No. 2, April - June, 1938

<i>Agard, Walter R.</i>	— Notes on the Siphnian Treasury Frieze	S. 237
<i>Campbell, W. A.</i>	— The Fourth and Fifth Seasons of Excavation at Antioch-on-the-Orontes: 1935-1936	S. 205
<i>Daniel, John Franklin</i>	— Excavations at Kourion. The Late Bronze Age Settlement - Provisional Report	S. 261
<i>Deane, Sidney N.</i>	— A Statue in the Gardner Museum	S. 288
<i>Elderkin, G. W.</i>	— Shield and Mandorla	S. 227
<i>Olsen, Erling C.</i>	— An Interpretation of the Hephaisteion Reliefs	S. 276
<i>Welles, C. Bradford</i>	— New Texts from the Chancery of Philip V of Macedonia and the Problem of the «Diagramma»	S. 245
<i>Whittemore, Thomas C.</i>	— The Mosaics of St. Saphia at Istanbul, with a note by Thomas C. Whittemore	S. 219

American Journal of Archaeology

Vol. XLII, No. 3, July - Sept., 1938

<i>Elderkin, George W.</i>	— The Venus Genetrix of Arcesilaus	S. 371
<i>Johnson, Franklin P.</i>	— Red-Figured Pottery at Chicago	S. 345
<i>Morgan, Charles H., II</i>	— Excavations at Corinth, Autumn 1937	S. 362
<i>Richter, Gisela M. A.</i>	— An Archaic Greek Mirror	S. 337
<i>Wilson, John A.</i>	— The Megiddo Ivories	S. 333

Anthropos — Tome XXXIII, Fasc. 1, 2, Janvier - Avril, 1938

<i>Arndt, P. P.</i>	— Demon und Padzi, die feindlichen Brüder des Solor-Archipels	S. 1
<i>Boccassino, Renato</i>	— La Mitologia degli Acidi dell'Uganda sull'Essere Supremo, i primi tempi e la caduta dell'uomo contesti)	S. 59
<i>Schaefer, Alpbons</i>	— Kavagl, „der Mann mit der Zaunpfahlkeule“	S. 107

<i>Taschdjian, Edgar</i>	— Stammesorganisation und Eheverbote der Somalis	S. 114
<i>Vanoverbergh, Father Morice</i>	— Negritos of Eastern Luzon	S. 119
<i>Krcm, Ernst</i>	— Lautveränderungen im Isländischen und Föroyischen	S. 165
<i>Hermes, Gertrud</i>	— Zur Soziologie der Lehre Zarathustras	S. 181
<i>Schaegelen, R. P. Théobald</i>	— La Tribu des Wagogo	S. 195
<i>Métraux, Alfred</i>	— The Proto Indian Script and the Easter Island Tablets	S. 218
<i>Steinmann, Alfred</i>	— Über anthropomorphe Schiltztrommeln in Indonesien	S. 240
<i>Labrecque, Rév. Père Ed.</i>	— La Sorcellerie chez les Babemba	S. 260

The Antiquaries Journal — Vol. XVIII, No. 3, July, 1938

<i>Mac Leold, William Christie</i>	— Self-Sacrifice in Mortuary and Non-Mortuary ritual in North America	S. 349
<i>Schaefer, P. Alphons</i>	— Zur Initiation im Wagi-Tal	S. 401
<i>Hermes, Gertrud</i>	— Zur Soziologie der Lehre Zarathustras	S. 424
<i>Wolff, Hans Felix</i>	— Die Kultische Rolle des Zwerges im alten Ägypten	S. 445
<i>Schaegelen, R. P. Théobald</i>	— La tribu des Wagogo	S. 515
<i>Gabriel, P. Theodor</i>	— Das buddhistische Begräbnis in Japan	S. 568
<i>Vanoverbergh, P. Morice</i>	— Songs in Lepanto Igorot as it is spoken at Bauco	S. 584
<i>Bornemann, Fritz</i>	— Zum Form- und Quantitäts- Kriterium	S. 614

The Antiquaries Journal — Vol. XVIII, No. 3, July, 1938

<i>Kenyon, Sir Frederic</i>	— Anniversary Adress	S. 225
<i>Kendrick, T. D.</i>	— Flambard's Crosier	S. 236
<i>Maryon, Herbert</i>	— Some Prehistoric Metalworkers' Tools	S. 243
<i>Grove, L. R. A.</i>	— Five Viking-Period Swords	S. 251
<i>Moir, J. Reid</i>	— Four Flint Implements	S. 258
<i>Corder, Philip; Pryce, T. Davies</i>	— Belgic and other early Pottery found at North Ferriby, Yorks	S. 262

The Antiquaries Journal — Vol. XVIII, No. 4, October, 1938

<i>Perkins, Ward</i>	— The Roman villa at Lockleys, Welwyn	S. 339
<i>Kendrick, T. D.</i>	— An Anglo-Saxon Cruet	S. 337
<i>Jenkinson, Hilary</i>	— A New Great Seal of Henry V	S. 382
<i>Goodchild, R. G.</i>	— A Priest's Sceptre from the Romano-Celtic Temple at Farley Heath, Surrey	S. 391
<i>Burchell, J. P. T.</i>	— Two Mesolithic 'floors' in the Ebbsfleet Valley of the Lower Thames	S. 397

Archæologische Mitteilungen aus Iran
Band IX, Heft 1, Januar, 1938

- Herzfeld, Ernst* — Die Kunst des zweiten Jahrtausends in Vorder-
 asien. Teil II. S. 1
 Axvarta - xvarnah = Naphta S. 80

Archæologische Mitteilungen aus Iran
Band IX, Heft 2, Juni, 1938

- Herzfeld, Ernst* — Khusrav Parwez und Taq i Vastan S. 91

Archæologische Mitteilungen aus Iran
Band IX, Heft 3, September, 1938

- Herzfeld, Ernst* — Bronzener 'Freibrief' eines Königs von Abdadana S. 159

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΦΗΜΕΡΙΣ

1937, 1ος ΤΟΜΟΣ ΕΚΑΤΟΝΤΑΕΤΗΡΙΑΟΣ

- ΑΠΟΣΤΟΛΑΚΙ, ANNA — 'Η Κερυννίτις ἔλαφος ἐπὶ κοπτικῷ ὑφάσματος S. 325-337
- Beazley, J. D.* — A Fröhner Fragment S. 14- 16
- Blegen, Carl W.* — Post-Mycenaean Deposits in Camber-Tombs S. 337-390
- Broneer, Oscar* — Studies in the Topography of Corinth at the
 time of St. Paul S. 125-133
- Chapouthier, Fernand* — L'Orient et la Crète à propos d'un cylindre cré-
 tois S. 321-324
- Demangel, Robert* — S. 144-158
- Dörpfeld, Wilhelm* — Meine Tätigkeit für die griechische Archäo-
 logische Gesellschaft S. 1- 13
- Eitrem, Sam* — Jugendlicher Dionysos (?) S. 17- 19
- ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΗΣ, Δ — Εικονομαχικά μνημεῖα ἐν Θεσσαλονίκῃ S. 341-351
- Ficbter, Ernst* — Τὸ δρώμενον καὶ ἡ Ἀττικὴ τραγωδία S. 275-277
- Flickinger, Roy C.* — The Ludovisi - Boston Altar Screen S. 30- 32
- Gössler, Peter* — Nordische Gäste in Athen um 1810 S. 69- 82
- Heurtley, W.* — Ἡ θέσις τῶν ἀνακτόρων τοῦ Ὀδυσσεύος S. 266-267
- Hiller, F. v.* — Gaetringen unter Mitwirkung von P. Wilski:
 Theraische Studien S. 48- 60
- ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ, K. — Περὶ τῶν καμπυλῶν τοῦ Παρθενῶνος S. 120-124
- Karo, Georg* — Etruskisches in Griechenland S. 316-320
- ΚΕΡΑΜΟΠΟΥΛΟΣ, ΑΝΤΩΝΙΟΣ Δ — Μακεδονικὰ ἐγχωρίου κατασκευῆς λίθινα
 ἐργαλεῖα S. 367-373
- Krichner, Johannes* — Attische Grabstelen des dritten und zweiten
 Jahrhunderts v. Chr. S. 338-340

- Klaffenbach, Günther* — Zu IG IV² 1, 86 S. 263-265
Kolbe, Walther — Acropolisfragen S. 363-366
 ΚΟΥΡΟΥΝΙΩΤΗΣ, ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ — 'Ελευσινιακή δαδουχία S. 223-253
Lambrino, Scarlat — La famille d'Apollon à Histria S. 352-362
Lemerle, Paul — Chapitiaux chrétiens à protomes de béliers S. 292-296
Lippold, Georg — Eukleides S. 254-255
 ΜΑΡΙΝΑΤΟΣ, ΣΠΥΡΙΔΩΝ — Αί Μινωϊκαι Θεαι του Γάξι S. 278-291
Méautis, Georges — Dionysos chez le Poète S. 27-29
Merlin, Alfred — Fragment de loutrophore attique au Musée du Louvre S. 185-187
Möbius, Hans — Spätarchaischer Bronzekopf in Kassel S. 374-376
Morgan, Charles H. — The Drapery of Hermes of Praxiteles S. 61-68
 ΜΥΛΩΝΑΣ, ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ε. — 'Η Πρωτοελλαδική και η Μεσοελλαδική εποχή S. 40-47
 ΕΥΓΓΟΠΙΟΥΛΟΣ, ΑΝΔΡΕΑΣ — Παραστάσεις εκ του μυθιστορήματος του Μ. 'Αλεξάνδρου επί Βυζαντινών άγγείων S. 192-202
Pernier, Luigi — Copie italiche dell' Herakles epitrapezios di Lisippo S. 33-39
Pfuhl, Ernst — Sepulcrale Bilder von Segelschiffen S. 92-96
Philippard, Hubert — De Sémélé à la Madone S. 256-257
Picard, Charles — Sur un signe d'écriture Minoenne «Casque»(?) ou Idole? S. 83-91
Poulsen, Frederik — Über ein Reitermotiv des Parthenonsfrieses S. 188-191
Rainer, Fr. I. — Une note réaliste curieuse dans l'art plastique du temple d'Aphaia d'Égine S. 221-222
Richter, Gisela M. A. — A Roman Copy of the Eleusinian Relief S. 20-26
Rodemwaldt, Gerhart — Ein Attischer Nachklang in den Alpen S. 134-139
 ΡΩΜΑΙΟΣ, ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ — 'Ο Κέραμος του Λαφραιοῦ της Καλυδώνος S. 300-315
Schrader, Hans — Zur Chronologie der elischen Münzen S. 208-216
Shear, Theodor Leslie — A Spartan Shield from Pylos S. 140-143
Sitte, Heinrich — Thürmer's Parthenon — Westfassade S. 268-274
 ΣΩΤΗΡΙΟΥ, ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α. — 'Η Βυζαντινή γλυπτική της 'Ελλάδος κατά τον 7ον και 8ον αιώνα S. 171-184
 ΤΡΑΥΛΟΣ, ΙΩΑΝΝΗΣ — Σπήλιον του Πανός παρά το Λαφνί S. 391-408
Ure, P. N. — «Kothons» and Kufas S. 258-262
Wace, A. J. B. — A Spartan Hero Relief S. 217-220
Walter, Otto — Die Reliefs aus dem Heiligtum der Echeliden in Neu-Phaleron S. 97-119
Wilhelm, Adolf — Ein Gedicht zu Ehren der Könige Antigonos und Demetrios S. 203-207
Woodward, Arthur M. — The Golden Nikai of Athena S. 159-170

Archiv für Orientforschung — Band XII, Heft 3, 1938

- Gordon, Cyrus H.* — The Aramaic Incantation in Cuneiform S. 105
Wachsmuth, Friedrich — Sumerische Tempel in Uruk-Warka S. 118

- Frankfort, H.* — The Burney Relief S. 128
Landsberger, Benno — Keilschrifttexte nach Kopien von T. G. Pinches.
 9 Texte zur Serie HAR. ra = hubullu S. 135
Meier, Gerbard — Keilschrifttexte nach Kopien von T. G. Pinches.
 10. Ritual für das Reisen über Land S. 141
- Kleine Mitteilungen:*
- Weidner, Ernst F.* — Neue Bruchstücke des Berichtes über Sargons achten Feldzug S. 144
Gaster, Theodor H. — Groupings of Deities in the Ritual Tariffs from Ras Shamra-Ugarit S. 148

Archiv Orientalni — Vol. X, No. 1-2, June, 1938

- Rypka, J.* — Alois Musil, June 30 th, 1868 - June 30 th, 1938 S. 1
Hrozny, B. — Les lettres «hittites» - hiéroglyphiques a - d, écrites sur plomb S. 35
- Gordon, C. H. and Lacheman, E. R.* — The Nuzu Menology S. 51
Schwarz, B. — On the „Glossenkeil“ in Hittite S. 65
Wesselski, A. — Das Geschenk der Lebensjahre S. 79
Kowalski, T. — Eine unbekannte gerundiale Konstruktion im Anatolisch-Türkischen S. 115
- Bakos, J.* — Die Einleitung zur Psychologie des Barhebraeus im achten Fundamente seines Buches, der „Leuchte des Heiligtums“ S. 121
- Hopfner, Tb.* — Ein neues θυμοκάτοχον. Über die sonstigen θυμοκάτοχοι, κάτοχοι, ὑποτακτικά und φηρωτικά der griechischen Zauberpapyri in ihrem Verhältnis zu den Fluchtafeln S. 128
- Grohmann, A.* — Arabische Papyri aus der Sammlung C. Wessely im Orientální Ústav in Prag S. 149
- Stein, O.* — Šilpsästra and Arthasästra IV S. 163
Geiger, B. — Aus mittelpersischen Materialien S. 210
Lexa, F. — Développement de la langue ancienne égyptienne S. 215
Lesny, V. — Genealogische Strophen als älteste Bestandteile der epischen Sanskritdichtung S. 273
- Prusek, J.* — Popular Novels in the Collection of Ch'ien Tseng S. 281
Couvreux W. — Les déclinaisons hittites en -i, -u et -ai S. 295
John, K. — Das iranische Papiergeld. Ein Beitrag zur Kultur- und Wirtschaftsgeschichte Iran's in der Mongolenzeit S. 308

Archivum Europæ-Centro-Orientalis

Tom. IV, Fasc. 1-3, 1938

- Sèredi, Justinianus Card.* — De Sancto Stephano Hungariæ Protorege S. 1
Hóman, Bálint — King Stephen the Saint S. 15

<i>Gombos, Albin F.</i>	— Saint Etienne dans l' historiographie du moyen âge	S. 51
<i>Fest, Sandor</i>	— The Sons of Eadmund Ironside, Anglo-Saxon King at the Court of Saint Stephen	S. 115
<i>Lepold, Antal</i>	— L' iconografia del Re Santo Stefano	S. 147
<i>Schreiber, Georg</i>	— Stephan I. in der deutschen Sakralkultur	S. 191
<i>Kniezsa, Istvan</i>	— Ungarns Völkerschaften im XI. Jahrhundert	S. 241

Ars Islamica — Vol. V, Part 1, 1938

<i>Schroeder Eric</i>	— An Aquamanile and Some Implications	S. 9
<i>Smith, Myron B.</i>	— The Wood Mimbar in the Masjid-i Djāmi', Nā'īn Epigraphical Notice, by Paul Wittek	S. 21
<i>Diez, Ernst</i>	— A Stylic Analysis of Islamic Art	S. 36
<i>Schacht, Joseph</i>	— Ein archaischer Minaret-Typ in Ägypten und Anatolien	S. 46
<i>Taylor, John Du P.</i>	— Medieval Graves in Cyprus	S. 55
<i>Abbott, Nabia</i>	— An Arabic-Persian Wooden Kur'ānic Manuscript from the Royal Library of Shah Husain Safawi I, 1105-35 H.	S. 89

Notes :

<i>Gætz, Hermann</i>	— Sher Shah's Mausoleum at Sasaram	S. 97
<i>Sakisian, Arménag</i>	— La question des faïences de la Corne d'Or	S. 99
<i>Miles, George C.</i>	— Note on a Die Engraver of Isfahan	S. 100
<i>Sauvaget, Jean</i>	— Notes épigraphiques sur quelques monuments persans	S. 104

Supplement :

I. Preliminary Material for a Dictionary of Islamic Artists

The British Museum Quarterly

Vol. XII, No. 3, June, 1938

<i>Kendrick, T. D.</i>	— A Viking Figure-head from the Scheldt	S. 73
<i>Pryce, F. N.</i>	— An Etruscan Vase	S. 74
<i>Hinks, R. P.</i>	— Isis suckling Horus	S. 74
<i>Allan, J.</i>	— Some Coins and Medals	S. 75
<i>King, William</i>	— Wallace Elliot Bequest of English Porcelain and Pottery	S. 76
<i>Sellers, H.</i>	— English Vase of Sixteenth Century	S. 78
<i>Flower, R.</i>	— Manuscripts from the Clumber Collection	S. 79
<i>Flower, R.</i>	— The Wriothesley Manuscripts	S. 82
<i>Flower, R.</i>	— Letters of Edward Fitzgerald to Fanny Kemble	S. 85
<i>Schofield, B.</i>	— The Visit of the Emperor Charles IV to Paris	S. 86

<i>Wright, C. E.</i>	— Eight Poems of Ernest Dowson	S. 87
<i>Fulton, A. S.</i>	— Two Arabic Manuscripts	S. 90
<i>Gray, B.</i>	— A Fatimid Drawing	S. 91
<i>Gray, B.</i>	— Japanese Prints from the Tuke Collection	S. 96
<i>Hind, A. M.</i>	— The Erdmann Collection of English Mezzotints	S. 99
<i>Hind, A. M.</i>	— Recent Acquisitions of Contemporary Prints and Drawings	S. 101
<i>Braunholtz, H. J.</i>	— Ancient Pottery from Peru	S. 101

The British Museum Quarterly
Vol. XII, No. 4, September, 1938

<i>Thomas, H.</i>	— A Signed 'Sombre' Binding	S. 121
<i>Collins, A. J.</i>	— A Charter of William II to Battle Abbey	S. 122
<i>Schofield, B.</i>	— Manuscripts of the Royal Historical Society	S. 128
<i>Ker, Neil R.</i>	— Membra Disiecta	S. 130
<i>Popham, A. E.</i>	— The Brocklebank Bequest	S. 135
<i>Tonnochy, A. B.</i>	— A Rock-Crystal Enamelled Reliquary	S. 136
<i>Smith, Sidney</i>	— An Egyptian Stele and Other Antiquities	S. 138
<i>Smith, Sidney</i>	— Old Babylonian Bronzes	S. 138
<i>Smith, Sidney</i>	— Pottery from Persia	S. 140
<i>Pryce, F. N.</i>	— The Chatsworth Apollo	S. 140
<i>Robinson, E. S. G.</i>	— Carthagian Coins	S. 141
<i>Mattingly, H.</i>	— Roman Coins	S. 143
<i>Allan, J.</i>	— Coins of the Moghul Emperor Akbar	S. 144
<i>Joyce, T. A.</i>	— The Gann Jades	S. 145
<i>Joyce, T. A.</i>	— An 'Eccentric' Flint from the Gann Bequest	S. 146

Bulletin de la Société d'Histoire et d'Archéologie de Genève
Tom VI, 4. Livr., Juillet, 1937 - Juin, 1938

<i>Mercier, Marie-Jeanne</i>	— Le procès pour hérésie contre Pierre Gaudet, 1535	S. 295
<i>Soyous, André-E.</i>	— La crise financière de 1709 à Genève	S. 354
<i>Ferrier, Jean-P.</i>	— L'arrestation et la captivité à Genève du Comte de Mar, avec un portrait	S. 384

Bulletin des Musées de France
10. Année, No. 3, Avril, 1938

<i>Vitry, Paul</i>	— Les trésors de Reims	S. 42
<i>Parrot, André</i>	— Antiquités orientales: Deux monuments provenant de Mari	S. 45
<i>Vitry, Paul</i>	— Une statuette de la Vierge en terre cuite du XVIème siècle	S. 47

<i>Verrlet, Pierre</i>	— La Chambre de Marie-Antoinette, Gouache de Dagoty	S. 49
<i>Haug, Hans</i>	— Deux Vierges récemment acquises pour le Musée de l'Œuvre Notre-Dame	S. 53

Bulletin des Musées de France

10. Année, No. 4, Mai, 1938

<i>Doumic, Solange René</i>	— Le Portrait du Vendéen, par Géricault	S. 58
<i>Vandier, Nicole</i>	— Une Collection de Peinture chinoise	S. 59
<i>Messelet, Jean</i>	— L'Exposition Vuillard	S. 65
<i>Delesalle, Hubert</i>	— Réorganisation du Musée des Gobelins. — Charles Le Brun à la Manufacture Royale (1662-1690)	S. 68

Bulletin des Musées de France

10. Année, No. 5, Juin, 1938

<i>Dreyfus, Carle</i>	— Le Département des Objets d'art	S. 74
<i>Fontaine, Georges</i>	— Aménagement des Nouvelles Salles. — Moyen âge et Renaissance	S. 75
<i>Contenau, G.</i>	— Département des Antiquités Orientales. Nouvelles Salles assyriennes et hittites	S. 83
<i>Boreux, Charles</i>	— Département des Antiquités Egyptiennes. La Nouvelle Crypte	S. 87

Bulletin des Musées de France

10. Année, No. 6, Juillet, 1938

<i>Pradel, Pierre</i>	— Le Nouveau Musée des Monuments Français	S. 90
<i>Vitry, Paul</i>	— Le Tombeau de Jean d'Humières, au Musée du Louvre	S. 93
<i>Florissoone, Michel</i>	— La Folle de Géricault, don de la Société des Amis du Louvre	S. 94
<i>Fascal, Georges</i>	— La Rose dans l'Art à Bagatelle	S. 97
<i>Ernst, Serge</i>	— Un Tableau de Jacques Van Loo au Musée Condé, à Chantilly	S. 99
<i>Vitry, Paul</i>	— A l'Hôtel Jacques Cœur à Bourges	S. 101

Bulletin des Musées de France

10. Année, No. 7, Août, 1938

<i>Bourguignon, Jean</i>	— L'Exposition Bonaparte en Egypte, au Musée de l'Orangerie	S. 106

- Auboyer, Jeannine* — Les Arts Anciens de l'Afghanistan et de l'Indochine, au Musée Guimet S. 113
- Wenger, Odile* — Exposition d'Art Iranien-Sassanide et Persan, à la Bibliothèque Nationale S. 118

Bulletin des Musées de France
10. Année, No. 8, Octobre, 1938

- Verne, Henri* — L'Ecole du Louvre en 1938 S. 121
 Résumés des thèses 1937-1938 S. 127

Bulletin des Musées Royaux d'Art et d'Histoire
3. Série, No. 1, Janvier - Février, 1938

- Bara, Aline* — A propos de deux Acquisitions d'Argenterie S. 2
- Helbig, J.* — Peinture Sur verre; Revenue d'Angleterre S. 7
- D'Altena, Comte J. de Borckgrave* — Notes sur des Sculptures Brabançonnnes en pierre S. 11
- Spruyt* — Récentes Acquisitions de Céramiques chinoises S. 14
- Mimnaret, P.* — Une Statuette du Vénézuéla S. 19

Bulletin des Musées Royaux d'Art et d'Histoire
3. Série, No. 2, Mars - Avril, 1938

- Calberg, Marguerite* — Une «Vierge au Croissant», Brodée de la Fine de l'Epoque Gothique S. 26
- Speleers, Louis* — Antiquités Iraniennes S. 35
- Squibbeck, Jean* — Un Curieux Spécimen de Verrerie liégeoise trouvé en Angleterre S. 46

Bulletin des Musées Royaux d'Art et d'Histoire
3. Série, No. 3, Mai - Juin, 1938

- Capart, Jean* — Horloges Egyptiennes S. 50
- Lavachery, Henri* — Une Figure en Pierre de l'Île de Paques S. 55
- Crick, Lucien* — Un Souvenir du Vieux Bruxelles, Aux Musées Royaux d'Art et d'Histoire S. 62
- Breuer, Jacques* — Une découverte d'Antiquités Mérovingiennes en 1630, A Ghlin (Hainaut) S. 67
- Coremans, P.* — Un Musée de la Photographie S. 71

Bulletin des Musées Royaux d'Art et d'Histoire
3. Série, No. 4, Juillet - Août, 1938

- Obdeyn, V.* — Van Een Lang Vergeten Ouden Steen S. 74
- Capart, Jean* — Une Statue de Sebekhotep, Récepteur Royal S. 83

- Coremans, P.* — Les Rayons infra-rouges. Leur nature. Leurs applications dans les musées S. 87
- Breuer, J.* — A propos d'une Statuette roumaine en Bronze. Découverte à Nisme (Province de Namur) S. 92
- Spruyt* — A Propos de l'Exposition d'Art Tibétain S. 93
- Lavachery, Henri* — Nécrologie S. 95

Bulletin of the Metropolitan Museum of Art
Vol. XXXIII, No. 5, May, 1938

- Avery, C. Louis* — British Silver from the Bequest of Ogden L. Mills S. 114
- Phillips, John Goldsmith* — French Furniture and Clocks from the Bequest of Ogden Mills S. 115
- Remington, Preston* — Three Centuries of French Domestic Silver: A Special Exhibition S. 117
- Mc Allister, Hannah E.* — A Fourteenth-Century Persian Tombstone S. 126
- Mayor, A. Hyatt* — A Woodcut in the Style of Veronese S. 128
- Richter, Gisela M. A.* — An Archaic Greek Mirror S. 130

Bulletin of the Metropolitan Museum of Art
Vol. XXXIII, No. 6, June, 1938

- Avery, C. Louise* — French Silver with Historical Associations S. 138
- Newlin, Alice* — An Exhibition of Italian Baroque Prints S. 140
- Allen, Josephine L.* — The Bequest of a Portrait by Stuart S. 144
- Davidson, Marshall* — An Early American Silver Spoon and a Pair of Buckles S. 146
- Allen, Josephine L.* — The Gift of a Painting by Millet S. 147
- Forsyth, William H.* — A Tapestry from Burgos Cathedral S. 148

Bulletin of the Metropolitan Museum of Art
Vol. XXXIII, No. 7, July, 1938

- Ivins, William M., Jr.* — Italian Baroque Prints S. 158
- Little, Frances* — An Exhibition of Philippine Embroideries S. 161
- Downs, Joseph* — Three Pieces of American Furniture S. 164
- Avery, C. Louise* — New Gifts of English Delftware S. 165
- Phillips, John Goldsmith* — Recent Accessions, A Costume and Textiles S. 167

Bulletin of the Metropolitan Museum of Art
Vol. XXXIII, No. 8, August, 1938

- Dennis, Faith* — Eighteenth-Century Boxes and Étuis in the Blacque Bequest S. 174
- Priest, Alan* — An Anonymous Gift for the Far Eastern Department S. 176

<i>Grancsay, Stephen V.</i>	— An Augsburg Backplate	S. 177
<i>Downs, Joseph</i>	— Four American Coverlets	S. 180
<i>Hayes, William C.</i>	— The Egyptian God of the Lotus: A Bronze Statuette	S. 182
<i>Alexander, Cbristine</i>	— Additions to the Gallery of Greek and Roman Daily Life	S. 184

**Bulletin of the Metropolitan Museum of Art
Vol. XXXIII, No. 9, September, 1938**

<i>Elliott, Huger</i>	— The Lecture Program, October-January	S. 190
<i>Bach, Richard F.</i>	— Study Hours on Color and Design	S. 192
<i>Weble, Harry B.</i>	— Venus and Adonis by Rubens	S. 193
<i>Little, Frances</i>	— A Lace Benediction Veil and Two Gifts of Lace	S. 196
<i>Phillip, John Goldsmith</i>	— Two Bronzes and a Lead Plaque	S. 197
<i>Lansing, Ambrose</i>	— A Silver Bottle of the Ptolemaic Period	S. 199
<i>Davidson, Marshall</i>	— A Tankard by Jacobus Van Der Spiegel	S. 200
<i>Mc Allister, Hannab E.</i>	— Two Persian Miniatures	S. 202
<i>Davidson, Marshall</i>	— Early American Blown Glass	S. 205
<i>Little, Frances</i>	— Signed French and Spanish Chintzes	S. 206

**Bulletin of the Metropolitan Museum of Art
Vol. XXXIII, No. 10, October, 1938**

<i>Downs, Joseph</i>	— An Exhibition of Photographs of American Houses	S. 214
<i>Priest, Alan</i>	— An Exhibition of Chinese Bronzes from American Collections	S. 216
<i>Burroughs, Louise</i>	— Odalisque en Grisaille by Ingres	S. 222
<i>Richter, Gisela M. A.</i>	— An Athenian Cup in the Form of a Cow's Hoof	S. 225
<i>Davidson, Marshall</i>	— A Colonial Silver Bowl	S. 227

**Bulletin of the Metropolitan Museum of Art
Vol. XXXIII, No. 11, November, 1938**

<i>Winlock, H. E.</i>	— An Exhibition of Augustan Art	S. 234
<i>Priest, Alan</i>	— The Owl in Shang and Chou Bronzes	S. 235
<i>Lansing, Ambrose</i>	— Recent Gifts: Egyptian, Roman, and Near Eastern, A Ptolemaic Queen	S. 240
<i>Richter, Gisela M. A.</i>	— Two Roman Glazed Amphoræ	S. 240
<i>Mc Allister, Hannab E.</i>	— Near Eastern Ceramics and Textiles	S. 242
<i>Rorimer, James J.</i>	— A Twelfth-Century Byzantine Enamel	S. 244
<i>Weble, Harry B.</i>	— Hagar in the Wilderness by Corot	S. 246
<i>Bach, Richard F.</i>	— A Museum on the March, Five Years of Neighborhood Exhibitions	S. 249

Bulletin of the Metropolitan Museum of Art
Vol. XXXIII, No. 11, Section II, November, 1938

<i>Dimand, M. S.</i>	— The Museum's Excavations at Nishapur	S. 3
<i>Havser, W.; Upton, J. M.;</i>		
<i>Wilkinson, C. K.</i>	— The Iranian Expedition, 1937	S. 3

Bulletin of the School of Oriental Studies (University of London)
Vol. IX, Part 3, 1938

<i>Benveniste, E.</i>	— Notes Sogdiennes	S. 495
<i>Bailey, H. W.</i>	— Hvatanica III	S. 521
<i>Henning, W. B.</i>	— Argi and the "Tokharians"	S. 545
<i>Zaehner, R. C.</i>	— Zurvanica II	S. 573
<i>Menasce, P. de</i>	— Autor d'un texte syriaque inédit sur la religion des Mages	S. 587
<i>Taqizadeh, S. H.</i>	— An Ancient Persian Practice preserved by a non-Iranian people	S. 603
<i>Minorsky, V.</i>	— Geographical Factors in Persian Art	S. 621
<i>Tritton, A. S.</i>	— Muslim Funeral Customs	S. 653
<i>Lambton, Ann K. S.</i>	— The Regulation of the Waters of the Zayande Rud	S. 663
<i>Heyworth-Dunne, J.</i>	— Arabic Literature in Egypt in the Eighteenth Century with some Reference to the Poetry and Poets	S. 675
<i>Lewis, Bernard</i>	— An Ismaili Interpretation of the Fall of Adam	S. 691
<i>Perera, H. S. and Jones, Daniel</i>	— The Application of World Orthography to Sinhalese	S. 705
<i>Master, Alfred</i>	— A Numismatic Contribution to Middle Indian Phonology	S. 709
<i>Burrow, T.</i>	— Dravidian Studies	S. 711
<i>Perera, H. S. and Jones, Daniel</i>	— Aspects d'une ancienne psychophysiologie dans l'Inde et en Extrême-Orient	S. 723
<i>Waley, Arthur</i>	— The Lucky Stone and the Lung Stone	S. 729
<i>Ivens, W. G.</i>	— A Grammar of the Language of Lamalanga, North Raga, New Hebrides	S. 733
<i>Capell, A.</i>	— Word-building and Agglutination in South-Eastern Papua	S. 765

Genava, Tome XVI, 1938

<i>Deonna, W.</i>	— Les collections archéologiques et historiques, les arts décoratifs	S. 1
<i>Gielly, L.</i>	— Les Beaux-Arts	S. 9
<i>Roebrieh, A.</i>	— Le Cabinet de Numismatique	S. 12
<i>Blondel, L.</i>	— Le Vieux-Genève	S. 15
<i>Delarue, H.</i>	— La Bibliothèque Publique et Universitaire	S. 24
<i>Blondel, L.</i>	— La station préhistorique de la Praille près de Genève	S. 27

<i>Jayet, A.</i>	— Station préhistorique de la Praille de Genève: Etude des couches de terrain au-dessus de la grande caverne A	S. 55
<i>Favre, J.</i>	— Station préhistorique de la Praille, Genève: Les mollusques	S. 57
<i>Ländler, Alf.</i>	— Station préhistorique de la Praille, Genève: Les végétaux	S. 60
<i>Lüdi, W.</i>	— Station préhistorique de la Praille, Genève: Analyse pollinique	S. 63
<i>Maystre, Ch.</i>	— Un exercice d'écolier égyptien sur un ostracon du Musée d'Art et d'Histoire	S. 66
<i>Deonna, W.</i>	— Io, tête antique au Musée d'Art et d'Histoire	S. 72
<i>Deonna, W.</i>	— Pieds de meubles antiques et modernes	S. 76
<i>Deonna, W.</i>	— Inscriptions romaines de Vidy	S. 101
<i>Blondel, L.</i>	— L'emplacement du pont de César sur le Rhône à Genève	S. 105
<i>Blondel, L.</i>	— Chronique des découvertes archéologiques dans le canton de Genève	S. 116
<i>Deonna, W.</i>	— Incunables Genevois	S. 129
<i>Deonna, W.</i>	— L'ancienne cloche genevoise des Allignes	S. 131
<i>Adbémar, J.</i>	— Un graveur suisse à Paris au XVème siècle	S. 135
<i>Aubert, F.</i>	— A propos de l'iconographie de Bèze: Un portrait peu connu	S. 138
<i>Gardy, F.</i>	— Notes sur les archives de la famille Tronchin	S. 143
<i>Deonna, H.</i>	— Plats d'étain armoriés	S. 153
<i>Demole, Eug.</i>	— Petite médaille dite de Villmergen	S. 162
<i>Gielly, L.</i>	— La donation Holzer Une miniature de J. E. Liotard: portrait de Marie-	S. 164
<i>Trivas, N. S.</i>	— Thérèse d'Autriche en costume oriental	S. 169
<i>Deonna, W.</i>	— Portraits de Voltaire par Jean Huber	S. 171
<i>Klebs, A. C.</i>	— L'iconographie de Turquet de Mayerne	S. 173
<i>Bouvier, Aug.</i>	— Catalogue de la collection de portraits, bustes, miniatures et médaillons de la Bibliothèque de Genève. Index des noms cités	S. 177

Jahrbuch des Deutschen Archäologischen Instituts
Band 53, 1938

<i>Schweitzer, Bernhard</i>	— Prolegomena zur Kunst des Parthenon-Meisters I	S. 1
<i>Nierhaus, Rolf</i>	— Eine Frühgriechische Kampfform	S. 90

Archäologischer Anzeiger:

<i>Welter, Gabriel</i>	— Aeginetica I - XII	S. 1
<i>Welter, Gabriel</i>	— Das Choregische Denkmal des Thrasyllus	S. 33
<i>Crome, Johann Friedrich</i>	— Ein Kantharos des Teisias	S. 68
<i>Bock, Martin</i>	— Orestes und die Erinyen auf einer Attischen Pelike	S. 77

<i>Saria, Balduin</i>	— Das Theater von Stobi	S. 81
<i>Gross, Walter H.</i>	— 'Römisches' Relief aus Terracina	S. 148
<i>Wegner, Max</i>	— Bemerkungen zu den Ehrendenkmalern des Marcus Aurelius	S. 155
<i>Kazarow, Gawril J.</i>	— Kleine Funde in Bulgarien	S. 196
<i>Zontschew, Dimiter</i>	— Antike Denkmäler aus Süd-Bulgarien	S. 200
<i>Deichmann, Friedrich Wilhelm</i>	— Ergebnisse einer kleinasiatischen Reise	S. 205
<i>Archäologische Gesellschaft zu Berlin</i>	— Sitzungen: 3. Januar 1938 — 31 Mai 1938	S. 226

Klio — Band XXXI, Heft 1, 1938

<i>Kabrstedt, Ulrich</i>	— Untersuchung zu athenischen Behörden II	S. 1
<i>Instinsky, Hans Ulrich</i>	— Septimius Severus und der raetischen Strassennetzes	S. 33
<i>Altheim, Franz</i>	— Runen als Schildzeichen	S. 5
<i>Heuberger, Richard</i>	— Die Gaesaten	S. 60
<i>Kornemann, Ernst</i>	— Zum Augustusjahr: 1. Octavianus Romulusgrab 2. Der Prinzeps als Hegemon im Osten	S. 81
<i>Hesselmeyer, Ellis</i>	— Tacitus und die Zehntlandstheorie	S. 92
<i>Petrikovits, Harald v.</i>	— Die Chronologie der Regierung Macrins	S. 103

Klio — Band XXXI, Heft 2, 1938

<i>Berve, Helmut</i>	— Die Verschmelzungspolitik Alexanders des Grossen	S. 135
<i>Hobl, Ernst</i>	— Die angebliche „Doppelbestattung“ des Antonius Pius	S. 169
<i>Hammond, N. G. L.</i>	— The two battles of Chaeronea (338 and 38 B. C.)	S. 186
<i>Miltner, Franz</i>	— Des Themistokles Strategie	S. 219

Kleinere Beiträge:

<i>Volkman, Hans</i>	— Ein Spartanergrab in Eretria	S. 244
<i>Alföldi, Andreas</i>	— Der Rechtsstreit zwischen der der römischen Kirche und dem Verein der Papinari	S. 249
<i>Walter, Otto</i>	— Pausanias vor Sunion	S. 253

Klio — Band XXXI, Heft 3, 1938

<i>Hobl, Ernst</i>	— Der Cupido der Augustusstatue von Primaporta und der grosse Pariser Cameo	S. 269
<i>Rostovtzeff, Michael</i>	— Kaiser Trajan und Dura	S. 285
<i>Keil, Josef</i>	— Kaiser Marcus und die Thronfolge	S. 293
<i>Vogt, Joseph</i>	— Ägypten als Reichsprovinz im Wandel der Jahrtausende	S. 301
<i>Schur, Werner</i>	— Das sechste Consulat des Marius	S. 313

<i>Alföldi, Andreas</i>	— Zu den Christenverfolgungen in der Mitte des 3. Jahrhunderts	S. 323
<i>Wickert, Lothar</i>	— Zu den Karthagerverträgen	S. 349
<i>Ensslin, Wilhelm</i>	— Zu den Symmachiarü	S. 365

**Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien
Band LXVIII, Heft 1-2, 1938**

<i>Weninger, J.</i>	— G. Kyrle t. Worte des Gedenkens	S. 1
<i>Essen-Möller, E.</i>	— Die Beweiskraft der Ähnlichkeit im Vaterschaftsnachweis. Theoretische Grundlagen	S. 9
<i>Geyer, E.</i>	— Die Beweiskraft der Ähnlichkeit im Vaterschaftsnachweis. Praktische Anwendung	S. 54
<i>Preidel, H.</i>	— Das Begräbnis eines wikingschen Kriegers in Saaz, Böhmen	S. 88

**Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien
Band LXVIII, Heft 3-4, 1938**

<i>Caspart, J.</i>	— Römerzeitliche Grabhügel im nördlichen Wienerwald	S. 121
<i>Weninger, J.</i>	— 25 Jahre Anthropologisches Institut an der Universität in Wien	S. 191
<i>Weninger, J.</i>	— Zur Vererbung der „blauen“ Irisfarbe	S. 206
<i>Weninger, M.</i>	— Zur Vererbung der Wirbelmuster an den Fingerbeeren	S. 220
<i>Kaerner, D. M.</i>	— Anthropologische und morphologische Beobachtungen an der menschlichen Hand Über die Ermittlung von Beziehungen zweier Merkmale	S. 246
<i>Tuppa, K.</i>	— Zur Morphologie der Augengegend	S. 281
<i>Bondy, E.</i>	— Der Aufbau der lateralen Orbitalwand	S. 292
<i>Wastl, J.</i>	— Grundregeln für die Herstellung naturtreuer Raumbilder naher Objekte	S. 299
<i>Pöcb, H.</i>	— Beitrag zur Kenntnis von den fossilen, menschlichen Funden von Lagoa Santa (Brasilien) und Fontezuelas (Argentinien)	S. 310

**Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien
Band LXVIII, Heft 5-6, 1938**

<i>Jantsch, F.</i>	— Die spätantiken und langobardischen Burgen in Kärnten	S. 337
	Literaturberichte	S. 391
	Sitzungsberichte, 1937-1938	S. [2]

Orientalia — Vol. VII, Fasc. 4, 1938

- Nicolò, M. San* — Juristische Bemerkungen zur Bedeutung der t-Formen des Akkadischen Zeitwortes S. 309
- Rossini, Conti C.* — La Passione del martire Arsenofis e dei suoi compagni nella versione etiopica (continuazione) S. 319
- Pines, S.* — L'édition des «Akhbâr al-Hallâj» S. 333
- Mittwoch, E., Schlobies, H.* — Alt-südarabische Inschriften im Hamburgischen Museum für Völkerkunde (Schluss) S. 343
- Burmester, O. H. E.* — Egyptian Mythology in the Coptic Apocrypha S. 355

Oriente Moderno — Anno XVIII, Nr. 1, Gennaio, 1938

- Moreno, Martino Mario* — Le mie indagini linguistiche nel Galla-Sidama S. 50

Oriente Moderno — Anno XVIII, Nr. 2, Febbraio, 1938

- Grunwald, Kurt* — L'industrializzazione della Persia S. 102

Oriente Moderno — Anno XVIII, Nr. 3, Marzo, 1938

Esas makale yoktur.

Oriente Moderno — Anno XVIII, Nr. 4, Aprile, 1938

Esas makale yoktur.

Oriente Moderno — Anno XVIII, Nr. 5, Maggio, 1938

- Vacca, Virginia* — La questione dell'el-Gezirah secondo il memoriale del Partito Comunista Siriano S. 197

Oriente Moderno — Anno XVIII, Nr. 6, Giugno, 1938

- Tritonj, Romolo* — L'antisemitismo risorgente e la Palestina S. 255

Oriente Moderno — Anno XVIII, Nr. 7, Luglio, 1938

Esas makale yoktur.

Oriente Moderno — Anno XVIII, Nr. 8, Agosto, 1938

- Giannini, Amedeo* — Carlo Alfonso Nallino S. 399
- Nunè, Enrico* — L'idea dell' Unità araba in recenti dibattiti stampa del Vicino Oriente S. 401

Oriente Moderno — Anno XVIII, Nr. 9, Settembre, 1938

- Vida, Giorgio Levi Della* — Carlo Alfonso Nallino (1872-1938) S. 459
- Bibliografia degli scritti di C. A. Nallino S. 479
- Rossi, Ettore* — Come il Nallino dirigeva l'*Oriente Moderno* S. 483

Oriente Moderno — Anno XVIII, Nr. 10, Ottobre, 1938

- Giannini, Amedeo* — Il regime degli Stretti dopo gli Atti di Montreux S. 527

Oriente Moderno — Anno XVIII, Nr. 11, Novembre, 1938

- Pbilby, H. St. J.* — Intervista con Sua Maestdà il Re Ibn Sa'ud sulla questione della Palestina S. 583
- Rossi, Ettore* — Il Congresso interparlamentare arabo e musulmano pro Palestina al Cairo (7-11 Ottobre) S. 587

Oriente Moderno — Anno XVIII, Nr. 12, Dicembre, 1938

- Rossi, Ettore* — Atatürk (1880-1938) S. 635
- Vacca, Virginia* — L'Ufficio Nazionale Arabo di Stampa e Propaganda di Damasco e le sue pubblicazioni S. 683

Revue Historique (Mémoires et Etudes)**63ème Année — T. CLXXXII, Avril - Juin, 1938**

- Hæpffner, A.* — Un aspect de la lutte de Valentinien Ier contre le Sénat: la création du «Defensor plebis» S. 225
- Halphen, Louis* — La Papauté et le complot lombard de 771 S. 238
- Pagès, Georges* — Le Conseil du Roi et la vénalité des offices pendant les premières années du ministère de Richelieu S. 245
- Puryear, Vernon J.* — L'opposition de l'Angleterre et de la France au traité d'Unkiar-Iskelessi en 1833 S. 283
- Espinas, Georges* — L'exportation méridionale de la draperie des Pays-Bas au Moyen Âge S. 311
- Tricoche, Georges Nestler* — Le siège de Fort Beauséjour en 1755 S. 322
- Blanchard, Marcel* — Lettres d'Enfantin sur l'Algérie, 1844-1848 S. 332

Revue Historique (Mémoires et Etudes)**63ème Année — T. CLXXXIII, Juillet - Septembre, 1938**

- Halphen, Louis* — Le «De ordine palatii» d'Incmar S. 1
- Mousnier, R.* — La vénalité des charges au XVIIème siècle. Les offices de la famille normande d'Amfreville, 1584-1656 S. 10
- Ganshof, F. L.* — Notes sur les ports de Provence du VIIIème au Xème siècle S. 28
- Gandillon, René* — Louis XI, fondateur du service des postes en France S. 37
- Kosáry, Dominique* — Étienne Bathory, roi de Pologne, prince de Transylvanie S. 42
- Hauviller, Ernest* — Le comte Bogdan de Hutten-Czapski S. 49

Revue Historique (Bulletins Critiques)

T. CLXXXIV, Fasc. 2, Avril - Juin, 1938

<i>Cloché, Paul</i>	— Histoire grecque 1933-1937 (Suite)	S. 113
<i>Bloch, Mac; Perrin, Cb. Edmond</i>	— Histoire d'Allemagne. Moyen Âge (fin)	S. 146
<i>Benaertes, Pierre</i>	— Histoire contemporaine de l'Allemagne	S. 191

Revue Historique (Bulletins Critiques)

T. CLXXXIV, Fasc. 3, Juillet - Septembre, 1938

<i>Cloché, Paul</i>	— Histoire grecque (3ème et dernière partie)	S. 225
<i>Rivoallan, A.</i>	— Histoire d'Irlande	S. 255
<i>Susta, Joseph</i>	— Histoire de Tchécoslovaquie (fin)	S. 270

Revue Hittite et Asianique

8ème Année, T. IV, Fasc. 30, Janvier, 1938

<i>Karamete, Kemaleddin</i>	— Idoles récemment découvertes au Kültepe	S. 205
<i>Çambel, Halet</i>	— Les deux premières campagnes des fouilles entreprises à Alacahöyük par la Société d'Histoire Turque 1935-1936	S. 208
<i>Przyluski, Jean</i>	— Le problème de <u>h</u> hittite et le vocalisme de l'indo-européen	S. 215
<i>Deny, Jean</i>	— Index toponymique turc pour l'archéologie hittite	S. 223

Revue Hittite et Asianique

8ème Année, T. IV, Fasc. 31-32, Avril et Juillet, 1938

<i>Bergsland, Knut</i>	— Sur les hypothèses les plus importantes relatives au phonème hittite <u>h</u>	S. 257
<i>Delaporte, L.</i>	— Les Hittites sont-ils nommés dans la Bible?	S. 289

Revue de Synthèse — T. XV, No. 2, Juin, 1938

<i>Vallaux, Camille</i>	— Deux précurseurs de la géographie humaine: Volney et Charles Darwin	S. 81
<i>Jaray, Gabriel-Louis</i>	— Perspectives historiques: l'action de l'Islam sur l'Europe	S. 95

Projets d'articles du Vocabulaire:

<i>Soulas, Jean</i>	— Atlas	S. 103
<i>Montandon, George</i>	— Brachycéphale, Dolichocéphale	S. 109

Revue de Synthèse — T. XVI, No. 1, Avril, 1938

<i>Mercier, Gustave</i>	— La «Relation d'incertitude» et le principe de causalité	S. 5
<i>Buron, Edmond</i>	— Elan et Repos, variations sur l'idée de rythme	S. 15
<i>Drabovitch, W.</i>	— La psychologie sociale expérimentale	S. 29

Communications pour servir au Vocabulaire historique:

<i>Metzger, Hélène</i>	— Alchimie	S. 43
------------------------	------------	-------

Revue de Synthèse — T. XVI, No. 2, Octobre, 1938

<i>Mercier, G. L. S.</i>	— Les enseignements de la Biologie — La génétique et la notion d'espèce	S. 89
<i>Delevsky, J.</i>	— L'évolution des sciences et les croyances	S. 97
<i>Métalnikov, S.</i>	— Les facteurs psychiques de l'évolution	S. 107

Rivista di Archeologia Cristiana

Anno XV, No. 1-2, 1938

<i>Belvederi, G.</i>	— La Basilica e il Cimitero di S. Alessandro al VII miglio sulla Via Nomentana	S. 19
<i>Crosquison, G.</i>	— I Problemi archeologici Farfensi	S. 37
<i>Mercurelli, C.</i>	— Hydraulus graffito su epigrafe sepolcrale del Cimitero di Commodilla	S. 73
<i>Silvagni, A.</i>	— Studio critico sopra le due sillogi medievali di iscrizioni cristiane Milanesi	S. 107

Rivista di Archeologia Cristiana

Anno XV, No. 3-4, 1938

<i>Belvederi, G.</i>	— La Basilica e il Cimitero di S. Alessandro al VII miglio sulla Via Nomentana	S. 225
<i>Silvagni, A.</i>	— Studio critico sopra le due sillogi medievali di iscrizioni cristiane Milanesi	S. 249
<i>Bruyne, L. De</i>	— Intorno ai mosaici della navata di S. Maria Maggiore	S. 281
<i>Schwabe, M., Reifenberg, A.</i>	— Ein unbekanntes jüdisches Goldglas	S. 319

Studi e Materiali di Storia delle Religioni

Anno XIV, Vol. XIV, Fasc. 1-2, 1938

<i>Guarducci, Margherita</i>	— Fukeia	S. 1
<i>Pestalozza, Uberto</i>	— Sulla rappresentazione di un pithos arcaico beotico	S. 12
<i>Wagenvoort, H.</i>	— Orcus	S. 33

- Dangel, R.* — Tagesanbruch und Weltentstehung S. 65
Furlani, G. — Sul testo hittita 'I doveri degli addetti ai templi S. 82

T'Oung Pao — Vol. XXXIV, Livr. 1-2, 1938

- Duyvendak, J. J. L.* — The Last Dutch Embassy to the Chinese Court (1794-1795) S. 1
Chatley, Herbert — The True Era of the Chinese Sixty Year Cycle S. 138
Pelliot, Paul — Le nom du Xwärizm dans les textes chinois S. 146

T'Oung Pao — Vol. XXXIV, Livr. 3, 1938

- Sirén, Oswald* — An Important Treatise on Painting from the Beginning of the XVIIIth Century S. 153
Wolfenden, Stuart N. — Concerning the Origins of Tibetan brgiad and Chinese (π) pwât "eight" S. 165
Cb'en, Kenneth — A Possible Source for Ricci's Notices on Regions near China S. 179
Pelliot, Paul — Les Fransiscains en Chine au XVIème et au XVIIème siècle S. 191
Duyvendak, J. J. L. — The Last Dutch Embassy in the "Veritable Records" S. 223

Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes

Band XLV, Heft 1-2, 1938

- Brandenstein, Wilhelm* — Josef Sturm † S. 1
Thausing, Gertrud — Betrachtungen über das ägyptische Märchen S. 3
Höfner, Maria — Die Inschriften aus Glasers Tagebuch XI (Mänib) S. 7
Oppenheim, Leo — Bemerkungen zur neueren amerikanischen Nuzi-Literatur S. 38
Furlani, G. — Le Feste dei Yezidi S. 49
Mžik, Hans v. — Mythische Geographie S. 81
Geiger, Bernard — Der Planet Venus im Awesta? S. 105
Haas, Otto — Zur Erklärung der neuphrygischen Inschriften S. 117

Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes

Band XLV, Heft 3-4, 1938

- Lehmann-Haupt C. F.* — Epigraphisch - Archäologisches aus Georgien und Armenien S. 161
Rbodokanakis, Nikolaus — Das Buch Hiob S. 169
Srauss, E. — Muhy'uddin b. 'Abdazzahir S. 191
Schlögl, Nivard — Das Wort *molek* in Inschriften und Bibel S. 203
Frauwallner, E. — Bhāvāna und Vidhih Mandanamisra S. 212
Krauss, S. — Einige Nachrichten über die Kara-Khitai S. 253

The Yale Review

Vol. XXVII, No. 3, March, 1938 — (Extracts) —

<i>Rowell, Chester H.</i>	— The Resources of the Republican Party	S. 433
<i>Becker, Carl</i>	— Afterthoughts on Constitutions	S. 450
<i>Sigerist, Henry E.</i>	— Socialized Medicine	S. 463
<i>Halle, Louis J. Jr.</i>	— Faces in the Jungle	S. 483
<i>Pinches, Harold</i>	— Engineering's Biggest Job	S. 496
<i>Guerard, Albert</i>	— The French Bourgeoisie and Communism	S. 557
<i>Hayes, Frank L.</i>	— Hitler and Central Europe	S. 568

The Yale Review

Vol. XXVIII, No. 4, June, 1938 — (Extracts) —

<i>Lippmann, Walter</i>	— After Geneva: The Defense of the Peace	S. 649
<i>Wei, Francis C. M.</i>	— Questions about China	S. 664
<i>Langer, William L.</i>	— When German Dreams Come True	S. 678
<i>Bradley, John Hodgdon</i>	— Co-operation in Nature	S. 712
<i>Vogt, William</i>	— Will and Kate	S. 733
<i>Mosely, Philip E.</i>	— Recent Soviet Trials and Policies	S. 745
<i>Singer, Kurt</i>	— Differences between Chinese and Chapanese Culture	S. 772
<i>Trotsky, Leon</i>	— If World War Comes Again	S. 790

The Yale Review

Vol. XXVIII, No. 1, September, 1938 — (Extracts) —

<i>Millis, Walter</i>	— The President's Political Strategy	S. 1
<i>Chamberlin, William Henry</i>	— Japan Attempts to Remap Asia	S. 19
<i>Bonbright, James C.</i>	— Public Ownership and National Power Policy	S. 36
<i>Childs, Marquis W.</i>	— Farmer-Labor Relations in Scandinavia	S. 50
<i>Lowe, Pardee - {Translates}</i>	— Letters of Hawk Sung	S. 69
<i>Bridgman, Donald S.</i>	— Education for Work and Citizenship	S. 93
<i>Fishman, Joseph Fulling; Perlman, Vee</i>	— In the Name of Parole	S. 145

Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft

Band 92, Heft 1, 1938

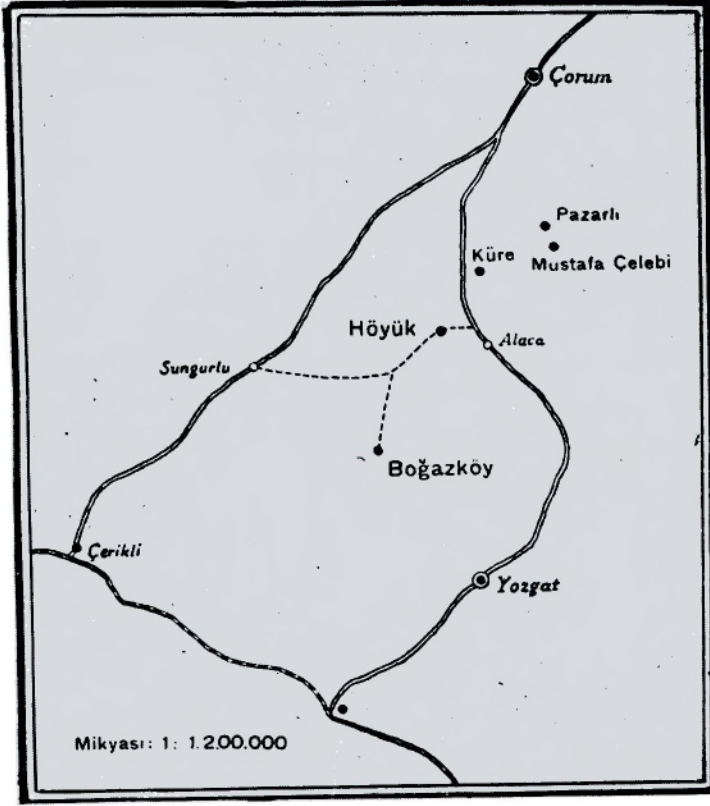
<i>Glasenapp, Helmuth v.</i>	— Hermann Jacobi †	S. 1
<i>Lüders, Heinrich</i>	— Dasanamaka	S. 15
<i>Kobl, Josef Friedrich</i>	— Der Zodiak des Siva-Tempels im Fort von Trinopolis	S. 28

<i>Tbieme, Paul</i>	— Ein iranisches Kulturlehnwort in der vedischen Prosa?	S. 47
<i>Rowley, H. H.</i>	— Some Hebrew prepositional Forms	S. 53
<i>Fück, Johann</i>	— Beiträge zur Überlieferungsgeschichte von Buharr's Traditionssammlung	S. 60
<i>Abbott, Nabia</i>	— Arabic Papyri of the Reign of Ġa'far al-Mutawakkil 'ala-llah	S. 88
<i>Hinz, Walther</i>	— Das erste Jahr des Grosskönigs Dareios	S. 136
<i>Martiny, Günter</i>	— Der umstrittene Sin-Šarnaš-Tempel in Asur	S. 174
<i>Rosenkranz, B.</i>	— Der Ursprung des Alphabets von Ras Schamra	S. 178
<i>Friedrich, Johannes</i>	— Zu einigen Schrifterfindungen der neuesten Zeit	S. 183
<i>Spuler, Bertold</i>	— Quellenkritik zur Mongolengeschichte Irans	S. 219
<i>Haenisch, Erich</i>	— Bemerkungen zur Textwiederherstellung des Monghol un Niuca Tobca'an (Yüan-cha'o pi-shi)	S. 244.

Zeitschrift für Ethnologie — 96. Jahrgang, Heft 6, 1937

<i>Lenz, W.</i>	— Über einige Fragen der materiellen Kultur von Nuristan	S. 277
<i>Margwelaschwili, T. von</i>	— Der Kaukasus und der alte Orient	S. 306
<i>Schellbas, P.</i>	— Fünfzig Jahre Mayaforschung	S. 365
<i>Lagercrantz, St.</i>	— Ringdolche, Armdolche und Schlagringe in Afrika	S. 389

Şekil 1 — Pazarlı'nın bulunduğu yeri gösterir kroki
Fig 1 — Croquis représentant Pazarlı

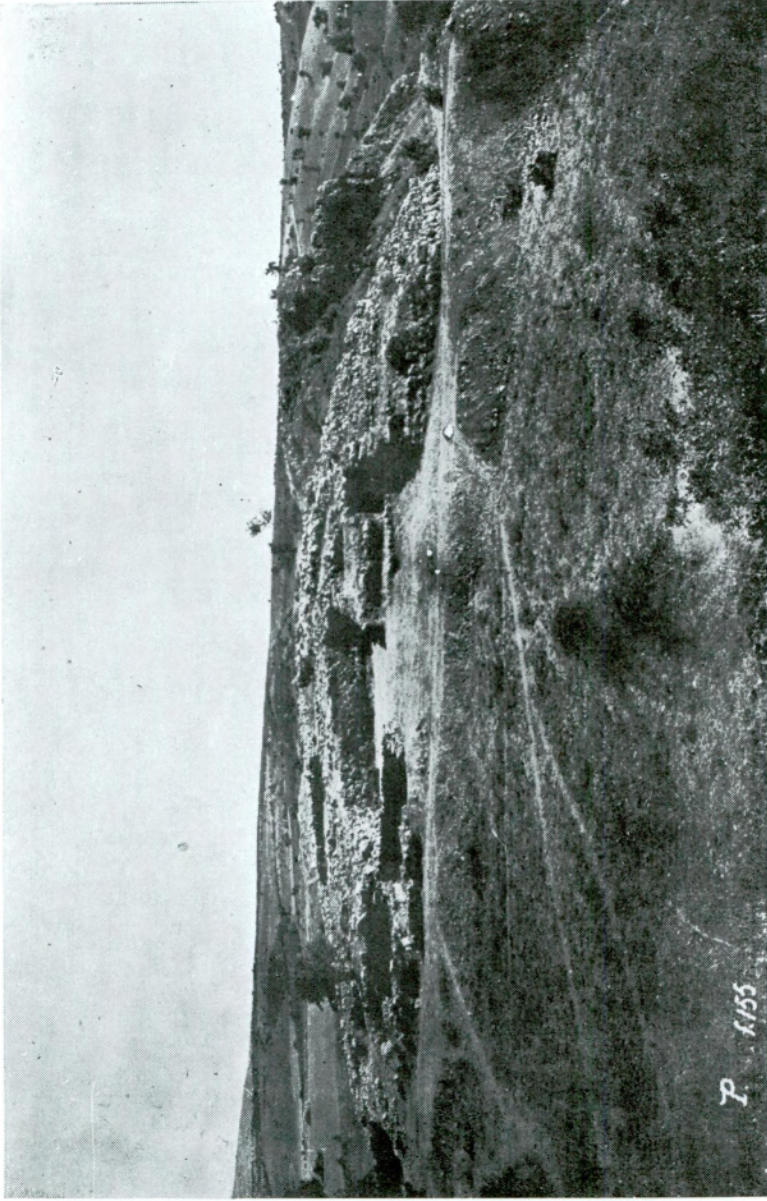

Şekil 3 — Pazarlıdaki mağara
Fig 3 — Grotte

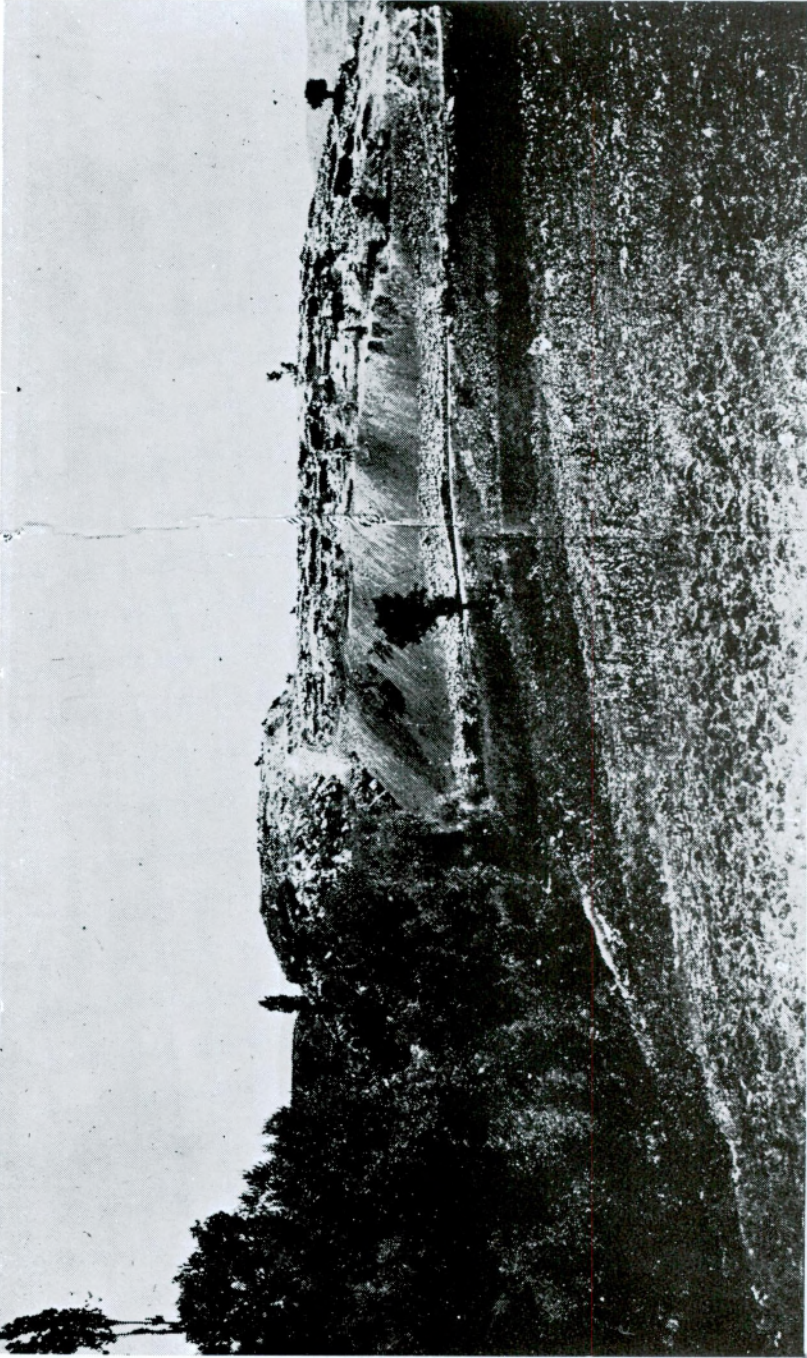

Şekil 2 — Pazarlı kalesinden vadiye bir bakış
Fig 2 — Vue sur la vallée, prise de la forteresse

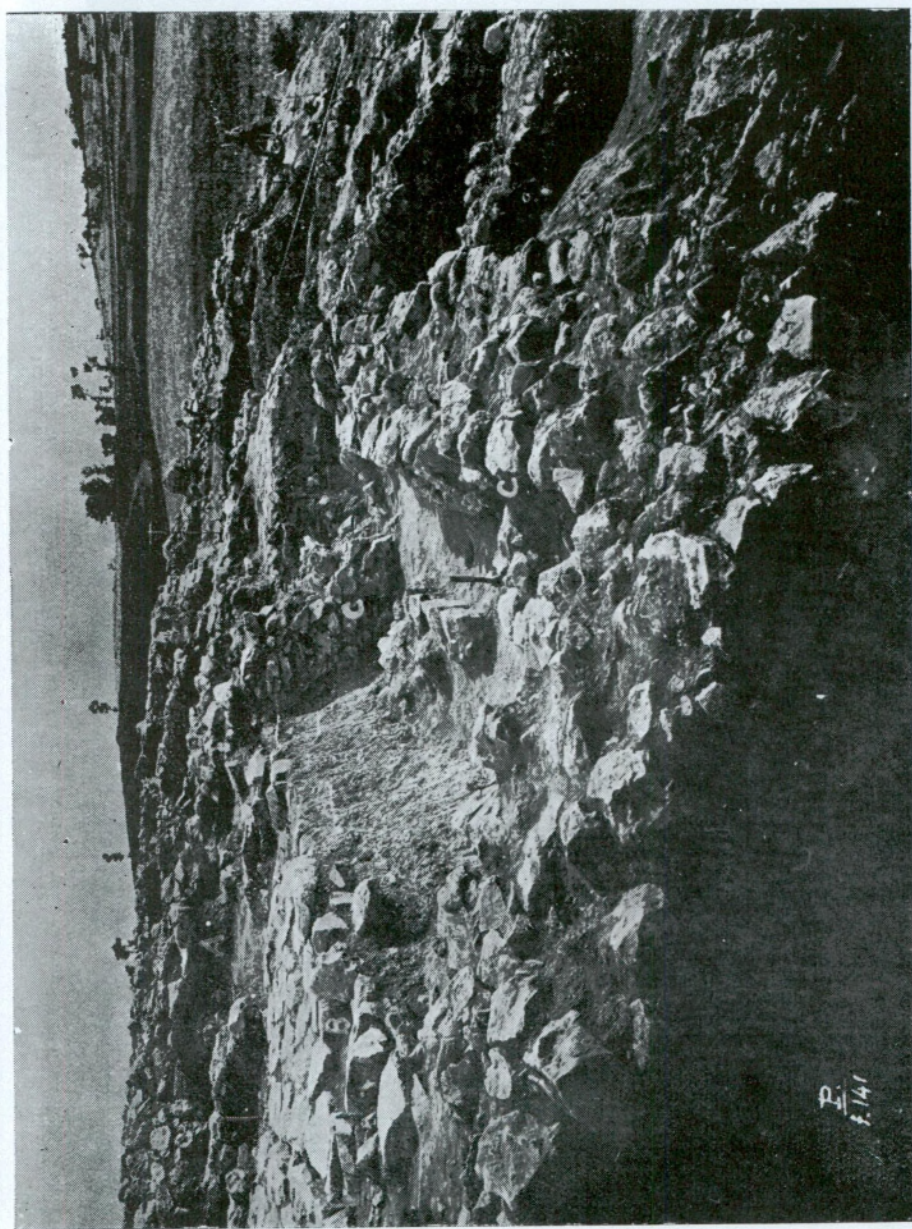

Şekil 4 — Fırıkya kale tepelerinin görünüşü
Fig 4 — Fondations de la forteresse phrygienne

Şekil 5 — Hafriyat alanının batıdan görünüşü
Fig 5 — Lieu des fouilles. — Côté Ouest

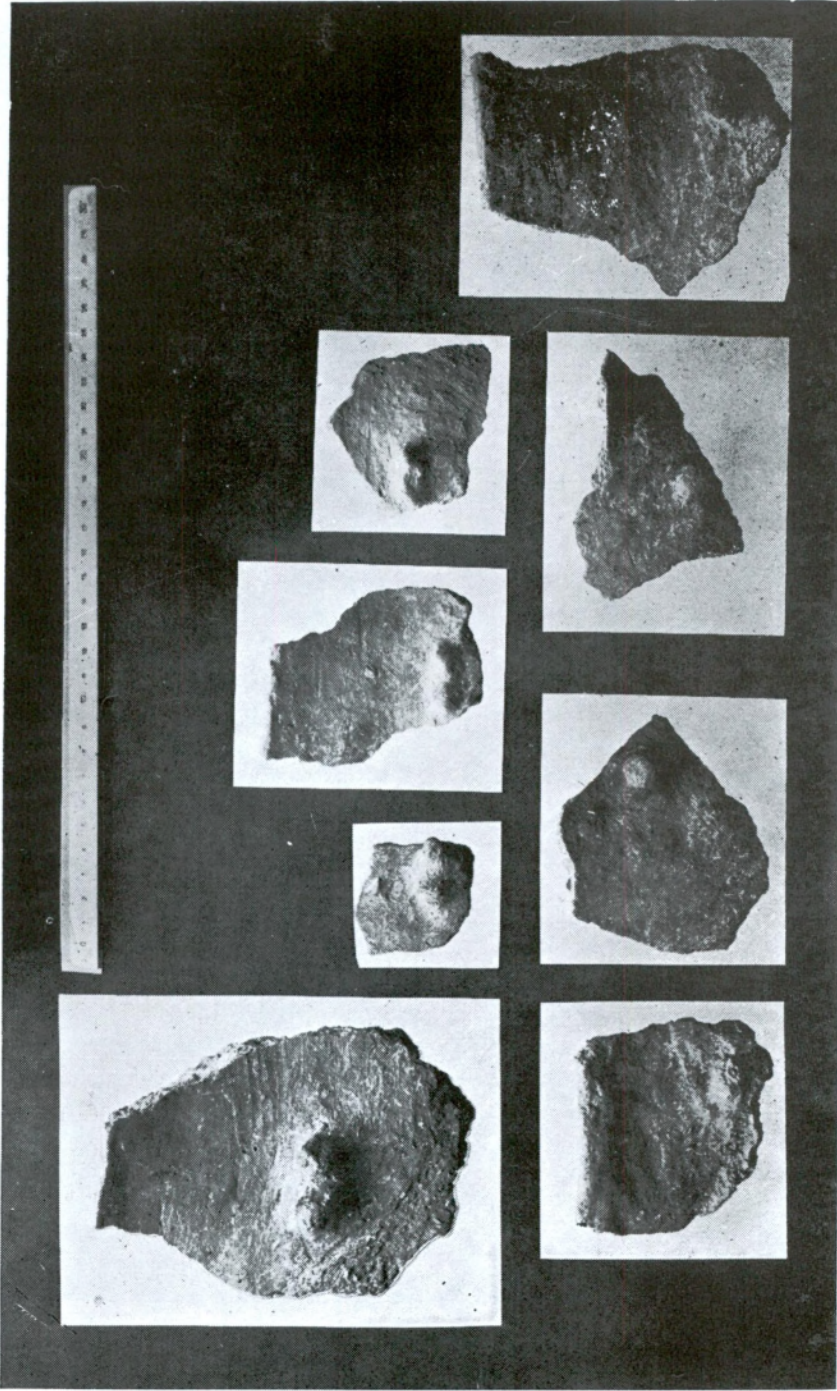

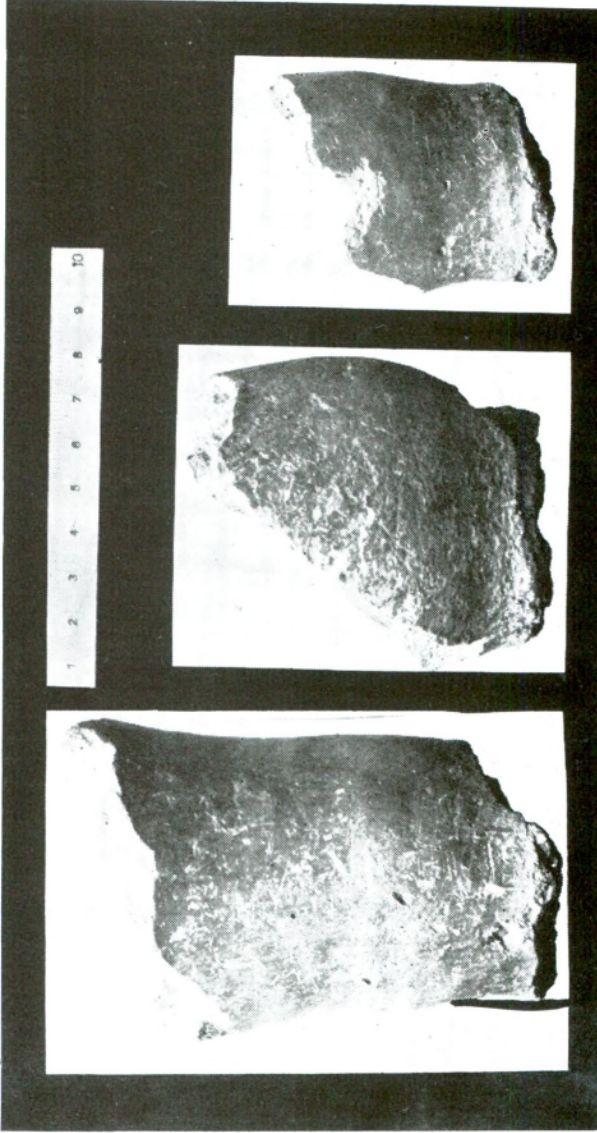
Şekil 6 — Batıda A. B. C. katlarının temelleri (Plânda H/9 murabbâna bakınız)
Fig 6 — Lieu des fouilles; côté Ouest. — Fondations A. B. C. (voir Plan, carré H/9)

R
f. 141

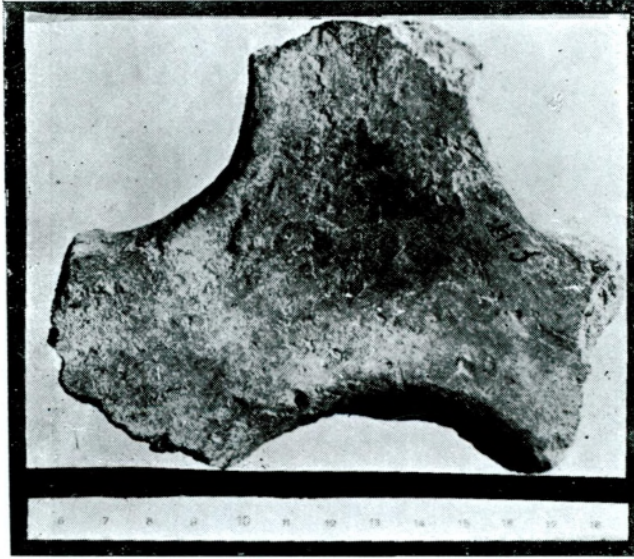

Şekil 7 — Kalkolitik çağa ait çanak kenarları
Fig 7 — Période chalcolithique. — Bordures de poterie

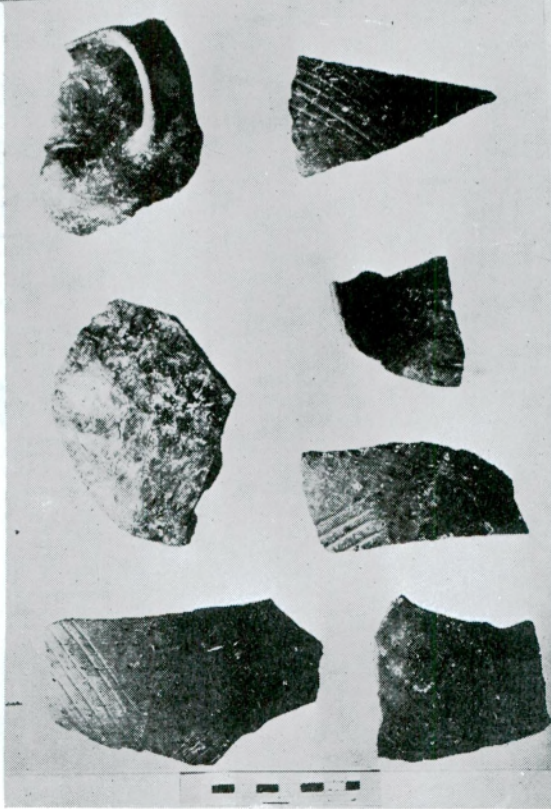
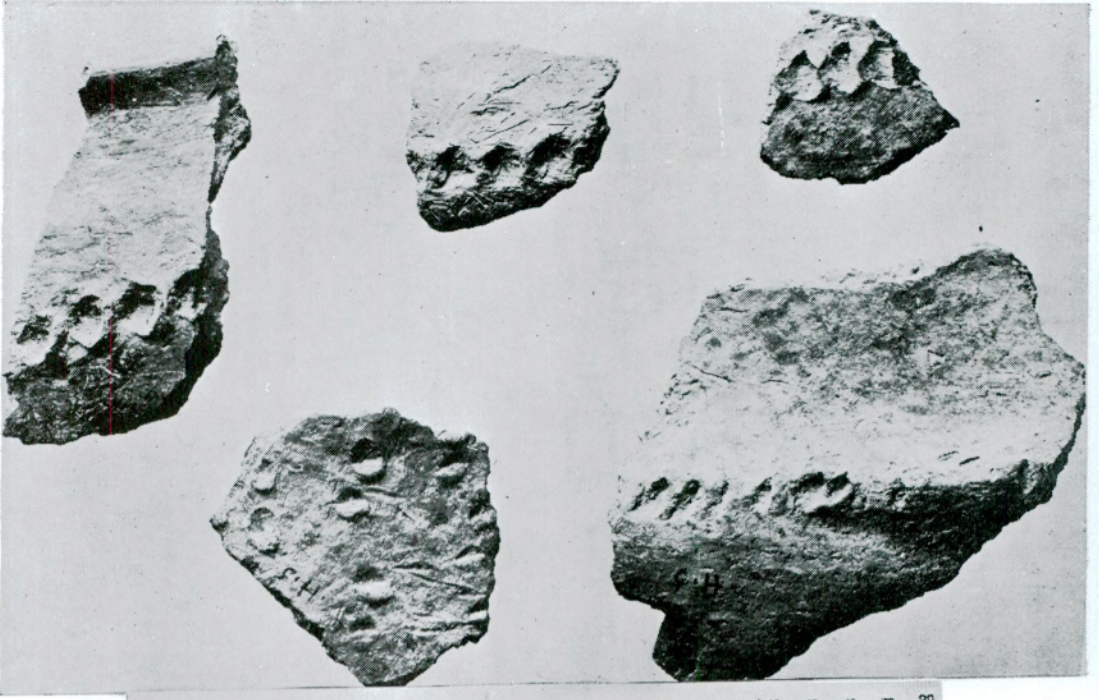
Şekil 8 — Kalkolitik çağa ait «meyva tabağı» ad. verilən kəplərin ay kları
Fig 8 — Période chalcolithique. — Goulots d'assiettes à fruits

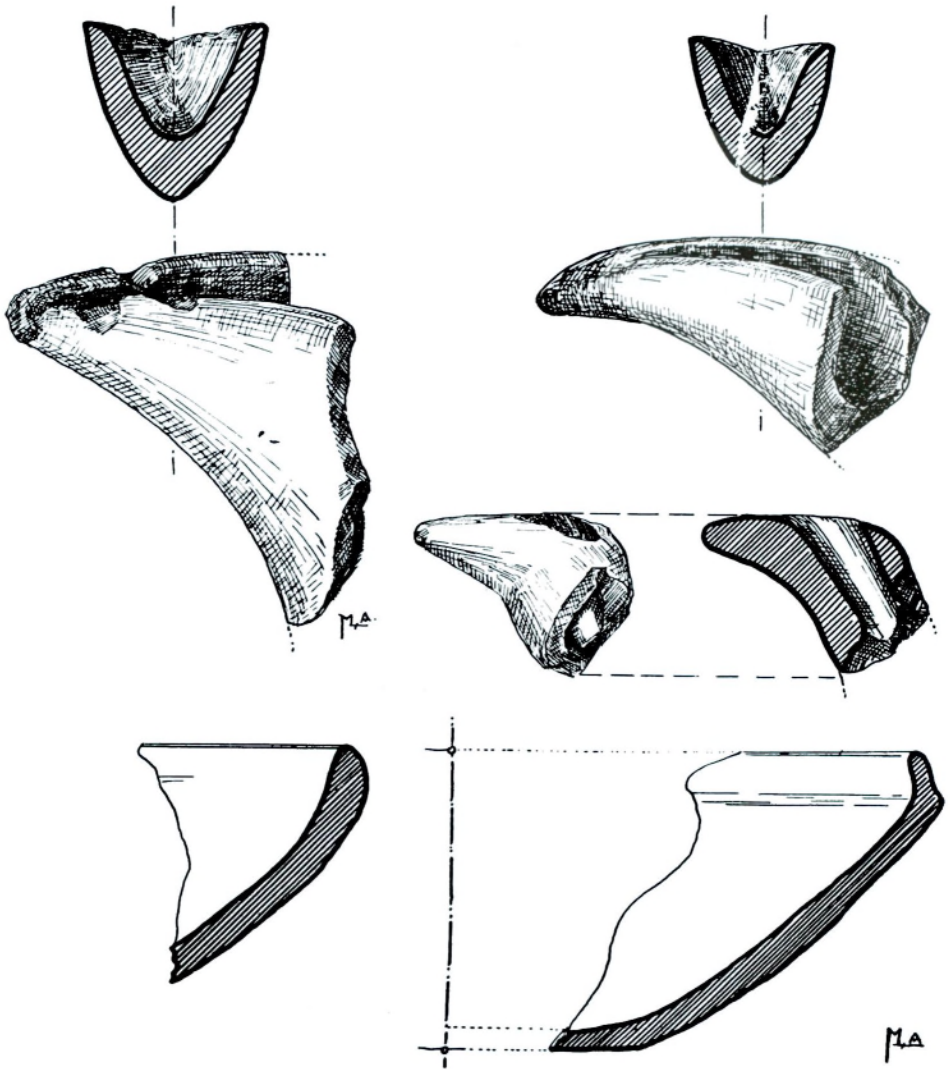
Şekil 9 — Kalkolitik çağ eseri (Alacahöyük, Alişarda da bulunmuştur)

Fig 9 — Période chalcolithique. — Tesson (découvert également à Alacahöyük et à Alişar)

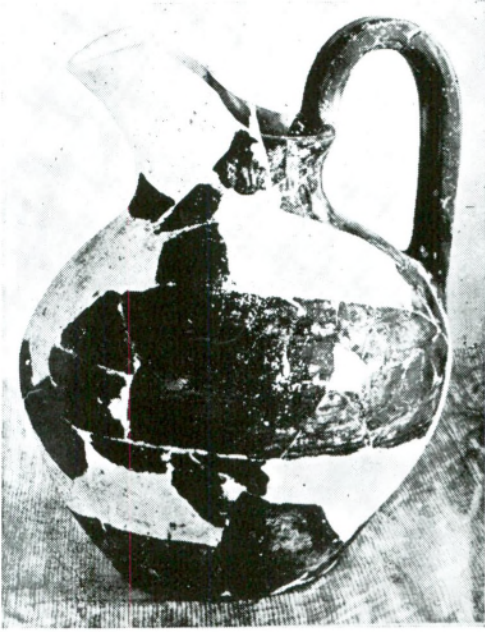

Şekil 10 — Bakır çağı çanak - çömlek kırıkları
Fig 10 — Age du Cuivre. - Tesson

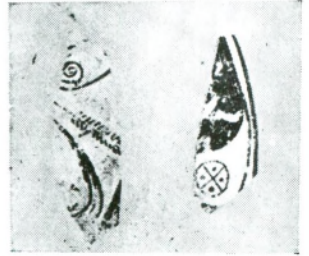
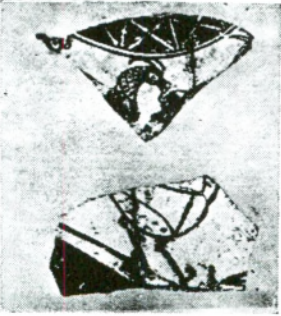
Şekil 11 — Eti çağı çanak - çömlek örnekleri
Fig 11 — Tessons de poterie hittite

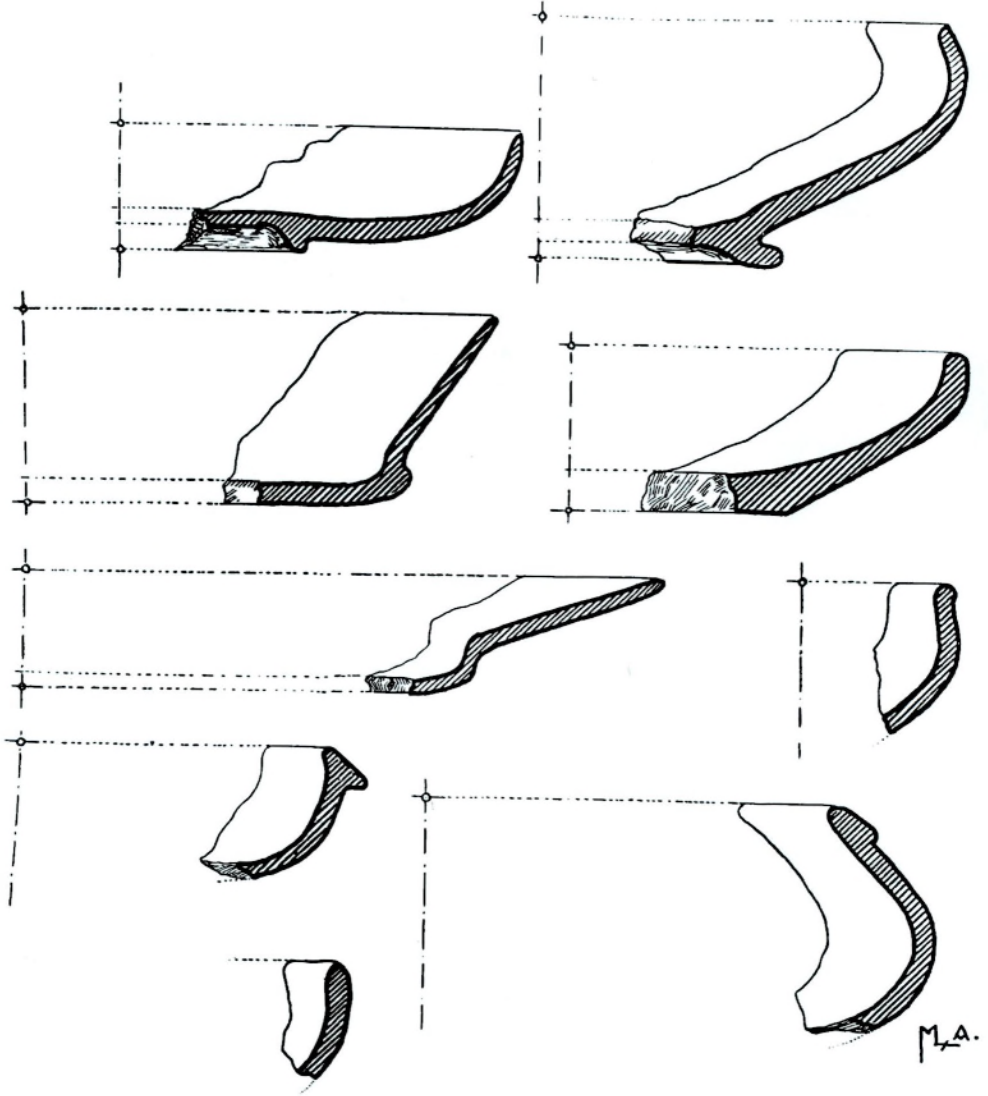
Şekil 13 — Frikya kabı (ağız kısmı)
Fig 13 — Goulot de récipient phrygien

12 — Firikya kabı (onarılmış ve tamamlanmıştır)
Fig 12 — Récipient phrygien

Şekil 14 — Frikya parçaları
Fig 14 — Tessons de poterie phrygienne, avec dessins d'animaux

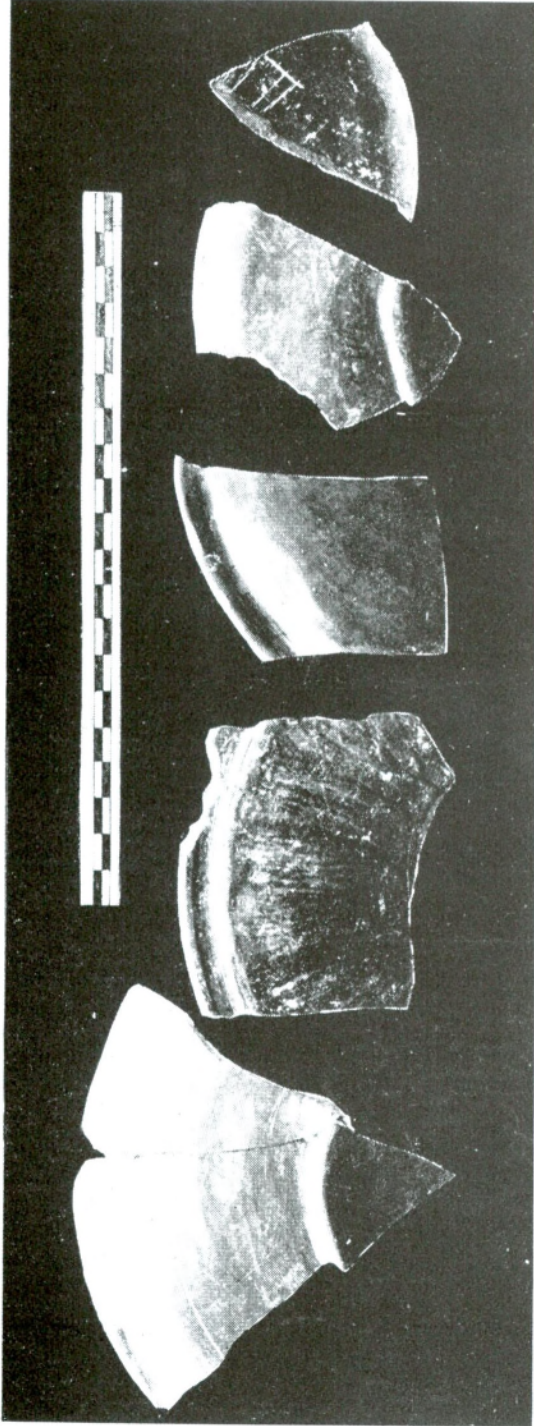

Şekil 15 — Kırmızı Frikya çanak - çömlekleri profilleri

Fig 15 — Tessons de poterie phrygienne de couleur rouge à l'intérieur et à l'extérieur

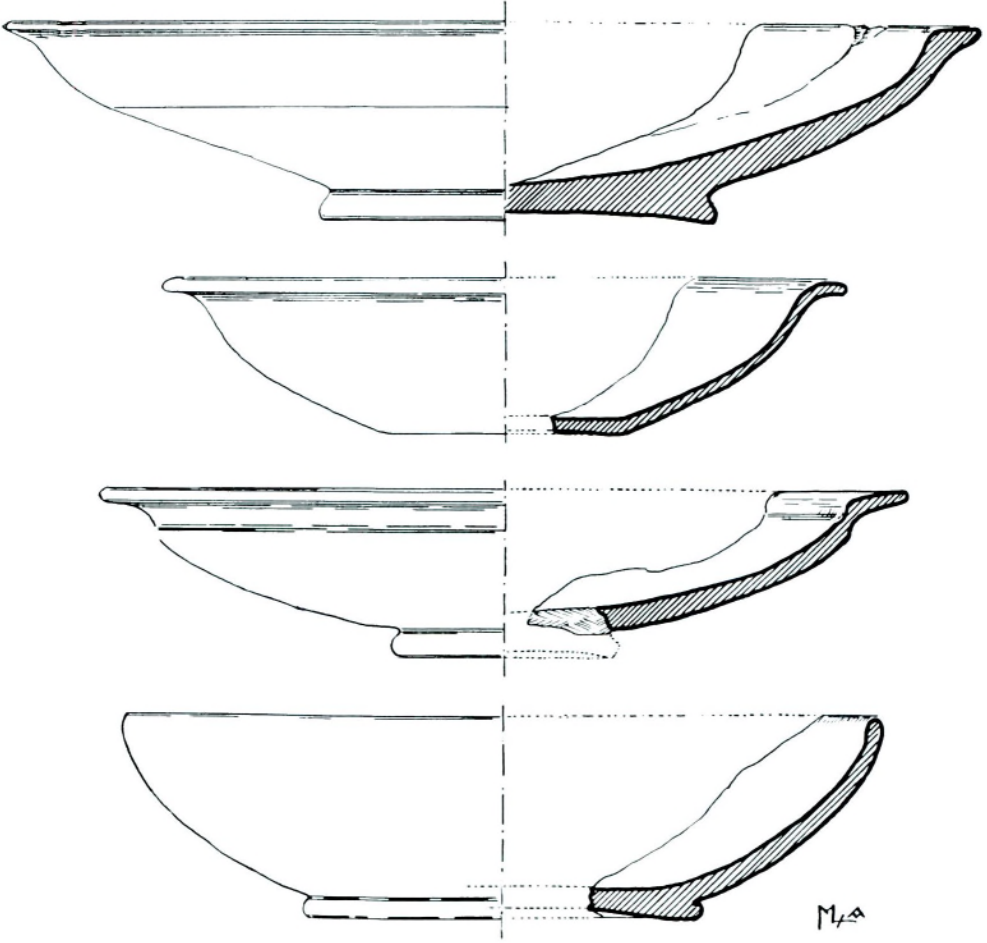

Şekil 16 — Frikya kabı
Fig 16 — Réipient phrygien

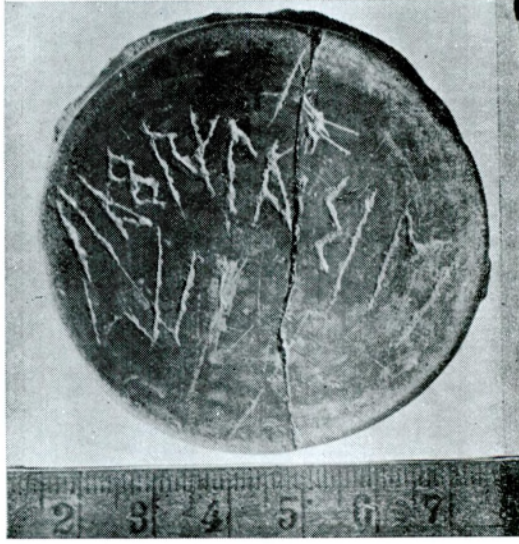

Şekil 17 — Frikya çanak - çömlüklerinden örnekler
Fig 17 — Epoque phrygienne. - Types de poterie grise

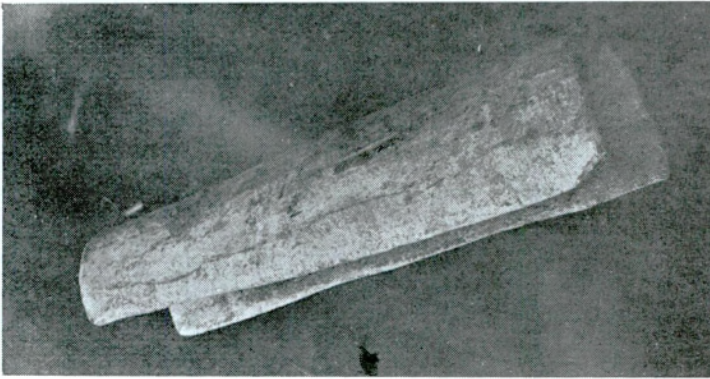

Şekil 18 — Frikya gri çanak - çömleklere profilleri
Şekil 18 — Epoque phrygienne. - Types de poterie grise

Şekil 19 — Frikyazısı bulunan bir kap dibi
Fig 19 — Ecriture phrygienne — On y lit le mot
LAFRUGASIN, dont le sens n'a pu être expliqué

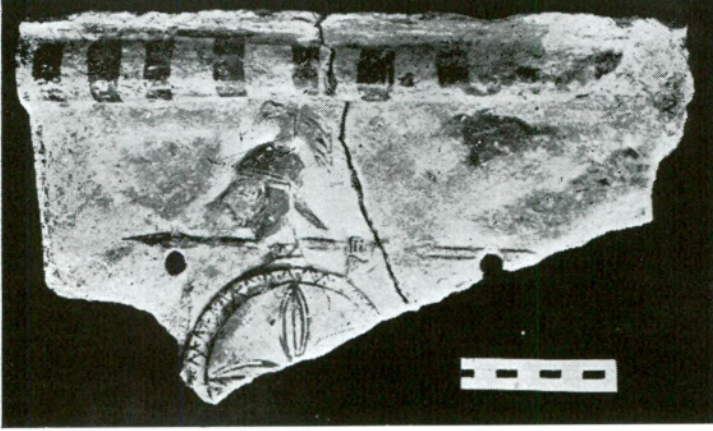
Şekil 20 — Friky yapılarının üzerini örten kiremitlerden iki tip ve çörten

Fig 20 — Epoque phrygienne. - Deux tuiles et une tuile de faîte

Şekil 21 — Frikya muharibi kabartması
Fig 21 — Guerrier phrygien. - Fragment

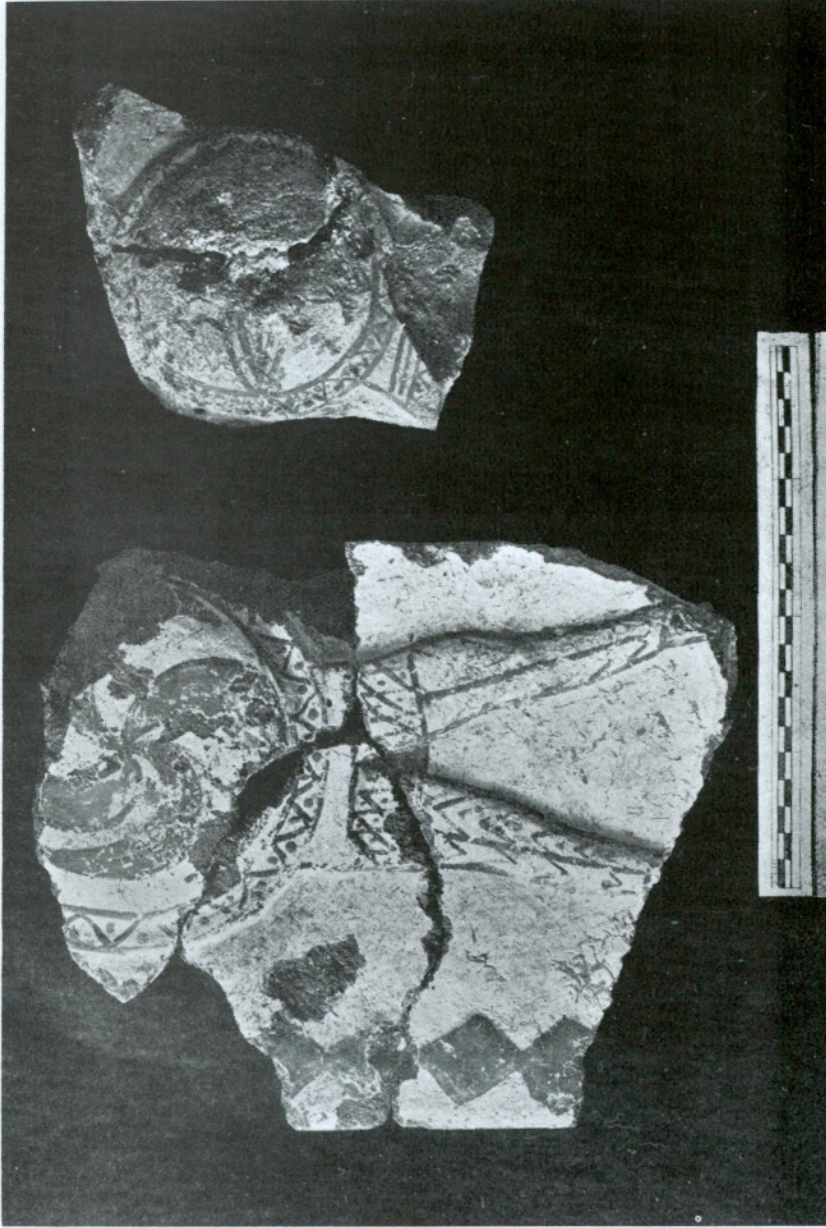

Şekil 22 — Frikya muharibi
Fig 22 — Guerrier phrygien. - Fragment

Şekil 23 — Myken'de bulunan bir kap (mukayese edilmesi)
Fig 23 — Art mycénien. — Vase dit «des guerriers» [Comparez!]

Şekil 24 — Firikya muharibinin kalkan ve kısmen ayakları
Fig 24 — Guerrier phygien. - Fragments

Şekil 25 — Frikya muharibi
Fig 25 — Guerrier phrygien - Fragments

Şekil 26 — Boğa ile aslan arasında mücadele
Fig 26 — Combat du lion et du taureau

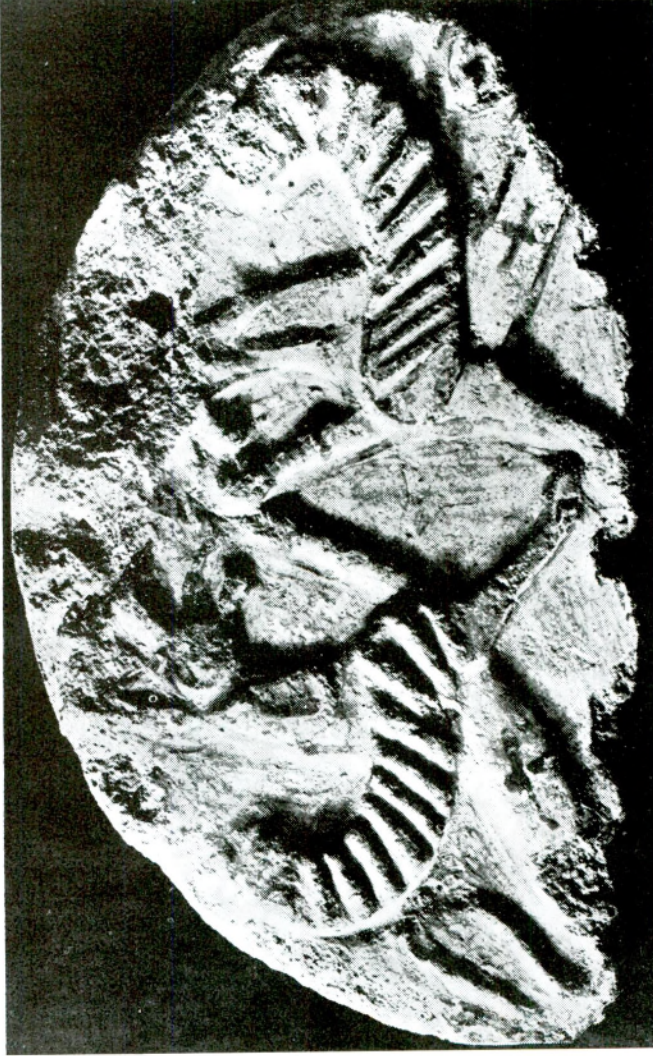

Şekil 27 — Boğa ile aslan arasında mücadele
Fig 27 — Combat du lion et du taureau

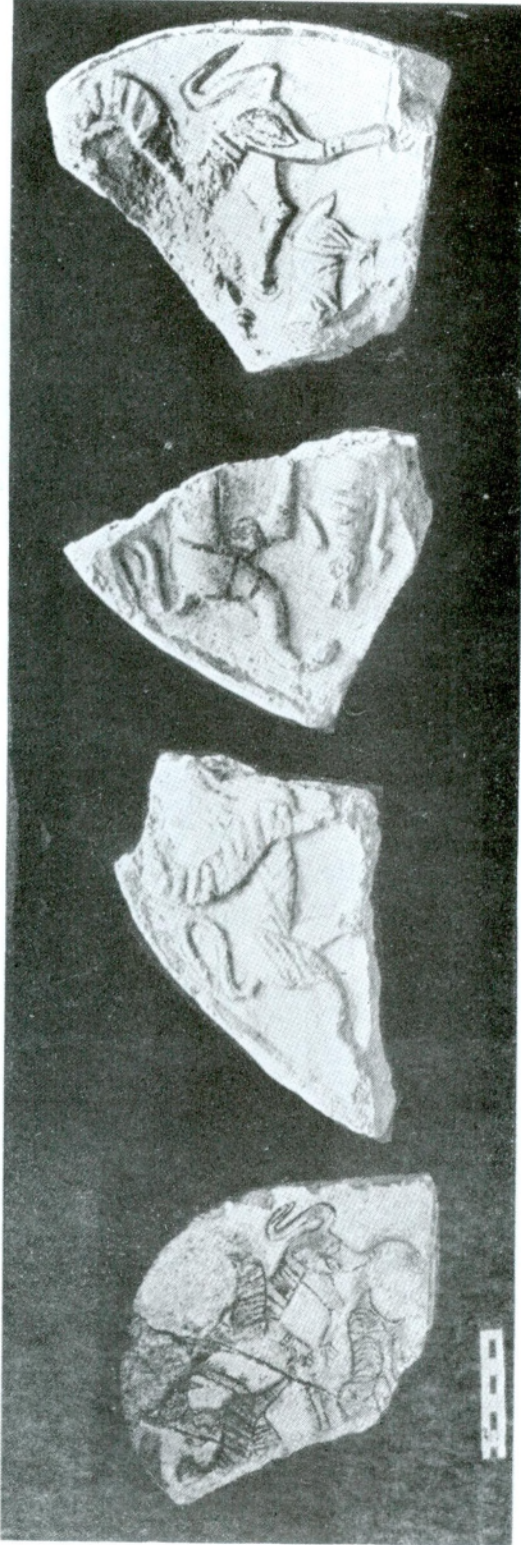

Şekil 28 — Frikya çağı grifonları
Fig 28 — Griffons phrygiens

Şekil 29 — Frikyya çağı grifonları
Fig 29 — Griffons phrygiens

Şekil 30 — Griffonlar
Fig 30 — Griffons phrygiens

Şekil 31 - Griffon
Fig 31 - Griffon phrygien

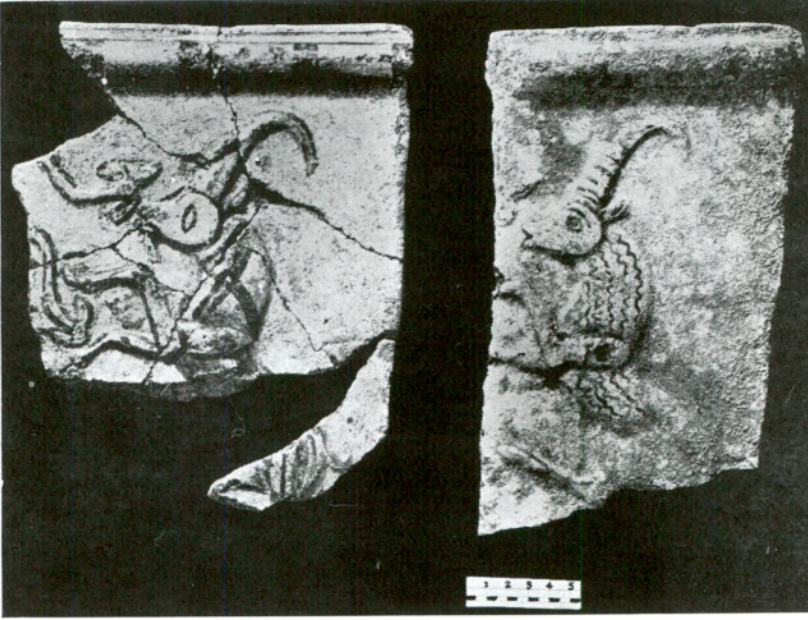

Şekil 32 - Başı dönük grifon
Fig 32 - Griffon phrygien à tête recourbée

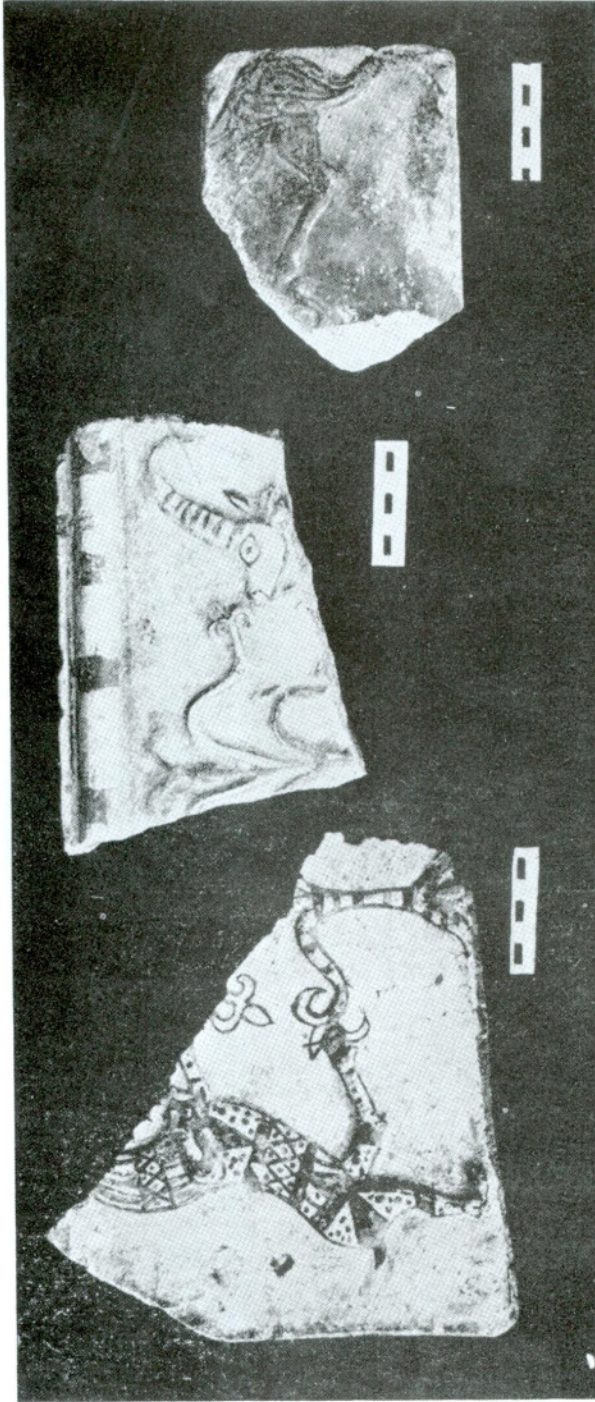

Şekil 33 — Hayat ağacı iki yanında şahlanan iki dağ keçisi
Fig 33 — Chamois autour de l'Arbre de Vie

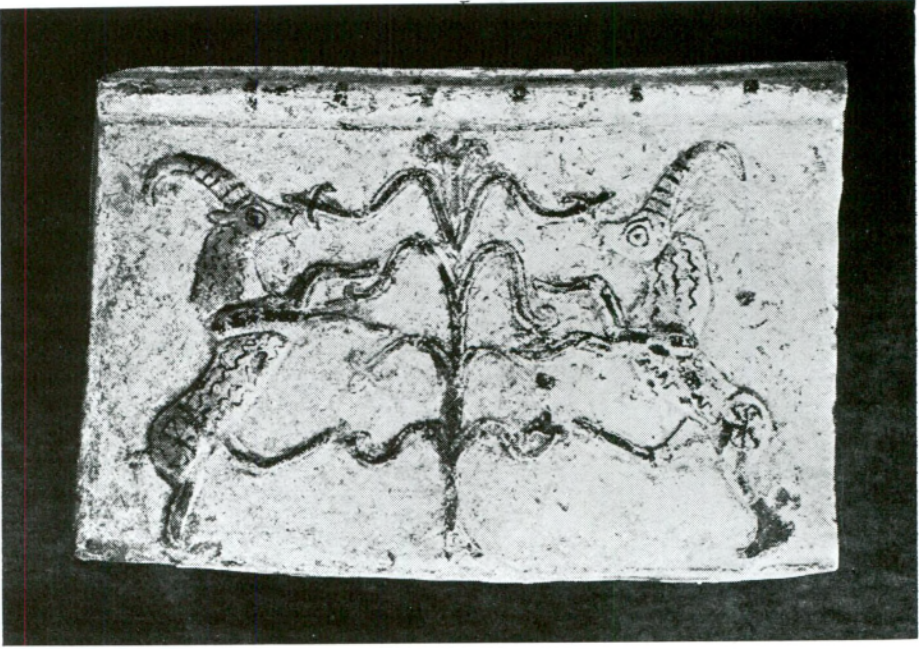

Şekil 34 — Dağ keçisi
Fig 34 — Chamois

Şekil 35 — Dağ keçisi
Fig 35 — Chamois

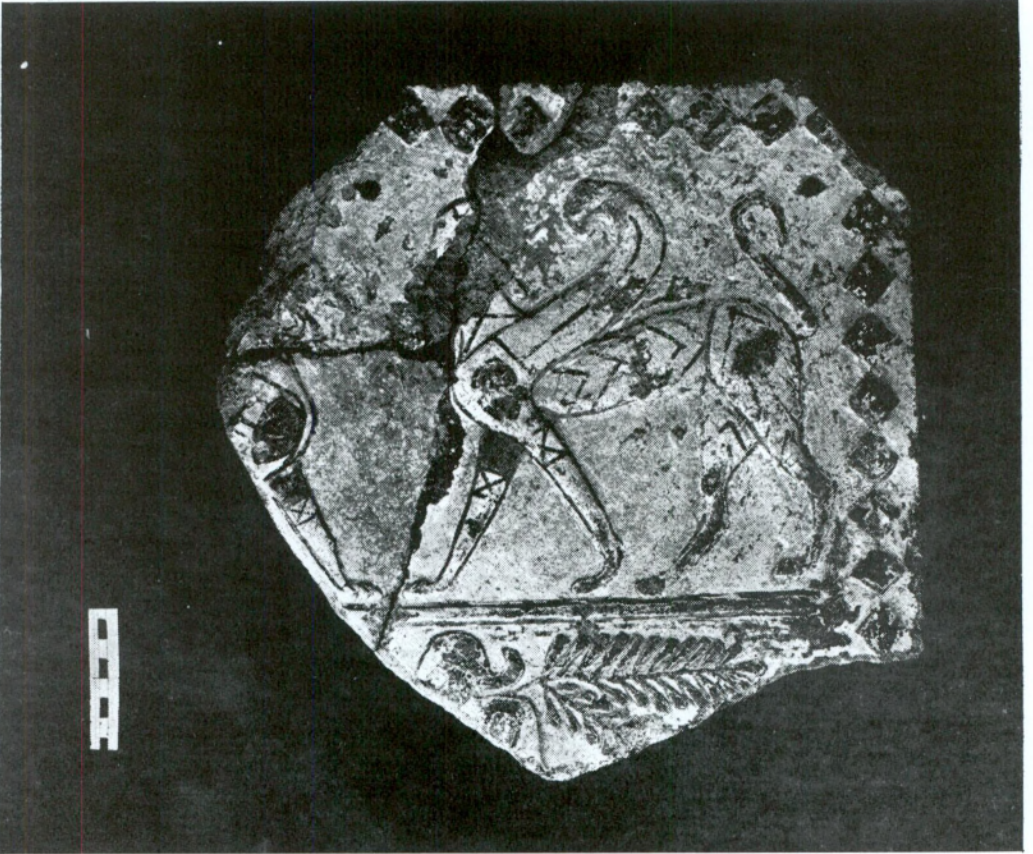
Şekil 36 — Dağ keçisi
Fig 36 — Chamois

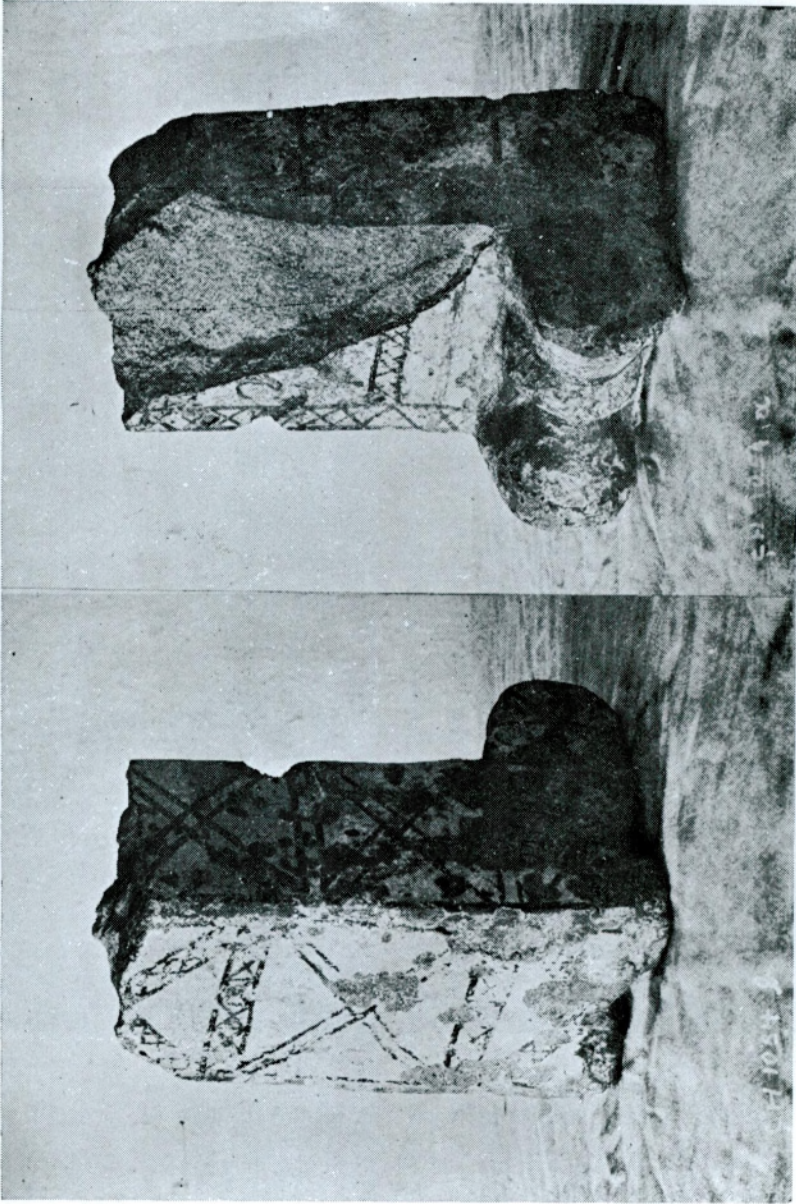

Şekil 37 — Kentor
Fig 37 — Centaure

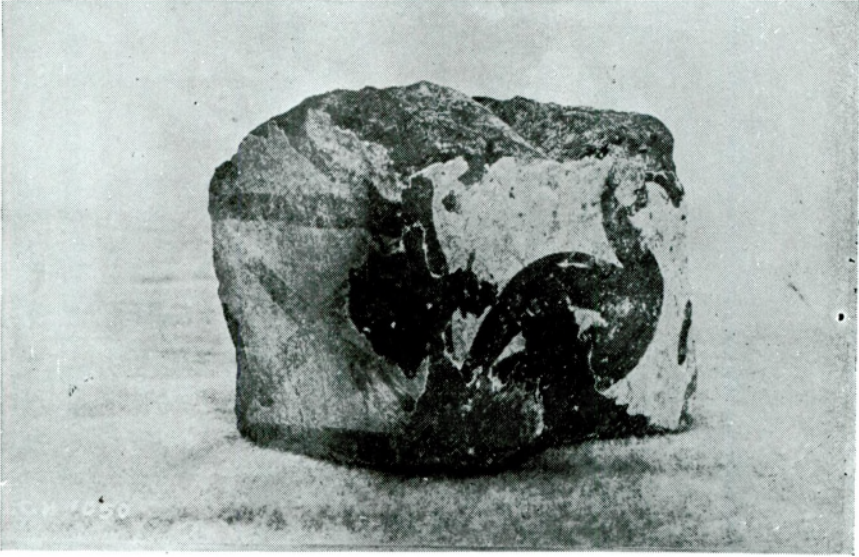

Şekil 38 — Üstte Grifon, altta kentor
Fig 38 — Griffon (au - dessus) et Centaure (au-dessous)

Şekil 39 — Sütun parçası (yapı kısmından)
Fig 39 — Fragment de stèle

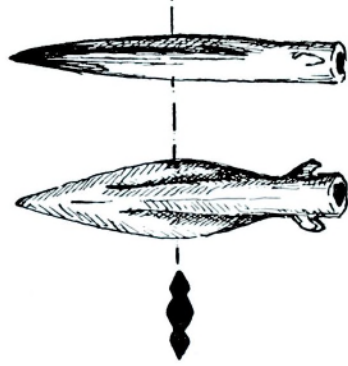

Şakil 40 — Yapı aksamından
Fig 40 — Motif architectonique

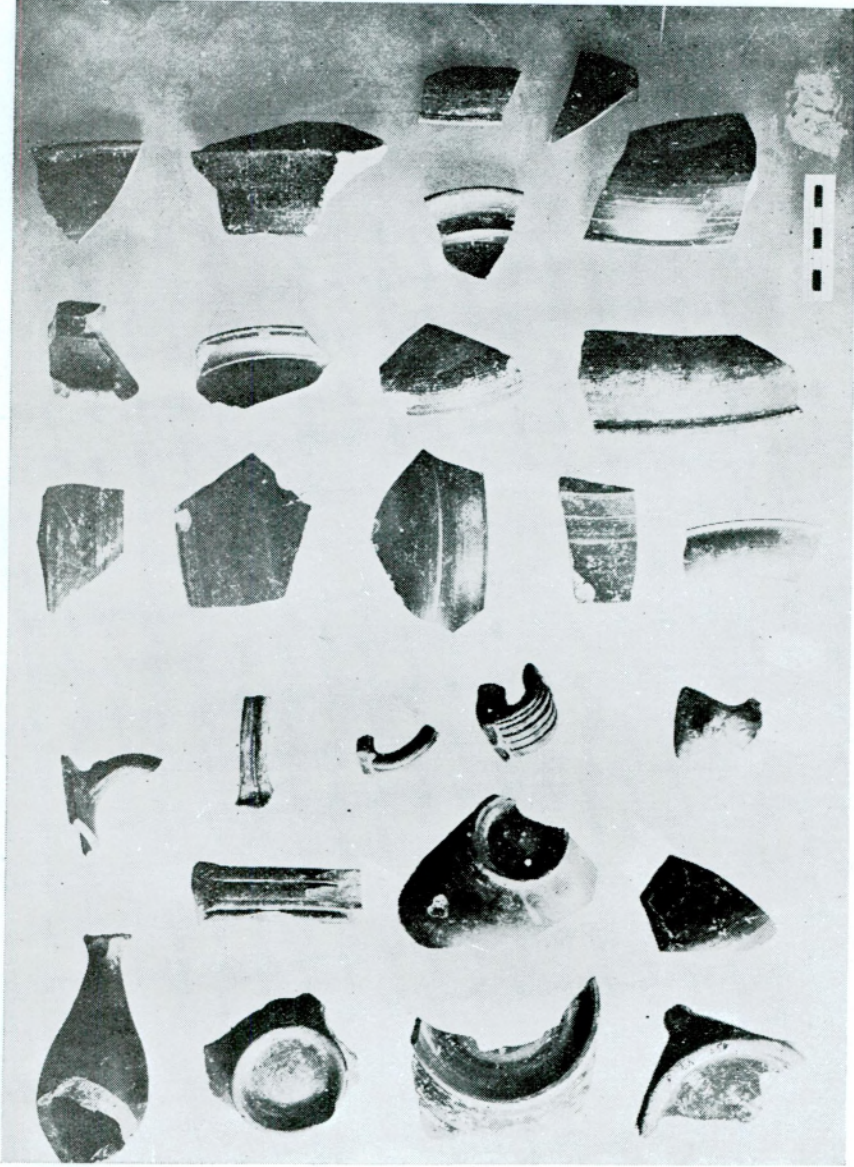

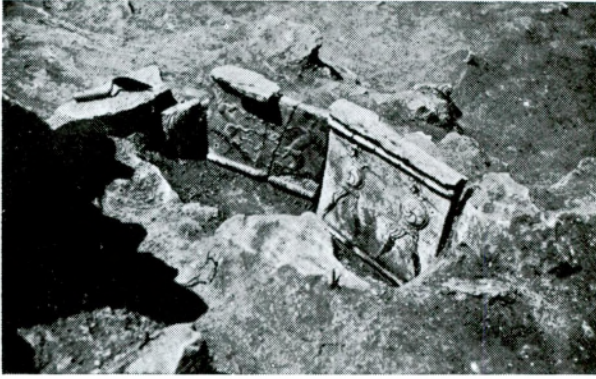
Şekil 41 — Frikya madeni kaşığı
Fig 41 — Cuiller phrygienne métallique

Şekil 42 — Frikya ok ucu
Fig 42 — Bout de flèche phrygien

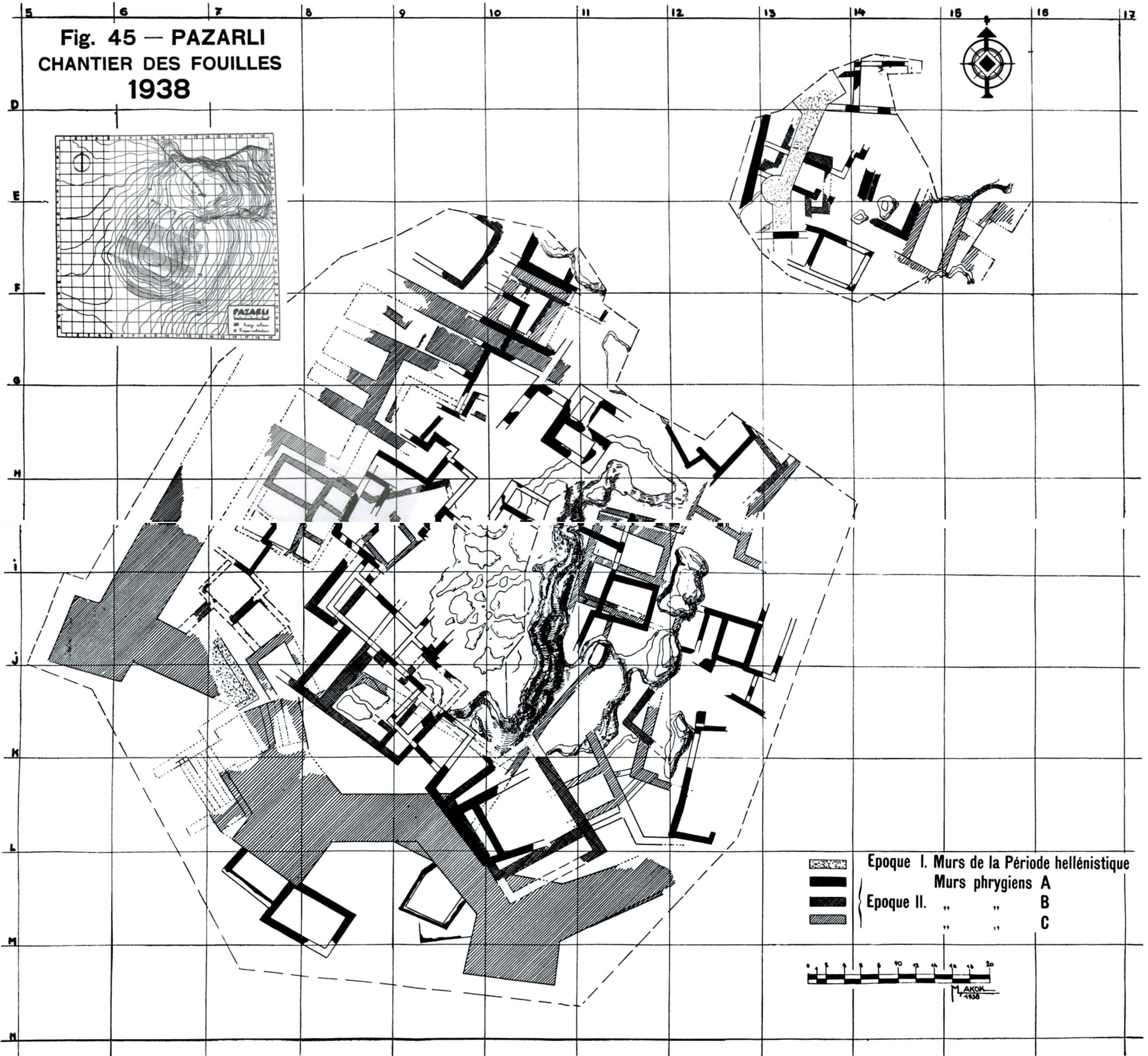
Şekil 43 — Hellenistik çağ çanak - çömlek parçaları
Fig 43 — Période hellénistique. - Tessons.

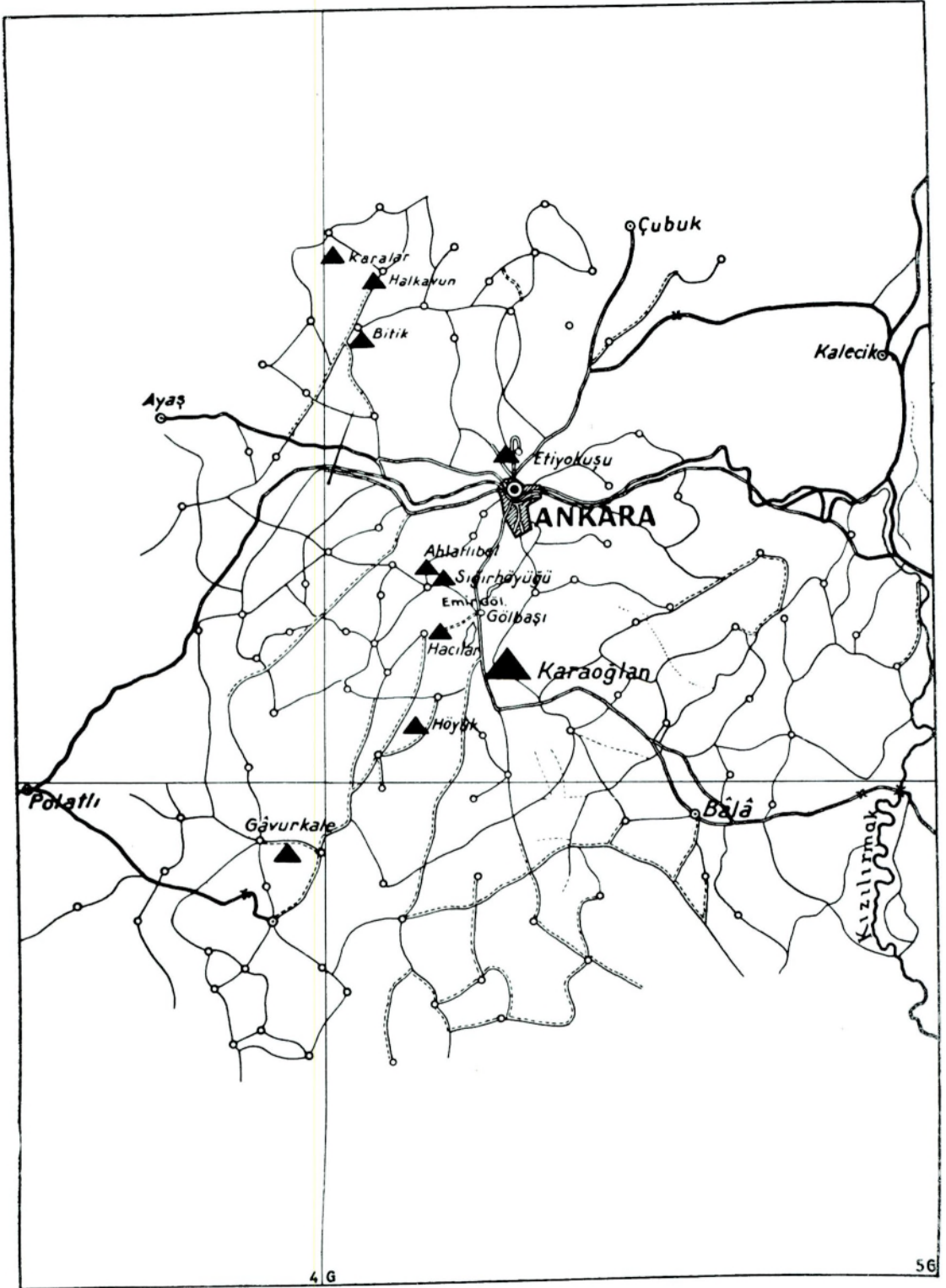
Şekil 44 — Kabartmaların bulunuşu
Fig 44 — Bas - reliefs (tels qu'ils ont été découverts)

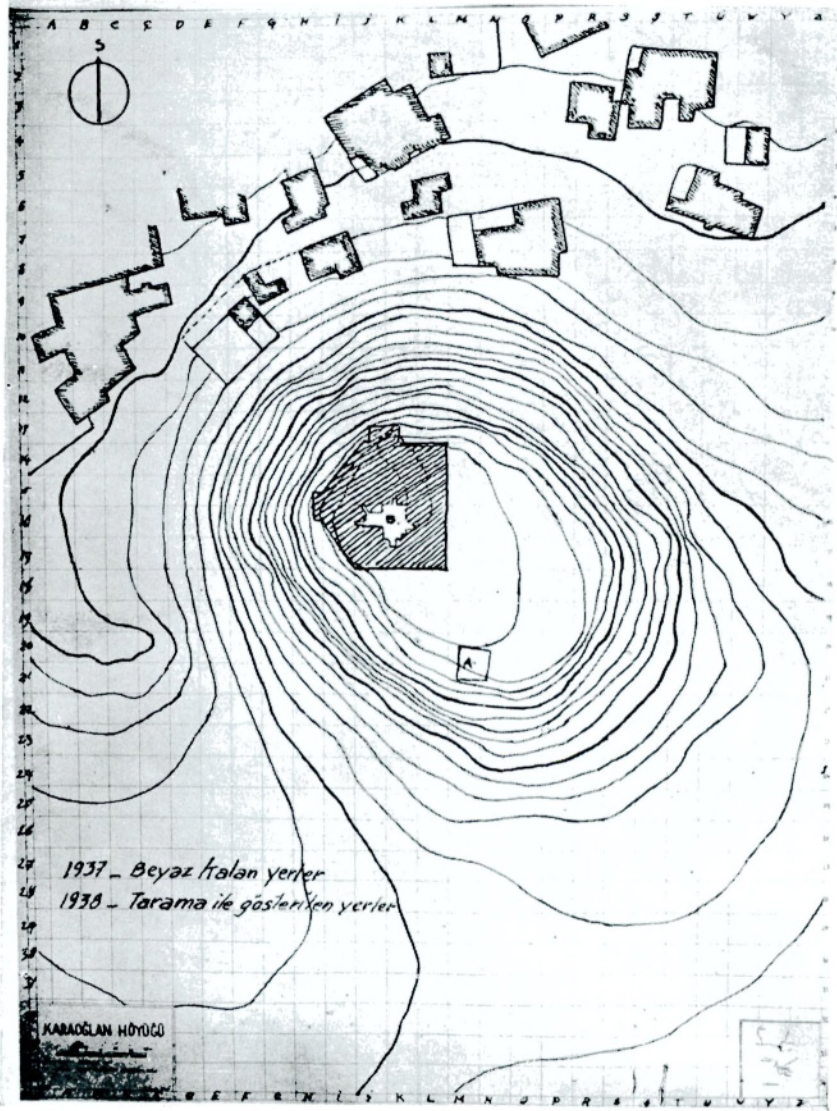
**Fig. 45 — PAZARLI
CHANTIER DES FOUILLES
1938**

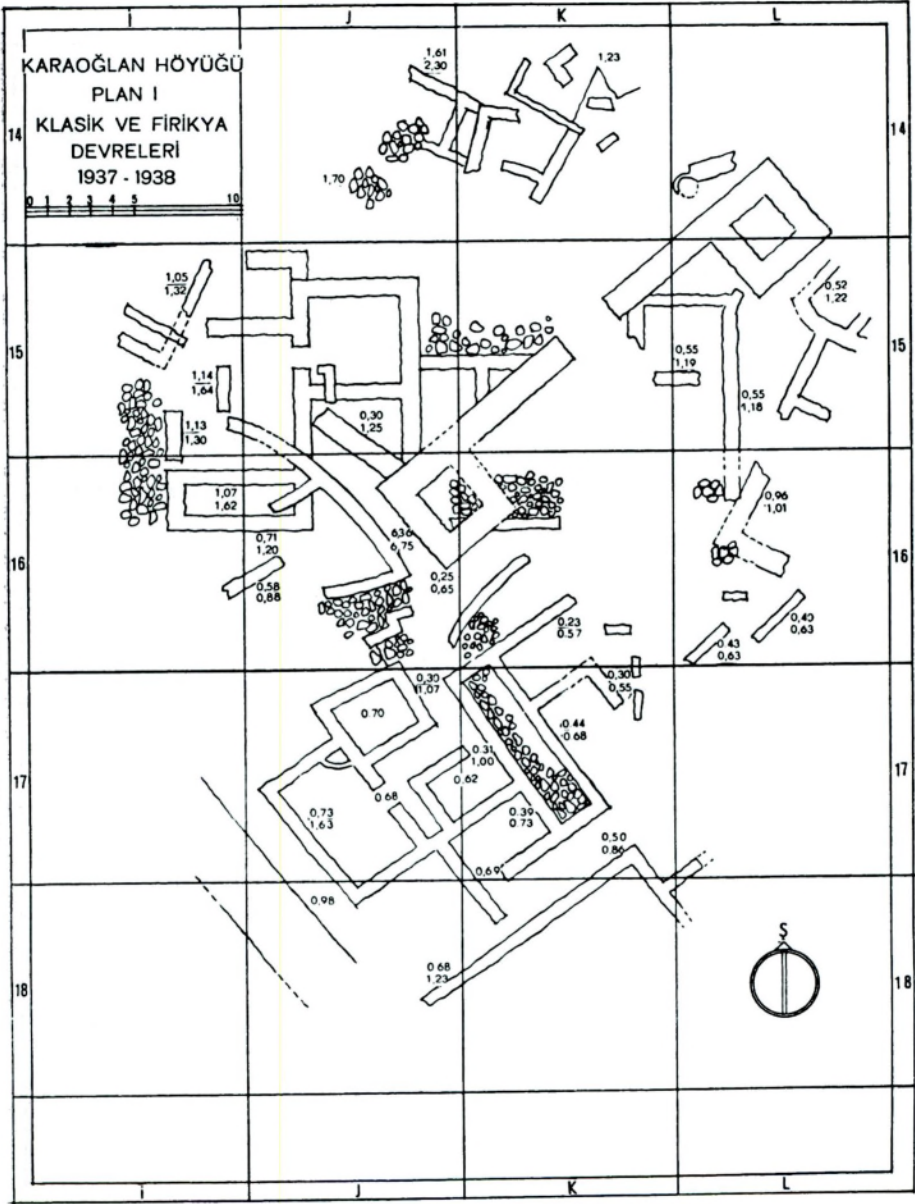

Ankara, Karaoğlan ve yakınlarının haritası
Ankara, Karaoğlan et ses environs

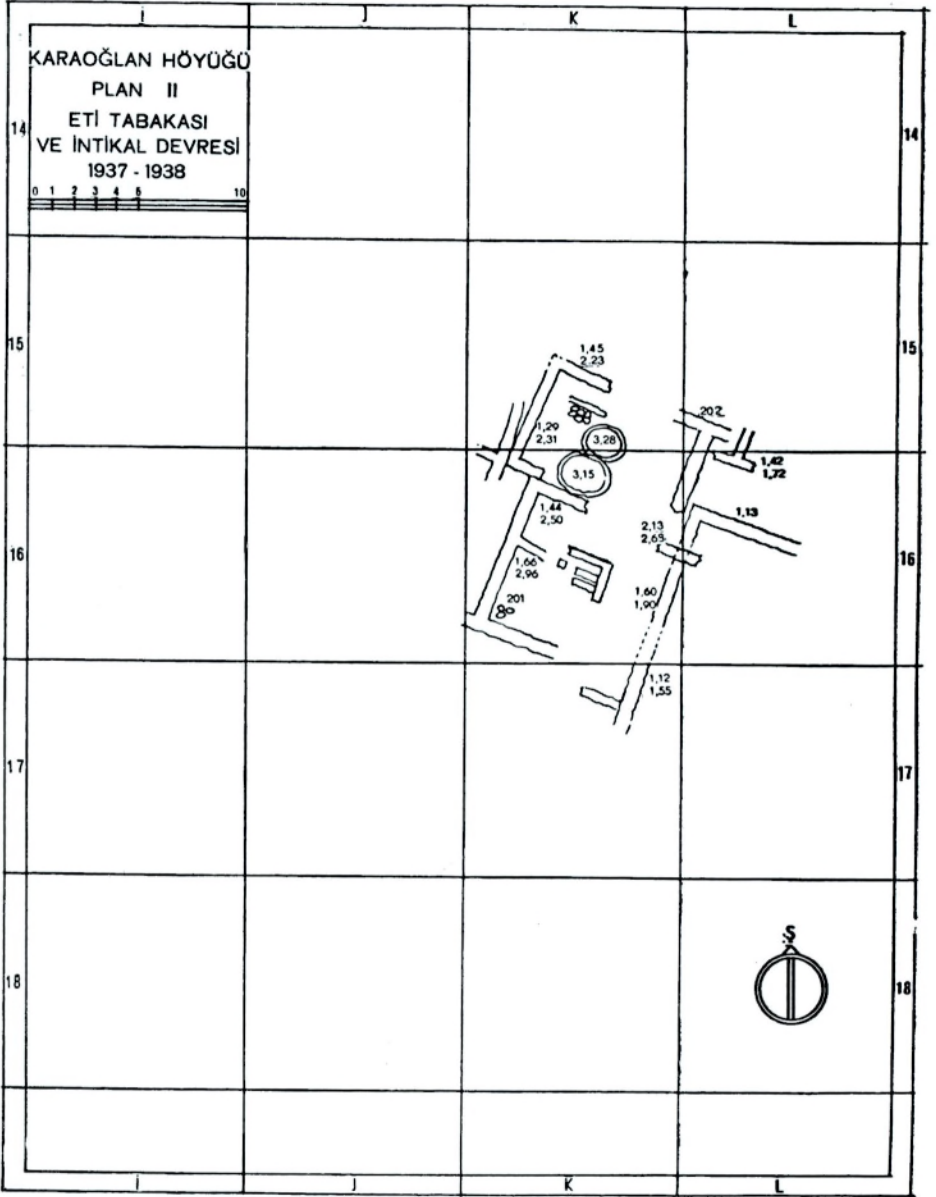

Karaoglan Höyüğü
Le Hüyük de Karaoglan.— Carte générale

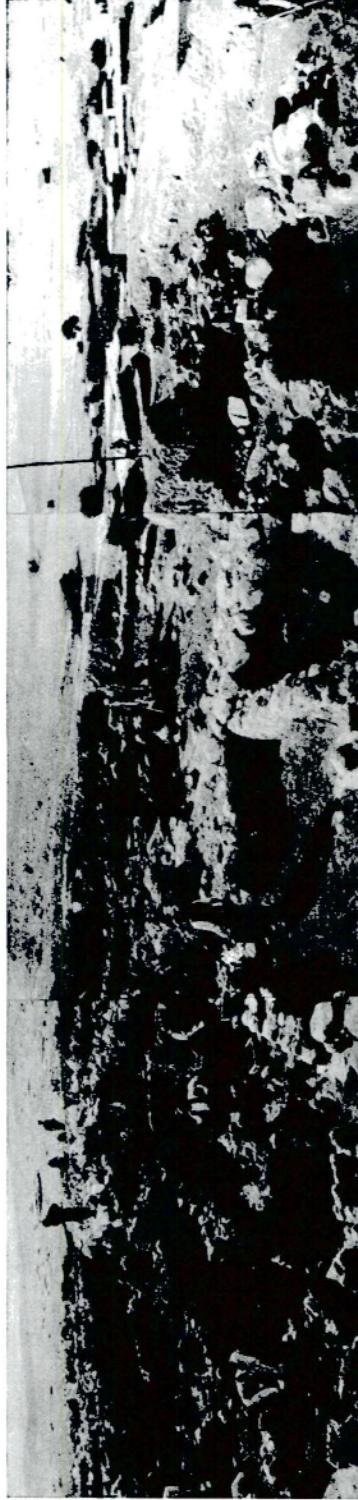

Hüyük de Karaoğlan. — Plan I. — Ages classique et phrygienne (1937-1938)

Hüyük de Karaoğlan: — Plan II. — Couche hittite et période de transition (1937-1938)

Area'nın toptan ve şarkan görünüşü
Aspect général du chantier des fouilles; vu de l'Est

Karaoğlan Hyğnn Şark Őimalinden grnŐ
Hyk de Karaoğlan.— Vue prise du Nord - Est

Hafriyat Őimalde ilerliyor.
Au Nord : les travaux de fouilles avancent.

Garp sathı mailindeki büyük Eti duvarı arasında 4-5 metre derinlikte
Pente occidentale; à 4-5 m. de profondeur, près du grand mur hitite.

Şimaldeki şark kulesi tarafına toptan bakış
Vue générale vers la tour orientale située au Nord.

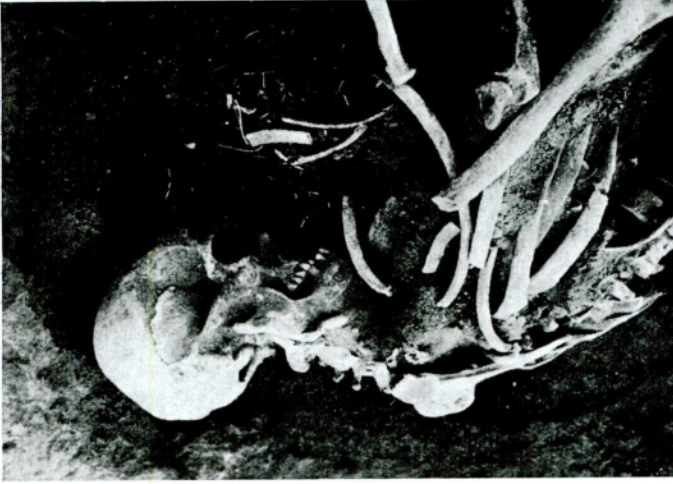

Merkez yarması : Bu seneki ilk firikya iskeletinin altından çıktığı taş kümesi
Tranchée centrale : Amas de pierres qui se trouvait au-dessus du squelette
phrygien découvert en 1938.

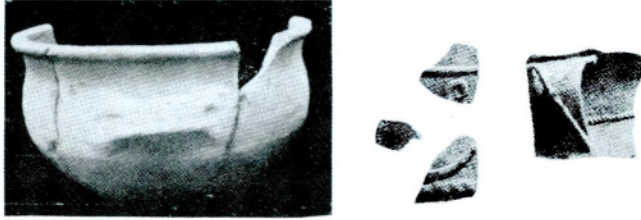

Şimal yarması : Firikya sur duvarı cenup yanında büyük ceak (1 - 0,80 m.)
Tranchée du Nord : Mur d'enceinte phrygien; au côté meridional,
grand foyer (1 - 0,80 m.)

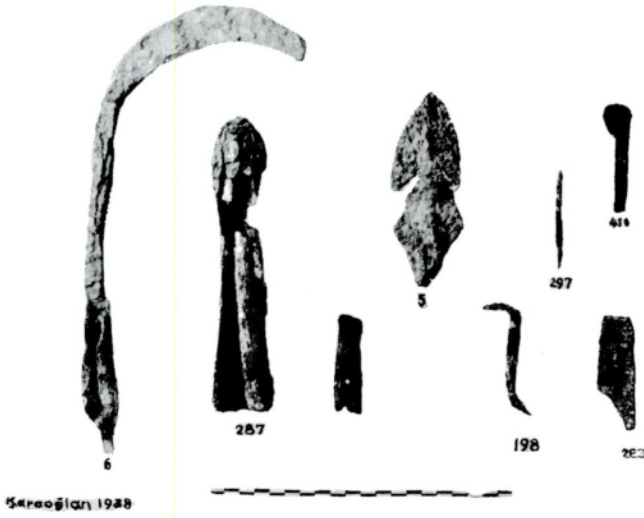

İskelet açıldıktan sonra gövdenin yakından görünüşü.
Vue du tronc du squelette, immédiatement après l'exhumation.

Firikya katında çıkan eserlerden bazıları
Quelques ouvrages mis au jour dans la couche phrygienne.

Firikva katında çıkan eserlerden bazıları
Quelques ouvrages mis au jour dans la couche phrygienne.

Eti katında çıkan eserlerden bazıları
Quelques ouvrages mis au jour dans la couche hittite.

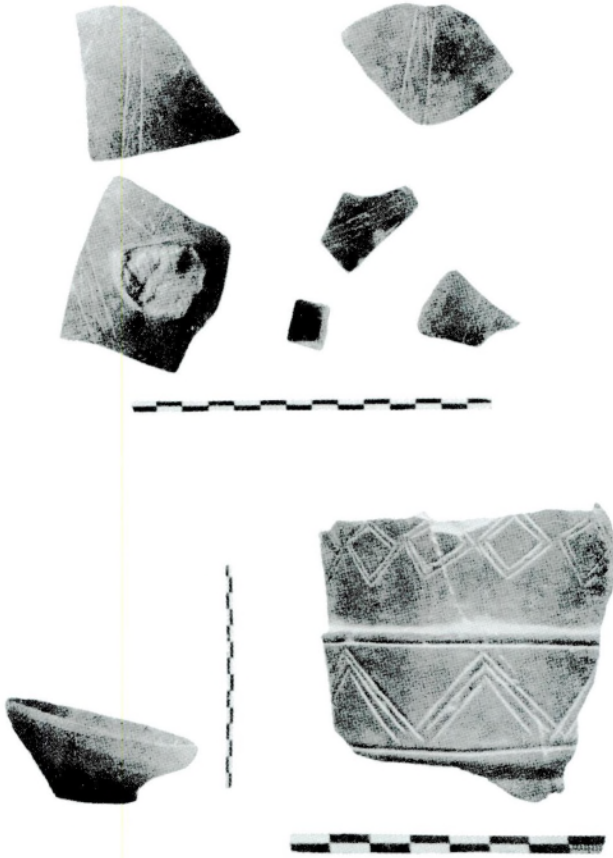
Karaoğlan 1938

Etili katında ıkan eserlerden bazıları
Quelques ouvrages mis au jour dans la couche hittite.

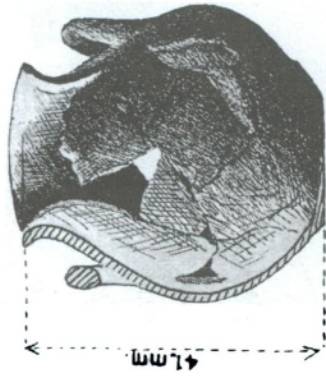
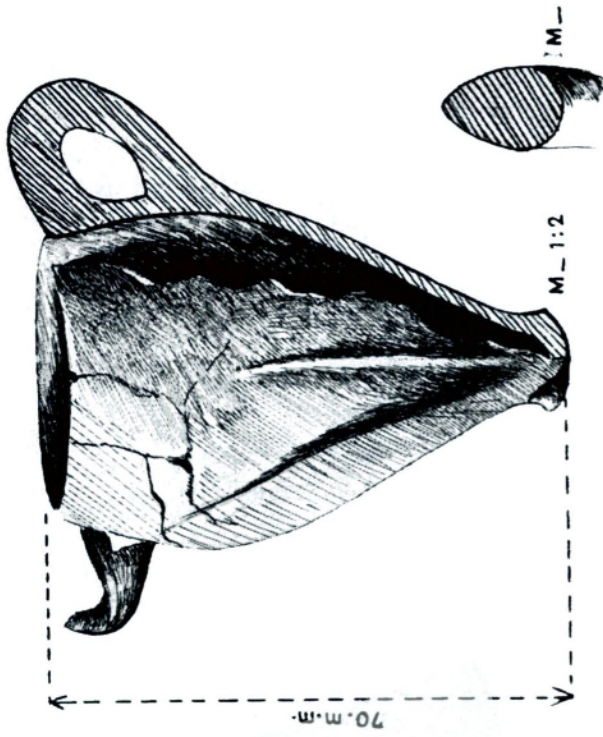

Eti katında çıkan eserlerden bazıları
Quelques ouvrages mis au jour dans la couche hittite.

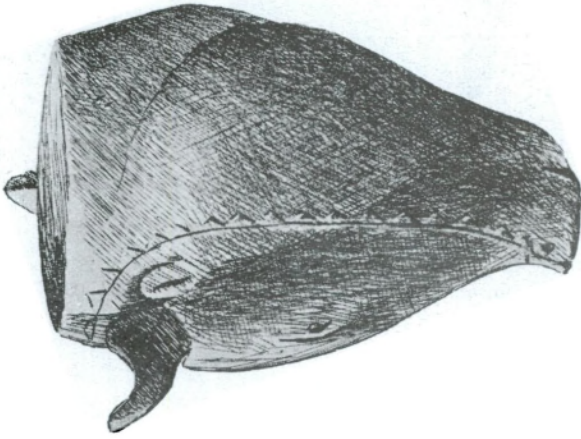

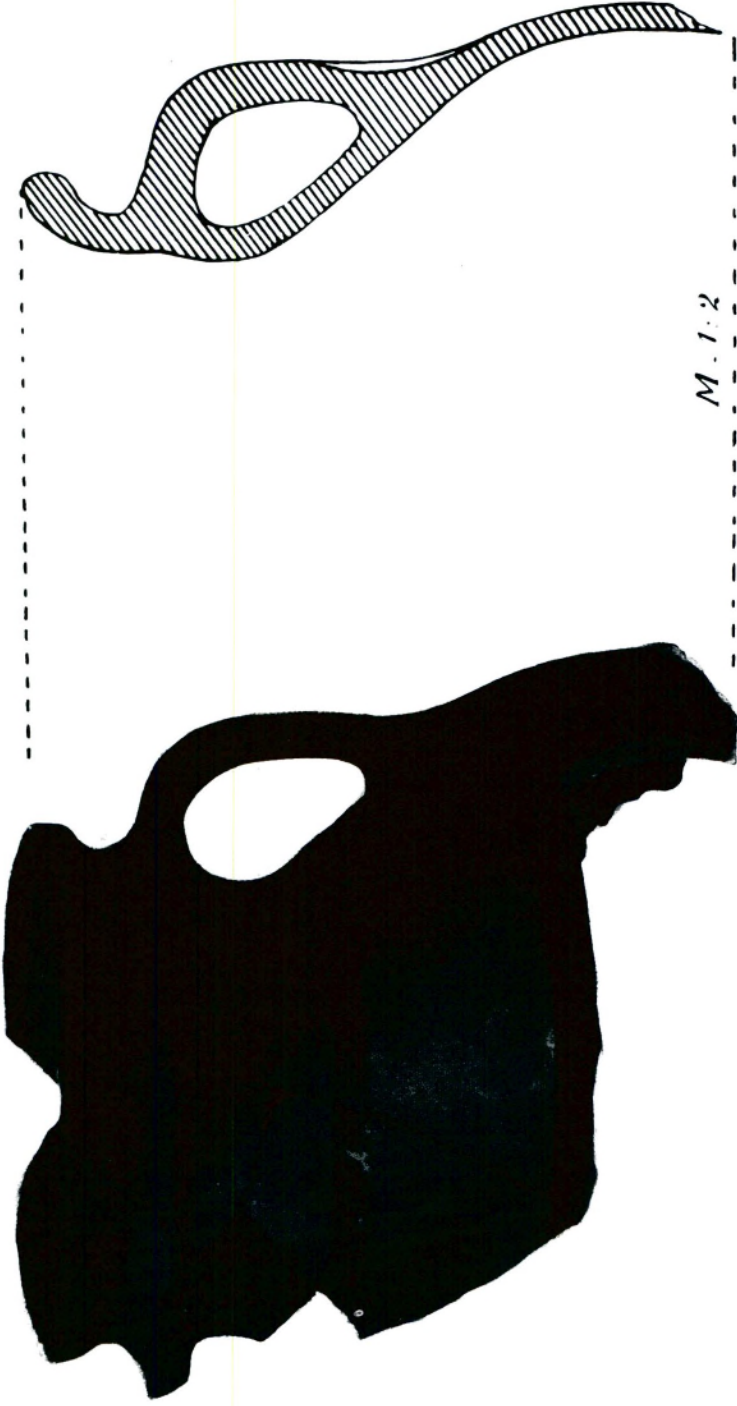

Eti katında çıkan eserlerden bazıları
Quelques ouvrages mis au jour dans la couche hittite.

Eti katma ait riton
Couche hittite. — Rython.

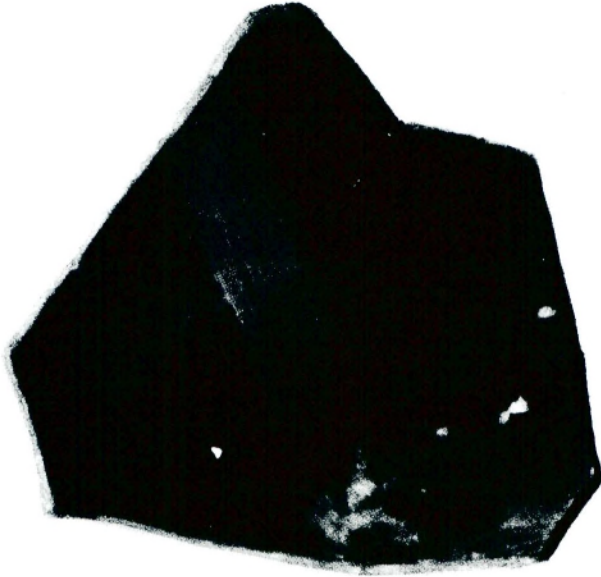

M. 1. 2

Frikyann polychrome parçalarından
Morceau phrygien polychrome

Eti katına ait çanak parçası
Couche hittite. — Tesson

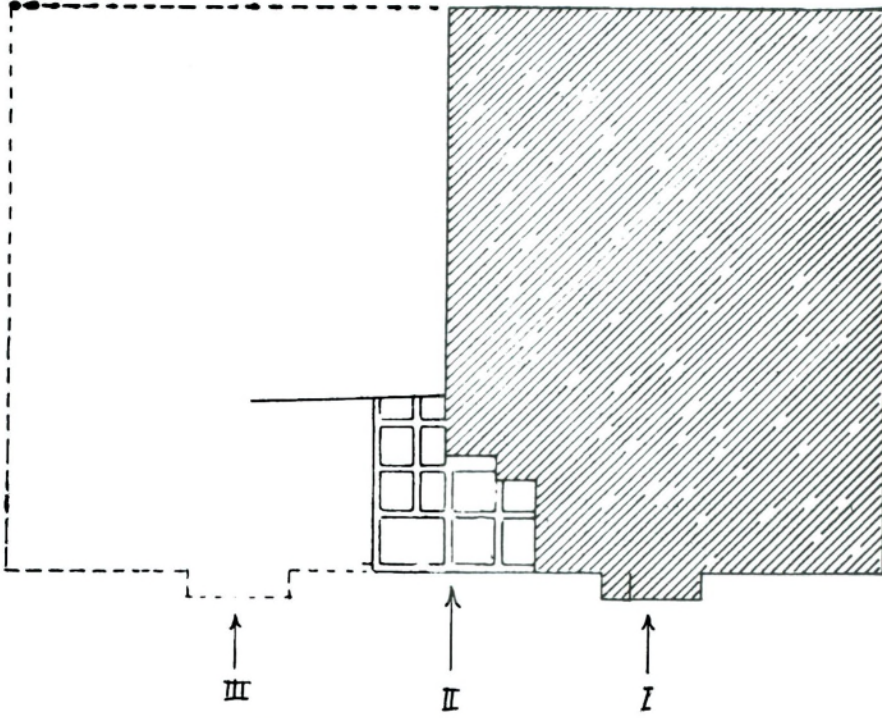

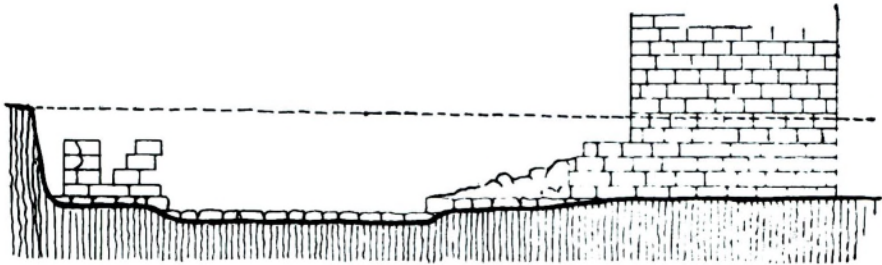

Fge tesirini getiren nakışlı (polychrome) kaplardan
Vase polychrome, portant l'influence égéenne

Sıvas Darüşşifası : I Şifaiye hastahanesi, II Sondaj sahası ve çıkan duvarlar, III Toprakta gizli medrese kısmı

Şifaiye hastahanesinin toprak altından şimale doğru devam eden cephe duvarları bakıyesi (boşaltılan toprak seviyesi noktali çizgi ile gösterilmiştir).

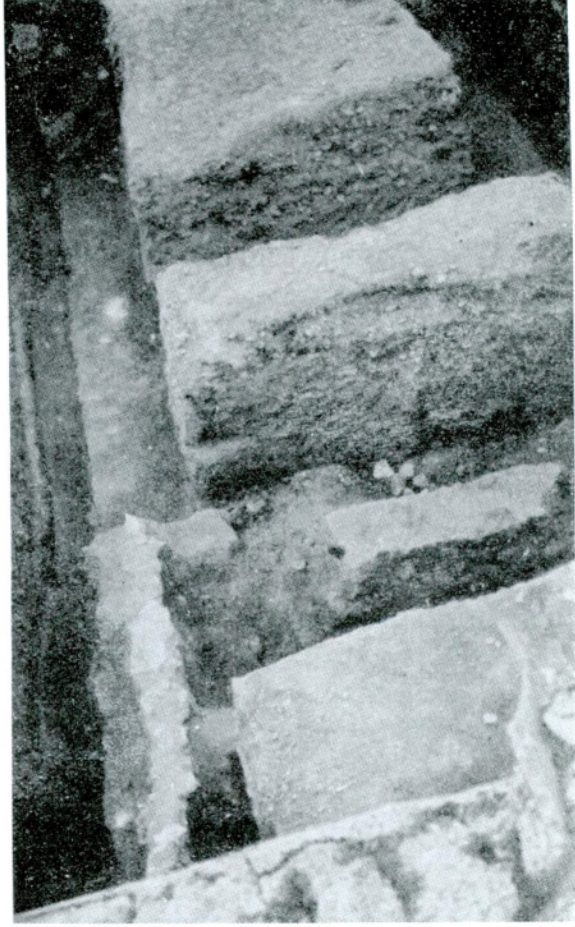
Merkez pasajında çıkan arklar
(Moloz duvarla örülerek arkaları toprakla doldurulmuştur)

Kale camisi minaresinden (şimalden) sondaj sahasının görünüşü

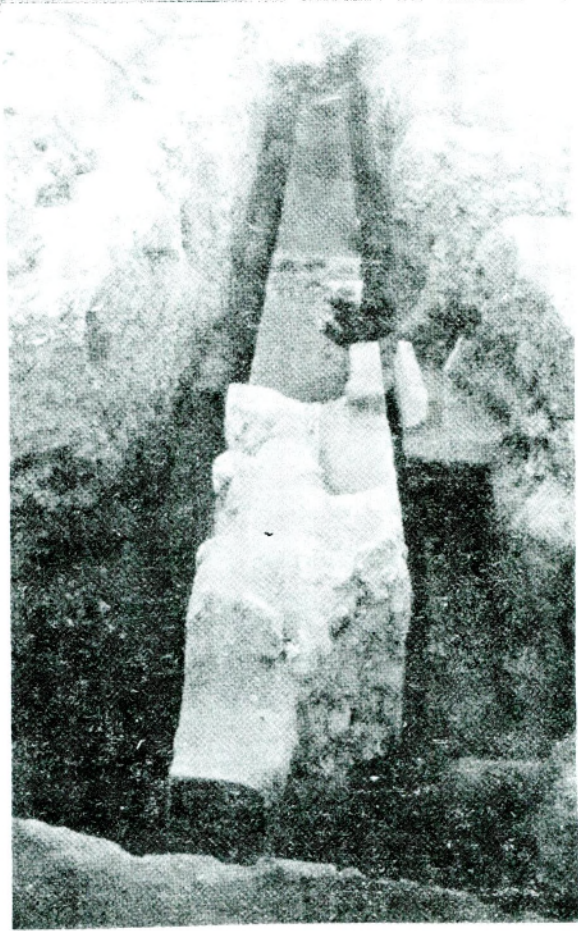

Çifte minareden (Batıdan) sondaj sahasının görünüşü

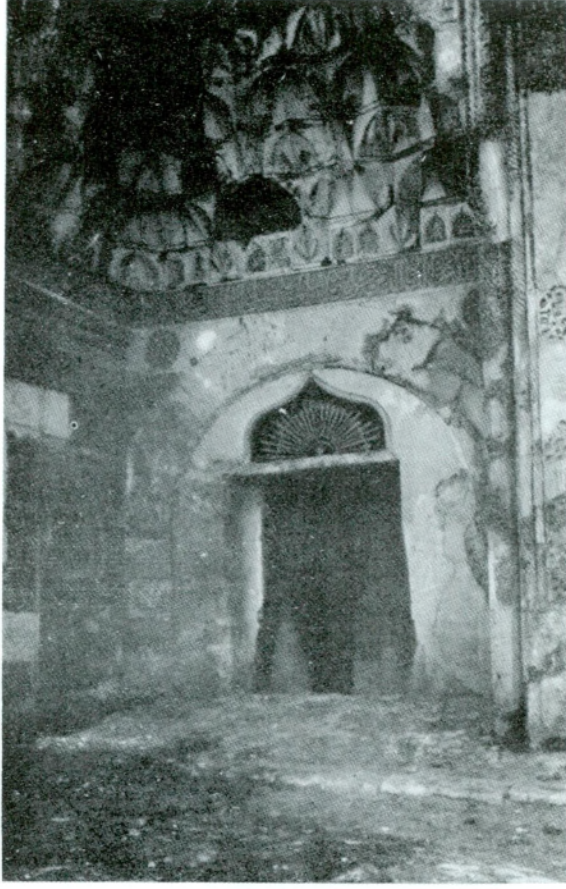

(1) numaralı cephe duvarı

(2) numaralı bölme duvarı

Hastane kapısının dolmuş ve tahrif edilmiş şekli

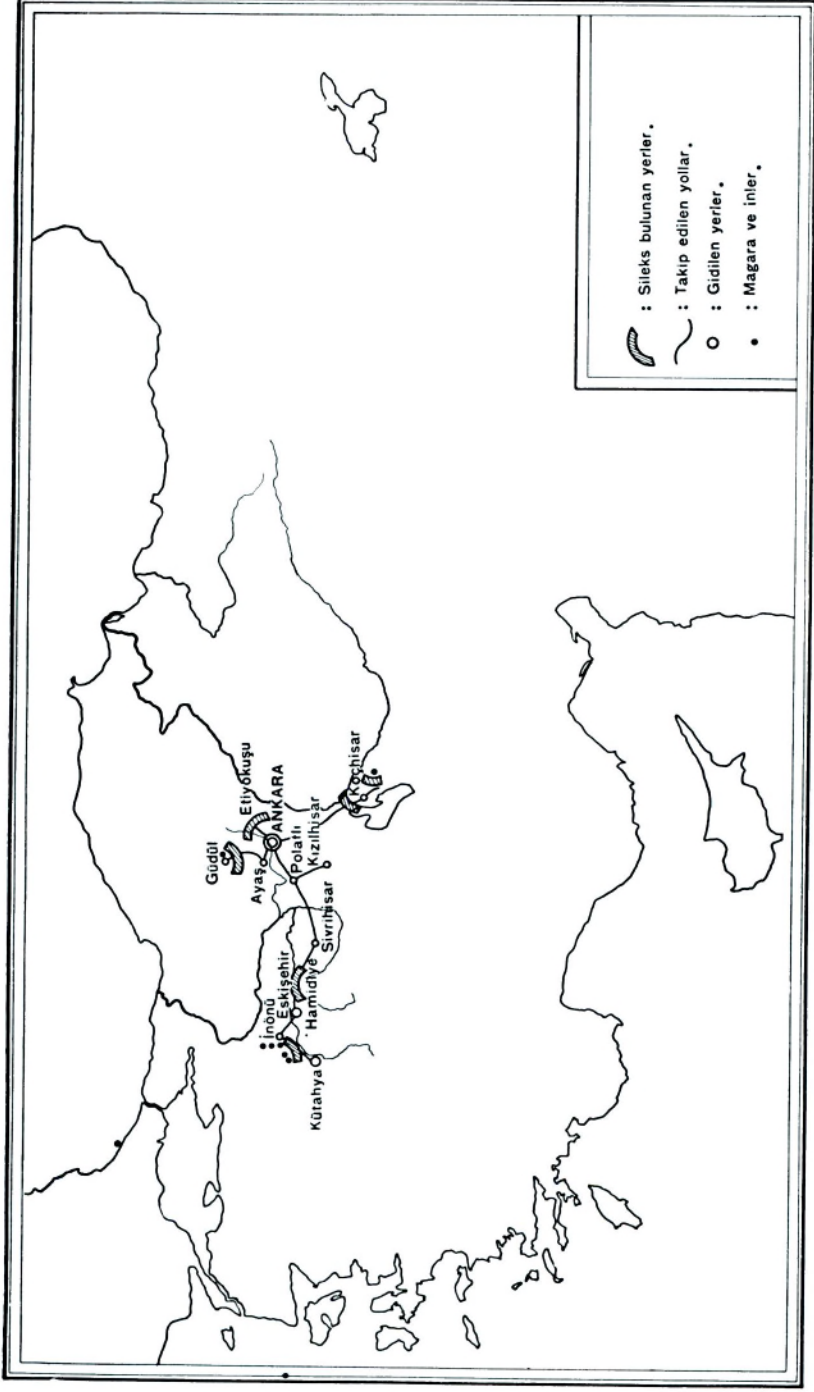
Kapının orijinal şekli çıkarılırken

Sondaj ameliyatında çıkan çini ve eşya parçaları

Türk Tarih Kurumu Prehistorik Araştırmalar Heyetinin 1938 yılında gezdiği yerler

İnönünde büyük A mağarasının yolu ve önü. Ön plânda büyük kale duvarının bakıyesi görülüyor

Seydi suyu graviyelerinde çalışma

Kumu vadisi

Graviyelerde bulunan tipik Paleolitik çakmak taşı aleti

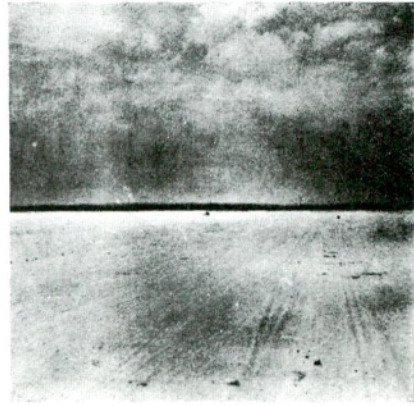

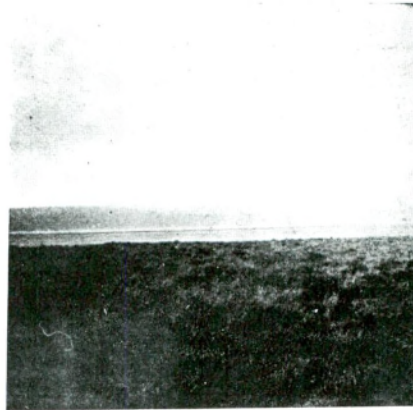
Koçhisar — Tuz gölü üzerinde

Tuzgölü — Şark sahili kumsalları.
Burada Paleolitik formada sileks
parçaları bulundu

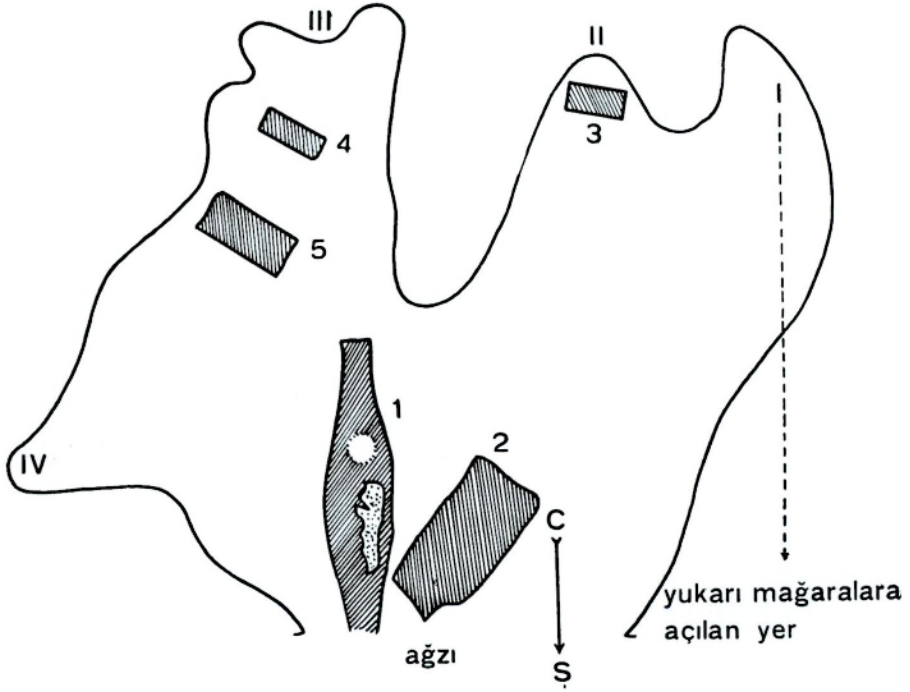

Tuz gölü — Kaldırım memlehası
önündeki geçit

Tuz gölü — Şark sahili

A:

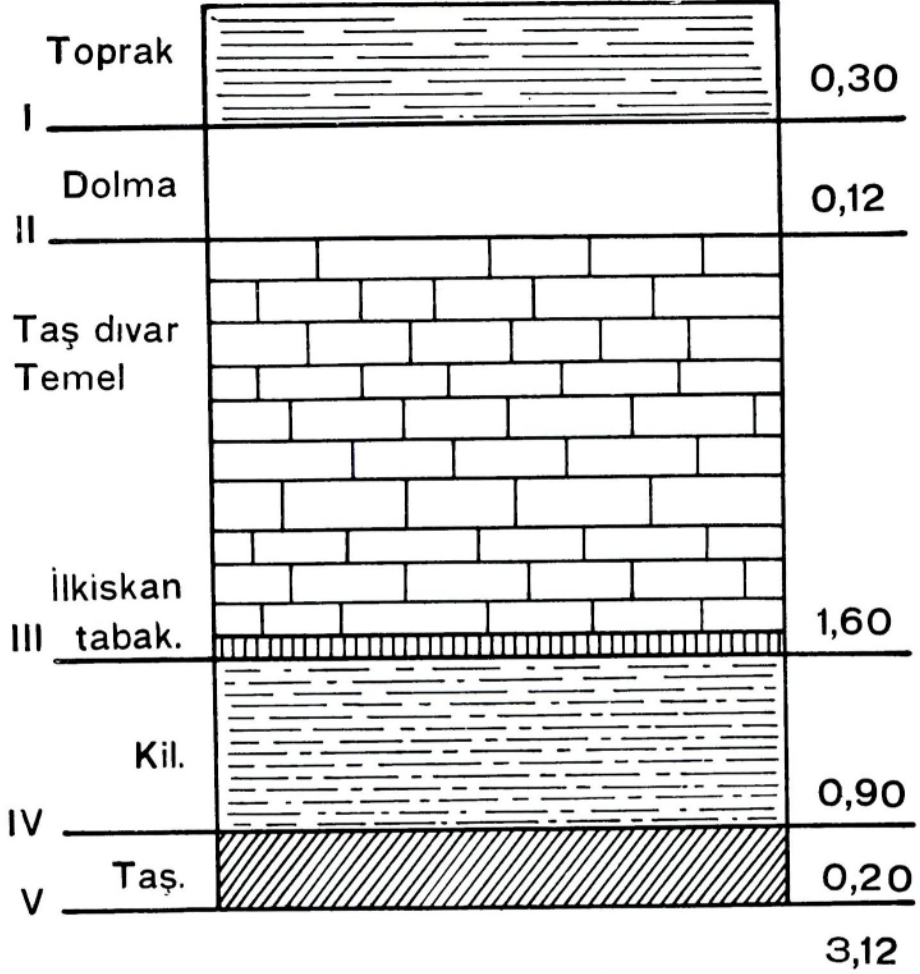

▨ : Tranşeler

I II III IV : Mağaranın en mühim köşeleri.

○ : 1 numaralı tranşenin arjil tabakasında bulunan ocağa benzer yuvarlak yer.

▨ : Büyük kaya parçası.

İnönü A Büyük Mağarasında yapılan 1 numaralı büyük tranşenin mak'tarı.

Uzunluk - 13,3

En - 3

Derinlik 3,12

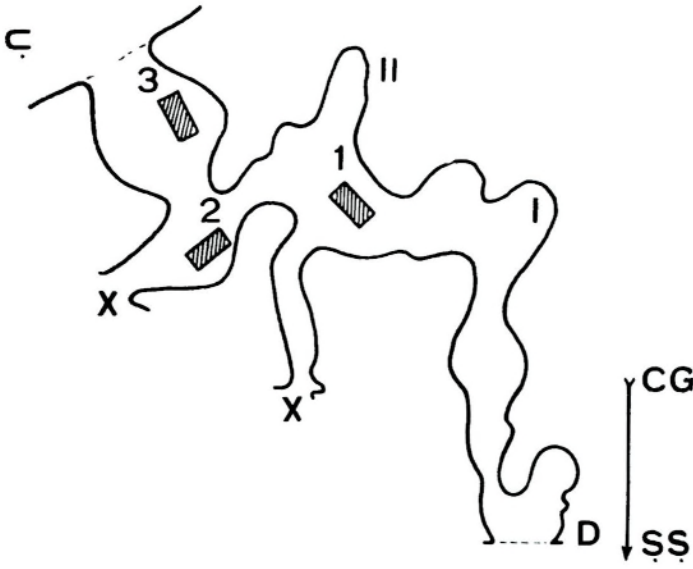
B: Mağarası

C Mağarası

B: Mağarasının içi boydan boya kazılmıştır. En kaba seramikler buradan çıkmıştır. Burada bir sileks bulunmuştur.

D, Ç Mağarası

C mağarası ağzına kadar tavanla
0,80- 1 metredir.

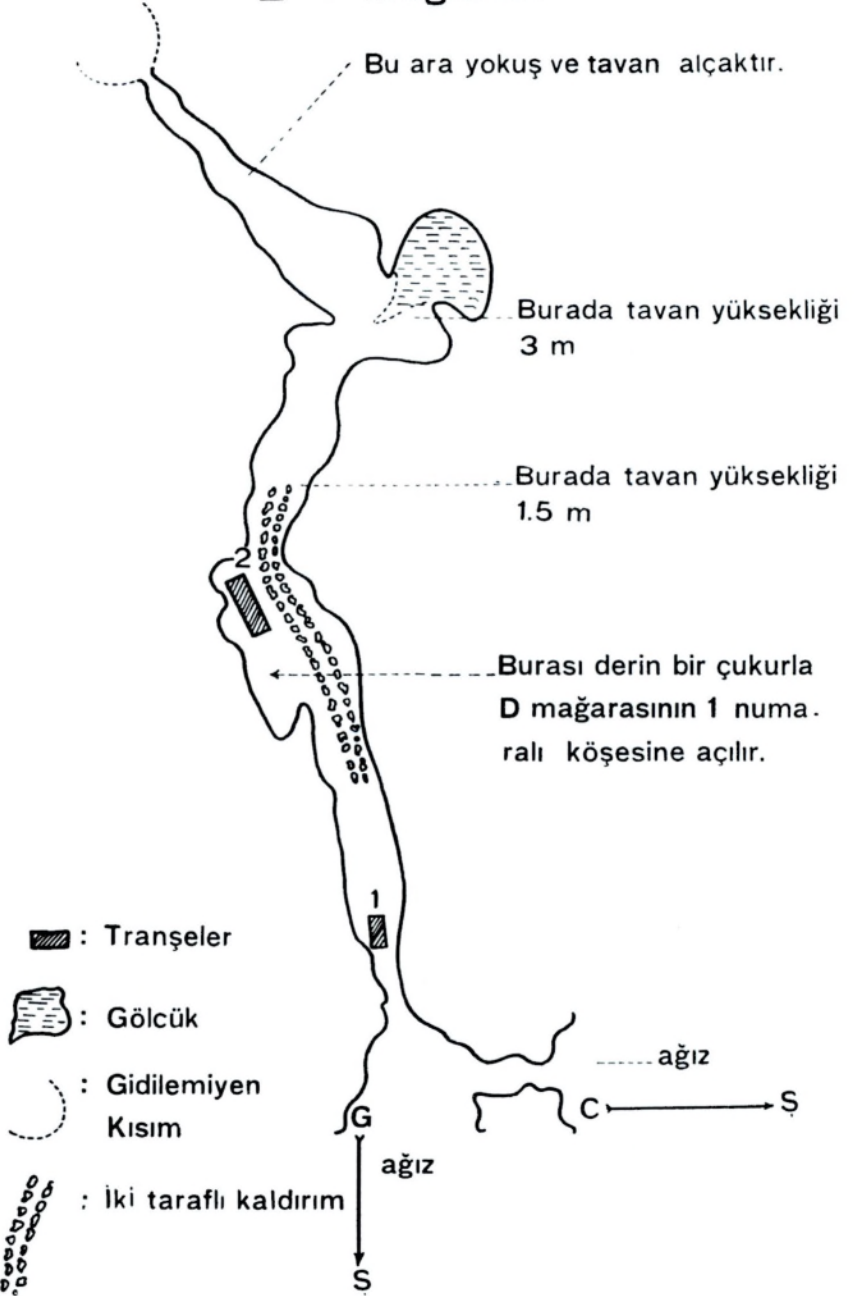
C mağarasında 3 metredir.

I II: mühim köşeler

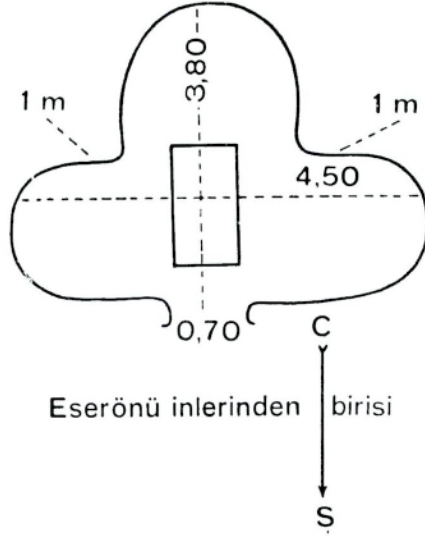
▨ Tranşeler

X X: Tâli ağızları

E : Mağarası

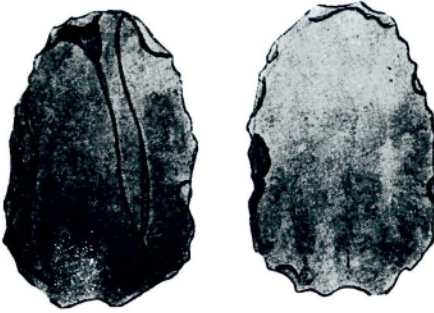
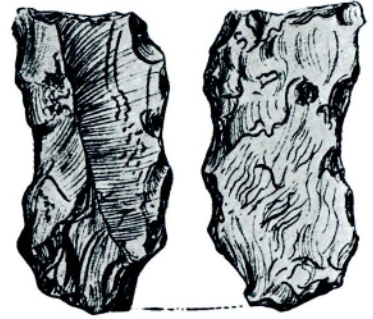
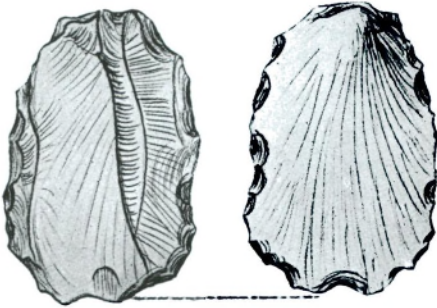

Dolmadan tavana yükseklik 0.50 m dir. inin ağızı cenuba karşıdır.

F: Mağarası

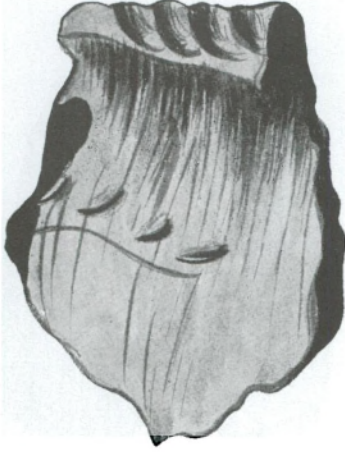
Nihayetinde tavan yüksekliği: 2,40
ağızda yükseklik : 1.70

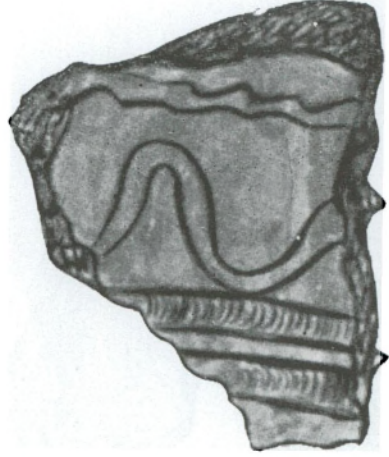
Eti yokuğu graviyelerinden

Eti yokuğu

İnönü mağaralarından

İnönü mağaralarından

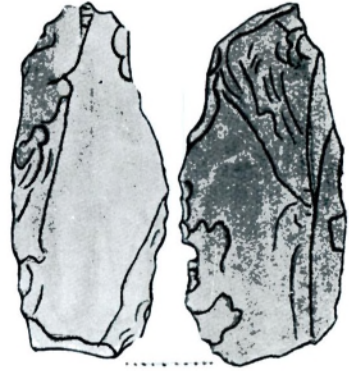
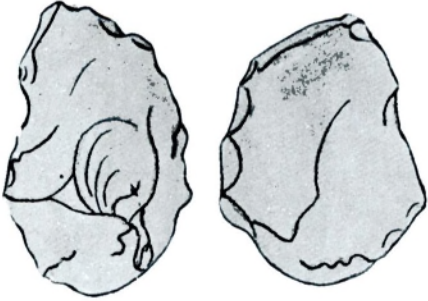
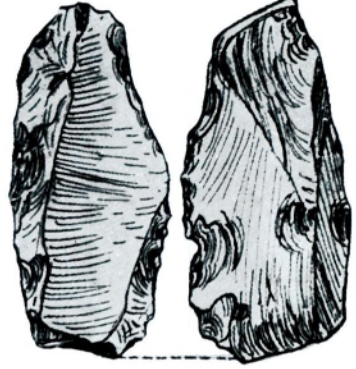
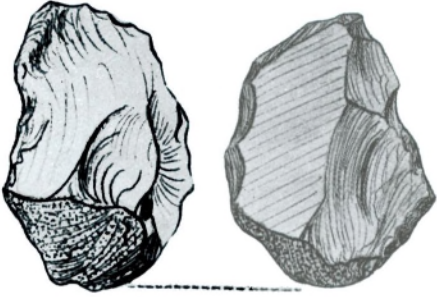

İnönü mağaralarından

İnönü mağaralarından

Koçhisar
Tuz gölü — Şimal - Şark plajından
toplanan sileklerden

Kale
Tuzgölü — Koçhisar (obsidiyen) den

الحجرات

بوملوكايت تحت الذر حلال صحته
عقله برله كذا ملكه منصرفه
لجيني من العاكر فرزند دامر بمجور

در سنی ملكه وزدم حسنة الله
نوعه من المصانعة و خلائق
ايه عاقد بوشك كوهي فرزند نك انان

ملكه تامل الميا معارضه من الميا
فر كسك حوي قلا عوين باطل الا اذ

الا شريعت اسانان قيون ملوخ الميا
حل اول قاجه فايه الحكي سرك

او جنج حادي فوز چوسي در جنج حادي
خاتون بدينه ارشتر اولو بيا في حدي

انوشه معا بسند ان خواندگار ان سكر
وزدي ار كك فلنو سليمان باشا بن

براي قوتير بر طاريات وزدي سرك
بر طاريات و برال ات وزدي خيلار

بركات وزدي ابر صم بك بركات وزدي
خارج باشا بنه وزدي لك بر قو موزي كجه

بر خاص الما ص وزدي شون عدول كو
ملكه بار مضمون حرم كو ذكر قلا ر

شهر مافيه شهد مافيه شهد مافيه
سنان الما بن القيد حاج باشا مورو بوخ

شهر مافيه شهد مافيه شهد مافيه
يوسف نصرت بان بهادر

شهر مافيه
طاش تورغا

كشور مافيه موم لقمه موم لقمه موم لقمه

İÇİNDEKİLER

	<u>Sahife</u>
<i>HASAN CEMİL ÇAMBEL</i> - Hitabe	1
<i>HASAN CEMİL ÇAMBEL</i> - Türk milletinin büyük tarihi kararı . . .	3
<i>Dr. HÂMİT KOŞAY</i> - Türk Tarih Kurumu tarafından yapılan Pazarlı hafriyatı	5
<i>Dr. HÂMİT KOŞAY</i> - Les Fouilles de Pazarlı	15
<i>REMZİ OĞUZ ARIK</i> - Karaoğlan höyüğü	27
<i>REMZİ OĞUZ ARIK</i> - Le Höyük de Karaoğlan	43
<i>MİMAR S. ÇETİNTAŞ</i> - Sivas Şifaiyesinde yapılan mimarî hafriyat .	61
<i>Prof. Dr. Ş. A. KANSU</i> - Kız ve erkek Türk çocukları üzerinde Antropometrik araştırmalar	69
<i>Prof. Dr. Ş. A. KANSU</i> - Recherches Anthropométriques sur des Enfants Turcs des deux Sexes	81
<i>Prof. Dr. Ş. A. KANSU</i> - Türk Tarih Kurumu Prehistorik araştırmaları	93
<i>Prof. İ. H. UZUNÇARŞILI-OĞLU</i> - Osmanlılarda ilk vezirlere dair mütalea . .	99
<i>Dr. HÂMİT KOŞAY</i> - Munda dillerindeki Türkçe unsurlar . . .	107
<i>Prof. Dr. Ş. A. KANSU</i> - Anadolu'nun ırk tarihi üzerine antropolojik bir tetkik	127
<i>HABERLER</i> -	133
<i>BİBLİYOGRAFYA</i> - Topkapı müzesi arşiv kılavuzu : İ. H. Uzunçarşılıoğlu. Kuleli Vak'ası hakkında bir araştırma : Prof. Dr. H. Scheel. Belle-tene gelen mecmualar	135

BELLETEN

REVUE PUBLIÉE PAR LA
SOCIÉTÉ TURQUE D'HISTOIRE

Tome : III

No. 9

Janvier 1939

ANKARA—IMPRIMERIE DE LA SOCIÉTÉ TURQUE D'HISTOIRE

1 9 9 4